

Nový muž před starými problémy

ZDENĚK MLYNÁŘ

Role jednotlivce, který se dostane na špičku mocenské hierarchie v sovětském systému, je nepochybně větší než v jiných sociálně-politických systémech. Přesto však je sotva správné hledat odpověď na otázku, jaký význam má nástup Konstantina Černěnka, v jeho osobních vlastnostech. Navíc je o těchto vlastnostech máloco známo; z jeho dosavadního životopisu lze vlastně vyvodit jen jediný přesvědčivý závěr - totiž že ztělesňuje cosi, co by bylo možno nazvat «duchem aparátu», především aparátu stranického.

To má nepochybně co dělat s tím, proč se do nejvyšší mocenské funkce v Sovětském svazu dostal. Hrály při tom však navíc významnou roli ještě dvě konkrétnější příčiny. Andropov zemřel příliš brzy, než aby bylo pod jeho vedením mohlo dojít k rozhodujícímu přeskupení kádrů ve prospěch mladší generace. Žádný z možných představitelů této generace nemohl tedy nyní ještě zaujmout nejvyšší mocenskou funkci, protože k tomu neměl dostatečnou neformálně vytvořenou autoritu v příslušných aparátech (ve stranickém, hospodářském, v armádě a v policejních složkách). Nástup představitele mladší generace do nejvyšší funkce by byl nutně vytvořil i uvnitř mocenské elity stav nejistoty, ústící v pokusy jejích jednotlivých složek získat výhodnější postavení v celé struktuře moci. Zabránit něčemu podobnému však bylo hlavní starostí sovětského vedení - a to také za krátké Andropovovy prozatímní vlády.

Druhá příčina Černěnkova vzestupu tkví v tom, že mezi «starou gardou» současného sovětského vedení také nebyl nikdo jiný, kdo by jednoznačně symbolizoval vedoucí úlohu strany a s jistotou garantoval, že k něčemu podobnému nedojde. Kdyby se do nejvyšší funkce byl dostal Ustinov, znamenalo by to nutně zesílení pozice armády; Ticho-

nov nebo Gromyko by symbolizovali posílení role hospodářského a státního aparátu.

Provisorium jako forma pohybu

Přes to všechno však Černěnko nemůže vrátit vývoj do stadia před Brežněvovou smrtí. «Duch aparátu» sice směřuje v zásadě k tomu, aby se pokud možno neměnilo nikdy nic; zároveň však má vyvinutý smysl pro to, aby správně poznal, kdy jsou věci stabilní a kdy ne. Stagnace v posledních letech Brežněvovy vlády byla plodem dlouholeté stability, ale ta nástupem Andropova v jistém smyslu skončila. Snad vůbec nejvýznamnějším důsledkem krátké Andropovovy vlády zůstává to, že myšlenku o potřebě nějakých změn učinil myšlenkou oficiálně vyslovovanou. Jaké změny, proč a kde - to vše zůstalo nevyřešeno. Ale že věci nemohou zůstat docela bez pohybu, to vzal na vědomí právě i «duch aparátu».

Černěnkův nástup k moci na tom nic podstatného nemůže změnit. Všichni vědí, že je to provisorium a otázka zní jen, na jak dlouho. Toto provisorium sice každému jasně říká, že se nebude dít nic bez souhlasu a kontroly shora a že ani shora se s ničím rozhodně nebude spěchat. Nic nebude «neuvážené», tj. základní pozice mocenské elity nebude ničím ohrožena. Ale pocit stability to všechno této elitě nedává a dát nemůže. Je to jen odklad, mezidobí, v němž se je nutno připravit na věci příští. V tomto smyslu je atmosféra stejná za Černěnka jako byla za Andropova a liší se od atmosféry Brežněvovy éry.

Není také pochyb o tom, že vskrytu, pod pokličkou se nadále na věci příští všichni připravují, včetně mocenské elity a jejích jednotlivých složek

v různých aparátech. Zkušenost ukazuje, že takové období skrytých příprav může v sovětských systémech předcházet i pokusu o provedení nějakých vážnějších změn shora: v letech 1953-1956 v Sovětském svazu a 1963-1967 v Československu tomu bylo právě tak.

V takových obdobích mluví představitelé vládnoucí skupiny hlavně o dvou věcech. Především formulují obecně «potřebu novátorství» a nutnost «zdokonalit a rozvinout» dosavadní způsoby řízení ve všech oblastech společenského života. Za druhé pak zdůrazňují, že přece ve skutečnosti změny už začaly, že se tedy nepřipravuje nic «nerozvážného» a jde vlastně jen o «rozvinutí» již nastoupené «generální linie».

Jestliže z tohoto hlediska sledujeme referáty, které přednesli všichni členové sovětského vedení na nedávných předvolebních schůzích, zjistíme tyto prvky ve všech – ale v různé proporcii. Obsahuje je samozřejmě i referát Černěnkův. Nejvýrazněji však dominují ve vystoupení M. S. Gorbačova, který se zdá být nejvyhraněnějším představitelem mladší garnitury sovětského vedení. Nezdá se tedy, že by Černěnkův nástup k moci zastavil proces přípravy samotné mocenské elity – a zejména její mladší generace – na nutné změny v budoucnosti. Černěnko může tento proces ovlivnit jak *co do tempa, tak co do konkrétních představ o povaze nutných změn, ale nemůže ho úplně přerušit.*

Co zůstává stejné?

Po Andropovově smrti se především nezměnily samy základní problémy, před nimiž sovětské vedení stojí v hospodářské, politické, sociální i mezinárodní oblasti. Nezměnil se také fakt, že – hlavně v nejvyšších orgánech – je toto vedení samo přestárlé a ve svých nejvyšších personálních představitelích žádnou stabilitu už zaručit nemůže.

Pokud jde o přístup k těmto problémům, zůstalo také mnoho stejného. Na první místo jsou stavěny problémy hospodářské politiky a je nadále jasné, že jde o celý komplex otázek, které souvisejí s úspěšným přechodem sovětského hospodářství z fáze extenzivního růstu do fáze růstu zajišťovaného především intenzivními faktory. Černěnko sám tento problém formuluje v zásadě shodně jako Andropov; mluví o nutnosti kvalitativní změny, ale zároveň je vidět, že konkrétnější představy, v čem má tato změna spočívat, se dotýkají jenom dílčích problémů.

Praktické kroky, které započal Andropov v oblasti boje proti korupci a utužování celkové disciplíny, jsou dále prohlašovány za nedělitelnou součást politiky strany a státu. Snaha uplatnit v sovětské společnosti účinně zásady výkonové společnosti zůstává tedy v platnosti. V platnosti také zůstávají experimenty v hospodářské oblasti, které by měly v praxi ověřit, zda a do jaké míry není «nerozvážené» zvyšovat pravomoc podniků, decentralizovat řízení a v omezené míře připouštět i určité vlivy trhu. Lze předpokládat, že dále probíhají přípravné práce (od vědeckých pracovišť až po řídicí aparáty), jejichž cílem je celkově koncipovat nějakou formu «zdokonalené soustavy plánování a hospodářského řízení».

Hospodářské reformy v SSSR se tedy dočkáme i za Černěnka. Zda její podoba bude stejná jako by byla za Andropova, to lze dnes těžko říci. Ve svém posledním (už jen písemném) projevu na plénu ÚV KSSS v prosinci 1983 Andropov zdůrazňoval, že musí jít o «program komplexního zdokonalení celého mechanismu řízení», který má «zvýšit účinnost celého souhrnu ekonomických nástrojů a stimulů hospodářského řízení včetně tvorby cen, úvěrové a finanční soustavy, metod hodnocení výsledků hospodářské činnosti atd.»; tento program měl být «důležitou součástí nového znění Programu KSSS». Černěnko ve svých dosavadních projevech takový důraz na komplexnost problému a zejména na roli ekonomických nástrojů řízení neklade. Zdůrazňuje, že práce na změně systému řízení teprve probíhají a konkrétněji hovoří jen o decentralizaci: celostátní orgány se mají zabývat otázkami klíčového významu, «a některé jejich dnešní starosti mohou plně převzít nižší organizace». Kdežto Gorbačov formuluje problém širěji: je třeba «vypracovat komplexní systém řízení, plánování a ekonomické stimulace výroby a začít ho uskutečňovat v příští pětiletce».

Nechceme-li propadnout metodám kremlinologické alchymie, nelze z těchto skutečností vyvozovat předpovědi o tom, jakou podobu nakonec hospodářská reforma v SSSR dostane. Zůstane jistě v rámci reformy koncipované technokraticko-byrokraticky. Jaký však bude její skutečný ekonomický (a dlouhodoběji i politický) význam, to záleží na tom, které tendence uvnitř vládnoucí elity se v průběhu nejbližších dvou let prosadí jako rozhodující. Bude se to řešit ve skrytých konfliktech a zatím to ještě není předurčeno.

V politické oblasti zůstává stejná především snaha, aby jakékoli změny nevedly ani k náznaku nechtěných a nekontrolovaných sociálních a politických pohybů. Strašák reformně komunistických pokusů z let 1956-1968 a také polského vývoje z let 1980-1981 byl stejně důležitý pro Andropova jako je dnes pro Černěnka. Pro Černěnka je přitom typické, že vyhlašuje «populistická» hesla mnohem rozsáhleji, nápadněji a soustavněji než Andropov. Hned ve své nástupní řeči vyhlásil, že finanční prostředky získané hnutím za zvýšení produktivity práce o 1% oproti plánu mají být použity «na zlepšení pracovních a životních podmínek sovětských lidí, na zdravotnickou péči a výstavbu bytů». V předvolební řeči prohlásil, že přes nutné vyšší výdaje na zbrojení nikoho ani nenapadá omezovat sociální programy. Ve všech svých vystoupeních se Černěnko zaklíná ochotou «naslouchat hlasu lidu», zdůrazňuje nutnost «spojení s masami» a vždy dodá něco populárního z oblasti hmotné životní úrovně prostých lidí.

Zásadně vzato je větší důraz na sociální politiku jistě na místě v systému, v němž byrokraticko-technokratické tendence určují tón a výdaje na zbrojení stoupají do závratné výše. Zároveň však nelze zapomínat, že populistická demagogie patřila v sovětských systémech vždy k ideové výzbroji konzervativních vrstev stranického aparátu, které ji využívaly proti snahám o racionalizaci a větší

efektivnost systému. Který z obou významů je rozhodující u Černěnka, to ukáže teprve budoucnost.

Stesk po zlatých časech ideologie

Doposud všichni komentátoři shodně konstatují, že Černěnko systematicky a mimořádně zdůrazňuje význam a roli ideologie. Zejména spojení hospodářské politiky s ideologií se mu jeví jako podmínka úspěchu, a to «dnes v takové míře, jako nikdy v minulosti». Nebylo by však správné vidět v tom jen jakousi osobní Černěnkovu zvláštnost; také Andropov kladl na ideologii značný důraz a dělají to výrazně všichni členové sovětského vedení.

Je to ve skutečnosti reakce sovětské mocenské elity na prohlubující se morálně-ideovou krizi současné sovětské společnosti. V této reakci se přímo projevuje stesk po starých, zašlých časech z dob Leninových a Stalinových, kdy stranická ideologie skutečně hrála roli organizátorské a mobilizující síly. Sovětské vedení by se skutečně nechtělo vrátit k dobám masového politicko-policejního teroru ze Stalinových dob, chtělo by mít společnost moderní (tj. vyspělou industriální společnost) se vším, co se mu na ní zdá kladné a pro komunismus žádoucí. Zároveň by však chtělo převzít z takové společnosti jenom to, co se mu hodí, co narušuje totalitní povahu politické moci a neboří ideologii, která tuto moc apologeticky posvěcuje.

Ideálem sovětských vůdců je stav, kdy by sovětská ekonomika fungovala jako americká, ale bez nežádoucích krizových a sociálních jevů, kdy by lidé vynakládali všechno úsilí na to, jak nejlépe zajistit splnění plánovaných úkolů, ale nesledovali by zároveň svoje «sobecké, dílčí zájmy», nýbrž byli by poháněni vnitřním přesvědčením, že sovětské vedení je nejlepší z myslitelných, že každý právě úřadující generální tajemník je génius a že ideologie, která posvěcuje jeho politickou praxi, je ztělesněním rozumu, morálky i citu a nic jiného si člověk v životě ani přát nemůže. Je to způsob myšlení rozmazleného, egoistického dítěte - ale toto dítě má v rukou osudy miliónů a prostředky supervelmoci.

Lze se obávat, že tato mentalita není vlastní jenom těm členům vedení, kterým je přes sedmdesát, ale i těm, kteří jsou kolem šedesátky. Jejich generační a osobní prožitky jsou ještě společné v tom, že jako zlaté časy jejich mládí působí doba, kdy za Stalina ideologie hrála tak mimořádnou roli. V současné době - ale také už koncem Brežněvovy éry a za Andropova - se kritické vyrovnání s minulostí stalinismu už docela vytratilo ze stranické propagandy. Sovětskému vedení by jistě nejlépe vyhovovalo prohlásit Stalina za velikána, který se asi na dvacet procent mýlil a na osmdesát měl pravdu.

Pro nejbližší dobu lze tedy očekávat, že tento způsob myšlení bude vývoj v SSSR ovlivňovat. Spekulace o tom, že by vědomí potřeby změn přineslo nějaké liberálnější politicko-ideologické ovzduší, nejsou reálné. Zejména pro «disidenty» může být dohledná budoucnost ještě horší než nedávná minulost.

Historicky viděno je to samozřejmě přechodná

fáze. Proti tomuto způsobu myšlení se sám vývoj společnosti bude bránit. Bude ho rozhlašovat pragmatismus nezbytný pro praktické činy vedení. Ten však sám není s to řešit morálně-ideovou krizi sovětské společnosti. Ta proto také v dohledné době vyřešena nebude; prorokovat kdy a jak by vyřešena být mohla není už úkolem tohoto článku.

Snaha o zesílenou ideologizaci všech ekonomických, sociálních i hospodářských problémů má však ještě jeden význam. Ideologie je pro sovětskou politickou byrokracii jedinou dostupnou formou, v níž si může uvědomovat jednotu a neoddělitelnost hospodářských, sociálních a politických problémů. Zkušenost však ukazuje, že pokud se vydá po této cestě, musí nezbytně dojít k nějaké podobě ideologického revizionismu. Historicky viděno nemá sovětská mocenská elita tuto možnost ještě za sebou: Chruščov byl jen intermezem, náznakem takové možnosti. Nelze úplně vyloučit, že by vývoj tímto směrem přinesl nástup mladé generace. To však nejsou dnešní šedesátníci, ale teprve generace, jejíž základní životní a formující zkušenost leží už po roce 1956.

V této souvislosti je ovšem rozhodující, zda k pokusu o takovou možnost - dojde-li k němu vůbec - nesáhne sovětská mocenská elita tak pozdě, že už to nebude nic platné.

Černěnko a zbytek světa

Je nepředstavitelné, že by se politika hlavního konkurenta nepokusila nějak využít takovou příležitost, jako je změna v nejvyšší funkci v SSSR. Zdá se, že především tím lze vysvětlit některé jakoby optimistické tóny v prohlášeních Reaganovy vlády, pokud jde o naděje na zmírnění současného napětí mezi SSSR a USA. Věcných důvodů k takové naději je stejně málo jako před Andropovovou smrtí.

Některé momenty jsou přesto zajímavé a aniž je lze přeceňovat, je třeba si jich všimnout. Již dříve poutala pozornost komentátorů různost formulací např. v projevech Andropovových a Gromykových. Jestliže dnes srovnáme předvolební řeči Gromyka, Ustinova a Černěnka, nelze si nevšimnout, že určité rozdíly spíše zesílily. Gromyko zcela jednoznačně mluví o jediné podmínce pro uvolnění současného napětí: USA musí vyjádřit ochotu zastavit další rozmisťování atomových zbraní v Evropě a obnovit «status quo ante». Ustinov k tomu přidává jako druhou alternativu prakticky stejného významu možnost uzavřít pakt o neútočení mezi NATO a Varšavskou smlouvou. Černěnko navíc vyjmenovává celou řadu jiných kroků: ratifikaci staré dohody o omezení podzemních zkoušek jaderných zbraní, zákaz militarizace v kosmickém prostoru, zmrazení současné úrovně atomové výzbroje na obou stranách, a také dohodu o úplném zákazu použití chemických zbraní. «Není vyloučeno - říká Černěnko - že dosažení dohody v uvedených otázkách by se stalo začátkem skutečného obratu v sovětsko-amerických vztazích a v celé mezinárodní situaci».

Černěnko dává rovněž jasně na srozuměnou, že sovětské vedení je v situaci, kdy se potřebuje soustředit na vážné vnitřní problémy a proto by stálo o dohody. Ale to není zásadní novum ve srovnání s Andropovem. Jaké výsledky se skutečně projeví v sovětsko-amerických vztazích – to závisí teď jako kdykoli dříve koneckonců na chování obou stran bipolárně vyhroceného konfliktu, který se stále pohybuje v rámci logiky tzv. her s nulovým výsledkem, kdy jakýkoli krok musí nevyhnutelně být buď porážkou nebo vítězstvím jednoho z hráčů.

V sovětské politice má velmi často význam nejenom to, co je řečeno, ale také to, co řečeno není. A v této souvislosti nelze přehlédnout určitý rozdíl mezi Andropovem a Černěnkem, když mluví o vztazích mezi zeměmi tzv. socialistického tábora. Andropov nejednou zdůrazňoval existenci rozdílů mezi jednotlivými zeměmi, mluvil dokonce i o tom, že tyto rozdíly jsou ve skutečnosti větší a důležitější, «než jsme si někdy mysleli». Černěnko zatím, pokud o tomto tématu hovořil, mluví jen o jednotě.

Jsou však docela aktuální problémy, které přiřknání významných rozdílů vyžadují, nemá-li dojít k dalším vážným krizím. Takovým problémem číslo jedna je především současné Polsko. Kdyby sovětský vliv na polský vývoj byl orientován ve směru jasné podpory nejkonzervativnějších skupin uvnitř polské mocenské elity, stane se i jen relativní stabilizace systému v Polsku nemožná a zažijeme nově krvavé erupce.

Ve vztahu k Číně zůstává Černěnko zřejmě na dosavadních pozicích. Nejeví ochotu dohadovat se

s ní o uznání její vlastní «sféry vlivu» v Asii; čínské podmínky pro další jednání – stažení sovětských armád z Mongolska, zřeknutí se Vietnamu jako nástroje sovětského velmocenského vlivu a politické řešení situace v Afghánistánu – prohlašuje Černěnko za nepřijatelné. SSSR prý nemůže ze zásadních důvodů jednat s nikým «na úkor třetích zemí». Jistě, jak by mohl, vždyť nejméně od roku 1939 nikdy nic takového neudělal. . .

* * *

Jak a kdy může skončit Černěnkovo provisorium? Nelze prorokovat jakékoli datum, ale je možno vidět dvě alternativy: buď jeho smrtí, anebo jeho odstoupením z funkce ve prospěch kandidáta mladší generace sovětského vedení. Tato druhá možnost by teoreticky byla představitelná při příštím stranickém sjezdu 1986.

V Československu let šedesátých koloval vtip: Jak je možné změnit zásadně poměry? Buď cestou přirozenou, nebo zázrakem. Cesta přirozená by byla, kdyby archanděl Gabriel mečem ohnivým zjednal pořádek. Zázrak by byl, kdyby to udělal sjezd strany.

Tato anekdota je jistě docela aktuální i pro dnešní SSSR. Ale přece jenom zůstává faktem, že generační směna přijít musí a tlak na záruky stability je ze strany aparátů mimořádně silný. Možná, že tedy ani zázrak nelze docela vyloučit.

Psáno pro «Wiener Tagebuch» č. 4/1984

POMSTA BURŽOAZIE

Cizinec, přijíždějící do Československa s hlavu plnou západáckých předsudků a pověr, nestačí koukat. Na stovčatou, samozřejmě. Na flekovské. A tak. Ale co když není jenom turista? Co když přijíždí v naději, že reálný socialismus přece jen není co se o něm ve světě vykládá, nebo přijíždí zase za kšeftem do země, která není zadlužená jako její sousedé, platí bezmála hotově, takže se vyžadovaný bakšiš vyplatí? Že jsme nebývali Balkán, se ve světě dávno zapomnělo, východní mravy nepřekvapí, už se s nimi běžně počítá. Co překvapí cizince socialistické (jichž přijíždí stále míň) i antisocialistické (jichž je drtivá většina) — bratry, bratrance a jiné příbuzné a všelijaké známé ze třetího světa teď nechme stranou — to je místní buržoazie. Socialisté s ní nepočítali, zírají na ni s překvapením, trochu vyděšeně, nechápou dost dobře, kde se vzala a jak totálně pohltila svět, který nad ní teoreticky zvítězil a vymetl ji na smetiště dějin. Antisocialisté ji rovněž nepředpokládali, ale překvapení je spíš příjemné, rychle zjišťují, že kromě jazykových nemají žádné potíže s komunikací, s orientací v hierarchii hodnot, v terminologii, v postojích individuálních i obecných. Obě kategorie však, v zajetí svých protichůdných předsudků, hledají vysvětlení na samém okraji jevu, to jest v nomenklatuře. Buržoazie je tady rudá, říkají si, vyrostla jako djilasovská «nová třída», privilegia jedněch prostě přešla na nové držitele moci, spolu s vilami, vkusem i mentalitou. Odtud se zajisté zrodila i nová třídní solidarita, jejímž jmenovatelem je obrana společných zájmů a nabytých privilegií. A samozřejmě strach, docela obyčejný existenciální strach, co by s nimi bylo, kdyby. . . — raději nemyslet.

Ne že by tenhle dojem a tyto závěry byly zcela nesprávné. Nomenklaturní příživnická kasta, jejímž jádrem jsou všechny možné aparáty v čele s policejním, existuje i u nás, čítá patrně deset tisíc, dvacet tisíc osob, možná i víc, na rozdíl od sovětské nomenklatury není však ani nacionalistická, ani vlastenecká, nýbrž jenom sluhovská, přísluhovačská, zupácká a udavačská, a vzhledem k roli, která jí připadla, i ve svém celku omezenější. Sami jste si přece museli všimnout, říkáme jedněm i druhým návštěvníkům, rozdílu mezi příslušníky československé a sovětské nomenklatury, jak se s nimi setkáváte u vás. Pokud jde o inteligenční kvocient. A pak už dodáváme: Ale naše buržoazie, to je přece jen něco jiného.

A vysvětlujeme: Především, jak se na buržoazii sluší, je protisocialistická a tvrdě antikomunistická. Pochopila podstatu našeho systému a rychle se jí přizpůsobila. Ví, že systém si potrpí na uniformitu — je tedy uniformní. Systém miluje přitakávače — horlivě mu tedy přitakává. Režim nedůvěřuje lidem, kteří se příliš zajímají o veřejné záležitosti — tudíž se o ně nezajímá. Orgánům je podezřelý každý, kdo se zajímá spíš o druhé než o sebe, a naopak dovedou ocenit každého, kdo jde jen za vlastním prospěchem — a tak se

uzavřela do okázalého sobectví a naprostého nezájmu o osud druhých. Systém nemá důvěru k lidem, kteří nic nevlastní a nemají tudíž co ztratit — je tedy třeba hromadit věci, majetek, vklady, protože jen tak lze přesvědčit ty, na nichž závisejí, že budou poslušni až do hrobu. Jsou legrační odboráři či příslušníci «socialistických» stran v čele s komunistickou, ale protože členství v nich je podmínkou společenského vzestupu, kariéry, privilegií ve společnosti nedostatku, vstupují do nich bez zábran, často se o členství přímo derou, aniž to cokoli mění na jejich antisocialismu či antikomunismu. Režim to přirozeně ví, ale nikterak mu to nevadí, spíš naopak. «Socialistické» organizace už dávno přestaly být prostředkem k dosažení kolektivních cílů, jejich prostřednictvím se spěje toliko k cílům osobním. A právě proto jsou dokonalým nástrojem kontroly na všech úrovních, stát přes ně vykonává dozor nad každým občanem, nad každým jejich členem. A občan, člen, to ví, chová se podle toho, a oplácí tak státu za to, že mu umožnil stát se příslušníkem buržoazie. Nikoli nomenklaturní, už vůbec ne rudé (třebaže s rudými knížkami v kapse), ale založené na majetku, na ekonomických výsadách, na ničím neomezeném sobectví. Získání a zachování buržoazního statusu v kapitalistické společnosti záviselo ovšem zároveň i na iniciativě, výkonu a úspěchu. U nás záleželo hlavně na šikovnosti, mazanosti, přizpůsobení, loajalitě a poslušnosti. Proto je naše buržoazie zámožná, ale země chudá, proto naše buržoazie bohatne a země chudne...

Návštěvníci něco chápou, a něco se jim nezdá. Nemohou například pochopit, že v socialistickém, komunistickém státě lze smýšlet protisocialisticky, protikomunisticky, a přitom požívat veškerých výhod a privilegií. V jednotlivých případech snad, připouštějí, ale v masovém měřítku... Vysvětlujeme tedy dál: Už dvě generace našich občanů nepoznaly žádný jiný systém. A celá jedna generace nezná už nic jiného než pookupační reálný socialismus. Ne analýzou, politickou či sociologickou, ale životní zkušeností pochopily, jak systém funguje, a vyvodily z toho důsledky. Oddělily už dávno život soukromý od veřejného, už dávno mají dvoji jazyk, dvoji myšlení, dvoji chování. Na tom by ještě nebylo nic divného, ve všech donucovacích systémech je tomu tak, a v Čechách se takto učili žít po staletí. Zajímavější je, jak dokonale tato podvojnost funguje, jak organicky je uvnitř reálsocialistického měšťáka jedno odděleno od druhého. Jak se už dítě v obecné škole nesplete, jak má na každou otázku dvě odpovědi a bez přemýšlení vybírá neomylně tu správnou, tu vhodnou pro tu kterou příležitost. Jak komunistická strana nemá dnes už skoro žádné jiné členy než takové, kteří mají dvoji názor (i když většinou jenom jedno přesvědčení — antikomunistické), večer a o víkend chytají Svobodnou Evropu, proti níž odřikávají naučená zaklínadla nebo zvedají ruku při partajních rituálních obřadech. Ale může celý národ, vrtí návštěvníci hlavou, žít v takové trvalé schizofrenní situaci? Může, odpovídáme, alespoň jeho městská buržoazie může. Na vesnici je sice mentalita podobná, ale rituál se tolik nedodrzuje, zemědělec je chráněná odrůda a nemusí svoje výsadní postavení vykupovat přesně stejně. A dělník nebo jiný nepriviligovaný občan zachovává sice v gruntu jistá pravidla chování občana totalitního státu, ale ani v tovární hale ani v hospodě u piva se nedá mluvit o schizofrenii. Kdybyste si mohl ty řeči poslechnout, dost byste se divil.

Od situace, řekněme, v Sovětském svazu, pokračujeme, se naše situace liší v několika směrech: Především nemá Sovětský svaz stejnou tradici maloměšťáctví, drobné buržoazie, středních vrstev (naše buržoazie není, pochopitelně, skutečná buržoazie, ale právě tohle) a vytváří si ji teprve pomalu, v podmínkách, které znáte. Za druhé je SSSR následníkem carského Ruska a byzantské tradice s jejich úctou k autoritě, okázalosti, respektem vůči nadřízeným, touhou po pořádku, láskou k uniformě, hodnostem, lampasům, medailím atd. V Čechách je to přesně naopak a zavedení ruského modelu, vycházejícího z ruských psychologických dispozic, autoritu spíš podřívá než upevňuje, činí ji směšnou a vede k tomu, že buržoazie k ní má přibližně stejný vztah jako v jiných zemích s demokratickou tradicí, kde se přechodně dostala k moci lampasácká junta. Bojí se jí, posmívá se jí kde může, podtrhla by ji, kdyby to šlo, šidí ji, podvádí, ale vyhýbá se konfliktu s ní, který by mohl ohrozit její buržoazní status. — S tím souvisí i charakter a rozsah výsad, jimž se naše buržoazie těší a jež jsou založeny spíš na majetku než na blahovůli vrchnosti. Samozřejmě, v totalitním režimu je i hromadění majetku podmíněno blahovůli systému, ale zároveň systém stabilizuje, vytváří poslušného občana, který má co ztratit. Systém to ví a nedotkne se toho. V Československu máme několik tisíc občanů, kteří platí daně z příjmů přes milión korun ročně, a spoustu dalších, kteří z takových příjmů daně neplatí. — Konečně nezapomínejte, že SSSR je suverénní stát, druhá světová velmoc, a zaslouží proto jistý respekt svých občanů, své antikomunistické a antisocialistické buržoazie. Československý občan nemá k takovému respektu nejmenší důvod, jeho vláda je tu jen z milosti sousední velmoci, prodala suverenitu země, trvale ponizuje její občany tím, jak se snaží porušit jejich tradice, je směšná svým poskokovstvím a služebnou přičinlivostí. Vládou, režimem se prostě pohrdá, což platí nejen o buržoazii, o rolnictvu, dělnictvu či studentech a inteligenci, ale i o příslušnicích samotné nomenklatury.

Za této situace je buržoazie stále více oporou a páteří systému. Těží z něho natolik, že se bojí čehokoli, co by jim otrásl. A režim, který se o ni musí opírat, protože je jedinou společenskou vrstvou, která poslouchá z vlastního zájmu a ne z policejního donucení, musí respektovat její zájmy. Lidový humor to komentuje takto: Proč zvyšuje strana a vláda trvale ceny benzínu? Aby chudina už konečně přestala otravovat bohaté na silnicích.

Proč o tom nic nevíme, diví se návštěvník? Proč se o tom nepíše, proč se nám ze všeho, co vydáváte v samizdatu i jinak, zdá, že vaše skutečnost je především zápas mezi nomenklaturou a policií na jedné a disidenty na druhé straně? Proč nevíme víc o realitě života většiny? Krčíme rameny, to není naše věc, myslíme si však, že i to přijde.

Návštěvník se loučí, trochu jsme mu narušili jeho kruhy. Ve dveřích se otočí, s ironickým úsměvem: Pomsta buržoazie, co?

Také se usmíváme. Teď, když máme co jsme chtěli.

DALIMIL

JEDEN VŠEDNÍ DEN

Zvedněte sluchátko, ozve-li se volaný účastník stiskněte knoflík a mluvíte, stiskl jsem tedy knoflík a ihned jsem poznal Šárku:

- Šárečko, je tatínek doma? Dej mi ho k telefonu!

Ale dětský hlásek pištěl: — Kdepák tatínek není doma, on nám zmizel, je pryč, tatíček se nám ztratil. . .

Zpřísněl jsem: — Nehloupni a jdi pro tatínka, je ještě v posteli, jen se tam podívej, je teprve půl osmé. . .

- Tak já už tedy jdu. . .

- Běž děvenko, běž!

A stál jsem v zasklené rozbité skříni, hladil řetízek, na kterém bylo připoutáno sluchátko, všechno na světě je už připoutané, přivázané, uzavřené, i ty cesty jsou dovolené a zakázané, plivání na podlahu taky, kouření, politické hovory v hospodách, nahýbati se z oken, přibližovati se a vzdalovati, měniti svoje zaměstnání rovněž, psáti a myslet jinak, dělati ohně a znečišťovati tato místa je zakázáno taky. . .

- Haló, ano tady jsem! Co je? křičel jsem do sluchátka, — viš to Karle? Ne? Tak přijdi ihned ke mně, ano, ke mně, ne, půjdu na injekci a hned jsem doma. Tak Tě Bůh!

Zavěste sluchátko, tak jsem je zavěsil a vyšel na ještě volný vzduch, ještě ten není zakázaný, nebo na lístky, nebo jen na volném trhu. Avšak mohla by se zavísta tak zvaná vzdušná daň, pomyslel jsem si a kráčel živou Sokolovskou třídou, lidé už se řadili u prodejen zeleniny a ovoce ve frontách, takové malé smutné pohřby. . . a zahrnul jsem do chodby, po schodech do temného prvního patra, pak do čekárny plné stojících a sedících pacientů, někteří čekali až se otevře zubní ambulatorium, jiní čekali na lékařské středisko, avšak všichni byli v tak hlubokém přítmí, že kdo přišel z ulice, zůstal stát a musel čekat chvíli než přivykl šeru, někteří pacienti když přišli, napřáhli ruce a ohmatávali ty pacienty kteří tady už byli, jediné když se otevřely dveře do lékařských místností, světlo z nich bylo tak prudké, že oslnilo jak vitriol, jak za hluboké noci velké reflektory a tma v čekárně pak se zdála ještě temnější.

- To je hrozný, jak je málo doktorů, prej už čtyřicet procent jich je na vojně, řekl kdosi v tmách.

- Mýho synovce, taky doktora, odvedli prej na cvičení a psal, že tam nemá co dělat, že když se nudí, tak prosí svého šéflékaře: Pane majore, já vám umelu kafe, ať dneska taky něco udělám, ano? dodal další hlas.

- A my abychom tady celý dopoledne pročuměli, řekl třetí.

- Říkali, pravil někdo a jeho hlas zněl od samé podlahy, — že na Vinohradech, když přijde doktor ze střediska do své ordinace, že tam má tolik lidí, že otevře dveře a zavolá do čekárny: Kdo má chřipku? Tak nejdřív ženy! A nahrne to do pokoje, spočítá si pacíky, pak rozloží na stůl zrovna tolik receptů, vezme razítko a zrovna tolikrát uhodí na každý recept, udělá si tak jeden vzor a všechny jeden po druhém podepíše. Pak si stoupne na práh a zvolá: A teďka muži s chřipkou! A zrovna tak!

Otevřely se dveře a v proudu světla bílá sestřička v oslnivých brýlích zvolala: — Další tři ženy na injekci!

A se třemi ženami se vetřel ke kanapi potaženému bílým voskovaným plátnem zavalitý cikán, který měl krk omotaný bílým ručníkem. Dveře se zavřely a lékařské přístroje se třpytily v mozku ještě doznívajícím záznamem.

A dveře se znovu otevřely a pacienti znovu zjistili, že čekárna je plná, a ze dveří sestřička vyváděla cikána, který se vzpíral, a rozhorlený hlas lékařův jej znovu a zase vykazoval ze světlé místnosti a cikán křičel: — Rány božský srdce Jezusovo! Cikán je pracující má přednost. Krk ho bolá, nožulenka bolá.

A když se zavřely dveře, cikán se posadil na zem a pěstima tloukl do podlahy a volal: — Rány božský, srdce Jezusovo!

Domlouvaly mu hlasy ze tmy: — Ale přece můžete tu chvíli počkat. Napřed jdou ženy s injekcema.

Ale cikán si trhal vlasy a házel je proti světlu matného okna a nařikal, že je pracující.

Pak se otevřely dveře zubní ambulance a vyšel v bílém plášti zubní doktor, jeho plášť vál a přinášel do čekárny vůni umrtvujících tinktur a světlo, zatukal na dveře a ty se pootevřely a sestřička vpustila zubního lékaře, a zase všichni pacienti přivírali oči, jak prudké světlo se valilo jim k nohám. Pak vyšly tři ženy z ordinace, cikán vstal a přivírajícími dveřmi se vetřel do ordinace a zavřel za sebou dveře. A zase se ozval podrážděný vysoký hlas lékařův, chraplavý hlas cikánův, na to ještě hlas rozzlobeného lékaře, a pak se rozletěly dveře a všichni pacienti se polekali, i ti co seděli vztyčili se, a na podlahu čekárny se položil cikánův stín, ten obklad kolem krku se mu rozvázal, jako by měl krk omotaný prostěradlem, a lékař strkal do cikána a když jej vystrčil, zavřel za sebou a cikán se posadil na zem a tloukl pěstima do podlahy a nařikal a trhal si vlasy a házel je do vzduchu. Pak z ordinace vyšel zubní lékař, přešel čekárnou a vklouzl do své ordinace.

Pravil jsem cikánovi: — Tohle je taky doktor, specialista na krk.

A cikán po čtyřech vešel za zubním lékařem do jeho ordinace, a všichni pacienti naslouchali, ale nezval se ani křik, ani nadávání, ani zvedající se a neustále víc a víc se pohoršující hlasy. Bylo ticho. A pak skrz tapetované dveře byl slyšet hlas zubního lékaře: — Tak synáčku, copak je? A cikánův chraplavý

hlas: — Pán doktor, tady to bolí. Sestřička otevřela dveře a v prstech ležstra a otevřenými dveřmi byl vidět cikán, jak ukazuje prstem do svých úst a lékař jak jej tlačí do zubařského křesla, pak bere kleště a říká: — Tak jen poďte, poďte ke mně, dobře že jste přišel. . . A dveře zubní ambulance se zavřely, sestřička prošla přitímím, klepala na sousední dveře. A v tu chvíli se ze zubní ambulance ozval nelidský křik, dlouhotrvající artikulovaný křik.

— Někdo má zahnutý kořeny, to se protrhne i patro i s nosní přepážkou, pravil jeden pacient.

— Mně zase museli uvázat ke stropu za nohy, a paličkou mi vytloukali zuby, tak jsem měl divný kořeny, řekl druhý pacient v tmách.

A pak se rozletěly dveře zubní ambulance a zubní lékař táhnul na kleštích za zuby cikána, který chrop-těl, několik pacientů padlo, lékařský bílý plášť vnesl do čekárny tolik světla, cikán se chytil oběma rukama květinového stolku bez květin, avšak pevná ruka lékařova táhla za kleště i se zubem cikána který se držel květinového stolečku, a zub nepovolil, a tak zubní lékař vtáhnul cikána do své ordinace i s tím stolečkem. A když se dveře zavřely, vykřikl cikán naposledy a v ordinaci bylo ticho. Stáhnul jsem čepici z hlavy, vyšel tiše na chodbičku, otočil klíčem a vešel do umývárny a pak na záchod, tiše jsem stál ve tmě, prstem jsem držel zástrčku a škvírou ve dveřích jsem naslouchal. Ze zubní ordinace vyšel cikán, držel si tvář a naříkal tichounce a pak se ptal pacientů: — Kde je ten s tou čepicí. Tadyhle seděl! A po chvíli, ve které jsem se zpotil, sestupoval jeho drobounký nářek po schodech. . . otevřely se dveře z ambulance, zubní lékař vešel do umývárničky, myl si ruce, a když si utíral ruce do ručníku, usmíval se a tiše si hovořil: — Já ti dám, chlape, votravovat doktory. . .

A když lékař odešel, vyšel jsem na chladivou chodbu, čepici jsem hodil do světlíku, na injekci už dneska nepůjdu, a když tak až odpoledne a vezmu si klobouk a jinačí kabát. . . A cestou domů jsem zase začal myslet na TO. Už jsem všechno uklidil, spálil. Kdyby přišli tak bych, co bych? Šel bych s nimi, musel bych s nimi jít, pak dlouhá vyšetřovací vazba, žádná procházka, žádné slunce. Pak soud, kriminál, kolik? Dva, tři? Pět, deset let? A práce v dolech, lomech, ve fabrikách těžkého průmyslu? Koneckonců musím s tím počítat, i když se považuji za občana tohoto státu a nic proti němu nemám. Jen ta svoboda projevu, jen to psaní, jen to myšlení, jen to hovoření s přáteli. Vždyť by mi museli něco vyoperovat z mozku, abych nemohl takhle myslet, milovat či nenávidět. Ne nemohu je milovat, i když to co je císařovo dávám jim, a to co je moje dávám jsem a budu dávat sobě, bohu, člověku. Ale to oni právě nechťejí, oni chtějí abych dával všechno, všechny své myšlenky, tajnosti zevnitřní, všechno, vše, i to lidské, boží aby patřilo císaři. A přece, co můj život? Už vícekrát tady nebudu a přece já chci žít, prožít svůj život i když v rámci příkazů a zákazů, život na který nikdo nemá práva, kromě mne, život za který nikdo není odpověden, jen já. A moje zklamání a moje radosti musí být bez císaře, tomu přeci stačí osum hodin těžké práce, úrazy, smrt a účast na povinných mších navíc. Nemohu je milovat, nemohu s nimi jít, i když nechci škodit, nemám je rád, mé myšlení mi to zakázalo, tak jako dýchám tento vzduch, zrovna tak potřebuji myslet a říci své myšlení a nemoha takto po svém si myslit a žít, umřel bych jako nedostatkem vzduchu. . . A zahýbaje do Bratské ulice z ulice na Žertvách, jsem si řekl, že všechno přesto všechno, je dobré, všechno kromě mne. To druzí mne přivedli ke mně samému, to oni a jejich snažení ze mne vydlabalo člověka k obrazu mému, k obrazu ale zcela jinému než jsem ze sebe chtěl mít. . . vše je dobré, všechno kromě mne, málo jsem se sebou udělal, mnohem víc jsem mohl udělat, protože sebe mám ze všeho na světě nejbliž. To ostatní mne třeba přivede do kriminálu, ale i ten je pro lidi, i tam jsou lidé a události i věci připravené jen pro mne, aby tlakem ze mne vyloupli mne.

A tam kde Bratská ulice ústí kolmo do uličky na Hrázi, tam přešel těmi několika metry mírně ohnutý Karel, ač teplo, v rukavicích a fialovém šátku a montgomeráku, který na něm visel jak rubáš, jak františkánská kutna.

— Hej! volám.

Otočil se. Povídám: — To je náhodné setkání! co?

Zamnul si revmatickýma rukama: — Co je?

Zvolna jsem došel a povídám: — Václava Černého včera, podrž se, zamyky, zamyky.

Karel se opřel o zeď: — Kriste Pane! A mně se dneska v noci zdálo vo vodě a to vždycky. . . nemohl domluvit a oddychoval, zavíral oči a dlouze vdechoval.

— Ano, ano, řekl jsem, — prohledali mu celou knihovnu, kde co měl, všechno odvezli i s ním, psací stůl taky. Ty něco u něj máš?

Zdvihnul paže a marně je upustil: — Pchach! Co já tam mám, to stačí jen číst a už máš doživotí, natož. . . Ježíši Kriste, proč jsem chtěl bejt skriptorem? Proč mi matka nepustila hlavou na dlaždičky, nebo proč táta tenkrát tu noc, mne raději nepustil do lajntuchu, dneska bych nebyl. . . ale snad nebyl Václav tak nevopatrnej, snad ty veršelíny někam skoval. . . Nemáš baldriánový kapky do hlavy?

— Nemám, Karličku, nemám, povídám a stoupali jsme po schůdkách na dvůr, pak na chodbičku, odemknul jsem a otevřel okno.

Povídám: — Ba právě naopak! Pan profesor Černý byl hrozně neopatrnej, trestuhodně nevopatrnej, představ si, že pořád věřil, že vždycky tenhle rok, kterej se zrovna píše, tak ten rok to skončí, a on začne vydávat ten svůj Kritický měsíčník. . .

Karel se zhroutil na židli a ruce mu visely až na zem: — Tak von chtěl vydávat Kritickéj měsíčník?

— No, povídám, on byl hrozný optimista, když jeho žáci mu v lednu 48 říkali, pane doktore, jde do tuhýho, dejte nám doktorát, máme do něj jeden měsíc, pan doktor Černý jim řekl, nebojte se, když se něco stane, tak budete jmenováni doktory, až se to obrátí, doktory sub suspiciis. . .

— To je hrozný, sub suspiciis, šklebil se Karel.

— No, on každý rok tvrdil, a tvrdí to už čtyři roky, že než spadne listí tak se to vobráti, ale jak někdo na

jaře řekl, že se to vobrátil až na vánoce, tak s ním pan profesor přestal mluvit, on Václav měl jen nejasno, zda to bude dvacátého čtvrtého nebo dvacátého šestého listopadu tohoto roku, a že už jako vánoční číslo by mohl vyjít ten Kritický měsíčník. . .

Tahle zpráva Karla dorazila. Vstal a volal: — Tihleti optimisti, to jsou pravý zkázy národů. Hitler kdyby nebyl optimista tak se přece nepouštěl do takový války. . . a teď já doma jejeje, co bude vyvádět můj tchán! Ten když udělá politickou volovinku, tak to je dobře, to je národní hrdina, mučedník, ale když já něco, tak začne křičet: Člověče, myslete na rodinu. . . Ježíšmarjá, to je tmářství, tenhle optimismus. . . teď abych jel taxikem domů a někam schoval hlavně ten Labyrint světa a Ráj srdce, jak jsem si ten text napsal, jakoby dopředu! Vono by stačilo, kdyby mi našli ty nový Dopisy a Pohlednice, to by zavřeli i mýho jezevčíka, je tam vo něm! Dej mi cigaretu!

Když zapaloval, tak plamen několikrát cigaretu minul.

Usmál jsem se: — Tak to všechno spal!

Vydechl kouřem: — To tak! To už bych vícekrát nenapsal, to je jako bych spálil sebe, vždyť to je moje životní dílo, jednou se mi vydala skutečnost jako panna, a já bych to měl spálit!

Povídám: — Tak se to nauč z paměti a pak to spal.

Nasál kouř a řekl plačtivě: — To je tá trága. Já se naučím a taky umím nazpaměť Eliotovu Pustou zem, ale ze svých věcí si nepamatuju ani čárku, natož celej verš. A to je k zoufání. . . vidíš, vidíš, to nám bylo pořád málo, bejt regionálníma básníkama, chtěli jsme vejš, do Prahy a teď za to položíme životy a nikdy ty svoje sbírečky neuvidíme ve výkladní skříni.

Utěšoval jsem: — Ale nic si z toho nedělej, já mám taky svoje životní dílo u pana profesora Černého, já mu tam ještě navíc, aby mi napsal posudek, připsal svoje jméno a adresu.

Zanaříkal a musel běhat po pokoji: — Ježíšmarjá, teď je mi to teprve jasný, řeknou četníci: s kým jsi se kamarádil? A přijdou rovnou pro mne, ach nemáš nějaký prášky, mně se rozbolelo z toho koleno.

Nemám, povídám, ale ty tam svoji adresu nemáš a z Černýho nic nedostanou, z toho gestapo nedostalo ani bé a ze mně taky.

Pohleděl do slunce nad střechami baráku: — Drek že nedostanou, vstříknou ti injekci a budeš povídat a ještě budeš mít radost jak ti to pěkně jde. Já si to teďky ověřuju, von existuje takovej jed, něco jako psychoton, ale tisíckrát účinnější.

Povídám: — Ale nepřeháněj, snad si tě Černý ani nepamatuje, zapomněl tvoje jméno a ten tvůj Labyrint ten někam schoval venku, a kde, to taky zapomněl. . .

- Právě naopak, Václav měl výbornou paměť, jak pošťák, ten si pamatuje i to, cos mu před lety řekl.

- To není dobrý, povídám, ale teď si vzpomínám, že v té sbírce je i místní odkaz, Národní dům v Nymburce. . .

Podíval se na mne dětinsky: — V tvé sbírce?

- Kdepák, právě v tom tvém Labyrintu a Ráji srdce. . .

Zanaříkal: — No jo, vzpomínám si taky, vidíš, přepisoval jsem to osmkrát a pak ještě šestkrát a nepamatuju si to, ale teď si vzpomínám a trnu. No jó, když vůbec nic, tak přijedou četníci do Nymburka a zeptají se, kdo tady píše veršelíny? Řeknou Hrabal a Marysko a maj nás, ach Bože, Bože, proč jsi mne opustil?

Povídám: — Proč jsi nás opustil, ale musíš být statečný, když mne odvezou tak neřeknu nic, na nic se napamatuju, už jsem toho nechal, chtěl jsem se dopracovat k socialistickému realismu a nešlo mi to, tak jsem toho všeho nechal, tak to tak musíš říct taky.

Ale Karel vrtěl hlavou: — Kdepák, to zrovna! Zeptají se tě: Psal jste to? když řekneš: ne, bim, přesdržka, a zase: Psal jste to? Bim a zase přesdržka. A nakonec se tě optají: Psal jste to? A ty řekneš: Jo. Tak ti dají přes držku navíc, a máš oblak v kalhotách. Ach, kdybych já byl statečnej, ale já se bojím, to je to, já se bojím, mučejí a nakonec trhají koňma toho odsouzence, jak to nemohou koně roztrhnout a kat prosí, aby mu směl naříznout tříselný šlachy a pak jak se to vyvalí. . . Copak takovej gotickej člověk, ten byl na to zvyklej jemu to mučení ani nepřišlo, ale jsem jen představou na čistý rovině zničeněj. . . kraji můj mělký, s kraječkou hradeb, vížkou jak prstem máváš v dál. . . ach, proč jsme radši nezůstali v Nymburce a nepsali takovýhle čůráanky? Proč? Rekni, proč?

Volal a křičel a rukama nad hlavou třásl.

Povídám a zavírám okna: — Nekřič, nad náma bydlí desítkářka, ta ráda poslouchá, ale! vono je to jedno, křič dál, protože zavřený vokno nepomůže, ona nás odposlouchává velikým hrncem, který stačí dát ke zdi, já zrovna tak zase odposlouchávám ji, to kolikrát mlčíme, a dobře víme, jak jeden druhýho odposloucháváme, jak ty naše hrnce dělí jen zeď. . . Karel hleděl do veliké dálky a hovořil: — Vopravdu, člověk nemůže ničemu utéct, ať dneska děláš, co děláš, na konci všeho je kriminál. . .

Povídám: — Mluv hlasitě, ale musíme jednat, hele, já už jsem to spálil, ukryl, tak teďky, kam ty to dáš?

Natáhl si rukavice a uvažoval: — No jo, kam já to dám? Když to skovám doma ve dřevníku, tak když přijdou četníci, tak je to hned napadne, že jsem to dal pod uhlí do dřevníku. . . nebo abych to odvezl k babičce a ukryl to do almary? Ale to bych jí zase o tom nesměl nic říct, protože ta se bojí už dopředu, už jednou mi říkala a upřeně se na mně dívala, abych si nic tady u ní nenechával, že by ji zavřeli i s dědečkem. . . Jedině že bych to dal do divadla pod skříňku! Ale až se četníci dovědí že hraju v divadle, tak rovnou půjdou do divadla a v divadle, no to mi je jasný! Rovnou půjdou pod skříňku, protože kam jinam bych to mohl dát? A nebo domů k matce? Ta se zase nebojí ničeho, ta by pomocí media vyšťárala kam jsem skoval ten Labyrint světa a Ráj srdce a chodila by s tím po městě a ukazovala by to po ulicích a chlubila se: Podívejte jakýho mám chytrýho syna, co pěknýho to sepsal. . . a četníci by to měli za chvíli. . .

Povídám: — Dobře, nic s rodičema, posledně jak jsme čekali prohlídku tak ty tvoje závažný dopisy maminka strčila někam do knih na výstavu piva, a teď to nikde nemůže nalízt, knihy se vrátily do kanceláří a tak to tam někde leží a čeká. . .

Karel oněměl, okouzleně se usmál: — Tak i mé dopisy někde čekají, aby se obrátily proti mně?

Povídám: — Snad, latentně, ale teď se vzchop, teď musíme udělat maximum, všechno projít, vyčistit, spálit, podívej se, kde jsou moje texty? Otevřel jsem skříň a přešel regály odshora až dolů: — Tady už nikde nic není. . .

Karel vstal a přehlížel si regály: — A co to je tady? Co se to tady červená?

Podivil jsem se: — Kde? To ani sám nevím!

A Karel zatáhl za cíp a s horního regálu na něj vypadla a slavnostně se na něj vyvalila pětmetrová anglická vlajka, přepadla mu přes hlavu a ramena, pak se rozvinula a splývala velebně až na zem. Tak Karel stál jako nějaká socha čekající na slavnostní odhalení, docela zasypán do červených a bílých a modrých křížů anglického impéria.

Zdělali jsme se oba.

První promluvil Karel cizím hlasem: — Bu bu bu bu bu! Teďka by měli přijít četníci, jen se třeba zeptat na nějakou maličkost stran občanský legitimace. . . a hned: Příprava pro příchod kapitalistů, zatýkáme vás pro protistátní činnost. . .

Vymotal se z vlajky, která se svezla na podlahu.

Povídám chraplavým hlasem: — Na tu jsem zouplna zapomněl, tu musíme hned schovat, víš, to je ta vlajka jak jsem ji našel v šupletí, když jsem likvidoval firmu Karel Harry Klofanda Praha Platejz, chtěl jsem si ji nechat obarvit na černo, aby mi z ní děvčata nastříhala a ušila trenýrky.

Karel se usmíval okouzleně: — To, to ti četníci zrovna budou věřit, že tohle je na trenýrky. . . ale já to teďka uznávám, osud je silnější než všechno naše snažení, jako v antický tragedii. Nic nebudu skovávat, zničit své dílo, na to nemám morálku, tak nejlepší bude, když to převážu černou mašlí, a odnesu to rovnou do Bartolomějský ulice, zatukám a optám se: Jsem tady prosím dobře? A když řeknou že jo, tak řeknu: Tady máte mé spisy a moji adresu a nebo víte co, já vám ukážu pasáže z toho Labyrintu světa Ráje srdce a hned si mi tady nechejte. Tak to udělám, neboť člověk opravdu neví, co Bůh přichystal těm, kteří jej milují. Chtěli jsme vejš a vejš, a taky tomu tak bude, bude to sláva bejt pohromadě souzrenej s universitním profesorem, kterej v kriminále nás bude jmenovat doktorama literárních věd. Doktorama sub suspiciis. Může si lidský srdce ždat víc?

Zdvihl se a pořád se okouzleně usmíval: — Tak, Bohoušku, sbohem, já už odcházím, potěšil jsi mne, snad budeme v jedný cele, v jednom procesu, na jedné práci, kde si pak budeme psát veršičky a povídky jen tak do větru. . .

Povídám: — Máš pravdu.

A potáhnul jsem tou anglickou vlajkou vystlanou postel.

Povídám: — Tady ji snad jediné nenajdou. Ale představ si, v Paříži jeden velkokníže už více než čtvrt století čeká na převrat, už jezdí jako drožkář, ale jako ten Václav Černý, čeká, že se to obrátí k lepšímu, a že bude zase moct vydávat ten svůj Kritický měsíčník.

Karlíček rovnal záhyby praporu na posteli a okouzloval se čím dál víc: — A teďka můžeš si sem přivést krásnou dívku a rovnou ji položit na tu postel, představ si, jak to je pro dívčí srdíčko posilující mít pod sebou vlajku anglickýho impéria, komu se může něco tak krásnýho stát?

Ve dveřích se otočil a dodal tiše a kladl prst spiklenecky na ústa: — Mám dnes vodpoledne trošku času, tak dopíšu tu báseň na Konstantina Biebla, teprve teď vidím Kostu jasně, pana zubního lékaře a básníka. . . a já to vosolím. . . Večer hrajeme Messinskou nevěstku.

A vyšel na dvůr v mongomeráku, mírně ohnutý a fialovém šátku.

Povídám na prahu: — Já vím, že diváci v první řadě a z balkonů a galerií budou dneska na tebe koukat dolů a budou si říkat: Ten cellista dneska hraje obzvláště procítěně. . . samá krásná trémola.

A rozletěly se dveře a na prahu sousedního bytu stála desítkářka s hrncem v prstech a volala: — Víte jakej je nejlepší úkryt na písemnosti? Dejte ty rukopisy do flašky vod vokurek a zakopejte to na zahradu!

Karel zvedl ruce a volal: — Jen to ne! Já to tam zakopu a už to vícekrát nenajdu! Ze začátku války jsem zakopal na malinkou zahrádku demižon slivovice a už jsem to nikdy nenašel! Do Bartolomějský! Volal a ukazoval směr o kterém myslil že je to směr ulice Bartolomějské.

Povídám: — Karle, neztratíme se, napíšu o tom povídku, možná poslední, ale pak budeme doktorů literárních věd.

Desítkářka točila z vodovodu do hrnce vodu a dodala:

— Sub suspiciis.

Psáno 1953

Post scriptum

Je to jako s dymižonem slivovice zakopané na zahradě před dvaceti lety, a já jsem ten dymižon nehledal, už jsem taky ani nevěděl, kam jsem jej zakopal, až tohoto měsíce přijela švagrová a přinesla mi veliký, zteřelý balík převázaný černým dámským podvazkem, a řekla, tohleto jsem našla za trámama a ve sklepě, možná že se ti z toho něco bude hodit. A já jsem listoval a našel jsem texty které jsem si skoro už nepamatoval, a několik básní a povídku o které bych řekl, že ji psal někdo jiný, ale byl jsem to určitě já, a tak se nezbyvá než přihlásit k dítěti kterému je zhruba dvacet let, přiznávám paternitu, a opisuju ji v jednom originále a pár kopiích, abych dovršil svůj portrét o jistém údobí, které jak si myslím je definitivně za

námi, období strachu, ve kterém jsem ty texty psal, texty z období války a pak procesů, ze kterých tuhla krev. Myslím si, že až se jednou ty texty dostanou do rukou kritika, který bude dělat můj portrét, že mu k tomu dokreslení jistě přispějí, zrovna tak, jako kdo bude dělat profil takzvaných let padesátých.

Říjen 1971

Post scriptum 2

KAREL KYNCL

V říjnu 1971 nebyla v Československu vhodná doba na vykopávání dymižonů — spíše na jejich zakopávání. A svědčí o značné důvěřivosti vynikajícího spisovatele, když právě tehdy napsal svou poznámku o období strachu, «které jak si myslím je definitivně za námi».

Právě v tom měsíci a roce došlo k jednomu vyvrcholení násilného procesu «normalizace» po vpádu vojsk Varšavské smlouvy do země: v Brně a v Praze byla zatčena řada lidí, kteří se odvážili před blízcími se «volbami» informovat letákem veřejnost, že v právu volit je obsaženo i právo nevolit. V zemi, kde cenzura přerávala normální informační cesty, existují rozsáhlé informační cesty nenormální. Jejich prostřednictvím se Bohumil Hrabal dověděl o zatýkání krátce poté, co přiznal paternitu povídky, kterou jste právě dočetli. Po této zprávě originál i pár kopií znovu zakopal.

Pak šla léta a nadešel leden roku 1975. V oficiálním pražském týdeníku Tvorba se po šesti letech naprostého ticha poprvé opět objevilo Hrabalovo jméno. Objevilo se však v souvislosti, nad kterou trnulo srdce: bouřlivák, nekonformista a nekomunista Hrabal se uvolil udělat «sebekritiku», což — přeloženo z orwellovské novomluvy do srozumitelného jazyka — u spisovatele znamená veřejně poplivat sebe i své dílo v naději, že mu režim za odměnu poskytne možnost něco málo publikovat.

Proč Bohumil Hrabal podlehl a nechal se znásilnit, o tom by bylo nutno napsat dlouhou studii a v ní se pokusit vypočítat pravděpodobné důvody. Od politickomocenských po psychologické. Zde snad postačí konstatovat, že tehdy jedenašedesátiletý spisovatel, který za celý svůj tvůrčí život směl víceméně svobodně publikovat pouhé jedno necelé desetiletí, zřejmě lidsky neunesl fakt, že neudělá-li žádanou «sebekritiku», bude až do konce svých dnů neosobou.

Reakce na jeho sebepokoření kolísala v Československu mezi pocity lítosti, trpkosti, zloby, vzteku a zášti. Nejostřeji zareagovali Hrabalovi mladí čtenáři, kteří dokonce v parku na pražském ostrově Kampě demonstrativně spálili jeho knihy v zoufalém protestním gestu proti jeho kroku, ve skutečnosti však spíš v bezmocném protestu proti společenskému systému, který ho zlomil.

Pro Hrabala-člověka znamenalo vynucené sebepokoření psychický šok, který nepochybně poznamenal negativním způsobem jeho tvůrčí síly. Pro Hrabala-spisovatele znamená, že nyní komunistický režim dovoluje nakladatelstvím publikovat jeho některé — zdaleka ne všechny — práce.

Povídka «Jeden všední den» patří k jeho dílům v Československu nepublikovatelným. Čirou náhodou se stalo, že jedna z kopií, které autor opsal v roce 1971, doletěla v orwellovském roce 1984 na můj londýnský stůl. Nemohu zde tuto náhodu upřesnit, ale vzhledem k československým úřadům a cenzuře pokládám za nutné zdůraznit, že ji otiskujeme bez vědomí a souhlasu Bohumila Hrabala — k jeho letošním sedmdesátinám. Narodil se 28. března 1914.

Londýn, březen 1984

Francouzsko-československá mírová iniciativa

Členové CODENE, francouzského výboru pro jaderné odzbrojení v Evropě, se vypravili začátkem března do Československa, aby se sešli s představiteli Charty 77. Schůzky se také mělo zúčastnit několik holandských členů skupiny IKV (mezicírkvní mírový výbor). Holandští návštěvníci však byli zadrženi, někteří hned na ruzyňském letišti, a vyhoštěni spolu s jednou francouzskou členkou CODENE.

Plánovaná schůzka se přesto konala a představitelé CODENE o ní vydali prohlášení. Text schválili mluvčí Charty 77 Václav Benda, Jiří Ruml a Jana Sternová. V prohlášení se praví, že «nemůže být trvalého, čestného a všem přijatelného míru bez

respektování lidských práv». Zároveň se odsuzují «dehumanizační tendence držitelů politické moci», zejména «v těch zemích, kde vládní moc oklešťuje svobody jednotlivců ve prospěch vrstev, které tuto moc vykonávají». Účastníci schůzky «odsuzují horečné zbrojení a hodlají nadále protestovat proti rozmístování nukleárních raket, ať jsou kdekoliv. Zároveň však nepodléhají iluzím, že by zničení té či oné nukleární zbraně, likvidace té či oné vojenské základny, stačily k zaručení míru». Mír může zaručit jen «individuální, nebojácný, promyšlený a angažovaný postoj občanů, mírových skupin a výborů všude na světě».

O čem Rudé právo nepíše

Polská krize

Předseda mezinárodního PEN klubu sdělil v únoru 1984 polskému ministru kultury, že bylo zrušeno členství polské sekce tohoto spisovatelského sdružení, protože nebylo a není možné obnovit kontakt s jejím řádně zvoleným vedením. Nové, režimem vnucené vedení polského PEN vyloučilo členy, kteří žijí a publikují v zahraničí; mezinárodní PEN neuznává platnost takového rozhodnutí. Na počátku roku 1984 žilo v cizině asi 150 polských spisovatelů. Z asi 1200 členů rozpuštěného Svazu polských spisovatelů vstoupilo do nového prorežimního svazu, který byl založen v listopadu 1983, podle sdělení předsedkyně Haliny Auderské 500 spisovatelů a překladatelů; 300 spisovatelů — mezi nimi většina významných jmen soudobé polské literatury — členství odmítlo, ostatní vyčkávají.

Zvýšení cen potravin, které bylo provedeno k 30. lednu 1984, bylo opatrnější, než režim původně plánoval. Podle oficiálních údajů činilo v průměru 10 procent a zvýšilo životní náklady o 3,5 procenta. Chléb a moučné výrobky zdražily ovšem o 25 až 38 procent, maso o 10 až 20, uzenářské výrobky o 10-80, mléko a mléčné výrobky o 10 až 35, a cukr o 13 procent. Polské rodiny spotřebovávají nyní mezi 40 až 60 procenty svých příjmů na nákup potravin. Zamýšlený «ozdravující» účinek zvýšení — možnost snížit státní subvence na ceny potravin a zmenšit přebytečnou kupní sílu, která se odhaduje na 600-700 miliard zlotých — nebyl přitom ani zdaleka dosažen.

Ve snaze dosáhnout kompromisu s katolickou církví schválila polská vláda v lednu 1984 předběžně projekt církevního fondu na pomoc soukromě hospodařícím rolníkům. Z prostředků, získaných v zahraničí a spravovaných nezávislým církevním konsorciem, má být financována modernizace zemědělství. Podle odhadů by měl fond shromáždit a investovat 3 až 5 miliard západoněmeckých marek, avšak jeho činnost se má rozvíjet jen postupně. Dojde-li k uskutečnění fondu — a to není ani po předběžném schválení jisté — vznikla by v Polsku zcela ojedinělá situace: vedle ideologické moci, kterou má církev již dávno, stala by se i významnou mocí ekonomickou.

Prozatímní koordinační výbor Solidarity vyzval již 23. ledna k bojkotu voleb do Národních rad, které se budou konat v červnu. Při členských schůzích a konferencích Polské sjednocené dělnické strany, které se konaly v zimních měsících, byla ve volbách výborů a sekretářů vyměněna asi polovina funkcionářů; do funkcí se často vrátili ti, kteří z nich museli odejít v letech 1980-81. Ústřední výbor PSDS konstatoval 19. února, že strana zůstává i nadále «organizačně i ideologicky» slabá. Vyšlo najevo, že mezi jejími 39 procenty dělnických členů je jen 6 procent mladších než 30 let, ačkoliv občané do třiceti let tvoří polovinu polské společnosti. Generál Jaruzelski vyhlásil boj proti korupci a hospodářské zločinnosti, která po-

dle jeho slov dosáhla v Polsku «znepokojujícího rozsahu».

Rozpory v komunistických stranách Západu

KSČ pozdravila nadšeně založení odštěpené prosovětské komunistické strany ve Španělsku v lednu 1984. Bylo jedním z důsledků hluboké krize, kterou Komunistická strana Španělska v posledních letech prochází. Zatajilo se však, že rozkol odsoudila nejen Komunistická strana Itálie a Svaz komunistů Jugoslávie, ale i Komunistická strana Rumunska a dokonce Francouzská KS. Rumunská «Scinteia» napsala 29. ledna, že «jen KSSJ je stranou hrdinných revolučních tradic z doby boje proti fašismu», a že «rozbíječství škodí zájmům španělského lidu».

Ostrý frakční boj projevil se i na únorovém sjezdu Komunistické strany Holandska. Pro rozpory mezi «obnoviteli», «horizontálními» a «centristy» kolem návrhu nového programu strany muselo být uzavření sjezdu odloženo. Opozice proti stranické většině se seskupila v paralelní organizaci, která se může i v Holandsku stát základem rozštěpení strany.

Také v Komunistické straně Velké Británie vznikl v únoru konflikt mezi vedením strany a vydavatelskou skupinou stranického orgánu «Morning Star». Eurokomunistické vedení žádá výměnu šéfredaktora, který s podporou skupin staliništů i některých mladých dogmatiků odmítá respektovat kritický postoj strany k politice SSSR.

Čínské hodnocení supervelmocí

Po dlouhá léta hodnotila se v Číně supervelmocenská politika SSSR jako «ofenzivní», zatímco politika USA byla charakterizována jako «defenzivní». Analýza uveřejněná v lednovém čísle pekingského «Časopisu pro mezinárodní studia» však signalizuje změnu hodnocení.

Z vývoje v roce 1983 se vyvozuje, že «v rozhodujících otázkách a v rozhodujících oblastech zaujaly USA vůči SSSR ofenzivní pozici, zatímco se SSSR vyznačoval pasivitou». Rozmístováním raket středního doletu v západní Evropě nesměřují USA jen k rovnováze, ale k převaze nad SSSR. Hospodářskými sankcemi a tempem zbrojení neusilují podle nynější čínské teze jen o «tlak na změnu», nýbrž o hospodářské zhroucení SSSR. USA nesměřují jen proti jakémukoliv rozšíření velmocenské sféry vlivu Sovětského svazu, nýbrž popírají i legitimitu dosavadního rozdělení vlivu v Evropě. Spojené státy zabraňují, aby SSSR mohl zasahovat do ohnisek neklidu ve světě, zejména na Blízkém východě a ve Střední Americe, a používají nyní hrozby vojenské síly pro dosažení politických cílů ve větším rozsahu než SSSR. Podle čínského úsud-

ku opustila Reaganova vláda politiku «omezování SSSR na cestě ke zmenšení napětí» a rozhodla se pro politiku agresivního zatlačování.

Pro rok 1984 plánuje ovšem Čína podstatně rozšíření hospodářských styků s kapitalistickými zeměmi. Počítá s investicemi až 1 miliardy dolarů na nákup techniky a technologie v těchto zemích. K sedmi stům smluv, které byly uzavřeny s kapitalistickými firmami v roce 1983, má letos přibýt asi 1200 až 1400 nových smluv, mnohé z nich o kooperačních podnicích v Číně.

V Jugoslávii o minulosti

Svaz komunistů Jugoslávie uveřejnil sbírku dokumentů z jednání ústředního výboru strany v letech 1948 až 1952, to jest z doby boje o udržení jednoty strany proti brutálnímu nátlaku Moskvy a Kominformy. Uveřejnění je součástí rozsáhlé diskuse o minulosti, která navzdory palčivým aktuálním problémům v Jugoslávii probíhá. Je pozoruhodné, že se diskuse nevyhýbá ani dříve tabuizovanému osudu tehdejší stoupců Kominformy, kteří organizovali opozici proti Titovi. Pokud neuprchli do SSSR, byli Rankovičovou policií internováni v koncentračním táboře na ostrově Goli Otok, a to ve velmi těžkých podmínkách. Zejména mladší účastníci debaty v tom spatřují důkaz, že se tehdejší boj proti stalinismu vedl «zbraněmi stalinismu». Jiní však zdůrazňují, že kdyby nebylo tvrdé rozhodnutí proti Stalinovým stoupcům, byla by «v Goli Otok proměněna celá Jugoslávie».

Útěk z NDR

Dramatický pokus o opuštění NDR, který 24. února 1984 podnikla neteř ministerského předsedy vlády NDR Willy Stophy Ingrid Bergová a 4 další příslušníci rodiny tím, že se uchýlili na vyslanectví NSR v Praze, způsobil velkou nervozitu nejen ve východním Berlíně, ale i v Bonnu. Již v lednu se šesti jiným občanům NDR podařilo opustit zemi tím, že se uchýlili na americké vyslanectví ve východním Berlíně. Tehdy úřady NDR ustoupily a dovolily jim výjezd. V pražském případě však kategoricky požadovaly návrat uprchlíků do NDR, a hrozily zastavením legálních možností vystěhování do NSR. Vláda NSR byla postavena před těžké dilema: nemohla uprchlíky odmítnout, protože podle ústavy jsou i Němci žijící v NDR západoněmeckými občany, a nechtěla ohrozit draze zaplacené úlevy při legálním vystěhování. V poslední době opouštělo NDR průměrně 100 legálních vystěhovalců denně, přičemž je podáno asi tři sta tisíc žádostí o vystěhování. Po horečných a tajných jednáních se rodina Ingrid Bergové do NDR vrátila a krátce potom jí bylo vystěhování v tichosti umožněno. Ilegální útěk přes hranice je jak z NDR tak z Československa mimořádně riskantní. Přesto se podle západoněmeckých údajů v roce 1983 podařilo 51 východoněmeckým občanům — z nich devíti vojákům — přímo z NDR a sedmi přes ČSSR.

Maďarská «střední cesta»

Ačkoliv režim Jánose Kádára úzkostlivě dbá, aby neporušoval zahraničně politickou ani ideologickou loajalitu vůči Moskvě, přece k sobě poutá mimořádnou mezinárodní pozornost. Po podzimní návštěvě viceprezidenta USA George Bushe přijela v únoru 1984 na oficiální návštěvu do Budapešti ministerská předsedkyně Velké Británie Margaret Thatcherová, byl tam i rakouský prezident a švédský ministr zahraničí, a vzápětí byly na programu návštěvy západoněmeckého kancléře Helmuta Kohla a italského socialistického ministerského předsedy Bettina Craxiho.

Teoretikové i praktikové «kádárismu» se pokud možno vyhýbají ideologické motivaci probíhající reformy. Na shromáždění stranických propagandistů 20. ledna 1984 však člen politbyra György Aczel přece jen pronesl několik myšlenek, které se výrazně liší od ideologické sterility v ostatních zemích sovětského bloku. Uznal, že neexistuje žádný «perfektní, uzavřený a dokonalý» marxismus, jaký by dával odpověď na všechny otázky současnosti. Může být rozvíjen jen dialogem se zastánci jiných názorů. V souvislosti s problémem religiosity prohlásil Aczel, že v Maďarsku nemá marxismus monopolní postavení; vedle něho existuje a bude existovat ideologická pluralita. Spory s ideologickými protivníky se nesmějí řešit policejními zásahy. V otázce «obecně platných zákonitostí» a «maďarské cesty k socialismu» uznal, že se mají respektovat mezinárodní zkušenosti, avšak zdůraznil, že «maďarské problémy mohou řešit jen Maďaři sami».

Rezső Nyers, «otec maďarské reformy», se v únoru v deníku «Magyar Hirlap» vyslovil pro nezávislou zákonodárnou a kontrolní úlohu parlamentu a pro respekt ke stanoviskům menšiny, která se mohou časem ukázat jako správná. Zdůraznil také potřebu rozšíření samosprávných prvků v řízení společnosti, které neoslabují, nýbrž posilují socialistický charakter systému.

I Georges Marchais se rozzlobil

Francouzská komunistická strana neposlala včas blahopřání ke zvolení Konstantina Černěnka generálním sekretářem KSSS, a Georges Marchais nebyl mezi těmi smutečnými hosty při Andropovově pohřbu, kteří byli Černěnkem přijati k rozhovoru. Obojí vzbudilo samozřejmě pozornost.

Údiv byl ještě větší, když L'Humanité uveřejnila ostrý protest, který Marchais zaslal 17. února ústřednímu výboru KSSS ve věci sovětské příručky «Obyvatelstvo světa», přeložené do francouzštiny. Tam se totiž tvrdí, že Francii obývá «82,5 procenta Francouzů, a zbytek tvoří Alsasané, Vlámové, Bretonci, Baskové, Katalánci, Korsičané, Židé, Arméni, Cikáni a jiní». Marchais protestoval proti tomu, aby se Francie prezentovala jako multinacionální stát, protože každý její obyvatel, který má francouzské občanství, je Francouz jako jiní, a připomněl, že sovětské dělení je blízké rasismu.

«Antisovětiismus» už roku 1839?

Černěnkova éra byla v SSSR zahájena m.j. tím, že byl pod ostrý policejní dozor postaven historik Roj Medveděv, který zejména v poslední době uveřejnil na Západě řadu článků o současných poměrech v SSSR. Amnesty International publikovala na konci ledna 1984 otřesnou zprávu o poměrech ve vězeňském táboře nedaleko Permu na Urale. Doplnila tak obraz zhoršených poměrů v sovětských věznicích a táborech, který byl v říjnu 1983 připomenut novým zákonem dávajícím velitelům táborů možnost prodloužit bez soudu tresty vězněných a prakticky je držet ve vězení na neomezenou dobu.

Moskevský archivář Aleksandr Bogoslovskij zažil na konci roku 1983 tragikomickou zkušenost. Při domovní prohlídce mu KGB zabavila jako «protisovětskou literaturu» i dvanáct knih, které byly vydány dávno před vznikem SSSR. Byla mezi nimi např. kniha markýze de Custine «Rusko 1839» se sžiravou obžalobou carismu, dále pojednání o neschopnosti ruské vlády z roku 1916, a jedna literární antologie, kterou Bogoslovskij legálně koupil roku 1958 v antikvariátě. Když se na to odvolal, upozornil ho vyšetřující, že «ted' není rok 1958».

Aféra Arne Treholta v Norsku

V lednu 1984 bylo Norsko otřeseno odhalením prominentního diplomata Arne Treholta jako dlouholetého sovětského špióna. Treholt je synem bývalého ministra, a sám patřil k předním postavám mladší generace norské sociální demokracie. Býval předsedou Svazu studentů, později dokonce státním sekretářem a norským delegátem u OSN. Jeho odhalení vzrušilo celou norskou veřejnost, avšak zvláště citelně zasáhlo levici.

Současně vyšlo najevo, že norská kontrarozvědka důvodně podezírá ze špionáže 75 až 100 sovětských a východoevropských diplomatů, mezi nimi i některé československé. Za jakých okolností byl Treholt pro sovětskou špionáž získán, zůstává až do soudu nejasné. Treholt měl dobré přátele v Československu a v šedesátých letech tam často trávil celé prázdniny. V Norsku koluje nepotvrzená informace, že má v Československu osmnáctiletou nemanželskou dceru, a spekuluje se, že snad tato skutečnost posloužila KGB k vydírání.

1. března 1984

Z.H.

A o čem Rudé právo píše

Píše, psalo 10. března, o mezinárodním filmovém festivalu v západním Berlíně, samozřejmě z pera neodvolatelného Jana Klimenta, a pod titulem «Zamlžené zrcadlo». Zamlžené podle něho už proto, že se tam «sjelo nemálo... filmových tvůrců», jenže «setkat se s nimi nebylo tak jednoduché...» (možná v důsledku toho, že se ani moc netoužili setkat s Janem Klimentem). Ale o to nejde, nýbrž o následující:

«Jedině řeckou světoznámou herečku, dnes mimochodem ministryni kultury Melinu Merkouriovou bylo vidět takřka denně také na západoněmeckých televizních obrazovkách... Navštívila například v západoberlínské věznicí svého krajana, který je tu držen zcela protiprávně už dvacet měsíců za to, že protestoval proti Reaganově návštěvě. Nikdo ho dosud nesoudil, jen sedí za mřížemi. A řecká ministryně se netajila docela veřejně pranýřovat fakt, že mluvit takhle o právním státu je nejenom protimluv, ale pokrytectví. V dnešní době něco takového!»

Četba Klimentova referátu mi vnukla dost protichůdné pocity. Jednak úctu k řecké umělkyni a ministryni, která se takto zásadově zachovala, když v západním Berlíně pranýřovala západoberlínské úřady. Méně úcty mi vnukl Jan Kliment tím, že ihned nepřipojil — jak by žádala přinejmenším logika: «To by se časem mohlo vyvinout jako u nás v Československu!» Ano, tam, kde stejně protipráv-

ně, tedy za názory, seděl donedávna čtyři roky spisovatel Václav Havel, kde už pátý rok sedí další signatář Charty 77 Petr Uhl, kdy si pěti a půlleté uvěznění odpykává Rudolf Battěk. Kde si rovněž nedávno odseděli tresty Klimentovi novinářští exkolegové Otká Bednářová, Jiří Dienstbier, Jiří Lederer; kde rok seděli bez soudu další novináři Jiří Ruml a Karel Kyncl; kde se stali «neosobami» v orwellovském smyslu spisovatelé jako Klimentův jmenovec Alexander, jako Ivan Klíma, Pavel Kohout, Milan Kundera, Eva Kantůrková... Jak to, ptám se, že Jan Kliment nenapodobil světlý vzor Meliny Merkouriové a nepranýřoval ihned jemu daleko bližší a daleko rozsáhlejší tuzemské «pokrytectví» o «právním státě»?

Ale to jsou pochopitelně otázky řečnické, s kterými by nebylo fair zlobit právě Jana Klimenta. Tím spíš, že nelze nesouhlasit se závěrečnou větou jeho referátu: «Jen se nesmí záměrně zatemňovat.» On to sice tak nemyslel, ale vyznívá to jako vzorná sebekritika: Jestliže se Jan Kliment celou dobu od raných sedmdesátých let, kdy tito a nescetní další lidé jsou protiprávně perzekvováni, ani jedinkrát neozval na jejich obranu, nelze než soudit, že jeho pohled je «záměrně zatemněn», a jeho zrcadlo důkladně zamlženo. Čím, to víme všichni, a on nejlépe. V dnešní době něco takového! A co jste čekali?»

JULIÁN SLATINA

CHARTA 77, její vztah k otázkám míru a k soudobým mírovým hnutím

Poznámka Listů: Referát dr. V. Prečana byl přednesen 26. listopadu 1983 ve Frankenu v NSR na symposiu na téma «Mír, mírová hnutí, křesťanská etika» (viz též Listy č. 1/84 str. 7 a 16). Je přednostně určen k otištění ve sborníku o tomto symposiu, byl však autorem poskytnut i Listům. Redakce provedla drobné, obsahově nepodstatné zkratky nebo úpravy ve snaze přiblížit některé detaily referátu formě článku.

I. ÚVODEM

Charta 77 není mírovým hnutím ve vlastním slova smyslu, ani se za takové nepovažuje, vyjadřovat se k otázkám míru chápe nicméně jako «svůj legitimní úkol». To vyplývá z toho, že se «angažuje za hodnoty a cíle, které podle mezinárodně právních a politických dokumentů, podepsaných i nejvyššími představiteli našeho státu, tvoří základní komponenty míru, soužití a spolupráce mezi národy»; jinak řečeno — vyplývá to z jejího pojetí lidských práv a souvislosti mezi respektováním lidských práv a mírem mezi národy a státy.

Ve svém konstitutivním Prohlášení z 1. ledna 1977 dovolávala se Charta 77 Všeobecné deklarace lidských práv, mezinárodních paktů o lidských a občanských právech, Závěrečného aktu z Helsink, jakož i dalších mezinárodních dokumentů «proti válkám, násilí a sociálnímu i duchovnímu útlaku». Ve výzvách, dopisech a prohlášeních adresovaných různým mezinárodním fóřům koncem 70. let a zejména v r. 1980 (např. při zahájení schůzky v Madridu) zasazovala se Charta 77 o politiku mírového soužití, o uvolňování napětí ve vztazích mezi státy, o snížení zbrojení (aniž viděla možnost vyjadřovat se ke konkrétním opatřením na tomto poli — srv. dopis mluvčích ze 17.9.1980), přičemž zdůrazňovala nedílnost, vzájemnou souvislost a vzájemnou podmíněnost všech principů Závěrečného aktu.

V uplynulých dvou letech — od listopadu 1981 do léta 1983 — vyložila Charta 77 svá stanoviska k daným otázkám v řadě textů podrobně a systematicky. Definovala také svůj postoj k mezinárodním mírovým aktivitám všeho druhu a navázala dialog s představiteli a zástupci různých tzv. nezávislých mírových hnutí. Při formulaci svých stanovisek a zmíněném dialogu poukázala především na vlastní — československé — specifické zkušenosti v dané sféře.

V uvedeném dvouletí uveřejnila Charta 77 následující texty věnované problematice míru a mírového hnutí, jež byly jako «dokumenty Charty 77» podepsány jejími mluvčími a představovaly tedy tak či onak prodiskutovanou společnou platformu všech názorových směrů uvnitř Charty 77:

- prohlášení k mírovému hnutí ze 16. listopadu 1981;
- otevřený dopis mírovým hnutím z 29. března 1982 (dok. 13/82);
- otevřený dopis Mezinárodní mírové radě v Holandsku z 27. srpna 1982 (dok. 25/82);
- dopis Mezinárodní konferenci za Evropu bez atomových zbraní konané v západním Berlíně 9.-14.5.1983 (dok. 9/83 z 30. dubna 1983);
- dopis Sekretariátu koordinační skupiny Světového shromáždění za mír a život, proti jaderné válce v Praze, v němž se Charta 77 hlásila o účast na Shromáždění (dok. 19/83 z 30. května 1983);
- prohlášení adresované plénu tzv. Světového shromáždění (dok. 20/83 z 15. června 1983);
- odpověď na pozvání k účasti na shromáždění v Larzacu, svolané francouzskými mírovými organizacemi na 6.-7. srpna 1983 (dok. 29/83 z 26. července 1983).

V daném kontextu jsou dále důležité tyto texty:

- a) dopis mírovému hnutí v Německé demokratické republice (dok. 18/82 z 21. dubna 1982) a komuniké «Jak došlo k některým událostem během Světového shromáždění za mír a život, proti jaderné válce v Praze 1983» (dok. 24/83 z 30. června 1983), jež obsahuje první výsledky dialogu Charty 77 s některými zahraničními tzv. nezávislými mírovými hnutími;
- b) jakož i některé dokumenty Charty 77 adresované čs. oficiálním činitelům nebo orgánům, které obsahují konkrétní návrhy, jak by mohlo Československo přispět k bezpečnosti a spolupráci v Evropě, resp. jak posílit v mezinárodním měřítku důvěryhodnost údajně mírové politiky čs. vlády. V tomto ohledu poukazují zejména na následující texty:
  - dopis Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR u příležitosti 14. výročí vojenského zásahu států Varšavské smlouvy v Československu (dok. 27/82 ze 16. srpna 1982);
  - dopis vládě ČSSR k znovuzahájení jednání kontrolní schůzky v Madridu v říjnu 1982 (dok. 29/82 z 22. října 1982);
  - dopis Federálnímu shromáždění, v němž se opakuje podnět přezkoumat otázku účelnosti dalšího pobytu sovětských vojsk v Československu (dok. 30/83 z 15. srpna 1983).

V první polovině listopadu 1983 uveřejnila pak Charta dvě další prohlášení. Je to krátký otevřený dopis adresovaný západoevropským mírovým hnutím s informacemi o persekuci akci proti signatářům Charty 77 a výhrůžkám na její adresu v souvislosti s rozhodnutím o rozmístění sovětských raket na čs. území (dok. 38/83 z listopadu 1983). Druhý, daleko obsáhlejší text je koncipován jako dopis prezidentu republiky, předsedovi vlády ČSSR, předsedovi Federálního shromáždění a generálnímu prokurátoru ČSSR (dok. 39/83 ze 14. listopadu 1983). Charta 77 se v něm vyjadřuje k výsledkům madridské schůzky zakončené v září 1983 a předkládá jmenovité návrhy, jakými opatřeními by se měla v Československu realizovat ustanovení Výsledného dokumentu z Madridu, k němuž se čs. vláda veřejně přihlásila.

II. HLAVNÍ ASPEKTY POSTOJE CHARTY 77 K MÍRU A MÍROVÝM HNUTÍM

Všechny vyjmenované texty vykazují po mém soudu velkou obsahovou koherenci, souvislost a spojitost. Každý z nich podle daných okolností — adresát; situace, za níž byl koncipován; příležitost, pro kterou je určen — zdůrazňuje sice určitou stránku věci, není však mezi nimi rozporu: žádný z textů, jež jsou předmětem našeho rozboru, nepopírá — ani jen částečně — tvrzení obsažená v některém z ostatních. Protože vycházejí z téhož základního pojetí lidských práv, tvoří, jak se domnívám, jeden celek a ve své celistvosti by také měly být zkoumány. Rozčlenění následujícího výkladu nechť je proto chápáno pouze jako pomůcka k porozumění.

Aspekt první: Charta 77 a mír - ano, či ne?

Svou v zásadě kladnou odpověď na takto položenou otázku odvozuje Charta 77 z toho, že právo na život a svobodu od strachu z války patří do kodexu základních lidských práv. (Srv. např. v dok. 13/82: «Bez mírové koexistence je jedno ze základních lidských práv, právo na život, ohroženo.»)

Právo na život však Charta 77 nenařazuje nad ostatní práva a svobody. V jejím pojetí «existují hodnoty, za něž se lidský život obětuje». A dále: «Teprve v souvislosti se všemi lidskými právy (není mír) naivním přáním těch, kteří se za každou cenu chtějí držet života bez ohledu na lidskou odpovědnost k hodnotám, jež život přesahují.»

V jiném textu Charta tuto výhradu rozvádí a formuluje to, co lze nazvat kategorií «lidsky důstojného mírového života», anebo — jinými slovy — lidsky důstojné existence. Zdůrazňuje, že do jejího programu patří obhajoba jednoho z lidských práv — totiž na život — a říká: «Nikoli ovšem na jakýkoli život, ale... na život, v němž se respektují základní hodnoty lidsky důstojného bytí.»

Charta 77 výslovně odmítla takový mír, který by byl «mírem koncentračních táborů» (v informativním přehledu «Činnost Charty 77 v 1. pololetí 1982» z počátku července 1982, podepsaném všemi mluvčími), anebo mír za *každou* cenu:

«... jakožto občané země, která koncem 30. let katastrofálně doplatila na snahu po míru za každou cenu, víme, že slovo mír není zdaleka jednoznačné. Může sloužit propagandistické rétorice, zakrývání velmocenské rozpínavosti, pohrdavé nadvládě nad lidmi a duchovnímu ujařmení, může se stát nálepkou pro spolčení mocných proti bezmocným, může být také výrazem rezignace, vzdání se lidské důstojnosti a výrazem výprodeje všech lidských hodnot ve jménu sobecké sebezáchovy.»

Aspekt druhý: Mír a lidská práva

Úhelným kamenem, úběžníkem, z něhož vychází a do něhož se promítá veškerá argumentace Charty týkající se míru a mírových hnutí, jejich vlastních postojů a jejího vztahu ke hnutím, jež se jako mírová definují, jakož i k politice vlád, která se deklaruje jako mírová ať na Východě nebo na Západě, je teze o těsném svazku mezi mírem a lidskými právy. Zde se také přesněji vyjevuje, co se míní pod mírem důstojným člověka.

Charta nejprve vytyčila tezi o nedělitelnosti míru, čímž byla myšlena neoddělitelnost úsilí o mír od úsilí respektovat lidská práva. Poprvé byl tento pojem rozveden podrobněji už v prohlášení z listopadu 1981: «... považujeme úctu k lidským právům a občanským svobodám za nedílnou součást politiky uvolňování, stejně důležitou jako její aspekty vojenské, hospodářské a diplomatické, za součást tyto aspekty podmiňující i jimi podmiňované.» O několik měsíců později jiný text Charty interpretoval nedělitelnost míru takto: «Zabezpečit mír vyžaduje vyloučit násilí a hrozby násilím a zajistit práva národů v mezinárodních vztazích stejně jako skoncovat s násilím a bezprávím uvnitř států», což znamená «zabezpečit respektování práv člověka a občana státní mocí v každé zemi, tj. lidské svobody a důstojnosti co do přesvědčení, víry, shromažďování, projevu apod.»

Později se setkáváme s tezí o těsné souvislosti a vzájemné podmíněnosti míru *vnějšího* a míru *vnitřního*: v prohlášení adresovaném tzv. Světovému shromáždění se pravilo: kde není vnitřního míru — mezi občanem a státem, tam není ani jistoty míru vnějšího. Tato myšlenka je v prohlášení široce rozve-

dena a vyúsťuje do konstatování: «... není míru bez svobody, ... to, co se rozumí lidskými právy a co se rozumí mírem, jsou jen vzájemně se podmiňující parametry, aspekty či podmínky skutečně lidského života na zemi.» A dále: «Jakýkoli pokus zachránit... mír na úkor svobody — nezachráni nakonec ani jedno, ani druhé.»

Na zásadě o nedělitelnosti míru, resp. neoddělitelnosti míru vnějšího a vnitřního se nic nemění, z ní Charta 77 ani o coul neustupuje a na ní trvá. Ledaže ji rozšiřuje o aspekt ekologický a o rozměr napětí mezi tzv. Severem a tzv. Jihem. V dopise Charty berlínské konferenci se říká, že zásada nedělitelnosti míru platí také v oněch dvou rovinách, neboť mír je ohrožován «nebezpečím ekologických katastrof a rostoucím napětím mezi životní úrovní vyspělého Severu a přetlakem bídy v zemích rozvojového Jihu».

Jak těsnou souvislost spatřuje Charta mezi otázkami zachování míru a respektováním lidských práv, lze vyčíst z jedné pasáže prohlášení z 15. června 1983:

«Často se zdůrazňuje souvislost mezi mírem a lidskými právy. Nedomníváme se, že tu jde jen o nějakou... souvislost dvou... víceméně samostatných veličin, ale že tu jde... vlastně o věc jedinou, respektive o dvě dimenze téhož, jediného a nedělitelného problému: krize světa jako krize odpovědnosti mocných, vyrůstající z krize lidské odpovědnosti vůbec. Tato krize má ostatně i další neméně důležité dimenze, jako je například prohlubující se propast mezi bohatými a chudými částmi světa nebo pokračující devastace přírody, životního prostředí a všech hodnot, které v sobě ukrývá země... Vydělovat kteroukoli z těchto dimenzí z celku toho, čeho dimenzí je, znamená tudíž jen... předem své úsilí... odsuzovat k nezdaru.»

Stanovisko Charty 77 ke vztahu mezi úsilím o mír a o lidská práva bude dodatečně ozřejmeno, jestliže se zeptáme, v čem toto společenství vidí hlavní nebezpečí pro mír: «... největším nebezpečím pro vznik války je nerespektování důstojnosti a svobody druhého, zacházení s druhým nikoli jako s bližním... nýbrž jako s nepřítelem».

Anebo ještě jinými slovy, z jiného úhlu: «Boj proti válce je jedním z aspektů úsilí vymanit člověka z útlatku a manipulace anonymních sil a struktur moci. Je proto nerozlučně spjat s úsilím hájit a zabezpečit respektování lidských práv a důstojnosti každého člověka v každém společenském a státním zřízení.»

Aspekt třetí: Charta 77 a konkrétní otázky zbrojení a odzbrojení

Charta 77 se nevyjadřuje ke konkrétním otázkám, které se týkají stavu zbrojení, různých aspektů odzbrojovacích návrhů apod.: «Jako řadoví občané můžeme těžko posuzovat odborná vojenská či vědeckotechnická stanoviska a argumenty vznášené na podporu či k oslabení požadavků a projektů nových či dalších druhů zbraní a ničivých prostředků té či oné strany, ani s jistotou stanovit, ve kterém z těchto druhů má ta či ona strana převahu a kde je rovnováha sil.» Vůbec nejkonkrétnějším výrokem v tomto ohledu je zřejmě následující formulace, vyslovená s odvoláním na «odborníky» a «značnou část veřejného mínění»: «... můžeme souhlasit se závěrem Palmeho komise, ... že místo rovnováhy strachu je třeba v politice velmocí i všech států prosadit pojetí společné bezpečnosti, vyžadující a umožňující obrat ve směru i tempu zbrojení směrem ke snižování výzbroje a postupnému odzbrojení.» Zdrženlivě se tu pak uzavírá: «Zdá se nám, že je nutno a možno v myšlení národů šířit a uplatňovat toto pojetí.»

V červnovém prohlášení roku 1983 prohlásila Charta opět, že vítá mezinárodní jednání o snížení stavu zbraní a že se raduje z každého sebemenšího úspěchu na tomto poli, vyjádřila však přesvědčení, že tato jednání nemohou ještě sama o sobě vytvořit skutečný mír; jedině snad připravit jednu z příznivějších podmínek či příznivější ovzduší, v němž bude snazší o skutečný mír usilovat. Tento postoj vyplývá po mém soudu z toho, že Charta 77 nevidí vojenské ohrožení jako hlavní nebezpečí pro mír, přesněji — vojenské ohrožení je pro ni jen jednou dimenzí tohoto nebezpečí. (V této souvislosti připomínám pasáž z dopisu holandské mírové organizaci: «... úsilí o mír cestou demonstrací, protestů a jiných aktivit pouze proti vojenskému ohrožení je úsilím o velmi problematický mír. Není pravého, důstojného, mírově pokojného života bez základních hodnot, k jejichž střežení je člověk... povoláván.»

Neochota vstoupit do momentálních polemik o tom, co je a kde je rovnováha sil v současné výbroji supervelmocí nebo vojenských bloků neznámá, že Charta rezignuje na starost o tuto velkou sféru současných diskusí o míru a válce. Její podnět v tomto směru cílí k tomu, jak vytvořit předpoklady, aby jakákoli diskuse o těchto otázkách byla plodná, ba vůbec možná; je ovšem zaměřen ještě dál, k širšímu horizontu, než jsou jednací stoly odzbrojovacích konferencí. To je zřejmé z následující pasáže adresy zasláné tzv. Světovému shromáždění v Praze:

«Navrhujeme... závěrem tohoto dopisu vašemu shromáždění, aby do své rezoluce přijalo i výzvu všem vládám, aby svá jednání objektivně zpřístupnily všem lidem, to znamená aby všechny strany zásadně, nezkresleně a v celém rozsahu informovaly obyvatele svých zemí nejen o svých vlastních návrzích, ale i o návrzích druhých stran; aby je seznamovaly nejen se svou vlastní argumentací a vlastními statistickými podklady, ale — v autentické a nezcenzurované podobě — i s argumentací a statistickými podklady svých partnerů. Stěží si lze představit skromnější ústupek vlád veřejnosti, a přitom by to byl možná čin významnější než leccos jiného: otevřel by postup všech vlád — v této tak důležité sféře jejich činnosti — plné kontrole světové veřejnosti. Splnění tohoto poža-

davku by bylo tak nejen ku prospěchu jednání samých, ale bylo by ještě i čímsi víc: důležitým krokem k veřejné kontrole dnes tak těžko kontrolovatelných společenských mocí. Jinými slovy: nešlo by jen o příspěvek k onomu příměří, o něž při odzbrojovacích jednáních jde, ale o přímé vykročení na cestu skutečného míru, toho míru, který je věcí všech, protože je všemi spolutvořen a všemi spoluzaručován; který není k jednostrannému prospěchu či na úkor kohokoliv a který proto otevírá svobodný život všem.»

Aspekt čtvrtý: Charta a její kritéria pro hodnocení politiky vlád

Respekt k lidským právům jako dimenzi míru a důstojného života v míru je pro Chartu měřítkem, jímž posuzuje opravdovost mírové politiky vlád států, včetně vlády československé:

«Těžko uvěřit v upřímnost mírového úsilí tam, kde jsou lidé pronásledováni za to, že se dožadují plnění závazků politiky uvolňování v oblasti lidských práv a základních svobod.» (Prohlášení ze 16. listopadu 1981.) Nebo o rok později: «Nejvýrazněji a nejpůsobivěji prokáže skutečnou mírovou vůli vlád respektování práv i svobod vlastních občanů.» Anebo v květnu 1983: «... úcta k právům a svobodám vlastních občanů (je) kritériem opravdovosti mírové politiky každé vlády, předpokladem důvěry i v mezinárodních vztazích.»

Tato a podobná konstatování pak Charta nejednou rozvedla do podoby kritické argumentace na adresu těch režimů — v dané souvislosti se nabízejí na prvním místě režimy sovětského typu — které jsou zdrojem mezinárodního napětí nebo i válečného nebezpečí vzhledem k tomu, že moc v nich není kontrolována občany, či proto, že — řečeno jinými slovy — v nich není vnitřního míru mezi vládou a občanem: «Napětí mezi státy se může neutralizovat, nebude-li latentním zdrojem konfliktů napětí mezi vládnoucími a ovládanými, libovůle a nespolehlivost občansky nekontrolovatelné moci, která nerespektuje ani (ty) zákony, které sama vydává, a od níž se nelze tudíž nadít, že by dodržovala jakékoli dohody, natož mezinárodní.»

Tato argumentace je rozpracována v úvodní pasáži dopisu Světovému shromáždění; vzhledem k rozsahu pasáže mohou jen na ni odkázat. Smysl je zhruba takový: Vláda, která potlačuje veřejné mínění a občanské svobody a orientuje se jen podle vlastních zájmů, je ze své podstaty expanzivní a dbá stále méně zájmů obecně lidských. Navíc má možnost manipulovat občany k čemukoli; má volné ruce v oblasti vojenských příprav, neboť není konfrontována s veřejným míněním a nemusí se nikomu zodpovídat. A protože potlačuje pravdu v okruhu své působnosti, nemůže budít důvěru jiných vlád.

Takovouto obecnou kritiku Charta opakovaně konkretizovala formou požadavků a návrhů adresovaných čs. vládě a jiným domácím oficiálním fóřům; uvádělo se tu, jak by podle mínění Charty mohlo Československo přispět k obnovení důvěry mezi národy a k zvýšení důvěryhodnosti o mírových úmyslech čs. vlády.

Řečené návrhy a požadavky se zaměřují zejména dvěma směry:

1. Porušování lidských a občanských práv v zemi včetně existenční, policejní a soudní persekuce těch občanů, kteří se aktivně zasazují o to, aby byly v Československu realizovány závazky převzaté podpisem Závěrečného aktu a dalších mezinárodních dohod. K tomu se druzí konkrétní návrhy, jak vtělit do čs. zákonodárství ustanovení obou mezinárodních paktů o lidských a občanských právech, helsinského Závěrečného aktu a naposledy Výsledného dokumentu z Madridu.

2. Druhým námětem, který Charta předložila v srpnu 1982 a znovu v roce 1983, je požadavek «přezkoumat nutnost prodlužování dočasného pobytu sovětských vojsk na československém území». Oba dopisy Charty — ze srpna 1982 i ze srpna 1983 — obsahují ostrou kritiku vojenského zásahu v r. 1968 a jeho následků, tzv. normalizace, pro vývoj v Československu samém. Současně poukazují na to, že ukončení pobytu sovětských vojsk na čs. území, který byl svého času deklarován jako dočasný, by mělo obrovský význam nejen pro ozdravění života v Československu, ale také pro upevnění míru v Evropě.

V souvislosti s tím je nepřímou kritizováno i oficiální mírové pokrytectví čs. vlády, ale nejen její, když se v dopise ze srpna 1983 říká (parafrázují): Na zasedání poradního výboru Varšavské smlouvy v Praze a na Světovém shromáždění se ve výzvách ke světové veřejnosti zdůrazňovaly takové ušlechtilé zásady, jako nepoužití vojenské síly ani hrozby takovou silou při řešení politických otázek a respektování práva každého národa svobodně se rozhodovat. «Věrohodnost takových výzev však nebyla posílena tím, že by místa, odkud byly pronášeny, sama na ně dbala.»

Nejnověji bylo pokrytectví čs. oficiální mírové propagandy pranýřováno, když Charta 77 zveřejnila informaci o výsledcích většího počtu signatářů na začátku listopadu 1983 a s tím spojených výhrůžkách, že kritika rozmístění raket na čs. území bude trestně stíhána jako narušování obranyschopnosti země: «Takový postup Státní bezpečnosti je nejen v rozporu s čs. zákony, ale staví do podivného světla postoj našich oficiálních míst k mírovému hnutí na Západě, jako by podpora, kterou jim poskytují, nebyla výrazem úcty k jejich občanskému postoji, nýbrž jich využívala jako nástroje jen proto a potud, slouží-li k oslabení opačné strany.» V téměř textu ze 14. listopadu 1983 Charta 77 připomenula: «... máme na paměti to, co bylo tak často opakováno v našich sdělovacích prostředcích v souvislosti s chystaným

umístěním amerických raket v západní Evropě — že umístění těchto zbraní nezvyšuje bezpečnost zemí, na jejichž území jsou rozestavěny, nýbrž je naopak vydává nebezpečí atomového útoku či odvetného úderu.»

Aspekt pátý: Charta 77 a soudobá mírová hnutí

Od svého prvního dokumentu věnovaného dané problematice, tj. od prohlášení ze 16. listopadu 1981, vyhlášovala Charta 77 svou solidaritu s těmi mírovými aktivitami, které sdílejí její stanovisko o nedělitelnosti míru a které jsou nesené řadovými občany (což znamená aktivitami nezávislými na vládách, resp. vládami neinspirovanými a neditovanými). Myšlenka o potřebě aktivního úsilí «právě řadových občanů» za lidské právo žít ve spravedlivém míru je zdůrazněna v adrese mírovému hnutí v Německé demokratické republice.

V každém dopise či prohlášení na adresu té či oné mírové iniciativy, organizace, konference či shromáždění vyložila Charta 77 své pojetí míru, jak jsme se jím zabývali, a volila vždy takové formulace, z nichž je zřejmé, s jakými mírovými hnutími se solidarizuje. Nesetkáváme se sice s kritikou žádného z aktů či počinů té či oné mírové iniciativy; avšak z toho, jak Charta své partnery oslovuje a na co u nich apeluje, je zřejmé, kde jsou její sympatie a oč jí jde.

V dopise holandské Mezicírkevní mírové radě se píše: «Vám, kdo poctivě usilujete o důstojný mír na našem kontinentě a na světě vůbec, podáváme přes všechny státní hranice obě ruce a jsme vděční za to, že věc lidských práv zahrnujete do svého usilování.» A připomíná tu: «Prosíme vás . . . , abyste ke svému nynějšímu boji proti atomovému zbrojení připojili intenzivní úsilí za osvobození všech, kteří jsou věznění či jinak pronásledováni za svůj postoj k lidským právům a k míru a spolupráci v Evropě.»

Na berlínskou konferenci v květnu 1983 se Charta obrátila těmito slovy: «Bylo by dobře, kdyby se všichni účastníci berlínské konference mohli sejít o měsíc později na Světovém shromáždění za mír a život v Praze a přičinit se o to, aby právě tam zaznělo pojetí nedělitelnosti míru v plné síle . . . ». Některé další výroky, použitelné v dané souvislosti, byly již citovány v předcházejícím výkladu; zde bych chtěl ještě obrátit pozornost k dvěma prohlášením, jež představitelé Charty 77 podepsali společně s některými zahraničními účastníky červnového shromáždění v Praze.

V prvním z nich se říká: «Zástupci CODENE (francouzský Výbor pro nukleární odzbrojení v Evropě) a Charty 77 se shodují v tom, že nebezpečí války nespočívá pouze ve zbraních a vojenských strategiích, ale také v nedůvěře mezi národy a v porušování základních práv člověka, jako práva vyjádřit svobodně své názory a svobodně se pohybovat . . . CODENE vyslovuje politování, že v době, kdy se koná Světové shromáždění v Praze, českoslovenští občané, kteří se zasazují o lidská práva a mírový dialog, zůstávají ve vězení» (následují jména).

V druhém prohlášení, v komuniké o schůzce zástupců Charty s delegáty několika zemí, konané 23. června 1983, charakterizovali účastníci schůzky výsledek rozhovorů takto: «Shodli se na tom, že jejich stanoviska jsou v mnohém příbuzná, že mír úzce souvisí s lidskými právy a že nejlepší zárukou vnějšího míru je svobodný dialog všech společenských sil uvnitř států i mezi státy.»

* * *

Při dvou příležitostech, v dopise do Holandska v srpnu 1982 a v souvislosti s přípravami na své vystoupení v rámci Světového shromáždění v Praze v červnu 1983, zkoncipovala Charta 77 své pojetí významu nezávislých mírových hnutí v širší perspektivě globálních problémů soudobého lidstva. Formulace, jež tu budu citovat a o nichž bude řeč, nemusí nutně znamenat, že Charta takto vidí a pojímá každou mírovou iniciativu; soudím, že se tu uplatňuje jisté hledisko «pedagogické», jde jistě také o pokus ovlivnit program těchto hnutí, aby od lokálních a dílčích cílů či jednostranného vidění směřovaly k promýšlení hlubších souvislostí míru ve světě.

V textu ze srpna 1982 se říká:

«Podobně jako my a někteří další z mírových obránců, kteří nám nabízejí svou ruku, chcete rozvoj svého hnutí zakládat nikoli na oficiálních mocenských a politických strukturách, nýbrž na odpovědnosti prostých lidí, dosud stojících většinou na okraji politického dění, účastni nanejvýš prostředně i tam, kde existuje systém skutečně svobodně volených zástupců. Tato renesance občanské odpovědnosti za věc obce, Evropana za věc Evropy a světa, svým významem výrazně přesahuje dokonce i boj proti aktuálnímu ohrožení, z něhož mírová hnutí vznikla, neboť probouzí podstatný rys lidství: místo požadování práva na život, na svobodu . . . , vyzdvihuje se občanská povinnost brát se osobně za všechny tyto hodnoty, akcentuje se nezastupitelnost občana-jedince. Pouhá pasivní reklamace může se potom jevit jako projev konzumního způsobu života nebo dokonce zbabělého strachu o svou vlastní soukromou zajištěnost. Proto — a jen takto — je buditelské úsilí takových mírových hnutí krokem ven ze současného zmatení, z ohrožení a bled, krokem k budoucnosti v duchu té mravně závazné pozitivní tradice dějin evropských národů. Myšlenka takové mravní odpovědnosti každého člověka za celkový stav věcí, myšlenka, že každý je povolán k tomu, aby nebyl lhostejný ani k současným osudům druhého trpícího bližního, ani k osudům budoucího možného nespravedlivého utrpení, a že každý, kdo tuto svou odpovědnost necítí a ji

nerealizuje, je spoluvinen za příkoří, bolest a útrapy jednotlivců či celého společenství, tato myšlenka je totožná s tím, oč usiluje i Charta.»

Základní myšlenka o potřebě renesance mravní zodpovědnosti člověka-občana, jež proniká celou citovanou pasáží, je vedoucím motivem jednoho z oddílů dopisu Charty z června 1983; lze tu až nahmatat soustředěné úsilí dobrat se podstaty věci, skryté pod povrchem politické každodennosti, pokud je to možné v textu, který nemohl být z praktických důvodů koncipován jako obsáhlá filosofická úvaha.

«Nebude skutečného míru bez skutečné důvěry a nebude důvěry, dokud budou — i když zahaleny do vznešených slov — partikulární zájmy různých establishmentů hrát v politice větší roli než skutečný prospěch všech lidí, národů a celého světa. Tato základní a hluboká odpovědnost za lidstvo v planetárním měřítku — jako do politiky promítnutá odpovědnost za důstojný a svobodný život každého člověka — se však v myšlení států, vlád a především velmocí zřejmě neprosadí, dokud si to na nich tisíce a milióny obyčejných lidí dobré vůle nevynutí. To se však těžko stane, dokud se cosi radikálně nezmění v samotné struktuře soudobého lidství, totiž dokud nevystoupí dnešní člověk ze zajetí své orientace na své omezené, privátním horizontem obezděné, k obecnému dění lhostejné a tudíž veskrze problematické a nakonec i ve své omezenosti ohrožené individuální štěstí.

Chápeme soudobé mírové hnutí jako jeden z pokusů o takovouto hlubokou proměnu v orientaci dnešního lidství. Proto se přirozeně i my — jako ti, jimž rovněž není lhostejný osud lidské obce — otevíráme dialogu a spolupráci s ním, vítáme ho a cítíme se být s ním spojeni touž základní vůlí po lepším světě. Právě tato vůle nás ovšem zároveň nutí vždy znovu upozorňovat na různé hlubší aspekty problému míru, a to zvláště na ty, které si díky své specifické zkušenosti obzvlášť živě uvědomujeme.»

Necitoval jsem obě pasáže tak ze široka proto, že bych v nich snad shledával nový přístup Charty 77 k posuzování společenských jevů, anebo dokonce rozchod se stanovisky dosavadními. Jde mi spíše o to dokumentovat, že Charta i v otázkách míru a mírového hnutí vychází z kontinuity svého původního a základního filosofického konceptu, jehož se přidržuje a jež domýšlí a aplikuje v nových konkrétních situacích. Ten pak dostala do vínku od Jana Patočky, anebo se na něm Patočka přinejmenším významně podílel. Mám na mysli patočkovské pojetí morálky a svrchovanosti mravního citění a odtud odvozenou koncepci práv a povinností člověka jako jedince i jako občana-součásti obce. Toto pojetí nelze zdaleka lokalizovat do jediného Patočkova textu; k Patočkovu filosofickému odkazu patří ostatně rovnocenně s jeho texty i jeho spoluúčast na vzniku Charty 77 a jeho činnost jako jejího mluvčího, kdy jednal v duchu morálních zásad, jež uznával, a současně filosoficky toto jednání reflektoval. Nicméně lze přece jen toto pojetí v stručné, ale pregnantní podobě nalistovat v jedné jeho stati z ledna 1977, «Čím je a čím není Charta 77».

Pro ozřejmení souvislostí připomenu odtud několik formulací. Stať začíná konstatováním, že dnešní lidstvo, rozervané ideologiemi, očekává toužebně a horečně řešení svých problémů od nových technických receptů; proti tomu Patočka ihned namítá, že pro rozvoj lidstva v souladu s možnostmi jeho technického rozumu je nezbytné bezpodmínečné uznání nedotknutelných morálních zásad: záchranu nelze čekat ani od technických prostředků, ani od sebevětších «akumulací moci» v rukou státu. A dovozuje: «Bez mravního základu... žádná sebelepší technicky vybavená společnost nemůže fungovat. Morálka však zde není k tomu, aby společnost fungovala, nýbrž prostě k tomu, aby byl člověk člověkem... ona to je, která vymezuje člověka.» Z požadavku takovéto morálky, nikoli «úskočné a příležitostné», nýbrž naprosté, pak Patočka vycházel, když formuloval následující tezi o nedotknutelnosti lidských práv: «Pojem lidských práv není nic jiného než přesvědčení, že i státy a celá společnost se stavějí pod svrchovanost mravního citění, že uznávají něco nepodmíněného nad sebou, co i pro ně je závazně posvátné (nedotknutelné), a že svými silami, jimiž tvoří a zajišťují právní normy, miní přispět k tomuto cíli.» A dodává: «Totéž přesvědčení žije i v jednotlivcích a je základem pro plnění jejich povinností v životě soukromém, pracovním i veřejném. Jedině v souladu s ním existuje skutečná záruka toho, že lidé nejednají jen pro výhody nebo ze strachu, nýbrž svobodně, ochotně, zodpovědně.»

Toto pojetí morálky a jejího místa v soudobém světě v prostředí Charty zobecnělo, stalo se její metodou nazírání, metodologickým postupem při posuzování jevů současnosti i při rozhodování, jak na ně reagovat; jinak řečeno stalo se prisma, jímž je nahlížen každý společenský jev. Jedním z důsledků toho je pak okolnost, že její přístup, nacházející výraz i ve formulacích jejích stanovisek, liší se od běžného — neosobního, účelového — přístupu politického, zejména pak takového, který vychází z ideologického vidění světa, ať jde o ideologie jakéhokoliv ražení.

Nad citovanými pasážemi pasážemi ze dvou textů Charty — abychom se k nim ještě vrátili — lze si klást otázku: Nejsou to stanoviska příliš abstraktní, neodsunuje taková argumentace palčivé problémy dne kamsi do nedohledna? Nerezignuje vlastně Charta na řešení otázek současnosti, jestliže např. vyslovuje požadavek radikální změny v samotné struktuře dnešního lidství jako podmínky důstojného mírového života? Námitky tohoto druhu by možná byly oprávněné, kdyby zůstalo jen u konstatování, jaká jsme citovali. Avšak Charta neztrácí se zřetele planetární rozměry a dlouhodobé perspektivy dané problematiky, je si vědoma toho, «jak hrozně dlouhá je to ještě cesta» — «než lidstvo vyjde z různých modalit válek a skoroválek» (Patočka), a vytrvale pokračuje v drobných krůčcích, jež považuje za smysluplné jako svůj osobitý a okolnostem odpovídající příspěvek k dosažení cíle, byť ten sám byl ještě v nedohlednu.

Brzy po pražském Světovém shromáždění, na jehož okraji Charta vyvinula tak čilé styky se zástupci západních mírových hnutí a iniciativ, zformulovala v odpovědi na pozvání k účasti na shromáždění francouzských mírových organizací svůj «akční program» v úsilí o mír zcela nepateticky:

«Jako přesvědčení přívrženci myšlenky nedělitelnosti míru ve spravedlnosti a svobodě pokračujeme ve svém úsilí, abychom docílili respektování základních svobod a lidské důstojnosti státní mocí. V naší současné situaci považujeme toto úsilí za podstatný krok k vytváření předpokladů pro nezávislé a opravdové mírové hnutí i pro opravdové veřejné mínění, způsobilé být jedním z prvků účinné kontroly jakéhokoli ujednání mezi vládami států o mezinárodním uvolnění i o odzbrojení.»

Počátkem listopadu, krátce poté, co bylo zveřejněno rozhodnutí umístit rakety s atomovými hlavicemi na území Československa, konstatovala Charta 77, že «ostrá konfrontace, již jsme v poslední době svědky v mezinárodních vztazích, maří naději probuzenou madridským jednáním v celé šíři»; současně však veřejně prohlásila, že a jak «chce přispívat k překonání této znepokojivé situace», totiž tím, že «je odhodlána nadále plnit úkoly, které si uložila při svém vzniku téměř před sedmi lety — obranou lidských práv».

III. HODNOTÍCÍ A INTERPRETAČNÍ POZNÁMKY

Řeč je stále jen o prohlášeních, dopisech a sděleních, tedy o textech. Ale tak tomu opravdu je, nic jiného hmatatelného není. Jiné formy aktivity než ty, které vedou k vypracování písemných stanovisek (která jsou adresována domácím politickým institucím a reprezentacím, jakož i mezinárodním fórům či vůbec adresátům v zahraničí), jiné akce, jimiž by Charta 77 dodala důrazu svým písemnostem, nepřicházejí v úvahu vzhledem k obecným poměrům panujícím v zemi.

Vzpomeňme na osud jediné spontánní, malé mírové demonstrace na Václavském náměstí v Praze v červnu 1983: během patnácti minut byla zlikvidována policií. Mohla vzniknout jedinečně za mimořádných okolností daných tzv. Světovým shromážděním, a nebýt toho, byla by určitě prezentována jinak než jako pouhá «pouliční výtržnost mladistvých opilců» (oficiální verze), a její dozvuky by byly bezpochyby daleko horší než jediná noc strávená v policejním zadržení; stačí si připomenout, za co byli odsouzeni na mnoho let do vězení lidé jako Battěk, Uhl, Benda, Gruntorád, Jirous a desítky dalších osobností nezávislého československého myšlení, literatury a hnutí za lidská práva. Protestní pochody z města do města, shromáždění nebo stanování v prostorech, kde jsou soustředěny sovětské jednotky nebo kde jsou umístována sovětská raketová zařízení, něco takového je nepředstavitelné v zemi, kde policie vyšetřuje účastníky pouhých náboženských procesí.

Organizování podpisových akcí? Pokud by taková akce byla v prostředí Charty považována za účelovou a pokud by na ni Charta měla dost sil, byla by spíše vybočením z dosavadní praxe, kdy Charta svá stanoviska prezentovala jen jménem svých signatářů, jelikož nechtěla nikoho manipulovat či nutit ke krokům, jež by považoval za příliš riskantní, a navíc věděla, že je v možnostech režimu vynutit si souhlas většiny obyvatelstva s čímkoli, anebo proti čemukoli, také proti Chartě.

1. Smysl a význam

K čemu je vůbec dobré takové usilování o mír, jehož viditelnými a spočítatelnými výsledky jsou jen napsané texty? Tato otázka, domyšlená do konce a do všech souvislostí, by nás přivedla k nutnosti hovořit o smyslu existence takové občanské iniciativy jako je Charta 77. Omezím se na několik poznámek, jež se však vyhnou hodnocení morálního dosahu a hlubinného společenského významu Charty 77.

a) Obecně vzato mají aktivity, jimiž se zabýváme, tentýž smysl a význam jako nezávislé myšlení v ostatních sférách společenského života. Jde o udržení kontinuity myšlení a uvažování jiného než režimového, služícího momentálním potřebám moci. Jde o to udržet při životě, podpořit existenci prostředí, z něhož by vycházely alternativní a přitom kvalifikované návrhy a podněty k řešení společenských problémů země.

Charta jako iniciátor, stimulátor a organizátor svobodné výměny názorů o všech otázkách dotýkajících se života společnosti je významným fórem na režimu nezávislého a režimem nemanipulovaného myšlení. A protože stanoviska v jejím prostředí vypracovaná, jež by jinak zůstala omezena na soukromí atomizovaných jedinců či malých skupin, zveřejňuje, tedy dává k dispozici veřejnosti, protože uveřejňuje informace, které reglementovaná režimní komunikační média všeho druhu potlačují, přispívá Charta k formování skrytého «veřejného mínění» (anebo «skrytého», tj. autentického veřejného mínění).

Tak je tedy uvažování o otázkách míru a války, formulování stanovisek a diskuse o nich příspěvkem Charty 77 k autentickému politickému životu země. Zvláštní význam textů, jež nesou označení «dokumenty Charty 77», spočívá v jejich reprezentativnosti; to je dáno autoritou, kterou Charta doma i v zahraničí má. Věc má však také háček, který by bylo možno brát jako handicap: text podepsaný mluvčími Charty musí být přijatelný pro všechny názorové, generační, sociální proudy v Chartě, avšak organizování výměny názorů a diskuse, nezbytné pro dosahování konsensu o kontroverzních otázkách, naráží na

hranice dané poměry v zemi, kde je omezována, ba i pronásledována každá aktivita, která nenesé pečeť vládnoucího mocenského systému.

Avšak i zde nachází Charta řešení tím, že svým jménem předkládá k diskusi elaboráty vypracované odborníky či pracovními skupinami z vlastních řad. Jiným příkladem byla právě diskuse o otázkách míru a války: Charta prezentovala veřejnosti (jako přílohu své adresy určené plénu tzv. Světového shromáždění) sborník statí «Charta 77 o míru», který kromě souborů jejich vlastních dokumentů obsahoval řadu textů z pera jednotlivců, ať už signatářů Charty nebo jiných nezávislých autorů, aktivních na samizdatové scéně.

b) Smysl a význam veškeré této textové činnosti je také aktuálně politický. Skutečnost, že z Československa zaznívá ještě jiný hlas, jiné mínění než hlas oficiálních institucí a představitelů, než orwellovský *newspeak* reglementovaných sdělovacích prostředků, je významným poselstvím světu: je to demonstrace vůle po svobodě a přihlášení se k zodpovědnosti svobodně smýšlejících lidí, kteří chtějí být svobodní a jsou ochotni převzít povinnosti, jež ze svobody vyplývají.

Texty Charty i jednotlivých nezávislých autorů o otázkách míru a války jsou cennou informací pro ostatní svět, neboť se v nich zračí tak či onak reflektovaná specifická zkušenost jedné země nebo jedné části rozdělené Evropy. Účastníci mírových hnutí na Západě jsou konfrontováni s hledisky vycházejícími z jiné společenské reality a z jiné sociální zkušenosti. Tím je dán předpoklad pro diskusi, pro interakci, pro překonání lokální omezenosti, partikularity a jednostranného vidění tu i tam, na obou stranách.

2. Obtíže vzniku «dokumentů» a úskalí jejich interpretace

Při rozboru textů Charty 77 je nutno mít na paměti okolnosti, v nichž tato stanoviska vznikají, přesněji obtíže, úskalí a rizika provázející jejich vznik a zveřejnění. Tyto okolnosti nemohou být rozhodujícím kritériem pro posuzování obsahu stanovisek, nelze je však ztrácet ze zřetele, protože mohou různou měrou ovlivnit jednotlivé formulace či textaci některých pasáží.

Na prvním místě mám na mysli obtíže všeho druhu při získávání objektivních informací o kterékoli otázce týkající se té či oné sféry společenského života v Československu a ve světě. Možná ještě větším problémem je pak vzájemná komunikace v nezávislých strukturách, počínaje schůzkou a diskusí většího počtu lidí, než je malá skupina přátel; vše, co se v demokratických zemích považuje za obvyklé podmínky pro koncipování textů určených k zveřejnění, zcela chybí nebo je defektní: v tomto ohledu pracuje Charta v podmínkách naprosto nenormálních.

Periodické ztráty písemností a podkladů utrpěné při opakovaných domovních prohlídkách, takže při koncipování nového textu k danému tématu začasť není po ruce soubor textů dřívějšího data; nedostatek volného času v podmínkách existenční persekuce; nemožnost sejít se ve větším plénu či uspořádat paralelně diskuse v oblastních střediscích země; nemožnost využívat běžných civilizačních vymožeností, jako je telefon, spolehlivý poštovní styk, kopírovací technika; často nedostatek nejzákladnějšího technického aparátu a zařízení: možná právě odtud plynou občasné formální nedostatky dokumentů Charty, nevytříbenost či stylistická nepřesnost některých formulací.

Na celou činnost Charty 77, a tedy i na dikci jejich textů bezpochyby má vliv vědomí rizik spojených s uveřejněním neoficiálních, na vládě nezávislých mínění či vůbec informací, jež jsou považovány za nežádoucí. Zkušenosti uplynulých čtrnácti let ukazují, že v Československu nelze nikdy vyloučit možnost, že jakýkoli nezávislý tvůrčí projev — literární, umělecký, myšlenkový, a vůbec vlastní názor bude nějakým způsobem potrestán, jakmile byl vysloven, ztvárněn, zaznamenán, sdělen. Nelze odhadnout, kdy bude komu co tolerováno a kdy naopak za totéž bude jiný stíhán a potrestán.

Těžko říci, jak by se Charta vyjadřovala, kdyby byly podmínky v Československu o něco liberálnější, o tom lze jen spekulovat. Nejsem však toho názoru, že jazyk Charty je ezopovský, nemyslím, že volba výrazových prostředků jejich textů a způsob, jak exponuje problémy, jimiž se zabývá, byly závislé na vědomí uvedených rizik. Kdyby ta byla pro Chartu kritériem určujícím, byla by se musela vzdát záhy po svém vstupu do života, už v roce 1977.

To, co některé lidi zvyklé na silná slova irituje, nebo co se jiným zdá jako opatrnickví, ve skutečnosti vyplývá ze samotné podstaty Charty. Třebaže to nikde přímo nevyslovila, Charta sama o sobě málokdy co sděluje, po roce 1978 vlastně už vůbec nic; lze to odvodit z rozboru jejich textů za sedm let její existence: úmyslně zvolila a volí klidný, neprovokativní, neútočný, nepolemický a slušný, ideologického žargonu prostý způsob argumentace. To se ovšem opět dotýká samé podstaty Charty 77. Snad bude jasnější, co mám na mysli, ocitují-li výrok jednoho ze signatářů Charty, pasáž ze známého interview Václava Havla z dubna 1983:

«I když mám přirozeně na mnoho věcí své vyhraněné názory, nehlásím se k žádné konkrétní ideologii, doktríně nebo dokonce politické straně či sektě, nesloužím nikomu, a tím méně nějaké mocnosti, sloužím-li něčemu, tak jen svému svědomí. Nejsem komunista ani antikomunist a kritizuji-li svou vládu, pak nikoli proto, že je komunistická, ale proto, že je špatná. Kdyby tu byla vláda sociálně demokratická nebo křesťanskosociální nebo jakákoli jiná a kdyby vládla špatně, kritizoval bych ji stejně, jako tuto. Nejsem na straně žádného establishmentu a nejsem profesio-

nálním bojovníkem proti nějakému jinému establishmentu, jsem prostě na straně pravdy proti lži, na straně smyslu proti nesmyslu, na straně spravedlnosti proti nespravedlnosti.»

Myslím, že tato slova mohou sloužit jako dobré interpretační vodítko v mnohém, co se týká Charty 77. Domyslíme-li je do konce, pochopíme mnohé z toho, co se některým kritikům zdá být na Chartě bezzubé, málo bojovné či politicky neurčité.

* * *

POSTSKRIPTUM Z 15. LEDNA 1984

Výše uvedený text je přepis referátu předneseného 26. listopadu 1983 na frankenském symposiu. Doplnil jsem pouze údaje o jednom textu Charty 77, který jsem předtím neznal (dok. č. 29/83).

Považuji za účelné uveřejnit na tomto místě jako doplněk svého referátu obsáhlejší pasáž ze soukromého dopisu, v němž mi VÁCLAV HAVEL na počátku r. 1984 odpověděl na řadu mých dotazů týkajících se Charty 77. Pisatel dopisu souhlasil s uveřejněním, přál si však zdůraznit, že jde o jeho soukromý názor, o jeho vlastní interpretace postojů Charty 77 v otázce míru a jejího dialogu s různými mírovými hnutími na Západě. Následuje Havlův text.

«Charta 77 není mírovým hnutím v tom smyslu, jak se tomu pojmu běžně rozumí na Západě, totiž jakousi 'jednoúčelovou' iniciativou. Není jí nejen proto, že vznikla na jiném základě a s jinak vymezeným posláním, ale i proto, že usilovat pouze o mír, to znamená o jakýkoliv mír a o mír za jakoukoliv cenu, je v jejím prostředí obecně považováno za nedostatečné, ne-li přímo scestné. Nejen z důvodů principiálních, ale i praktických: historie nás poučuje, že takto založené úsilí k žádnému trvalejšímu míru beztak nevede. Je to pochopitelné: tak jako válka není nahodilým jevem, vzniklým bez hlubších důvodů, není ničím takovým ani mír: nelze k němu dospět jen tím, že o něj — jako o cosi «o sobě» — usílujeme, ale jediné tak, že usílujeme o to, aby byly k němu vytvořeny předpoklady, respektive aby byly odstraněny důvody k válce. Krize míru v dnešním světě není tedy ničím izolovaným a sebou samým daným, ale je projevem krize hlubší a obsáhlejší. Signatáři Charty 77 si nejen přejí mír tak jako všichni ostatní, ale jsou připraveni se o něj i veřejně zasazovat, byť to bylo pro ně jakkoli riskantní. Nikoli však jako o věc «o sobě», vytrženou z kontextu svých příčin a souvislostí, ale v rámci širšího úsilí o svobodnější, spravedlivější a humánnější svět, o svět, v němž se měřítkem hodnot stane opět zájem člověka a nikoli zájem té či oné odlidštěné moci, a který jediné může skutečný a trvalý mír zajišťovat. Je-li ohrožení míru následkem stavu dnešního světa, pak skutečné angažmá za mír je to, jež usiluje o celkovou nápravu tohoto světa, tedy o odstranění příčin, a nikoli pouze následků...»

V duchu tohoto pojetí se Charta v posledních letech k problematice míru nejednou vyjadřovala a v jeho duchu navázala i dialog s různými mírovými hnutími na Západě, jimž své názory tlumočila a u nichž se vesměs setkala se souhlasem nebo aspoň s porozuměním.

Přesto byl tento směr práce Charty 77 předmětem různých diskusí. Nejčastější výhradou, která se přitom objevovala, byla výčitka, že kontaktem s těmi či oněmi partnery ze zahraničí se Charta 77 tak či onak politicky zařazuje nebo dokonce — v očích jiných — kompromituje. Takový hlas opět prozrazuje nedobré porozumění samotné ideji Charty 77.

Kdyby Charta 77 byla politickou stranou, musela by pravděpodobně bedlivě a s diplomatickou obezřetností zvažovat, s kterými politickými silami jak intenzivní vztahy bude udržovat, aby si nezadala u svých voličů či spojenců. Charta 77 však nemá žádné vlastní politické ambice či zájmy, ale vyrůstá především z mravního principu a jako taková nejen může, ale nemá-li se sama sobě zpronevěřit, přímo musí být svobodná od všech účelových ohledů. Tedy ze samé její podstaty vyplývá, že je otevřena dialogu s kýmkoliv a že tak, jako nekáduje své signatáře, nemůže ani kádrovat ty, kdo s ní chtějí vést dialog, a z taktických důvodů některé z tohoto dialogu a priori vylučovat. Lepší svět je společným úkolem všech lidí, všech se budoucnost světa týká a nikomu nelze právo na diskusi o této budoucnosti předem upírat jen proto, že by mohl mít jiné názory nebo že by jeho účast mohla ohrozit sympatie nebo účast někoho jiného. Takto sektářsky instrumentální vztah k lidem a k různým veřejným iniciativám je Chartě 77 bytostně cizí. Domnívám se, že pravda není pro signatáře Charty 77 fetišem, který je třeba chránit před cizím pohledem, ale životním postojem, který nejen nemá důvod sám sebe skrývat, ale směřuje naopak k oslovení druhého a ke komunikaci. K tomuto postoji patří i otevřenost pro názor jiného, schopnost vlastní názor před kýmkoliv hájit anebo ho naopak změnit v případě, že ho někdo přesvědčivě vyvrátí. Dialogu se vyhýbá jen ten, pro něhož pravda není živoucí orientací, ale jen věcí, kterou je třeba úzkostlivě chránit před kontaktem s každým, kdo není jejím spoludávkem, aby ji náhodou nepošpinil. Takový strach o svou pravdu Charta 77 opravdu mít nemusí. Ostatně jsem si jist, že v okamžiku, když by si Charta 77 začala vybírat své partnery z hlediska jejich významu, ztratila by tím podporu všech: ta je totiž založena právě na úctě k nepředpojatosti, k otevřenosti a odvaze za všech okolností svou pravdu dosvědčovat, jimiž se vystupování Charty 77 dosud vyznačovalo.»

RUKOJEMNÍCI SUPERVEL'MOCÍ

Politický terorizmus je veľké svinstvo našej doby: bez ohľadu na to, či je zameraný proti náhodnej vzorke žien a detí z jedného autobusu, proti utečeneckému táboru, alebo proti štátnikom. Je to svinstvo, pretože v mene Našej Jedine Správnej Svätej Veci sa tu podniká neadekvátne a zástupná teroristická akcia, ktorá akékoľvek — aj tie najspravodlivejšie — politické požiadavky nevyhnutne hlboko devaluje a pošpiní: takou teroristickou akciou sú najviac postihnuté nevinné obete, či zástupné obete za nesplnené požiadavky.

Podstatne hlbší mravný marazmus však predstavuje politický terorizmus rukojemníckeho typu — a to bez ohľadu na to, či ide o únos lietadla alebo obsadenie veľvyslanectva. K neadekvátnej a zástupnej teroristickej akcii v mene Našej Jedine Správnej Svätej Veci tu totiž pristupuje ešte aj tá špinavosť, že terorista nastavuje za ňu svoj krk až prostredníctvom druhého, rukojemníckeho krku. Chráni sa ním, vyhrožuje jeho podrezaním. Rukojemník, ktorý s celou tou pokašľanou Svätou Vecou nemá obvykle nič spoločné, nechce mať nič spoločné, sa tak dostáva do hrozby dvojakej smrti: z rúk teroristu, alebo z rúk jeho adresáta. Nestojí ani o jednu z nich, na to sa ho však nikto nepýta.

Svedčí o hlbokom úpadku našej doby, že sa k takémuto terorizmu uchylujú stále viac nielen banditi, vykrádajúci banky, ale aj celé politické hnutia. Účel nesvätí prostriedky. Sebaušľachtilejšie heslá takýchto hnutí sa takto menia iba na zásterky pre obyčajný, sprostý banditizmus, pre úskočný a záker-ný hyenizmus, ktorý musí nevyhnutne pohltiť pôvodný — akokoľvek vznešený — cieľ. Terorizmus sa nakoniec vždy stáva samoučelný.

Ako však hodnotiť, keď terorizmus tohto typu vjde do svetovej politiky, keď sa stane nástrojom supervel'moci? Veď práve toho sme dnes svedkami pri vzájomnom nukleárnom vydieraní USA a ZSSR. Rukojemníkmi ich vzájomného teroristického vyhrožovania sme my, nárazníkové európske štáty na oboch stranách jaltských hraníc: a to predovšetkým Československo a východné Nemecko na jednej, západné Nemecko na druhej. Ten teroristický nôž na krku máme predovšetkým my.

Na rozdiel od teroristov unášajúcich lietadlo s rukojemníkmi, sa tu však obe strany tvária, akoby nám ten nôž dávali na krk v našom vlastnom záujme. Americké rakety sú predsa na západonemeckej pôde hlavne preto, aby chránili západnú Európu vôbec a NSR zvlášť pred sovietskym nebezpečenstvom. Sovieti zas chránia východnú Európu vôbec a ČSSR zvlášť svojimi základňami, zakopanými do našej pôdy. A ešte absurdnejšie je, že sa práve tak tvárime aj my, že sa tak tvária aj naši rukojemnícki predstavitelia: žiadajú si ten nôž na našom krku, chcú, aby bol čím ostrejší a sú zaň proklamatívne vďační.

Kto s tým začal, kto to vyhrocuje, kto za túto dnešnú situáciu najviac môže? Jedni zvaľujú vinu na druhých a navzájom sa pred očami celého sveta

očierňujú ako dve rozvadené kofy* na trhu. Nám, rukojemníkom na oboch stranách, to však z hľadiska konečných dôsledkov môže byť v podstate jedno. Západonemecká vláda síce presviedča svojich občanov, že americké rakety dala postaviť k ich domovom pre ich bezpečnosť, sovietsky maršál Ogarkov im však jednoznačne dokazuje opak: v prípade ohňostroja budete našou prvou a najvýznamnejšou raketovou strelnicou — posielala im veľmi adresné posolstvo. Naša propaganda mu unisono prizvukuje: Západní Nemci si musia uvedomiť, odkazuje im dnešná (23.12.83) bratislavská Pravda, že «... americké jadrové zbrane by mohli byť príčinou toho, že Vianoc na budúci rok by sa v Rezne** už nemuseli dožiť».

Milé, však!?! Pritom tá istá propaganda v tých istých novinách sa tvári, akoby to isté pre mňa už neplatilo. Moji predstavitelia ma chlácholia, že iba v tieni sovietskych rakiet môžem kludne spať. Zabránili sme narušeniu vojenskostrategickej rovnováhy, prijali sme účinné protiopatrenia, v záujme československého ľudu sme súhlasili... V akom záujme? V nevinosti akýchsi Čechov a Slovákov rozhodne nevidím dostatočný dôvod pre US Army, aby pri likvidácii protivníkových raketových základní vynechala práve tie z ČSSR. Kto sedí na sude prachu, musí počítat s tým, že vyletí do vzduchu.

Zo všetkého najpravdepodobnejšie teda je, že rukojemníci budú spolu s protivníkovými základňami v priebehu oných osudových šiestich minút dokonale zlikvidovaní na oboch stranách. Dokonca si to viem predstaviť aj so vzájomným supervel'mocenským happy endom: počas našej obojstrannej evaporácie si supervel'moci vyjasnia, že došlo k tragickému nedorozumeniu, ku skratu, k šibnutiu v čejši lebke, k omylu. Povedia si navzájom «sorry» a «izvinite» a dohodnú sa na prísnejších opatreniach, aby k podobným poľutovaniahodným incidentom už nedošlo.

Nech si teda nikto nerobí ilúzie: sme rukojemníci toho typu, ktorí sú v prípade vojnového konfliktu medzi oboma supervel'mocami prví odsúdení na smrť. Práve na to si nás predsa držia. Za nami možno pôjdu aj iní, my však pôjdeme najsamprv a pôjdeme neodvolateľne.

Pikantné na tom je, že keď raz k tomu dôjde, ani ten najnaivnejší, najpraštenejší československý či západonemecký prorežimný hurávlástenec si nebude môcť povedať: toto je obeť, ktorú prinášam na oltár vlasti, ktorú si vlast od môjho národa žiada. Ktorá vlast? Tá, čo práve prestane jestvovať? Gombíky, odpaľujúce šumavské rakety na Mníchov, sa budú stláčať v Moskve a z hľadiska sovietských záujmov; bavorské Pershingy sa na Plzeň odpália vo Washingtone, pričom pochybujem, že by Reagan

* Kofa — bába na trhu.

** Regensburg.

dal najprv medzi plzeňskými škodovákmi urobiť prieskum verejnej mienky na tému, za čo sú pripravení statočne zomrieť. Za Vlast? Za Socialismus? Za Mier? Vyparia sa skôr, než si stačia uvedomiť, o čo práve ide.

Je to celé šikovne, chladnokrvne a cynicky vymyslené. Američania riskujú svoju vzácnu kožu len cez rukojemnícku kožu západných Nemcov, Sovieti sa proti nim zas kryjú československým a východonemeckým rukojemníckym štítom.

Iste, odborníci ma poučia, že som si to všetko príliš zjednodušil. Že sú tu predsa ešte aj americké raketové silá na americkej pôde a ruské na ruskej, že sú tu ešte ponorky, ďalšie nosiče. . . Že sú tu prioritné zdroje a ciele raketových útokov a raketových odviet priamo na pôde USA a ZSSR a že tieto ciele a zdroje prevyšujú to, čo majú obe strany proti sebe priamo za rukojemníckymi jaltskými hranicami.

Áno, je to tak, napriek tomu som však hlboko presvedčený, že ak ku konfliktu raz dôjde, odohrá sa predovšetkým práve tu, prostredníctvom nás — rukojemníkov. Poslať rakety na Moskvu znamená bezprostredne ich čakať vo Washingtone a naopak, čo je pre obe strany predsa len príliš veľké riziko a ťažko stravitelné sústo. Poslať však rakety na Plzeň znamená iba evaporáciu Mníchova: to už Američania príjmu omnoho ľahšie — práve tak ako Rusi tú Plzeň. Bude to síce tragické, ale koniec koncov stojí to za to: ukázali sme protivníkovi, že sme dokonale pripravení na hru «oko za oko, zub za zub». Zvlášť keď je to cudzie oko a cudzí zub.

Ak ku konfliktu raz dôjde, bude to najprv presne len takýto malý, skúšobný konflikt «na nečisto», cez rukojemníkov. Na ňom sa obe strany preveria, vyhodnotia a potom možno «na ostro» ani vôbec nepôjdu. Napokon, možno práve za cenu akéhosi Bavorska a akýchsi Čiech bude zachránený svetový mier. Nestojí tá obeť na to?

Superveľmociam nepochybne. A nám — nám to už bude môcť potom byť v podstate ľahostajné.

Čím viac na to myslím, tým viac sa mi v hrdle zvierajú guča horkosti a hnusu. Bankovní lupiči a únoscovia lietadiel si berú rukojemníkov a ohrozujú ich na živote proti ich vôli, pomocou hrubého násillia. Superveľmoci to však robia podľa všetkých diplomatických pravidiel, na základe legálnych, právoplatných zmlúv s príslušnými rukojemníckymi štátmi. Zdá sa, že po tejto stránke je tu všetko v naprostom poriadku.

A predsa tomu nechcem uveriť.

Veď to, čo robí rukojemnícka vláda, znamená v skutočnosti, že zveruje časť územia svojho štátu superveľmoci: tá s ním plne disponuje, fakticky ho vyníma z kompetencie pôvodného majiteľa a zriaďuje si na ňom svoje raketové základne pod svojím v podstate výlučným komandom.

Má na to rukojemnícka vláda právo?

Nemala by na to právo ani v tom prípade, keby šlo len o nejaké superveľmocenské sklady na zemiaky. Nič, nikto jej predsa nemôže dovoliť, aby sa zriekla svojej zvrchovanosti nad tou či onou časťou územia svojej krajiny. A ona v danom prípade robí predsa práve toto.

Pritom však vôbec nejde len o ono nepatrné územie, vyňaté zo zvrchovanosti. Cezeň a jeho prostredníctvom fakticky ide o celú krajinu, o všetok život v nej. So súhlasom na rozmiestnenie cudzích

raketových základní na svojom území dnes podpisuje každá takáto vláda ortiel možnej smrti nad celou krajinou, nad všetkým jej obyvateľstvom. Winston Churchill to jasnozrivo predpovedal hneď v počiatkoch raketového šílenstva: v takom prípade sa staneme nieľem terčom, ale priam stredom terča. Povedal to síce Angličanom — a v tomto zmysle ho veľmi radi citujú aj u nás — ono to však platí rovnako aj pre všetkých ostatných. Pravda, platí to len podmienené, len pre prípad vypuknutia požiaru. . . Ale veď všetky tieto základne sa budujú práve pre tento prípad, pre to, aby sa stal čo najpravdepodobnejší!

Má na to akákoľvek vláda právo?

Myslím, že vznikom jadrového overkillu nastala vo svete kvalitatívne nová situácia, s ktorou nepočítali klasické kompetencie vlád, zákonných zástupcov a predstaviteľov ľudu či štátov.

Doteraz vždy aj tá najvyspelejšia demokracia disponovala a disponuje za istých okolností životmi časti svojich občanov: keď tieto okolnosti nastanú, má právo poslať ich na možnú smrť, teda vedome ich ohroziť na živote. Mlčky sa predpokladá, že to urobí len v záujme rei publicae, v záujme celku, ktorý zastupuje, a to podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia. Doteraz však nikdy ani tá najtotalitnejšia despocia modernej doby neohrozovala priamo na živote všetko obyvateľstvo svojej krajiny, nedávala do osudovej stávkky všetok život v nej. Nerozhodovalo sa o pripustení možnosti totálnej smrti krajiny vôbec, nekladla sa otázka zodpovednosti za absolútnu hromadnú vraždu celého národa.

Hitler by síce bol nakoniec obetoval aj celý nemecký národ, nemal však už na to, našťastie, prostriedky a možnosti. Nanešťastie, dnešné vlády ich majú. Ten, kto dnes posadí národ na raketové základne, sa nachádza práve v takejto situácii. A vláda, ktorá posadí svoj národ na cudzie raketové základne, fungujúce na cudzie povely, sa potom predsa nemôže vyhovárať, že zodpovednosť za jeho prípadnú likvidáciu bude padať na hlavu tých, čo k tejto likvidácii pristúpia. Kauzálna prvá a rozhodujúca je zodpovednosť tých, čo na to svoje územie prepožičali. Keby nebolo tých, nebolo by ani predsunutých základní, nebolo by teda ani čo likvidovať.

Takúto zodpovednosť si však na svoje plecia nemôže už brať žiadna vláda, žiaden parlament: podstatne tým prekračujú svoju kompetenciu. To už predsa nie je rozhodovanie o obetovaní nejakej časti národa za predpokladané blaho jeho celku, ale o obetovaní samotného tohto celku, o jeho zrušení vôbec. Pre podobnú možnosť totálnej samovraždy by sa snáď mohol rozhodnúť iba samotný národ ako celok a aj to iba priamo, nezástupne — a ani tým som si nie celkom istý. V žiadnom prípade sa však právo na takéto absolútne rozhodnutie nedá delegovať.

V tom je teda kvalitatívna novosť dnešnej situácie. Má právo nejaká vláda riešiť ju po starom a dať si svoje riešenie jednoducho odhlasovať v zastupiteľských zboroch?

Nie som sám, čo o tomto jej práve pochybuje. Dokonca aj dnešná bratislavská Pravda s pozitívnym akcentom uvádza hromadné sťažnosti západných Nemcov priamo Ústavnému súdu NSR: podľa nich «...súhlas spolkovej vlády s dislokáciou týchto

nových útočných zbraní sa prieči základným ústavným právam, predovšetkým právu na ochranu života a osobnej nedotknuteľnosti obyvateľov NSR». Áno, je to presne tak aj pokiaľ ide o moje ústavné práva a o moju osobnú nedotknuteľnosť: necítim sa v tomto ohľade menejcennejší ako obyvateľ NSR a dúfam, že ani moja vláda ma za menejcennejšieho nepovažuje.

Iste, Američania a Sovieti si môžu na vlastných územiach budovať celé siete raketových síl, plniť ich svojimi raketami s jadrovými hlavícami a tak si navzájom vyhrážať a navzájom sa ohrozovať. Nie je mi to síce tiež jedno, lebo sa to koniec koncov týka aj mňa a môjho národa. Žiaľ, náš súhlas zatiaľ k tomu nepotrebujú. Obe supervelmoci majú, nepochybne, dosť síl a prostriedkov na to, aby sa prípadne aj násilím zmocnili príslušných rukojemníckych krajín a vybudovali si na nich základne, aké len budú chcieť. Čo však človeka naplnia úžasom, je teroristovo úsilie o «dohodu» so svojim rukojemníkom: podľa nej si rukojemník musí svoje postavenie nad okrajom priepasti «zlegalizovať», prijať zaň vlastnú zodpovednosť a prejavovať zaň vďaku voči tomu, čo ho doň dostal.

Práve táto morbidná zvrátenosť sa žiada od nás, od našich rukojemníckych vlád a parlamentov.

Orwell síce vo svojej otrasnej vizii «Tisícdeväťstoosemdesiatštyri» predvídal veľmi veľa z toho, čo sa u nás dnes deje, ale niečo také sa ani jemu neprísnilo.

Hoci by to asi bolo naprosto v duchu jeho vizie.

(Uverejnené bez vedomí autora.)

Taje sovětského KOSMICKÉHO VÝZKUMU

Podle zprávy agentury Reuter ze 17. ledna 1984 pozorují Američané již delší dobu zamaskovaný objekt na rampě kosmodromu Ťuratam v Kazachstánu. V prosinci 1983 byl však odmaskován a americká družice vyfotografovala nový typ 88 metrů vysoké rakety, jež podle určitých úvah může vynést na oběžnou dráhu až 180 tun užitečného nákladu, což by mohlo stačit i na cestu lidské posádky k Marsu. Pokud se ovšem nejedná o atrapu, což nelze nijak vyloučit vzhledem k utajování a špiónománii v SSSR.

Kosmodrom v Ťuratamu zažil již několik pečlivě tajených katastrof. Není to nic nepřírozeného, raketová paliva jsou látky vysoce výbušné, a není divu, že jedna nehoda stihala druhou, zejména v počátcích letu. Aniž se však veřejnost něco dověděla. Prý je obětí na životech mnohem víc, než se oficiálně udává. Američané fotograficky dokumentovali katastrofu v Ťuratamu roku 1969, kdy zde explodovala raketa při plnění paliva před startem, v r. 1971 odstartovala raketa do výše 12 kilometrů a pak se rozpadla na kusy. V r. 1972 byl personál odpalovací základny nucen zničit raketu za letu dvě minuty po jejím startu. Poslední známou nehodu připustil po mnoha dotazech sovět-

ský mluvčí na tiskové konferenci v Moskvě, když uvedl, že 26. září 1983 se na kosmodromu Ťuratam, oficiálně označovaném jako o stovky kilometrů dál ležící Bajkonur, udála blíž nepopsaná nehoda, při níž dva kosmonauti údajně vyvázli živí, ovšem Vladimir Ljachov a Aleksandr Aleksandrov na Saljutu 7 nebyli vystřídáni a museli na této orbitální stanici pobýt o 50 dní déle.

Sovětský kosmický výzkum se přibližně od poloviny 60. let zaměřil převážně na účely vojenské, vyzvědné a hospodářské. Nápadně stoupl počet družic s velmi nízkou drahou, jež hned po jednom oběhu přistávají, patrně se získanými snímky. Vzrostl také počet typů družic a druhů drah, na něž jsou vysílány, což např. dovoluje výzkum větší plochy planety. Západní odborníci upozorňují, že kosmické lodi typu Sojuz s lichými pořadovými čísly měly převážně vojenské posádky a úkoly. Je dokumentována sovětská zkouška o destrukci satelitu (úspěšná) a tak se má za to, že SSSR už má nějakou protisatelitovou zbraň, jakou chce nyní dát budovat prezident USA Reagan. Sovětský svaz také dospěl velmi daleko ve výzkumu laserových paprsků, ovšem zatím se prý dají užít jen na Zemi v blízkosti velkých a těžkých zařízení.

-jes-

JSOU TAM LVI?

Dlouhé lhůty vydávání publikací u nás jsou známé. Léta trvá od odevzdání rukopisu, než kniha vyjde, a situace není lepší ani ve vydávání map. Chodíme podle map, které už neplatí, kde máme značenou cestu, je ve skutečnosti rozorané pole, kde nemáme nic, dávno vede dálnice, ještě že máme nějaké ty zkušenosti a neztratíme se.

Tím chvályhodnější je tedy případ, kdy naše polygrafie osvědčila pohotovost tak mimořádnou, až se tají dech. Vždyť je to zcela nedávno, co imperialisté začali v Evropě rozmísťovat rakety, a teprve potom samozřejmě jsme začali s přípravami odvetných opatření, ale to místo, kde jsme taky začali, už je na mapě Okolí Prahy, vydané v prosinci 1983, vyznačeno!! Tedy vlastně označeno osleplým místem, ani to známé «hic sunt leones» tam není. Kde by se taky vzali lvi v nádherných brdských lesích na Chouzavě a u Knížecích studánek, kudy vedla řada značených cest z Dobříše přes hřebeny a už nevedou, kde červeně značená hřebenovka najednou není a po pár kilometrech zase najednou je, kam se chodilo na pochody a na houby a už se chodit nebude. Jen pár značkařů bude mít na jaře práci s rušením značek a ukazatelů, které zatím ještě ukazují, i když vlastně nemají.

Pečovatelé o životní prostředí budou mít ulehčenou péči o dosud krásný kus země u Prahy, pečovat tam budou jiní a jinak. Jedno mi pořád není jasné: jak při těch dlouhých polygrafických lhůtách mohly ty plány imperialistů vyjít tak včas najevo. Ale zato jsme vděční, že včas víme, kam nesmíme. Třeba tam lvi jsou, to už se nikdo nedoví.

Praha, leden 1984

Turista

DOPIS EDWARDA THOMPSONA JAROSLAVU ŠABATOVI o míru, mírovém hnutí a lidských právech

V řadě zemí vycházejí nebo už loni vyšly brožury shrnující dokumenty Charty 77 o míru, mírovém hnutí a lidských právech a články autorů z prostředí Charty o těchto otázkách. V nakladatelství INDEX v Kolíně n.R. nyní vychází české vydání těchto dokumentů a příspěvků.

Mezi Chartou 77 a západním mírovým hnutím probíhá výměna dopisů od prosince 1980. Z československé strany byly nejdříve uveřejněny pod pseudonymem Václav Racek, ze západní mu odpověděl historik Edward P. Thompson, jedna z významných postav hnutí v Anglii. Na jeho dopis z února 1983 odpověděl v dubnu téhož roku signatář Charty 77 dr. Jaroslav Šabata. V závěru řekl:

«Carola Sternová napsala. . . že strategie boje za lidská práva se bude muset změnit, změní-li se dějinná situace a její perspektivy. Nuže, to se stalo. Dějinná situace se změnila definitivně. Jedním z nových fenoménů je i vznik vlivného nezávislého mírového hnutí. Vystala před námi. . . výzva vypracovat společnou a ucelenou strategii demokratické přeměny Evropy. Jsem vděčný za velký krok, který jste v tom směru se svými přáteli udělal.»

Otiskujeme ve zkráceném znění odpověď prof. E. P. Thompsona na Šabatův dopis. Je psána v únoru 1984 a úvodem cituje některé další myšlenky loňského dopisu dr. Šabaty. Názory vyslovované prof. Thompsonem dávají nahlédnout do myšlenkového světa mnoha, ač ne všech, aktivistů mírového hnutí na Západě. Reprodukujeme je tak, jak byly vysloveny, i když — či právě proto, že — ne u všech československých čtenářů doma nebo v zahraničí dojdou plného souhlasu. Tím cennější se nám jeví jako látka k dalšímu promýšlení mírové tematiky a k diskusi o ní.

* * *

Vážený Dr. Šabato,

Loni v dubnu jste byl tak laskav a obrátil se na mne otevřeným dopisem. Jestliže odpovídám až nyní, je to ze dvou důvodů.

První důvod je, že na Váš závažný dopis nebylo možno odpovědět jinak než jediným slovem: ANO! Byl to vítaný a kladný signál, volající po společné strategii na Východě i na Západě.

Stejně jako mnozí z nás v západních mírových hnutích, poukazujete na to, že «opravdu potřebujeme společnou strategii přeměny Evropy v jeden celek». Toho však lze dosáhnout pouze «demokratickou přeměnou», která bude obsahovat radikálnější proces než ten, který se obvykle spojuje s termíny «uvolnění» (détente) nebo «konvergence».

Popisujete uvolnění jako «dožívající, ale nutnou meziepochu, jež byla zakotvena v relativní stabilitě obou systémů v jejich poválečné podobě». Byla to omezená reakce na krize vyvolané napětím studené války. Nicméně, protože, se tato reakce nedotýkala přímo podmínek, z kterých toto napětí vyrostlo, pohybovala se poválečná historie mezi uvolněním a zvýšeným napětím. A v dlouhodobějším výhledu «platí, že celá poválečná historie našeho kontinentu je skutečně v jistém smyslu historií jeho militarizace a že konce nemůžeme dohlédnout, pokud se budeme pohybovat v rámci «malého» obratu ke sblížení». «Mírové soužití se fakticky mění v nemírové».

Výsledkem musí být mír nebyti. Co ve skutečnosti konverguje (ale ke srážce) pod zbožnými přáními «konvergence», jsou jaderné rakety a vojenské struktury obou bloků.

«Novodemokratická» změna, ve kterou doufáte, by pak byla «konvergencí zcela jiného typu: sblíží se početné iniciativy, hnutí a různorodé síly, působící v tradičních a netradičních, politických, polopolitických i «nepolitických» seskupeních, jež se podílejí nebo mohou podílet na velkém obratu k demokratickému míru». Dlouhodobá strategická perspektiva této změny «tkví v požadavku zbavit se nedemokratického dědictví poválečného sociálně politického uspořádání, překonat rozdělení Evropy na dva protikladné systémy, uměle rozdělenou Evropu sjednotit!»

Co je víc, takovou změnu nevidíte v «eurocentrickém» kontextu, nýbrž jako takovou, která by se obrátila proti nadvládě militarismu na celém světě. «Nový demokratický obrat v Evropě by radikálně prohloubil demokratický vývoj celého průmyslově vyspělého Severu — tedy i Spojených států a Japonska.» Toto by pak mohlo uvolnit «nepopsatelně mohutné zdroje pro řešení globálních problémů lidstva», a položilo by základy pro nový mezinárodní ekonomický řád bez vykořisťovatelských vztahů mezi Severem a Jihem. Takto by demokratická přeměna Evropy mohla přispět ke změně «strategického půdorysu celého světa, a tedy i postavení obou supervelmocí v něm».

Doufám, že jsem zde správně vystihl základní rysy Vaší podnětné úvahy. Kdyby byla psána ne jako dopis, ale jako modlitba, mohl bych k tomu pouze dodat slovo «Amen». A Vy byste mi byl sotva poděkoval, kdybych Vám byl poslal zpět do Brna jen toto.

Byl zde však ještě druhý důvod, proč jsem se opozdil se svou odpovědí. Od doby, co jsem obdržel Váš dopis, odvíjel se před našima očima pomalý a předvídatelný zlý sen. Dostal jsem Váš dopis v červnu minulého roku, zrovna když volby v mé zemi daly moc vládě, která si pevně předsevzala rozmístit zde rakety o ploché dráze letu — a ocejchovat britské mírové hnutí skrze každý oficiální orgán a četné neoficiální sdělovací prostředky jako vědomého nebo bezděčného zastávce sovětských zájmů.

Mezi červnem a prosincem se zlý sen odvinul. Všechno, před čím jsme po více než tři roky varovali, se stalo skutečností podle našich nejhorších předpovědí. Supervelmoci a jejich satelitní státy dokonale sehrály přidělené úlohy ve studené válce. Miliónové demonstrace v západní Evropě a severní Americe nebyly schopny výsledek změnit. A jak jsme taktéž předpověděli, sovětské vojenské vedení na to reagovalo tímtež pomateným slovníkem konfrontace a «rovnováhy» a okamžitě přikročilo k rozmístění nových raket nejen na sovětském území, ale také — jako by napodobovali NATO — na územích některých ze svých satelitních států Varšavské smlouvy.

* * *

Od té doby, co jsem obdržel Váš dopis, se situace na našem kontinentě, ba na celém světě, zhoršila. Bloky se proti sobě uzavřely. A tím se také uzavřel onen úzký politický prostor, skrze nějž se dala zahlédnout Vaše kladná perspektiva «demokratického míru».

Prospěch z této situace mají bezpečnostní orgány a zatvrzeli ideologové na obou stranách. Je to proces obapolný, který dlouho známe. Pokud, jak říkáte, je poválečná historie našeho kontinentu historií jeho militarizace, pak se soupeřící zápasníci, vzájemně zaklesnutí do svých atomových ramen, jeden druhému stále více podobají. I výrazivo soupeřů vykazuje nepřijemnou podobnost. Po čtyři roky nás stoupeni NATO ujišťují, že rakety Pershing a s plochou dráhou letu jsou vynucená a nezbytná opatření «obrany» proti expanzionistickým snahám sovětského bloku. A teď čtu, že váš deník Práce (14. prosince 1983) vyzval čtenáře, aby podporovali «vynucená a nezbytná opatření předsednictva Ústředního výboru KSC a vlády ČSSR proti hegemonistickým snahám a zastrahování ze strany Reaganovy vlády a jejich spojenců v útočném paktu NATO».

Podle mého názoru nesou odpovědnost za tuto nejnovější eskalaci závodů ve zbrojení z velké části (i když rozhodně ne výlučně) mocnosti NATO. Ale nic nezpůsobilo takovou bolest mnoha západním mírovým aktivistům jako způsob, kterým výsledné vzájemné uzavření bloků vedlo k dalším omezením občanských práv našich přátel na Východě. Se smutkem jsme se dovídali o zákrocích i proti nezávislým mírovým aktivistům na vaší straně. A považujeme naše vlastní studenoválečníky za spoluviníky těchto následků.

* * *

Takže moje odpověď Vám musí být pesimistická. Pišete, že «vyvstala před námi v celé své významnosti výzva vypracovat společnou a ucelenou strategii demokratické přeměny Evropy». Souhlasím. Amen. Ale linka mezi strategy na Východě a na Západě už teď slábne a zatemňuje se elektronickým rušením. Kde začíná naše strategie?

Nechť tedy začne u raket již umístěných: u SS-20, u prvních raket s plochou dráhou letu a Pershingů; a u připravovaných, SS-22. Tak. Víme, že Evropa už prochází údolím stínů smrti. Snad bychom nyní mohli odložit dohadování o raketách a pokusit se jít za rakety a zjistit, co je dostalo tam, kde jsou. Oč jde v dnešní studené válce? Z jakých ideologií a z jakých struktur tyto nové zbrojnice neustále vyrůstají?

Západní mírové hnutí bylo po několik let tak zabráno do otázky atomových zbraní samotných a jejich ničivé síly, že se tím možná nechalo hypnotizovat a odvrátilo se od dalších politických otázek. Nemyslím si, že bylo špatné být takto zabrán. Atomové zbraně a vojenské možnosti jimi otevřené jsou šíleně nebezpečné. Naše myšlení musí vycházet z vědomí tohoto faktu.

Ale západní mírové hnutí se teď dívá na konfrontaci bloků z nového úhlu. Ukázalo se zcela jasně, že je nutné uvažovat i o raketách ve světle politických symbolů. Jsou zde samozřejmě symboly «tváře» a «postoje» v konfrontaci supervelmocí. Ale — a toto je ještě podivnější — staly se také symboly vnitřních politických konfrontací *uvnitř* obou bloků a uvnitř národů. Na určitém stupni se stalo nutností vnutit rakety s plochou dráhou letu a Pershingy západní Evropě, ne pro nějakou evidentní «sovětskou hrozbu», nýbrž aby byla vyjádřena «jednota NATO» a nadvláda vojenské síly Spojených států nad jejich evropskými spojenci. A vládnoucí skupiny v těchto zemích (zejména v Británii a západním Německu) potřebovaly prosadit rozmístění těchto raket, aby způsobily vlastní domácí opozici, čili mírovému hnutí, veřejnou porážku. V tomto symbolickém smyslu nemíří tyto rakety na vás, nýbrž na nás.

Sovětské odvetné rozmísťování raket, které probíhá nyní, užívá stejného symbolického slovníku. Jejich rakety jsou také symboly «tváře» a «postoje» vůči zemím NATO. Jsou však rovněž symboly «jednoty Varšavského bloku», a demonstrace a petice věrnosti na jejich podporu mají přehlušit jakékoli pochybující hlasy, ne na této straně našeho rozděleného světa, nýbrž na vaší vlastní. Takže v tomto symbolickém smyslu budou rakety SS-22 namířeny v první řadě ne proti NATO, ale proti jakýmkoli snahám o větší autonomii východní Evropy. V tomto smyslu se jeví rakety obou stran jako kulisy, které se opírají jedna o druhou, aby upevnily stále více iracionální rozdělení našeho kontinentu, jen abychom si (kdyby byly kulisy odstraněny) nepadli do náručí.

Dnešní studená válka je návyk, který nám zůstal z minulosti; a je to návyk, jemuž propadly vládnoucí špičky na obou stranách, neboť cítí, že jeho kontinuita je nutná k ospravedlnění a obhajobě jejich moci. A propadly tomuto návyku do takové míry, že asi skutečně věří, že «brání» prospěch svých společností. Na obou stranách se formálně prohlašuje za žádoucí vzájemná dohoda o rozpuštění NATO a Varšavské smlouvy. Ale každý ví, že jsou to jenom prázdná slova. Jakmile se objeví na jedné nebo druhé straně skutečný krok v tomto směru, je okamžitě zavržen jako «destabilizující» a jako rouhání velké posvátné krávy, které se máme všichni klanět a kterou máme uctívat — Rovnováze. Její Svátosti, Rovnováze, obětuje naše malé svobody a odvádíme jí stále větší zápalnou oběť v podobě dani.

Tato posvátná kráva byla prvorozené tele jiné veliké Krávy, kdysi uctívané pod jménem «Jalta». Jako historik bych namítl, že toto jméno nebylo nikdy přesné. Víme však dobře, čeho se dnes «Jalta» stala samoznakem. Toto slovo je, jak říkáte, «kontroverzní». Označuje poválečnou dohodu, která nám odkázala rozdělení Evropy, jak je známe dnes: rozdělení nejen zeměpisné a politické, ale i ideologické a kulturní. Krátce řečeno, «Jalta» je uctívána — nebo proklínána — jako máma Rovnováhy.

Souhlas sovětských vůdců s helsinskou dohodou byl vykoupen neodvolatelným a nedotknutelným uznáním «jaltských» hranic. Tento ústupek byl nesmírně žádoucí pro vládnoucí skupiny v Sovětském svazu, které po léta znepokojovala rétorika Johna Fostera Dullese a jiných o «zatlačování» sovětské moci, i různými dobrodružstvími a úklady, které strojily na vaši straně světa západní výzvědné služby. A byl ještě víc žádoucí pro některé z těchto vládců, protože si dobře uvědomovali vratkost své moci.

Z toho vyrostl stereotyp — že «Jalta» je dohodou zoufale žádoucí pro sovětský blok, ale jen velmi neochotně přijatou vládci NATO, z oportunistu nebo v zájmu uvolnění. A ideologové na vaši straně světa přispěli do velké míry k věrohodnosti tohoto stereotypu. Někdy to vypadá, jako kdyby považovali pouhé vyslovení jména «Jalta» za «provokaci» a za studenoválečnické štvání v duchu Johna Fostera Dullese. A trvají jako na podmínce jakékoli diskuse na tom, že nedotknutelnost určité historické dohody o hranicích a sférách vlivu zároveň tvoří záruku nezrušitelného charakteru určitých soudobých politických systémů (každého pouze na jeho půli světa).

Cokoliv jiného se považuje, jak říkáte, za «volání do zbraně». Na západní půlce Evropy můžeme očekávat dalekosáhlé politické změny: a byli jsme už svědky takových změn, dosažených vespole a téměř bez krveprolití, ve Španělsku a v Řecku. Ale jakákoli politická změna na vaši straně — i jen změna, která rozšiřovala a naplňovala schopnosti demokratické socialistické společnosti, jakou slibovalo být Pražské jaro, — je zcela nepřijatelná jako urážka Její božské trvale se pasoucí Svátosti.

Já sám jsem měl o těchto věcech roztomilé diskuse s představiteli oficiálních «mírových výborů» z vaší strany. Konverzace probíhá zhruba takto: Nejprve se všichni shodnou, že by bylo skvělé, kdyby se rozpustilo jak NATO, tak Varšavská smlouva — samozřejmě zároveň a vzájemnou dohodou, možná po nějaké schůzce na nejvyšší úrovni za pět set let. Výborně. Poté nějaký neukázněný západní představitel navrhne, že by možná lidé (nebo mírová hnutí) na obou stranách mohli začít rozpouštět bloky *ted*, tím, že by otevřeli hranice výměně lidí a idejí, a že by se také jednotlivé národy (jak na Západě tak na Východě) mohly začít vymaňovat ze svých bloků dříve, než uplyne pět set let. Načež rozhovor zamrzne. Rekne se nám, že uvádíme nepatřičné otázky, které nemají «nic společného» s otázkami míru nebo atomového odzbrojení — otázky, které představují zasahování do «vnitřních záležitostí» Varšavského bloku. Dokonce protože máme nepatřičný zvyk klást takové nemístné otázky, jsme já i organizace, kterou zastupuji (European Nuclear Disarmament — Evropské jaderné odzbrojení), považováni za agenty C.I.A.

A přesto, jakkoli silně se někteří z vašich mluvčích snaží tento stereotyp utvrdit, myslím si, že se mýlí. Pravý historický význam «Jalty» je daleko dvoustrannější, než se domnívají. Nemohou už být «vnitřní záležitosti» jednoho bloku, které se netýkají občanů druhého bloku. A podíváme-li se maličko pod povrch rétoriky ideologů NATO, zjistíme, že nejsou o nic méně poplatní blahoslavené «Jaltě» a jejímu posvátnému teletu, Rovnováze, než jejich protějšky ve Varšavské smlouvě.

Neboť Jaltská dohoda, ve svém plném historickém významu, nejen zakotvila sovětskou vojenskou přítomnost ve východní a střední Evropě. Povolila také velmi mocnou hegemonickou přítomnost Spojených států v západní Evropě — přítomnost, která vždycky ovládala porady NATO a která se s každým desetiletím stávala více dominující souběžně s hromaděním atomových zbraní.

Vím dobře — mohu Vás přerušit, než mě zastavíte? — že tyto dvě přítomnosti jsou různého rázu. Ponecháme-li stranou případ Řecka (1945-48), přítomnost USA nenastolovala režimy svého výběru vojenskou silou. Ale i když operovala jinak a pod jinými omezeními, byla to nicméně přítomnost velmi mocná a zkreslující.

Rozhodně to nebyla přítomnost napomáhající pokroku v lidských právech. Koexistovala zdařile s totalitárními režimy v Portugalsku a ve Španělsku a s vojenskými režimy v Řecku a Turecku. Je pravda, že žádné americké tanky nebyly v Madridu nebo v Aténách, aby znemožnily Řekům a Španělům zbavit se tyranie. Uznáváme to s úlevou, ale zároveň zaznamenáváme, že Spojené státy nedaly najevo žádnou takovou zdrženlivost pokud jde o přímou vojenskou intervenci v Latinské Americe a Asii.

Avšak americká vojenská přítomnost na našem kontinentě zůstává velice silná i téměř čtyřicet let po druhé světové válce. Co zde americká vojska dělají? Jak dlouho tu mají povoleno setrvat? Americké vojenské, letecké a námořní základny existují ve Španělsku, Itálii, Řecku, Turecku, Holandsku, Belgii, Norsku, na Islandu, a v západním Německu a Británii jsou jich tucty. Americké válečné lodi (některé s nukleárními zbraněmi) hlídají ve vodách Středozemního moře a severního Atlantiku. Jedna americká

flotila teď křížuje podle pobřeží Libanonu a ostřeluje území té nešťastné země. Rakety s plochou dráhou letu a rakety Pershing na našich územích jsou vlastněny a řízeny americkými posádkami.

Toto je druhá stránka Jaltské dohody, žárlivě bráněná ideology NATO. Jednou ze strategií, které se západní mírová hnutí pokoušejí prosadit, je postupné odstranění třecích ploch na našem kontinentě zřízením bezatomových pásem — v Pobaltí, na Balkáně, a pásma nebo bezjaderného koridoru ve střední Evropě.

Je možné namítnout, že taková pásma by byla pouze «symbolická»; jenže slovník raket a «odstrašení» je rovněž symbolický. Proč by měl hrát tu nejlepší muziku ďábel? Nám se líbí hudba symbolů demilitarizovaného kosmického prostoru a odstranění třecích ploch. Každý návrh musí být samozřejmě pečlivě prozkoumán; kde jen možno (jako např. na Balkáně) musí zahrnovat patřičné koncese z druhé strany a neposkytovat výhody pouze pro jeden blok; zákaz atomových zbraní musí být pokud možno doprovázen postupným stažením konvenčních sil; a takto vymezený prostor by se měl zároveň stát prostorem pro plynulejší pohyb lidí a idejí, prostorem, v němž by se mohly opravit rozervané tkáně Evropy.

Je pozoruhodné, že vůdcové NATO zaujali nepřátelský postoj ke všem takovým návrhům od počátku do konce. Proč? Domnívám se, že proto, že v nich vidí ohrožení oné druhé stránky «Jalty»: to jest nevy-slovovaného ale železného předpokladu, že každá část Evropy, která neleží na východ od jaltské dělící čáry, musí být vtažena všemi prostředky do vojenských a diplomatických struktur hegemonie Spojených států.

Tato druhá strana Jaltské dohody je také považována za nenarušitelnou. Když byly stockholmské konferenci předloženy švédské návrhy na bezatomové pásmo ve střední Evropě, západoněmecký státní tajemník v ministerstvu zahraničních věcí Alois Mertes namítl, že takový koridor «by nebyl slučitelný s nedělitelností území evropsko-americké aliance». A jiný západoněmecký činitel napomenul Švédsko, že «nebere v úvahu životně důležité bezpečnostní zájmy členských států Atlantické aliance» (New York Times, 21.1.1984).

Takové předpoklady působí i v pozadí stockholmské konference. A vypadá to, že z ní udělají frašku. Potom, co milióny lidí demonstrovaly, tábořily v zimních nocích, pořádaly konference, uveřejnily pronikavé rozbory a radikální návrhy, státníci Evropy a Ameriky se konečně sejdou a hrají stínohru nad prázdným pořadem jednání.

Stínohra státníků NATO je největší skandál. S tvářemi ověčnými mírumilovnými úsměvy navrhuji, aby se pořad jednání (který musí konferenci zaměstnat po *dva roky*) omezil na technické, «důvěru vytvářející» kroky, jako například, že jedna strana oznámí druhé svá vojenská cvičení. Abychom dosáhli míru, budeme jeden druhému pečlivěji sledovat válečné přípravy.

Státníci z vaší strany přišli naopak s trochou realismu a naznačovali ochotu k návrhům přiměřeným velikosti problému. Nemám námitek proti jejich návrhům na symbolická smířlivá gesta (deklarace o příslibu nepoužití atomové zbraně jako první či smlouvy o neútočení); západní mírové hnutí také vítá jejich podporu našim vlastním návrhům na vytváření bezatomových pásem nebo koridorů, za podmínky, že tyto návrhy budou zahrnovat současné ústupky obou stran.

Tyto návrhy by se jistě uplatnily v procesu ozdravení Evropy, a doporučuji, aby se staly součástí naší společné strategie. Avšak, jak dobře víte, něco k nim musí být dodáno, a to by se mělo dodat hned, ještě než bude dosaženo jakékoli dohody mezi státy. Ozdravení Evropy nemusí čekat na podpisy z Kremle nebo Pentagonu. Jak sám říkáte, «uvolnění nepovede k rozpuštění vojensko-politických bloků, nerozvine-li se politický dialog, jenž bude «přerůstat» v nový politický blok». Zkrátka, výměna idejí a osob a politický dialog může předcházet jakékoli smlouvy a je nutnou podmínkou pro nastolení důvěry.

Toto není volání po «revizi» «hranic Jalty». Je to volání po tom, abychom déle nečekali na dohody mezi supervelmocemi, nýbrž abychom tyto hranice otevřeli, či ještě lépe, ignorovali je: abychom odmítli uzнат tyto ideologické fikce a jednali tak, jako by tyto namátkou načrtnuté hranice neexistovaly. Co nám v tom brání? Za prvé to, že státníci a státnice (neboť rozhodně nesmíme zapomínat na paní Thatcherovou a paní Jeane Kirkpatrickovou) obou stran jsou ti poslední, kdo jsou schopni započít toto ozdravení, neboť jejich samotná funkce je jim předepsána rituály studené války. A za druhé tomu brání strach z nekontrolovaných sociálních či intelektuálních změn a z možné následné «destabilizace»; strach, který žije v hrudích vládců na obou stranách.

* * *

Jestliže NATO bylo nejhorším hříšníkem v licitaci zbrojení a ve slovníku vojenských hrozeb, pak musíme udělit cenu za aktivitu v potlačení transkontinentálního dialogu vládcům Varšavské smlouvy. Pravděpodobně chtějí sice dosáhnout určitého atomového odzbrojení, ale zároveň se snaží, aby každý nástroj ideologického zbrojení a každá barikáda proti proudu idejí zůstaly na svých místech. Mohou být sice pro bezatomový koridor ve střední Evropě, ale zároveň budou chtít, aby to byl koridor dost široký na to, aby se věc svobody a věc míru nikdy nesetkaly. Když jsem před chvílí napsal, že bychom měli na Východě i na Západě jednat tak, jako by hranice, jež nás rozdělují, neexistovaly, byl jsem si vědom, že budete číst má slova s ironickým úsměvem. Je snadné psát tato slova ve Worcesteru; je těžší číst a přijímat je v Brně; a nejtěžší ze všeho v Moskvě.

Doufám, že spolu souhlasíme v mnoha z těchto věcí, i když naše «společná strategie» zůstává neja-

sná. Jestliže jsem Vaším vývodům dal jiný důraz, je to v mém trvání na tom, že «Jalta» má dvě strany a že nelze rozuzlit jednu stranu bez rozuzlení strany druhé. Naše společná strategie musí být oboustranná, lidé na obou stranách to musí chápat a naučit se vítat a podporovat iniciativy druhé strany.

I když ona posvátná kráva, Rovnováha sil, je nesmyslná ve své vojenské podobě (v době, kdy nadbytek zbraní na obou stranách překračuje lidské chápání), obávám se, že v naší politické strategii na ni budeme muset brát jistý ohled. Neboť vládcí nepřátelských bloků se budou snažit obrátit jakoukoli lidovou iniciativu ve svůj prospěch. V každé fázi našeho společného zápasu se musíme snažit odeprít výhodu jak jednomu tak druhému bloku, i když to bude vyžadovat velkou trpělivost a sebezapření.

To, že se nepodařilo dosáhnout této společné strategie, přispělo k porážce (jakkoli dočasné) dvou nejmohutnějších lidových iniciativ v posledních třech letech: polské Solidarity a odporu na Západě proti modernizaci NATO. Jde o složité otázky. Řeknu pouze, že ti ideologové NATO, kteří oslavovali úspěchy Solidarity, zároveň učinili co mohli pro její zničení tím, že se snažili těžit z jejího zápasu, a tím, že uspěli rozmístění raket s plochou dráhou letu a Pershingů. I francouzská veřejnost, která velkoryse přispěla polskému lidu potravinami a léky, mu mohla pomoci více, kdyby — jako symbolické gesto k uvolnění napětí mezi Východem a Západem — byla demontovala část své vlastní *force de frappe* (úderné síly). Avšak ani jediný západní státník tehdy nepřišel s myšlenkou, že občanské svobody v Polsku stojí alespoň za jednu demontovanou západní atomovou zbraň.

To je tvrdá logika. Myslím si však, že je realistická. Bylo snad pravděpodobné, že by Sovětský Svaz nechal svůj vliv v Polsku potichu vyprchat v době, kdy se americká ofenzivní vojenská pozice v západním Německu neustále zvyšovala? V tu chvíli jsme měli, jak na Východě tak na Západě, využít stávající situace k převrácení našich politických světů naruby, v úsilí nastolit novou variantu starého plánu Adama Rapackého, podle níž by demilitarizované pásmo zahrnujelo nejen Polsko, Československo a NDR, ale také západní Německo. Domnívám se, že pouze za podobných podmínek je pravděpodobné, že by se Váš druhý požadavek — mírová smlouva řešící status obou německých států — mohl splnit. Není snad zřejmé, že za větší polskou autonomii se musí zaplatit určitou vojenskou koncesí ze strany Západu? A přesto v roce 1981 téměř nikdo v Polsku, téměř nikdo na Západě nehleděl tím směrem.

V roce 1983 narazilo západní mírové hnutí na tutéž neúprosnou logiku. Veřejné mínění kolísalo celý rok. Co rozhodlo v náš neprospěch, nebyla jen účinná propaganda našich vlád, ale také nadbytek raket SS-20. Nedistančuji se od těch složek západního mírového hnutí, které volaly po «jednostranném» zastavení rozmístování jaderných raket na Západě; naopak, jsem přesvědčen, že pouze takovéto jednostranné iniciativy jednou skutečně zahájí vzájemný proces odzbrojování. Nicméně zde musí být věrohodná naděje, že takový vzájemný proces bude následovat a že odzbrojovací kroky jedné strany nebudou pouze vděčně spolknuty stranou druhou, aby zvětšily její výhodu.

Tato věrohodnost může vyplynout ze dvou pramenů: z iniciativ států a z iniciativ občanů. Co se prvního pramene týče, jsem stále přesvědčen, že kdyby byl Sovětský svaz před listopadem 1983 reagoval na požadavek západního mírového hnutí, aby začal odstraňovat některé ze svých nadpočetných raket SS-20, byl by tlak veřejného mínění na Západě zastavil rozmístování jaderných zbraní NATO. Avšak, jak víme, sovětsí vládcí, hledící na svého velmocenského protivníka přes hlavy Evropanů a zaměstnaní svou vlastní «tváří» a «postojem», nechťejí mít «nic společného s jednostranným odzbrojováním». V tomto článku víry si byli ctitelé Božské Rovnováhy vždycky zajedno.

Co se týče druhého pramene (iniciativy občanů): vlivné části západní veřejnosti se náš přístup k odzbrojení zdál «jednostranný», protože nikde na Východě neviděli srovnatelná hnutí, která by mohla zabránit východnímu militarismu v jeho zneužití k vlastnímu prospěchu. Tuto nedůvěru posilovaly důkazy o persekuci těch nezávislých hnutí a hlasů na vaší straně, které nám nabízely otevřený dialog: persekuci, která nabyla velkého symbolického významu. Věřím, že takové mírové síly existují, i když se mocenské struktury snaží je zakrývat, a že budou nabírat v roce 1984 na síle. A jakmile se objeví skutečně transkontinentální mírové hnutí, bude náš cíl, dosažení «demokratického míru», na dosah ruky.

* * *

Oba tyto příklady ukazují, že společná strategie, která se snaží ozdravit nemocnou tkáň Evropy, musí vyvíjet tlak na struktury a ideologie na obou stranách. Považuji za nezbytné to výslovně zdůraznit zvláště nyní. Americký státní tajemník George Shultz přinesl totiž vlastní příspěvek k naší diskusi ve svém úvodním proslovu na stockholmské konferenci. Řekl: «Chtěl bych, aby bylo naprosto jasné, že Spojené státy neuznávají umělé rozdělení Evropy za legitimní. Všichni víme, že toto rozdělení je podstatou problému jak evropské bezpečnosti, tak i lidských práv v Evropě.» Hovořil dále, v jazyce nepříjemně podobném našemu, o «umělé přehradě, která krutě rozdělila tento velký kontinent — a dokonce bezcitně rozdělila jeden z jeho velikých národů».

Byl to zlomyslný projev. Byla to vskutku — abych použil slova až příliš omilaného vašimi ideology — «provokace». Pouhý měsíc po rozmístění raket s plochou dráhou letu a Pershingů, jež rozdělily Evropu ještě krutěji a Německo ještě bezcitněji, to byl proslov nanejvýš pokrytecký, jehož cílem bylo rozdělení Evropy prodloužit. Neboť Spojené státy mají ve východní Evropě velmi malý zájem o cokoli jiného než o vměšování a přilévání oleje do ohně. A i to je podřízeno důležitějším cíli, který nyní leží na srdci prezidentu Reaganovi a Georgeovi Shultzovi, totiž vaření americké volební polévky.

Okamžitým důsledkem Shultzova projevu bylo, že ztížil naše úsilí najít společnou strategii. Upozornil totiž vaše bezpečnostní orgány na bojovníky za lidská práva na Východě jako na možné spojence těch

sil na Západě, které se stále kochají nadějí, že bude možné «Jaltu» zvrátit. Projev jako by měl zasahovat do záležitostí těchto bojovníků a přidat k jejich těžkostem. Zároveň vyvolal projev u některých členů západního mírového hnutí velké znepokojení. Usilovně se snažili nalézt společnou strategii «mimo bloky», a nyní se obávají, zda pouze nenahrávali studenoválečnické propagandě NATO.

Pan Shultz se znovu snaží rozdělit síly pracující pro «demokratický mír». V předepsaných rituálech studené války nemáme místo. Ale to mi připomíná, že i když jsou Spojené státy velikým a — díky některým aspektům své historie — uctivaným sousedem Evropy, nejsou evropským státem. A národy Evropy by možná našly cestu k ozdravení lépe bez americké intervence. Vždyť přítomnost Spojených států v západní Evropě je sama o sobě polovinou evropského problému.

Navrhuji Vám, jako realistickou perspektivu pro naši společnou strategii, abychom se nyní pokusili skutečně ukončit druhou světovou válku. Přijdou-li nám lidé na pomoc, jsou v našich domech po nějakou dobu vítanými hosty. Když u nás zůstanou déle než měsíc, začneme být netrpěliví, ba dokonce nevděční. Jestliže svůj pobyt protáhli o nějakých devětatřicet let, přivedli své hostitele do těžké situace. Dejme tedy našim hostům najevo, že je na čase jít o dům dál. Necht' je cílem naší společné strategie stažení všech amerických a sovětských vojsk a základen zpět za jejich vlastní hranice. Navrhněme jim to jako «důvěru vytvářející opatření».

Toto je jediná realistická cesta, jak překonat «Jaltu»: nikoli jednostrannou revizí, nýbrž odstraněním vojenského tlaku na obou stranách ve chvíli, kdy se dělicí hranice více a více otevírají. Nebude toho dosaženo najednou. Bude to proces probíhající ve fázích, jak se budou otevírat nové prostory, koridory a pásma mezi bloky; jak budou jednotlivé národy na Východě i na Západě vyvíjet vlastní iniciativy k dosažení větší autonomie; a hlavně, jak politický dialog, po němž voláte, počne překonávat, co nás dělí.

Bude to, jak oba víme, nesmírně obtížný proces. Na každém stupni se bude jeden nebo druhý blok snažit obrátit události ve svůj prospěch. Kdyby se Spojené státy začaly stahovat, mohly by tím rozpoutat defenzivní obnovu západoevropského militarismu. Kdyby se nějaká východoevropská země snažila o příliš těsné sblížení se Západem, mohla by na sebe uvalit opakování událostí, které Vy si příliš dobře pamatujete. Dosažení našeho společného cíle bude vyžadovat nevídanou vyspělost od oněch lidových hnutí, na Východě i na Západě, která se snaží časově regulovat, mírnit a kontrolovat přeměnu a omezovat období «nestability».

Přesto zaměříme naši strategii na tento cíl. A stanovme si termín jeho dosažení. Což kdybychom se rozhodli dosáhnout cíle do roku 1995, do padesátého výročí konce druhé světové války?

Nespatřuji v tom vytváření třetího evropského «bloku». «Jednotu» Evropy (a Rusko je součástí Evropy) je třeba vidět v obnově politického dialogu a společenských, ekonomických a kulturních vztahů. Pokud rozumím pocitům mladých, jež se na obou stranách našeho světa v mnohém shodují, mají plné zuby těžkého etatismu a rozhodně netouží po novém, všeobjímajícím Euro-státu. Nadto, ať už objvíme cokoli na druhé straně «Jalty», markantní rozdíly ve společensko-ekonomickém a politickém systému zůstanou. Přeji si evropskou rozmanitost; ne vytváření nových států a byrokracií, ale odbourání aspoň některých forem státní moci.

Jsem s Vámi zcela zajedno ve dvou základních bodech. Za prvé, že tato Evropa našich představ nikdy nemůže existovat bez radikální změny ve svých vztazích ke třetímu světu, změny, jež by naopak (jak jste poukázal) pomohla přeměnit třetí svět samotný. A za druhé, že takové řešení by bylo v hlubokém zájmu také amerického a sovětského lidu. Zbavilo by oba národy obrovských výdajů a příležitostí ke konfrontaci. Podpořilo by ty síly, které se stavějí proti militarizaci svých společností. Spíše než k vyhánění občanů z našeho kontinentu, by to vedlo k tomu, že bychom je uvítali zpět ke společnému dialogu jako vážené sousedy.

Řekl jsem, Jaroslave Šabato, že události let 1981-83 mne naplnily pesimismem. Vskutku se domnívám, že Evropa už vkročila do údolí stínu smrti. Avšak samotná krize oné cesty ke srážce, na niž oba naše militarismy konvergují, zároveň na všech stranách probouzejí síly odporu vedoucí k oné «konvergenci zcela jiného typu», po níž voláte Vy. A jestliže je západní mírové hnutí velice znepokojeno, pak Vás zároveň mohu ujistit, že ani zdaleka není poraženo. Hlasy jako je Váš nám dávají sílu pokračovat v naší společné snaze o «demokratický mír».

Únor 1984

Upřímně Váš

Edward Thompson

JEDEN Z PROTESTŮ

Prezidentovi ČSSR a československé vládě byl s datem 1. února 1984 zaslán tento dopis:

«Poté, co bylo rozhodnuto o rozmístění jaderných zbraní v Československu, opět naléhavěji pocítujeme ohrožení naší země, celého světa a všeho lidstva nesmyslným množením zbraní.»

Pokud mluvíme o míru opravdu upřímně, nemůžeme být nikdy lhostejní k žádnému zbrojení, a proto protestujeme proti jaderným zbraním kdekoli na světě.

Protestujeme i proti jejich rozmístění v Československu!»

Podle zprávy z Prahy bylo k dopisu připojeno 881 čitelných a 58 nečitelných, celkem tedy 939 podpisů.

Ladislav Lis propuštěn – do otroctví?

Po čtrnáctiměsíčním věznění byl 5. března 1984 propuštěn 58-letý dr. Ladislav Lis, bývalý politik, nyní dělník, mluvčí Charty 77 a člen Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Byl zatčen 5. ledna 1983 a obviněn z «pobuřování» (§ 100 odst. 1a tr.z.) «tiskovinami pobuřujícího charakteru», a z přečinu podle § 3 odst. 1a zák. 150/69 za «odcizení dvou pytlů neloupané kukuřice». Toto druhé, nesmyslné obvinění bylo později staženo. O prvním «trestném činu» posloužily soudu jako jediné listinné důkazy Lisovy dopisy adresované ministrovi vnitra a prezidentovi republiky, ve kterých si stěžoval na písemné vydírání a hrozby únosem jeho rodině, obdržené od dosud nezjištěných neznámých osob. Ladislav Lis byl odsouzen k nepodmíněnému odnětí svobody na 14 měsíců a k následnému ochrannému dohledu v trvání tří let.

Ladislav Lis se vrátil k rodině (adresa: Šišková 1228, Praha 8) s podlomeným zdravím. Jeho «ochranný dohled» má podle zprávy z Prahy spočívat v tom, že se bude sedmkrát týdně vždy v 9,30 hodin hlásit na policii. Při sebemenším opoždění má mu být uložena pokuta ve výši Kčs 100. —, po které může následovat uvěznění na 3 až 12 měsíců, a dále i na 2-5 let. Bude-li chtít odejít z místa bydliště (např. na chatu v severních Čechách, kde chová domácí zvířata pro výživu svou a rodiny), musí svůj úmysl ohlásit policii 14 dní předem, uvést přesné místo pobytu a v něm pak se rovněž denně hlásit.

Ladislav Lis musí zároveň úřadům průběžně prokazovat, že se chová «jako řádný občan ČSSR» a vykazovat, z jakých zdrojů se živí (je zaměstnán lepením sáčků, za které dostává Kčs 700. — měsíčně, ke stejné vysokému invalidnímu důchodu).

Zcela protiprávně byl na Ladislava Lise uvalen zákaz vycházení z domu od 22 hodin — opatření, které si i ty nejtvrďší režimy dovolují pouze po vyhlášení výjimečného stavu. Zvláště pobuřují i další ponižující ustanovení: Bezpečnost si vyhrazuje — za zjevného porušení ústavních občanských práv — moci kdykoli vstoupit do bytu Lisových, aby tam zjistila, zda se nepřipravuje spáchání trestného činu. Při osobních nákupech přesahujících částku Kčs 100. — má policie «právo» vypátrat, z jakého zdroje takové peníze má, a jestliže jde o peníze darované (jak rozezná policie peníze vydělané od «darovaných?»), od koho dar pochází.

Uvržení právě «osvobozeného» politického vězně Lise do postavení občana, pro kterého ústavní záruky a svobody jsou zrušeny, potvrzuje, že se režim pokouší mu znemožnit i jen trochu normální lidský život, případně ho vrátit do vězení pro údajné nedodržení některého z uvedených barbarských ustanovení.

LUDVÍK VACULÍK

SRPNOVÝ DEN

(fejeton)

Přijel Josef. Ohřál jsem klobásy, Josef přijal štamprli slivovice, snědli jsme klobásy s chlebem, vypili kávu a šli ven. Tam bylo hrozně: vedro a plyn. S povrchním dechem pádili jsme od naší křížovatky pryč ke stanici sedmnáctky. Čekající prohlíželi jsme si výlohu s fotografickými věcmi a Josef řekl: «Koupím si Pentacon-Six». — «Máš tolik peněz?» optal jsem se. «Prachy nejsou to nejdůležitější», odpověděl.

Zapomněl jsem, že tramvaj nejede po své lince, a tak jsme místo po nábřeží a k Pařížské ulici, kam Josef potřeboval, zahnuli do Revoluční. Když jsem mu to vytkl, řekl: «Nechceš hnůj? Spadl jsem z fošny». — «Jak, spadl», zeptal jsem se. «Člověče, vyvážel jsem hnůj na valník, a když jsem jel zpátky, fošna mi ujela, narazil jsem zátylkem na hranu korby a omdlel». — «Co bylo dál», chtěl jsem vědět. «Nic. Dojela sanitka, a doktor mě ani neprohlédl a odjel». — «Jak to, neprohlédl». — «No neprohlédl! Chtěl mě vzít do nemocnice». — «Tak co měl s tebou dělat?» — «Dovol», zakroutil Josef pohoršeně, «snad mě měl aspoň prohlédnout!» — «A co potom?» — «Čtrnáct dní mně bylo strašně blbě, pak měsíc blbě, a včera jsem teprva sedl zas na koně. Ale musel jsem slézt. Píšeš něco?» — «Píšu kuřinec», odpověděl jsem, «a v Německu to překládají jako Hühnerstall místo Dreck». — «Vážně?» smál se Josef.

Za mostem jsme vystoupili, šli k Prašné bráně a Josef pravil: «Tak chceš ten hnůj?» — «No chcu!» — «Fajn, ale nepiš o tom zas ve fejetoně». Po minulém hnoji asi před dvěma lety navštívili Josefa dva muži z hnojného úřadu a ptali se ho, proč to dělá a kdo platil naftu. «Fišer je v důchodu», řekl jsem. «Jo? Koho máš místo něho?» — «Zůstal mi ten mladší, jmenuje se Kurát, a k němu mi nabídli druhého mladšího. Ještě nevím, jak se rozhodnu».

Zahnuli jsme do Celetné. Tam byl stín, zvolnili jsme krok. «Co vlastně sháníš», zeptal jsem se Josefa. Mávl rukou: «To jsme už přešli, to bylo v Dlouhé». — «Můžem se vrátit», navrhl jsem. «Na to už není čas, musím do té Pařížské. Nemáš na něco chuť?» — «Na zmrzlinu třeba?» řekl jsem. «No! Fajn!» zaradoval se. Šli jsme uličkou, která má být pro chodce, ale pořád nás odstrkovalo nějaké auto. Na chodníku nám zas vadili lidi. U některých výkladů jsem přibrzdžoval krok, ale Josef pokaždé nevrle nebo pohrdlivě trhl tělem a

šel vpřed. V pravé ruce nesl brašnu, na prstě levé měl přes rameno přehozenou bundu. Náhle se zastavil, rozmyslel a řekl: «Ludvo, poslyš, co je s tím Andropovem!» — «Něco s ním je?» odpověděl jsem. «Já nevím», řekl Josef, «proto se tě ptám». — «Já také nevím», potvrdil jsem jeho informace.

Došli jsme k Staroměstskému náměstí a já jsem připomněl: «Máme pár kroků do Pařížské. Viš, že Madla jede do Paříže?» — «A co s tou zmrzlinou», řekl nespokojeně, rozmýšlel se, pak mávl volnými prsty na rameni a vykročil k Železné. Neteční k hodinkám, prádlům, sklu, blbostem i k míchaným drinkům šli jsme v hovoru k Dětskému domu. U zmrzliny byla taková fronta, že Josef řekl: «To se na to račí vytento!» Udělali jsme to a zahruli k Můstku. «Heleď», řekl Josef v nové dobré vůli, «zajděme do Fomy!» Foma je výstavní síň fotografií na Jungmannově náměstí. Nepodařilo se nám však přelézt všemožné ohrady, tak jsme nazlobeni vylezli v ulici 28. října, kde se Josef podíval na hodinky a řekl: «Teďka už musíme na ten Smíchov tramvají». — «Proč na Smíchov?» zeptal jsem se. «A kam!» řekl trochu podrážděně. «Viš snad, kde jinde bych dostal to těsnění?» Samozřejmě mi předtím o těsnění vůbec nic neřekl, ale neodporoval jsem mu, uvědomoval jsem si, že naše podráždění roste ne snad jenom z jater či z mozkové kůry, ale přímo z rady.

A protože tramvaj žádná nikde, navrhl jsem jít až k Národnímu divadlu, abychom je uviděli. Když jsme tam došli, Josef se postavil a humoristicky pravil: «To je něco hrozného». Když jsem mlčel, dodal: «Tobě se to líbí?» — «Nevím, ale nadává každý. Bojím se jenom, že to je dnes móda, nadávat už na všechno». — «Jak můžó», vzrušil se Josef až do své spodní vrstvy, založené v Králově Poli, «jak můžó vedle tohoto», ukázal ke zdobné vzcnosti stoleté budovy, «postavit taková kisnu!» — «Měli ti tam postavit ještě jedno takové divadlo?» řekl jsem. Otočil se ke mně z odporu zády, a když se vrátil, řekl: «Neděle ze mě vola. Samozřejmě že něco jinýho, ale aby se to k sobě hodilo!» — «A to nevidíš», rozčilil jsem se také, «že o to se právě pokusili? Ta zprohýbaná skleněná stěna má splývat s tímhle a dělat přechod k tamtomu. Každý architekt má ctizádost vyjádřit dobu...» — «Architekt?» přerušil mě Josef, «a má se mu nechat volná ruka!» přerušil jsem ho já. «Volná ruka?» zakřičel. «Copak je dnes možná nějaká volná ruka, a to říkáš zrovna ty?»

Využívaje obrovské výhody, že tento srpnový fejeton píšu výjimečně v prosinci, přestávám se s Josefem hádat. Dnes je známo, že v tom divadle, starém i novém, skoro nic nefunguje. A že se na jeho stavbě v duchu doby kradlo: prominentně se ztrácel zelený mramor, v drobném aspoň mosazné koule ze zábradlí. Ale propaganda pracovala se zbytkem národní cti, vypěstované v lepších dobách, zatímco dnes, když někdo něco nezištně, poctivě a rád udělá, prasata malá i veliká hned z toho kus užerou, což se za této říšské rady nikdy nezmění!

Josef mávl rukou ke Smíchovu a pravil: «Poďme na oběd, já budu muset už na Florenc». Šli jsme Spálenou ulicí, obcházejíce hromady písku a přelézajíce připravené nové koleje, k zahradní restauraci U kotvy, kde jsem obědval loni. Bylo tam nápadné volno. Usedli jsme, a hned tu byl číšník a řekl: «Pánové, ale nemáme pivo». Rozhlédnuv se, řekl jsem: «Vezmeme si limonádu». — «Ani limonádu», řekl zahanbeně. «Obyčejná vodu», ozvalo se principiálně. Muž šel pro jídelní lístek. Podával nám ho se slovy: «Nechtělí nám dovážet, protože by museli skládat přes ulici». Při jídle se Josef zeptal: «Na jak dlouho jí to dali?» — «Na dva měsíce». Po jídle řekl: «Tobě se, Ludvo, nechce utéct z toho všeho?» — «To už nestojí za to». Mínil jsem to vzhledem k svému věku, ale Josef to vzal optimisticky: «Myslíš jako, že když už máme třetinu odkroucenou?»

Napili jsme se vody, jaká byla.

Srpen 1983

(Uveřejněno bez vědomí autora)

Dokument Charty 77 č. 3/84 NOVÉ PODPISY

K Prohlášení Charty 77 ze dne 1.1.1977 se připojilo dalších 25 občanů, kteří souhlasí se zveřejněním svých jmen:

Luboš Bažant, číšník
Vladimír Bosák, fotograf
Marie Bosáková, v domácnosti
Miklós Duray
Silvie Flaková, v domácnosti
Miroslav Hájek, dělník
František Hanzlíček, dělník
Jan Hrudka, technik
Ivana Chmelíčková, úřednice
Josef Jung, sladovník

Aloisie Kiulpekidisová, úřednice
Jiří Kohoutek, mechanik
Jan Kubánek
Alena Kumprechtová, skladnice
René Matoušek
Kyra Matuščíková
Bohumil Obdržálek, dělník
ing. Antonín Pelc, konstruktér
JUDr. Josef Průša, advokát
Jan Pukalík, dělník
František Richter, inval. důchodce
Jaroslav Spurný, dělník
Marek Šimon, dělník
Dušan Unger, dělník
Jiří Vítek

V Praze 7. února 1984

dr. Václav Benda, Jiří Ruml, Jana Sternová
mluvčí Charty 77

PRAŽSKÝ HOST'

Cesty cezpoľných do hlavného mesta — to je história v histórii. Prerástol provinčné pomery. . . alebo: stretnutie so životom v hlavnom meste mu otvorilo. . . , prišiel a dobyl si uznanie. . . Tak a podobne sa píše o ceste Osobnosti do hlavného mesta. Našťastie, nie všetky cesty zo Slovenska sú dobivačné, sú i služobné, na štúdiá, na spartakiádu, za nákupmi, za pamiatkami atď. atď. Ja som do Prahy chodieval vlakom, druhá trieda, za vlastné a za ľuďmi. Kedysi, keď ešte nebola autostráda, to išlo aj stopom. Kedysi, v nepasterizovaných časoch, som sa tam chodieval nadýchať optimizmu, zažiť atmosféru kvasu, diania a toho nášho progresu. Som teda host — stretač ľudí, nákupca pocitov a pijan atmosféry.

Prahu som stretol v školskom veku. Kypela nadšením a životom. A nebola to len jej vec. Vlny duchovného pohybu sa z nej šírili, ako sa v tlači vravieva, «do každého kúta našej vlasti».

Nevnímal som vtedy žiadne nacionálne múry (napokon, spomeňme, tie vtedy neboli také zretelné ako dnes) a zdalo sa mi celkom prirodzené, že toto otvorené a živé mesto bude raz aj mojim domovom. Každoročne som cez prázdniny trávil niekoľko týždňov u tety, «pražskej tety». Celé dni som chodil mestom. Míňal som tie divadlá, výstavy, kluby a zhromaždenia a vôbec som to nechcel všetko stihnúť. Veď to neutečie. Dôležitejší bol život, ulica, letný dážď.

Ale utieklo. Praha, moja búrlivá Praha sa za pár mesiacov načisto zmenila. Pozorne som si všimol tváre ľudí, chodil som znovu na tie isté miesta. . . ticho, smútok, TICHŤO.

Tu na Ovocnom trhu som podpisoval výzvu na zrušenie LM. Bola teplá augustová noc. Chlapík, ktorý čosi hovoril, stál na prázdnych debničkách. A tu pri Múzeu som sedel spolu s ostatnými pri krylovkách. . . a tu dolu je predsa Palachov plác. . . už ani vetvička. Chápal som a chápeť. A predsa, je to možné? Musí byť až také ticho? Praha sa mi zdala byť najtichšie okupované mesto sveta.

Trvalo mi roky, kým mi došlo zrejme: že čo bolo normálne už normálne nie je a musí sa normalizovať-pasterizovať. (Celkom pekné porovnanie s tou pasterizáciou, nie? Viete ako sa pasterizuje? To sa mlieko prudko zohreje — ale pozor nie do varu! — a potom postupne ochladí. A je to. Počul som názor, že i samotná «naša Jar» bola s tichým súhlasom, ba riadením z Moskvy — zohriatie — aby mohla byť spoločnosť pacifikovaná v pravú chvíľu — nie do varu — a potom celá nanovo pretriedená. Vidím, že aj tebe sa to zdá byť blbosť. Je nám obom jasné, že takéto úvahy môže šíriť len niekto, kto vtedy ničomu neporozumel. Možno bol na to ešte malý. Nejaký puboš. Dnes majú vtedajší pubertáci k tridsiatke. Teda — to len mimochodom — nás takýto chlapík kludne môže dnes-zajtra povedzme súdiť! Mňa, lebo som písal, a teba, že si trikrát kýchol pred sochou partizána. No, nazdravie. . .).

Kde som to prestal? — aha pri normalizácii. Teda dnes je mi jasné, že Československo 68 nebolo typickým obrázkom zo života v našom Tábore. Teda že v tom bolo naozaj niečo výnimočné, nebežné — áno, nebojme sa toho slova — nenormálne.

Chcel som tu napísať predovšetkým o Prahe. Prechodil som po jej hrboľatých, dláždených, rozbitých, krásnych, špinavých, zaasfaltovaných a znovu rozrytých uliciach ešte veľa kilometrov, kým som začal vnímať jej druhú tvár. Bola tá žiarivá, veselá a nadšená tvár predtým nenormálna? Nie, bola len neúplná. Storočia ticha znovu zavanuli z múrov, z omietky. Nielen slová progres, revolúcia, ale i slová iracionalita, ezoteria. Nie tak mesto politiky, ako mesto umenia, poézie a herectickej mystiky. Každé mesto je «niečim hlavne» a Praha nikdy nebola hlavne mestom obchodu (ako Bratislava, povedzme), ani priemyslu (ako napr. Londýn), ba ani mestom vlády (ako Viedeň). Praha bola a znovu sa stala mestom predstáv, mestom slova, Kafkovým mestom.

* * *

Vznik Charty 77 prebudil v Prahe nový zvláštny ruch (pohyb, život, reakcia?). A moje návštevy vstúpili do novej etapy, medzi nových ľudí. Bolo čo čítať, vznikla nová atmosféra, vystúpila nová generácia umelcov. Začali sme užívať slová: samizdat, druhá kultúra, infoch, ale i: ostraha, represia, geto.

Z návštev som si prinášal šustivé stránky a pocity o desať rokov staršieho hosta. Videl som nielen to, že ja som z iného duchovného prostredia, ale i dvojakoš ducha Charty. V Charte bolo a je dedičstvo oboch tých miest, ktoré som spoznal. Videl som romantické gesto i sebanedôveru. Poéziu i exkluzivnosť. Odvahu i skepsu. To všetko neraz súčasne na jednom mieste, ba v jednom človeku. V duchovnom cintoríne 70tych rokov to bol konečne čin. Vzburá života.

Niekedy som sledoval tých dvoch džinov. Nespomínam si už. . . no hoci vtedy ako ten jeden radil nadviazať kontakty s Poliakmi. (Logický krok, medzinárodný aspekt, praktické možnosti. . .) A ten druhý zaviedol milých delegátov do hospody, kde sa slávnostne podpísali do knihy návštev. Ako dopadla spolupráca, to si už nespomínam. Alebo jeden radil zohnať už konečne detektor na odpočúvacie zariadenia a druhý ísť na ples, robiť si mikulášov alebo hrať futbal? — fakt už zabúdam. Ty by si si spomenul — bol to futbal? . . . alebo nie, myslím že vtedy to boli šachy.

Samozrejme, ja viem. Inak to nemohlo byť. Každá aktivita nesie na sebe pečať ľudí, ktorí ju vyvolali k životu. A to sú zvyčajne ľudia konkrétnebo duchovného prostredia, ktorých spájajú podobné prežitky, podobný pohľad na skutočnosť. Ak by bolo nejaké hnutie vzniklo na Slovensku, bolo by iste ešte svojráznejšie. Poľsky KOR mal tiež svoje príchute, Solidarita zasa iné, Rusi sú iní. . . atď.

To je normálne, normálne.

Chcem to kritizovať? Nechcem, nechcem, nechcem.

Ale — chcem o tom hovoriť, pretože: Charta sa definovala ako otvorená skupina zaoberajúca sa problémom občianskych práv. (Teda vecou 15 miliónov). Iná takáto skupina nie je. Preto treba o jej úspechoch a chybách podrobne a pravdivo uvažovať a hovoriť. A za druhé: Charta je v defenzíve, uzavretá v gete, unavená. Samozrejme to je hlúpa generalizácia — ale necítiš to tak aj ty?

Na tom, že to je tak, majú svoju vinu duchovia vyletujúci noc čo noc z Kafkovho hrobu — neveríš?

To je magická moc toho mesta, ktorá sa už pevne ujala vlády. Je to atmosféra, ktorá mení skutočnosť. Môžeš sem prísť so svojimi myšlienkami v hlave, mať nejaké plány, názory... povodí ťa ako bludička. Vypadneš ako z automatu. Praha ťa predchne svojou príťažlivosťou (niekedy navždy, ako Tatarku), vyžaruje hmatateľnú energiu.

Pravé deti Prahy rovnako zriedkavo opúšťajú jej fyzické teritórium, ako sa málokedy vzdalujú jej teritóriu duchovnému. Atmosféra Prahy je preto axiomatickým pozadím, ktoré sa pričítava ku každému ich názoru, ku každému činu. Praha môže byť i porazená, jej sila tým nemizne. Naopak. Vzrastá. Za stáročia útlaku sa naučila prečariť aj nečinnosť a jalovosť na zaujímavý život. Stáročia ohrozenia národnej existencie (ktorého si, na rozdiel od nás, neprestali ani na chvíľu byť vedomí) spôsobili, že i nečinnosť a praktická konformita môžu byť cítené ako pozitívny politický čin (vítazstvo pretrvaním a v pretrvaní samotnom).

Všetky tieto čary a kúzla, ktoré Praha v Prahe dokáže sú však, ako vieme, málo platné v dnešnej praktickej politike, ekonomike a ostatných silách, ktoré určujú (čoraz detailnejšie) náš každodenný život.

Zázračnosť atmosféry podnecuje rozmach umenia, filozofie, poézie. Avšak pre takú konkrétnu aktivitu ako je občianske hnutie v našich podmienkach je nad poéziu nadšenia potrebnější trpezlivosť a organizácia umožňujúca činy. A realističnosť... a...

Teda kritizujem?

Kritizovať prenasledované spoločenstvo Charty pripadalo a pripadá nejednému nevhodné, ba nemorálne. Veď napokon ľudia Charty i tak dosť ťažko odnášali všetky svoje chyby, všetku svoju nepružnosť, každé márne klebetenie, aroganciu, osobné spory... to všetko vždy, takmer vždy, zrátal ten Hlavný Časník na Bartolomejskej a predložil účet. Neraz prichodilo ľutovať nielen priveľkorysé hazardovanie s ľudským kapitálom, ale i to, že účet platili často tí, ktorí situáciu a taktiku Charty neovplyvňovali. A predsa sa do tej kritiky nechcem a nemôžem púšťať. Chcem písať o duchoch Prahy o jej magickej moci, ktorej ďalekosiahly vplyv som si uvedomil až po poslednej návšteve, až keď som pocítil, že tá moc slabne.

Posledná návšteva

Na Václaváku mám svoj roky obľúbený rybáci stoják. Aj po zdraženiach sa tam ešte stále dá lacno napchať pomfritkami na prasknutie. A na to malé pivo. Pri každej návšteve absolvujem túto pomfritkovú atrakciu. Nieinak teraz. Už som vychádzal von, keď som zbadal neďaleko známeho KJ. Je to človek z androša, inak zo známej chartistickej rodiny, proste pražská mánička. Napchával sa pol kilom pomfritiek obohatených o tatársku. Tú som si ja práve dnes odoprel. Smutno som preglgol. S tatarskou sú pomfritky skvostné. Chlapík sa teda cpal, ja som preglgal — normálne. LENŽE — K.J. mal nové mrkvákové jeansy, na nohách šikovní napodobeninu adidasiek, módnu bundu ostrej farby, a vlasy — neboli. Teda boli, ale krátke, strihnuté à la new wave. Skoro som si sadol. Chlapík síce vekom vlastne patrí k punkovej generácii, ale to sa tu nerátalo. V Prahe zastal čas i móda. Od štyridsať dole sa nosia úzke klasické jeansy, dlhé vlasy, zelené bundy a pod. Hneď som vedel, že sa tu niečo deje.

* * *

Kde spať, kde spať. Môžeš mať adries plný zápisník, vždy je to tak trochu neisté. Ani za svet sa neviem odhodlať oznamovať svoje návštevy vopred.

Po prvom zazvonení nič. Ešte raz kontrolujem vizitku — OK. Byt Ambróza Z. Je to mladý teoretik umenia, inak robí v malej kotolničke. Má to výborné. Do kotolne išiel sám, polícia sa oňho nestará. Chcel mať čas a pokoj k práci. Skutočne sa mu darí. Napísal už zopár vecí, ktoré mu urobili isté meno. O pár rokov bude zrejme uznávaným nástupcom Chalupeckého.

Nerád sa do bytov dobíjam. Zvoním ešte raz a som už na schodišti, keď sa dvere otvoria. «Tak ahoj človeče!» Ambróz stojí vo dverách, vyzerá byť nejaký neprebudený. Stojí a sklenene si ma prezerá. Na tvári sa mu pomaly usadzuje jeho známy idiotský (dobrácky) úsmev. Zrejme chrápal, je v pokrčenej pyžame a neoholený. Podávam mu ruku a veselo ho potlapkávam po pichlavých líčkach. Skerí sa mi do ksichtu, ale výraz má čoraz čudnejší. Cítim, že niečo nie je v poriadku, len neviem prísť na to čo.

Napokon prehovorí: Co si přejete?

Strniem. Znovu ho preletím pohľadom. Oči má akési slzavé, alebo skôr horúčkovité? ... A čo to oblečenie, vždy býval taký vyžehlený. Všimnem si strapaté masťné vlasy. Z bytu tiahne akýsi zápach. Alebo z neho?

Ten chlap je cvok, preletí mi hlavou poznanie a púšťam jeho vlhkú (áno, je vlhká a beztvará) ruku. Jasné, ani ma už nepoznáva. Chvíľu na seba hlúpo civieme. Potom povie: Ambroz je v Americe. Teď tady bydlím já. Já jsem bratr.

Odľahlo mi. Tak ten je už tiež vonku. No ale aspoň že sa nezbláznil. Brat mi dáva adresu. Ďakujem a identifikujem zápach z bytu ako prihoretú masť. Možno si robil praženicu.

* * *

Stojím na Karláku a je mi zima. Už som cítil vôňu čajíka, ktorým ma ponúknu, a tu máš. Zasa nikto nie je doma. Z búdky volám Milanovi. Nedvíha. Volám po rade ďalej. Dozvedám sa, že Milan je na zahraničnom štipendiu. Nevedno kde, pretože až do odchodu nikomu nič neprezradil.

Tu proste miznú ľudia.

Takže do Prahy najbližšie jedine so stanom. Drkocem zubami a zahýňam do najbližšej krčmy.

Pravdaže napokon som prenocoval. Neušli všetci, vychádzajú i časopisy. Menej než kedysi. Po procese s Oknom to je pochopiteľné. Mesačne vychádza už len Katolícky časopis (a aká to bola kedysi ku kresťanom nedôvera). Infoch vychádza zriedkavejšie. A vraj «literáti» vydávajú časopis Obsah. Ale ten nik nevidel. Možno ani nič nevedno, správy sú z druhej, tretej ruky. Zdá sa, že jednotlivé skupinky sa viac vzdialili. Takže keď večer prinášam k svojmu hostiteľovi Katolícky časopis, je príjemne prekvapený. Nevidel ešte žiadne číslo, hoci o ňom už kdesi počul. Ja som ho dostal v byte dve ulice od jeho domu.

Do svojho odchodu som zažil ešte jedno rozlúčkové posedenie (emigrácia do NSR) a niekoľko ďalších adries som vyškrtol zo zápisníka. Dostal som miestenky na Slovenskú strelu. Na stanici som sa ešte na rozlúčku napil piva. Chvala Bohu, všetko dobre dopadlo, žiadna štyridsaťosmička, ani legitimovanie. Ani ma zamysleného nezrazila električka, ani ma nezbili, keď som si po slovensky (to už tak nevádi) pýtal malé pivo (to je už ale provokácia). Strela trafila aj do toho posledného tunela, za ktorým sa už ozýva: Bratislava, hlavné nádražie.

* * *

Zdajú sa ti tie poznámky s poslednej cesty príliš útržkovité? Bol som v Prahe len tri dni. Na pocit to stačí. Na cestopis to je málo. Zdá sa ti, že som si tie príhody vymyslel? Ale nie, nevymyslel.

Ten pocit by sa dal opísať asi takto: niečo sa skončilo. To nepomenovávané, čo ozmyselňovalo, očarovalo a držalo ľudí, sa stráca. Zrazu je Praha len mesto v Európe, kde sa už viac než desaťročie nič nedeje. Mesto turistov a chorej ekonomiky. Nie jediná trpiaca, nie s najväčšou kultúrou a už vôbec nie progresívna. . . Je to dobre, je to zle?

Ide o pocit, nedá sa vyčerpávajúco zdôvodniť. Že za ním niečo naozaj je, dokazuje nielen emigrácia, ale i celkové — no nazvime to hoci — vytriezvenie. Iný pohľad je už na kresťanov, na Slovensko, na nutnosť a zmysel ďalších podpisov pod Chartu, ba aj tá pohrdaná opatrnosť, či dokonca s prepáčením konšpirácia je inak hodnotená.

Praha je dnes miestom zrážky reality a predstáv. Od skupinových cez národné až po nadnárodné. Celá európska kultúra dnes prežíva jednu dezilúziu, ktorá s Prahou a jej duchmi súvisí. Mám na mysli krízu antropocentrického, osvietenického obrazu sveta. Praha je z miest, v ktorých tento duchovný pohyb za ľudskou samostatnosťou začínal. Aj potlačená a porazená žila pre budúce vzkriesenie svojho ducha. Ducha reformácie, revolty, sociálnej rovnosti. Len v tomto meste predstáv a poézie mohla komunistická strana zvíťaziť a napokon uzurpovať moc. Len tu sa mohli odohrať desivé (a akosi i umelecké) inscenácie našich procesov. Tu sme mohli vidieť ázijských chlapcov sediacich v tankoch, po ktorých sa škriabali iní chlapci v jeansoch a predčítali im v rodnej reči z klasikov. A len tu mohla vzniknúť utopická a poetická Charta 77.

Duchovný výboj, ktorý kedysi na konci stredoveku v Prahe začínal, sa dnes končí. Pražská duchovná klíma bola doteraz vždy natoľko sama v sebe, že notoricky dávala zabúdať na fakt, že by Praha mala byť hlavným mestom (politicky ním je) i pre iné duchovné tradície. Charta a účasť Slovákov v nej to znovu potvrdili. Bola Charta naozaj možnosťou i pre iné mestá, pre inú situáciu Slovenska? Boli jej stratégia a prax prijateľné kdekoľvek inde? Aj keď naliehavosť týchto otázok bola zrejmá, nekládli sa. A to napriek paradoxnej situácii, kedy bolo nutné mimopražskú aktivitu alebo časopis pred Prahou tajiť — lebo tam sa (ako to s bezbranným úsmevom a trochou pýchy vravievali chartisti v Prahe) nič neutají.

* * *

Slovensko bolo a je územím so značne odlišnou duchovnou tradíciou. Vytriezvenie z revolučnej «puberty» privádza Európanov pred nutnosť pochopiť a zhodnotiť i iné, nielen západoeurópske duchovné tradície. Iné zafarbenie dostávajú i také donedávna jasné pojmy ako pokrok a zaostalosť. Hranica tých tradícií, pokroku a zaostalosti a ešte mnohých iných zdanlivo protikladných pojmov prechádza práve medzi Čechami a Slovenskom. Mnohí dnes vidia európsku kultúrnu tradíciu rozdelenú, slabú a ohrozenú. Vzájomné pochopenie — to už možno nebude akt exkluzívny a kultúrny, ale proste sebazáchovný. Podarí sa to u nás?

-čl-

DOVĚTEK REDAKCE: Jako každý poctivě citěný názor či prožitok, otiskujeme i tento anonymní příspěvek ze Slovenska. Rádi uveřejníme souhlas, nesouhlas nebo dílčí výhrady, které možná vyvolá.

Zcela anti-orwellovský monolog

Tak už je tady. Ten hrůzně magický rok 1984 je tady. Jiří Orwell se určitě v hrobě šklebí, jaké bezešné noci nám svým románem uchystal. A nejen to. Jistě ho baví i ta kampaň, která se už počátkem roku strhla nad jeho dílem ve všech sdělovacích prostředcích na tomto konci rozděleného světa.

Trochu mi to připomíná haškovskou kampaň v Československu v první polovině minulého roku. Tenkrát každý pocítoval přímo občanskou povinnost zaujmout ve své tvorbě postoj k revolučnímu odkazu Jaroslava Haška, dokonce i ten, kdo v životě Švejka nečetl až do nedokončeného konce. Vznikaly divadelní hry, televizní a rozhlasové inscenace, životopisné črty, které samozřejmě přinesly svým autorům i hmotné zadostiučinění, vyšlo několik monografií, dvě nakladatelství se pohádala, které z nich vydá kompletního svázaného Švejka, až zvítězilo to, které mělo copyright Aleny Ladové na slavné ilustrace, bez nichž Švejk zůstane navždy torzem. A aby si i ilustrátoři přišli na své, vyšla brožurka, kde se různí karikaturisté pokoušejí Josefa Ladu překonat svým výtvarným pojetím hrdinů slavného románu. Výstava karikatur ve jménu Jaroslava Haška v Praze na Národní třídě měla obrovský úspěch. Dr. Radko Pytlík, hlavní ochránce Haškova odkazu, měl bohatý rok. Zvláště po jeho zasvěceném projevu na dobršíšské konferenci o Haškově díle, kde se zásadně postavil proti hodnocení revolucionáře Jaroslava Haška z nemarxistických antirevolučních pozic několika západních literárních vědců. Zato prostému občanu začalo ve všech pádech skloňované jméno slavného humoristy smrdět, jako ostatně všechny kampaně, ať byly věnovány čemukoliv.

Ale dost o Haškovi. Máme přece rok Orwellův. Neobávám se, že by se podobná kampaň strhla na pokyn ústředního výboru KSČ. Také proč? Není k tomu žádný důvod. Podle sovětského vzoru, kde zítra znamená již včera, byly Orwellovy vize již dávno zakotveny v praxi reálného socialismu. Život opět jednou dostihl literaturu. A Západ byl dokonce předstižen, jak si to kdysi přál veliký Lenin. Občan v Československu tedy může klidně spát, anebo připravovat síly na kampaň ke 40. výročí slavného slovenského povstání a k 67. výročí slavné VRSR.

Zato tady na Západě, který ovšem je i na jihu a na severu, tedy tady na té nepřátelské straně světa se v Orwellově duchu předhánějí filozofové, spisovatelé a všelijací prognostici, aby dostihli a předstihli Orwellovu vizi apokalypsy světa, z té hrůzy se všem třesou ruce a nikdo neví, jak ven z toho, co nás určitě čeká. Vymýšlejí se dokonce hesla jako «líp rudý než mrtvý», protože představa zuhelnatělé budoucnosti po nukleární katastrofě je pro Západ hrůznější než ideály socialismu zhodnocené praxí. A přitom třeba Angličané jsou do hloubi duše uraženi pravičáckým románem Kingsleye Amise, v němž anglické hrdiny zpodobuje jako lidi, kteří po připojení Spojeného království k zemím socialismu jsou schopni už jen porážet v hospodách jedno zázvoro-

vé pivo za druhým a tajně nadávat na sovětské okupanty. To pro nás, Čechy, je normálka.

Nuže tedy, proč my, děti socialismu, bychom se měli Orwellem zabývat? Jeho vize nám přece nic nového nepřináší. Ukazuje nám někde v románě, jak z toho? Kdepak, tak daleko jeho fantazie nesažala. Na to byl i on krátký. A proto navrhuji českým spisovatelům, filozofům a věštcům ve jménu anti-orwellovské kampaně téma daleko aktuálnější: vizi světa po rozpadu říše Velkého Bratra. Navrhuji ANTIORWELLOVSKÝ ROK, dejme tomu 2084. Rok, kdy vůdcové okupační mocnosti se již dávno dožili průměrného věku 170 let, stařecký třas rukou a postupující skleróza se již dají jen obtížně maskovat, takže vůdcové už nejsou schopni si pamatovat, které země patří do socialistického tábora a které ještě ne. Prostě doba, kdy kostnaté ruce již nemají sílu svírat, sevření se postupně uvolňuje a uvolnění si samozřejmě všimnou nejdříve českoslovenští reformní komunisté, protože mají k informacím z okupačního centra nejbližší. Po zralé úvaze diskrétně a postupně lidu sdělí, že nastala doba, aby naše národy opět převzaly své životy do svých rukou. Nuže, národ začne svobodně myslet, protože se mu to seshora dovolí.

A co teď? Co teď, dobří rodáci? Ptám se anti-orwellovského science fictionisty, co nastane? Jaké zákony se zruší, jaké se ponechají, jaké se budou muset vytvořit nové? Jak se zvládne chaos, který určitě nastane, nebudou-li připraveni vůdci s jasným názorem? Podle jakého vzoru se uzákoní vztah občan-stát? Co bude s úřady a jejich přebujelým aparátem? Co všechno se bude muset změnit ve školství, jaké učebnice zavést, které zkušenosti a ze kterých států přenést do vzdělávání nové generace? Jakým způsobem vést ekonomiku, aby utrpěla co nejméně ztrát a dokonce měla aktivní saldo? Co s přebujelým těžkým průmyslem a surovinovou závislostí na staré velmoci? Jak naučit občany, že právo na práci znamená současně i právo nepracovat? A jak je naučit, že pracovat znamená neřít se a jak je přesvědčit, že krást patřilo odedávna mezi deset nejtěžších hříchů? Jak lidem vrátit do hlav všechny zastaralé morální ctnosti jako čest, úctu a mnoho jiných zapomenutých vlastností? A takhle bych mohl pokračovat dlouho, na mnohé bych stejně zapomněl a každý z vás by mohl doplnit desítky důležitých věcí, na které bude nutno myslet.

Je vůbec možné si jít někde pro vzor do historie? Dejme tomu vzít si příklad z té nedokonalé první republiky? Ano, jenže před pádem Rakousko-Uherska existovaly různé představy o tom, který systém státu by byl nejvhodnější. Ať uvnitř rakouského státu nebo mimo něj. V té době byly v rozkvětu demokracie, jejich květ voněl nejpřitažlivěji, nebylo tak obtížné volit. Ale co teď, kdy vlastně neexistuje beze zbytku přijatelný systém státního zřízení? Tenkrát jsme měli neúnavného bojovníka a myslitele, jací se rodí jednou za stovky let. A i ten budoval na zákla-

dech postavených jeho předchůdci. Máme dnes nějakého Karla Havlíčka, který by burcoval národní sebeuvědomění, národní myšlení, a který by byl spiritus movens nových generací, které bouraly Rakousko? A bude nové Československo po rozpadu reálného socialismu zemí, srovnatelnou kvalitou svého průmyslu s nejrozvinutějšími zeměmi světa tak, jak to bylo po rozpadu rakouské říše? Tenkrát jsme totiž měli štěstí, že základ rakousko-uherského průmyslu byl v českých zemích. Na čem bude vznikat nový stát? Zcela určitě bude muset začít stavět na zdegenerovaném průmyslu ve zdevastované přírodě se zdeformovaným myšlením občanů. A kde hledat politiky, kteří nám budou vládnout? Kterí budou muset národ vést, aby nedošlo k anarchii? Budou tací politikové, aby byli schopni přijímat rady odborníků, ekonomy počínaje a filozofy konče, anebo si budou hrát polívičku vlastní důležitosti? Kde vlastně se ti první vůdčové naučí profesi politika, která je profesí jako kterákoliv jiná? Budou to absolventi pražské Sorbonny z Červeného vrchu? Na to se už těším. Anebo to budou ti, kteří odešli z domova a získali ostruhy na mezinárodním kolbišti? Budou mít k nim lidé důvěru, když okolnosti je donutily, aby přetali kořeny, které je vázaly k rodné

zemi? Vzpomeňte jen na Masaryka, jaké měl během války problémy s vlastenci doma jen proto, že se za českou otázku bil za hranicemi.

Bude takové množství problémů, že jsem v koncích. Nemohl bych se zúčastnit soutěže o nejlepší science fiction roku 2084. Neznám odpověď na jedinou otázku. Mohl bych se vymlouvat, že nejsem filozof, spisovatel, ani státník. Ba dokonce by mi to mohlo být jedno, protože jsem se stejně rozhodl žít v cizině. Ale jsem Čech a tyto otázky mě proti vlastní vůli sužují. Mám tam doma přece vlastní dítě. A čas letí ďábelským tempem, ani si nevšimneme a rok 2084 bude tady. Otočíme list kalendáře a vyrazí nám to dech. Co potom? Budeme, nebo vlastně, budou ti, které jsme přivedli na svět a o jejichž životy se musíme starat, protože jsou to naše děti a protože oni přijdou po nás, budou oni námi připraveni na ten velký zvrat roku 2084? Co když se nám to nepodaří? Co potom?

Tak potom už zbude jen jedna možnost. Vyzkoušená a proto dobrá a užitečná, protože je spolehlivá: aby nás znovu někdo osvobodil, ukázal nám cestu, nabídl nám, abychom se k němu připojili, a my ho za to pak mohli na věčné časy milovat.

VONS sděluje:

Sdělení č. 351 (Jiří Wolf odsouzen na dalších 6 let)

Dne 21.12.1983 proběhlo u Městského soudu v Praze odročené hlavní líčení proti signatáři Charty 77 Jiřímu Wolfovi (viz Sdělení č. 339, 343). Senát za předsednictví Dr. Rojta uznal J. Wolfa vinným z trestného činu podvracení republiky (§ 98/1,2 a,b) a odsoudil ho k 6 letům odnětí svobody. Žádné jiné informace se nám nepodařilo o věci získat. Jiří Wolf nemá příbuzné a do soudní síně nebyl vpuštěn nikdo z jeho přátel ani ze zahraničních zájemců. Obhájkyň, která mu byla ustanovena, Dr. Eva Fišerová, odmítla přátelům J. Wolfa sdělit dokonce i datum a pak výsledek soudu. V Československu nemá nikdo kromě nejbližších příbuzných legální možnost se dozvědět cokoli o osudu lidí, kteří jsou zbaveni svobody, přestože trestní zákon výslovně uvádí, že je rozsudek vyhlášen vždy veřejně.

Jiří Wolf, nar. 5-1-1952, řidič z Jindřichova Hradce, byl od 16-2-1978 vězněn a odsouzen ke třem rokům vězení ve II. NVS pro údajné podvracení republiky (§ 98/1). Ve vězení mu byl trest prodloužen o půl roku pro údajné křivé obvinění (§ 174/1), protože vypovídal o způsobech, jimiž byl vyslýchán. Nyní je od května 1983 ve vazbě a bude-li převeden do výkonu trestu, nebude mít možnost nikomu psát, ani dostávat balíčky či přijímat návštěvy, jelikož i tyto kontakty jsou omezeny na nejbližší příbuzné. Rozsudek dosud nenabyl právní moci.

7.1.1984

Sdělení č. 357 (Případ René Matouška)

Dne 24.2.1983 byl v Liberci vzat do vazby René Matoušek, nar. 13.7.51, zaměstnanec Dopravních podniků v Liberci. Vyšetřovatel VB Vladimír Steiner ho stíhal a vyšetřoval pro trestný čin pobuřování podle § 100/1a,c tr.z. Skutkovou podstatou trestné činnosti mělo být autorství a rozšiřování letáků s názvy «Svědomí» a «Za československou volnost». V letáčích byli občané formou ironických otázek upozorňováni na skutečné poměry v ČSSR a byla v nich připomínána situace v Polsku po 13. prosinci 1981. Kromě toho René Matoušek napsal otevřený dopis Ústřední radě odborů, jehož kopii odeslal do zahraničí. Dopis se týkal jeho pracovní právního sporu a poměrů v československých odborech.

Dne 3.8.1983 byl René Matoušek Okresním soudem v Liberci odsouzen k 18 měsícům odnětí svobody v 1. nápravně výchovné skupině. Senátu předsedala dr. Milada Rosenbergová a jeho členy byli Karel Konrád a Václav Klíma. Rozsudek má čj. 1T 646/83-160.

Trest vykonává René Matoušek od 1.9.83 ve věznici Plzeň-Bory, kde je zařazen na pracoviště Precioza. Od 27.12.83 je znovu trestně stíhán pro § 8/1 k § 112 tr.z. (pokus o poškozování zájmů republiky v zahraničí). Vyšetřování, které vede za StB Litoňovice kapitán Pelc, se týká obsahu dopisu, který René Matoušek odeslal do Anglie.

3.2.84

Sdělení č. 350 (Trestní stíhání pastora Jana Kellera)

Koncem listopadu provedla StB domovní prohlídku ve farní budově českobratrské církve evangelické v Černošíně, okres Tachov, při níž zabavila pastora Janu Kellerovi různé samizdaty. Jan Keller byl přes noc zadržen a bylo proti němu vzneseno obvinění ze spáchání tr. činu maření dozoru státu nad církvemi a církevními společnostmi podle § 178 tr. zák. Rozhodnutí vyšetřovatel odůvodnil tím, že v létě 1983 obviněný zorganizoval setkání evangelické mládeže ve farním objektu obce Zhořec. Během týdenního pobytu se mladí věřící společně modlili, četli bibli, zpívali duchovní písně. V prosinci zahájila StB rozsáhlé vyšetřování, při němž předvolaní byli mj. dotazováni, zda nedošlo při tomto ryze nábožensky zaměřeném setkání «k nemravnostem». Jan Keller ztratil rozhodnutím KNV Plzeň k 1.1.84 státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti. Z uvedených skutečností jasně vyplývá, že Jan Keller plnil svoji duchovenskou povinnost v rámci zákona.

6.1.1984

Sdělení č. 355 (Domovní prohlídka u A. Šabatové)

17. ledna 1984 provedli příslušníci SNB domovní prohlídku u signatářky Charty 77 a členky VONSu Anny Šabatové, bytem Praha 2, Anglická 8. V usnesení se jako důvod domovní prohlídky uvádí, že «bylo zahájeno tr. stíhání ve věci trestného činu obecného ohrožení podle § 179 odst. 1 tr. z.» a že v uvedeném «bytě by se mohly nacházet listinné či věcné důkazy nasvědčující resp. související se spáchaným trestným činem». Prohlídka, kterou provádělo 7 příslušníků SNB, trvala 10 hodin a skončila až krátce po půlnoci — sotva ku prospěchu zdraví obou malých dětí Anny Šabatové, jejíž manžel, ing. Petr Uhl, je stále ještě vězněn za své občanské postoje. Na počátku byla A. Šabatová vyzvána, aby «na vyhrazeném místě uložila, pokud se v bytě necházejí, zbraně, trhaviny, peníze, valuty a jiné cennosti». Na to A. Šabatová odpověděla, že se u ní nikdy zbraně ani trhaviny nenacházely, a pokud jde o ostatní věci, že nevidí důvod, proč by je měla předkládat. Proti domovní prohlídce podala stížnost. Při prohlídce bylo odňato množství rukopisných poznámek, strojopisů, časopisů a knih v českém i cizích jazycích, zejména ve francouzštině, poznámkový blok, gramofonové desky, magnetofonové pásky a psací stroj. Kromě toho v dětském pokoji několik drátků a zbytek zvonku.

Žádná ze zabavených věcí nesouvisí s uvedeným podezřením, že by se v bytě mohl nalézat důkaz o trestném činu obecného ohrožení, tj. činu, který «vydává lidi v nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví, nebo způsobí škody velkého rozsahu požárem, povodní nebo škodlivým účinkem

plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek». Jak domovní prohlídku samu, tak odněti písemností a ostatních věcí nelze zdůvodnit zákonem, lze je však vysvětlit jednak jako snahu šikanovat rodinu Anny Šabatové, jednak jako pokus diskreditovat činnost Charty 77, která je ze své podstaty založena na myšlence nenásilného působení. Není bez zajímavosti, že prohlídka proběhla téhož dne, kdy byla v Paříži udělena cena Jana Palacha vydavatelům bulletinu Informace o Chartě 77, který jako adresu redakce uvádí Annu Šabatovou.

19.1.1984

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných,
Československá liga pro lidská práva,
člen Mezinárodní federace pro lidská práva

Zpráva ze Slovenska: Dva katoličtí faráři vyšetřováni

30. decembra 1983 a 12. januára 1984 orgány Štátnej bezpečnosti vyšetřovali v Martine dvoch rímskokatolíckych kňazov, a to Martina Čabáka, farára v Slovenskom Pravne, a Vojtecha Nepšinského, farára vo Valči.

Oboch vinili z vyučovania náboženstva v kostole. Pretože v uvedených farnostiach sa náboženstvo v školách už roky nevyučuje, tým bezpečnostné orgány znemožňujú jedinou možnosť náboženskej výuky, na ktorú podľa Ústavy ČSSR rodičia i deti majú právo, a kňaz má tiež podľa platných štátnych zákonov hlásať božie slovo v kostole. K tomu má udelený dokonca štátny súhlas.

Vyšetřovaným kňazom bezpečnosť vytýkala premietanie náboženských diapozitívov ako aj «spojenie s tajnou cirkvou».

Zrejme je to pokus, ako zastrašiť každú iniciatívu zo strany kňazov, najmä čo sa týka náboženskej výchovy mládeže.

České knihkupectví Dialog

Guttloutstr. 15, D-6000 Frankfurt 1, tel. (0611) 23 52 80

má stále na skladě:

Hrabalovy knihy Postřiziny, Taneční hodiny, Jak jsem obsluhoval anglického krále, Příliš hlučná samota, Poupata, Něžní barbaři, Harlekýnovy milióny, Domácí úlohy z pilností aj. Úsměvy Jana Masaryka, Karafiátovy Broučky (reprint 1938), Jan Werich vzpomíná aneb Pottlach, Ledererovy knihy Když se řekne Voskovec, Když se řekne Werich, Škulčinu knížku Tak už jsem tady s tím vápnem, pane Werichu a Máš na hlavě zahrádku, řekli moji rozkošní spolužáci i Mrtvá babička na střeše automobilu, 4 kazety s Osvobozeným divadlem, Jedličkovo Kde život náš je v půli se svou poutí, Kratochvílovo Cestou k Sionu (Žaluji 3. díl), Hájova Studenta Káju Mařika, Slovácké písně VI. Kusáka, Vaňkova Švejka a Besídku zvláštní školy Šimka a Grossmana, Durychovu Nejvyšší naději a Služebníky neúčinné aj. Exilové časopisy.

Zásilková služba. Rozesílání seznamů zdarma.

PARAGRAF 203 NA POKRAČOVANIE

JÁN MLYNÁRIK

Keď som v júni 1979 v Pelikánových Listoch čítal fejtón Václava Havla: Paragraf 203, netušil som, že o niekoľko rokov pozdejšie budem mať možnosť presvedčiť sa o pravdivosti jeho obsahu vlastnou skúsenosťou. Václav Havel tu totiž na základe skúseností zo svojho prvého väzenia roku 1977 poukázal na fakt, že najpočetnejšia skupina väzňov, s ktorými sa stretol vo väzniciach, boli tí, ktorých odsúdili za § 203, to jest príživníctvo, a že ľudia stíhajú pod týmto zaklínadlom sú predovšetkým robotníci. Robotnícky štát teda najviacej za príživníctvo prenasleduje robotníkov. Isto je to paradox, ktorý vyvolal veľa otázok a vznikli aj pochybnosti o tvrdení Václava Havla. Sám autor mi krátko potom hovoril, že nikdy nič mu úrady viacej nevytýkali, ako práve tento jeho fejtón; žiadne jeho literárnodramatické dielo, ale ani dokument či známy list Husákovi nevyvolali toľko zúrivosti politickej polície, ako poukázanie na neznámy, ale častý fakt československej jurisdikcie.

Pre poriadok si pripomeňme znenie § 203: «Kto sa sústavne vyhýba poctivej práci a dáva sa niekym vydržiavať alebo si prostriedky na obživu zadovážuje iným nekalým spôsobom, potresce sa odňatím slobody až na tri roky.»

Keď som sa o štyri roky pozdejšie ocitol vo väzení ja, skladba väzňov sa síce zmenila, a to v prospech § 132 — rozkrádania majetku v socialistickom vlastníctve, ale aj napriek tomu som tam stretal väzňov za príživníctvo. Po § 132 najčastejšie práve ich, a práve robotníkov, a to tých najúbohejších. . . Václav Havel teda nehovoril do vetra — robotnícky štát prenasleduje robotníkov za to, že nepracujú.

Chcem napísať o dvoch prípadoch, ktoré na mňa pôsobili otrasne. Vo februári 1982 som sa ocitol na cele 405 s vekove mojím vrstovníkom, Josefom Karlom odkiaľsi od Kutnej Hory, malého veku, útlej postavy, človeka so stálym strachom pred bitím a neistotou bytia. Zavreli ho za to, že nepracoval asi 4 mesiace a živila ho akási žena, ktorá ho asi milovala. V dlhých väzenských hodinách mi Josef hovoril o svojom živote, z ktorého by mohol vzniknúť otrasný román. Dali ho na učenie za baníka, po roku mu umrela matka, otec ho vzal z učenia, lebo musel u ďalších dvoch bratoch zastupovať matku, takže sa nevyučil ničím. Potuloval sa potom po stavbách a poliach po celej republike, ako nekvalifikovaný robotník nemal žiadne väčšie šance niekde sa trvalejšie usadiť. Keď sa mu to podarilo v kotolni v Kutnej Hore, kde získal aj byt v podnikovej ubikácii, pokazil sa mu zrak a keď niekoľkokrát spadol zo železných schodov v kotolni, lebo nevidel, lekárka mu zakázala túto prácu. Podnik inú preň nemal a Josef bol na ulici — bez bytu, bez práce. Hľadal si potom prácu asi na siedmich miestach: niekde vyžadovali vodičský preukaz, niekde zas nemali byt. Pomocný robotník, hľadajúci si prácu s bytom, neuspel. Bolo šťastím, že sa ho ujala zmienená žena. Spolu s ním hľadala prácu, ani jej sa to nepodarilo. Policajné komando, ktoré prišlo Josefa zatknúť, nezaujímalo

nič z jeho života. A tak sa ocitol v Ruzyni, v stálom strachu, že ho budú biť a v balansovaní na pokraji sebevraždy, o ktorej stále hovoril. Napísali sme spolu pár pekných listov na všetky možné inštitúcie s otázkou, prečo sa pre robotníka v robotníckom štáte nenajde iné riešenie jeho osudu, než väzenie? Neodpovedal mu ani Husák, ani Indra. Bez prihliadnutia k skutočným argumentom, že si prácu hľadal a nenašiel, on pomocný robotník, malý vekom a so strachom v očiach, odsúdili ho. . . Ak mi bolo kedysi koho ľúto, tak tohto ubitého človeka, robotníka, Josefa Karla od Kutnej Hory.

Keď som sa o niekoľko mesiacov pozdejšie, v máji 1982 stretol na cele II. poschodia trencianskej väzenskej nemocnice s Emilom Kováčom, bielovlasým, strhaným starcom, ktorému som hádal 70 rokov, začal som mu vykať, hoci medzi väzňami táto spoločenská zdvorilosť nebýva pravidlom. Zakrátko som zistil, že Emil je môj vrstovník, dokonca o rok mladší. Po niekoľkých dňoch som mal možnosť vypočuť si životopis tohto môjho druhu v nešťastí. Typický poľnohospodársky robotník, pracujúci už od svojho 12. roku na majetkoch južného Slovenska, od maďarských grófov až po štátne socialistické majetky. Ťažká robota zanechala na ňom stopy, bol strhaný, zničený, kosť a koža. Aj napriek tomu mal rodinu, ktorá požívala dobrú povesť, tri deti, sporiadaný manželský život. O to bola väčšia hana jeho a jeho rodiny, keď Emila zavreli. . .

Naposledy krmil kravy v štátnom majetku pri Malackách. Lekárka zistila uňho otvorenú tuberkulózu a okamžite ho nechala vyviešť od dobytku, ktorý by vraj dostal tuberkulózu od neho. Nesmel robiť ani vrátneho na majetku, hoci takých potrebovali. Emil sa vydal na anabázu — hľadal prácu vari na 15 miestach, od Bratislavy až po Považskú Bystricu. Nikde ho nechceli, keď sa naňho poďivali. Napokon si našiel miesto závodného strážneho pri Malackách. Všetko bolo vybavené, mala prísť len lekárska prehliadka. Emil nepochodil. Zostal doma dva mesiace, žena ho živila, potreboval si napokon aj on odpočinúť. Prišlo komando, súd, a ačkoľvek v živote nebol ani raz trestaný, naparili mu 6 mesiacov väzenia napoprvé, «na ostro». Tá hanba, ktorá zavalila jeho rodinu, ho pálila najviac. . .

Emila dali do tábora v Želiazovciach, a bez ohľadu na jeho nemoc — rovno ku kravám. Väzenské kravy boli asi imunitné pred jeho otvorenou tuberkulózou. Raz, dvakrát dostal chrlenie krve, keď už upadal do bezvedomia, prišla nemocnica v Trenčíne. Lekári ho dali k nám trom, hoci mal otvorenú tuberkulózu: boli sme na tom asi ako železovské väzenské kravy. . .

Aj s Emilom sme napísali pár pekných listov, ktoré si režim nedá za klobúk. Prečo je väznený robotník, ktorý je nemocný a ktorý si toľko žiadal ísť do invalidného dôchodu, ktorý mu vždy zamietli? Prácu nedostal, dôchod nedostal, čo mal robiť zemerobotník Emil Kováč? Ani jemu najvyšší v robotníckom štáte, zastupujúci robotnícku triedu, neodpove-

dali. Tento skutočný robotník, z ktorého odvodzujú svoju moc, im nestál za to... Zákratko šiel k svojim kravám dosediť trest...

Vtedy sa mi najčastejšie dralo na jazyk slovo hyenizmus! Štátny, režimový hyenizmus, naháňajúci zodrených, úbohých robotníkov do väzení, lebo títo nemôžu pre nekvalifikovanosť alebo nemoc nájsť prácu. Tieto dva prípady robotníkov, ktoré prešli mojim životom, vari najvýraznejšie svedčia o dehumanizujúcom charaktere reálsocialistického štátu, o jeho neľudskej podstate. Mohlo by sa čosi podobné stať západonemeckému alebo americkému robotníkovi? Aj keby podľa pisáľkov pražskej propagandy bol ohrozený smrťou z hladu, nenašiel by sa úrad, ktorý by ho predtým uväznil, že «nerobí na pánov». Áno, paragraf 203 čsl. zákoníku, trestajúci ľudí za to, že momentálne z rôznych dôvodov nepracujú,

ale pracovať chciú, je zákonom feudálneho charakteru o mimoekonomickom donucovaní k práci, známom z feudálnych veľkostatkov, je to zákon recidívy nevoľníctva, historikom známeho ako druhého nevoľníctva, lenže reálsocialistický štát namiesto dereša a 25 úderov dáva žaláre a namiesto každého úderu prinajmenej týždeň väzenia, ak sú to nie mesiace.

Poznal som, že prečo Václavovi Havlovi mocipáni a ich drábi najviac vytykali demaskovanie tohto skutočného barbarizmu, keď v tzv. robotníckom štáte je robotník na poslednom mieste, a ak je k tomu navyše diskvalifikovaný nemocou alebo neodbornosťou, ak je ten najnižší z najmenších, nemá šancu. To je skutočná pravda o reálsocialistickom štáte a je povinnosťou ju vysloviť.

LUDVÍK VACULÍK

PSÁNO PRO LISTY

(fejton)

S odvahou, nad niž budúci jednou užasnou, vkročili jsme do roku 1984. Ze všech stran zlá tušení, zlověstné horoskopy, špatné zprávy z front, selhané sovětské mírové iniciativy, co nás čeká? K tomu nekvalitní zemáky z loňska. Svět je jakoby uhraněn Orwellovým letopočtem a sotvakdo ještě spoléhá na Amalriku. Také na mě padá nepojmutelná tíha a mám co dělat, abych se vypjal k představě, že budeme ještě žít normálně, to jest podle svého rozumu a schopností.

Speciálním znamením pro nás, kteří se v Československu nezabýváme terorem, musí být předvánoční bomba najdená pryč v obchodním domě Kotva. Když jsem v hlavě pátral, čím zločinec to mohl narafičit, napadlo mi, že policie, která zákonitě přijde i ke mně hledat trhavin, bude zas jak praštěná výbuchem brát rukopisy, knihy, dopisy a fotografie. A tak tu sedím mezi odlehčenými regály, připraven na nový život, líp, než jsem chtěl, s jenom jedním «závadovým» listem papíru, tím který čtete a který bych musel, v této fázi ještě, při zazvonění u dveří vytrhnout ze stroje, rozškubat a spláchnout, protože jsem se zatím nedostal k doznání, že už nechci psát, jak jsem psal ještě v prosinci, neboť na mě samého mělo takové psaní moc depresivní účinek, jak teprv bych se poškodil tím letošním! Oznamuju, a tím se můj správný úmysl dostává i na papír, že si pro nastávající zlopověstný rok nevím jiné rady nežli nevšímat si ho, a to bude také má jediná možná pomoc i čtenářstvu, aby tím letopočtem nějak proklopýtalo, protože ten další má už být lepší, jestli dožijem.

Jeden velice mrzutý rest však musím ještě zpracovat, a to je silvestrovský útek jedné pražské rodiny přes Jugoslávii do Rakouska. Jmenovat nebudu, abych nepřekročil kruh, jemuž ti lidé svůj čin nabídli k posouzení.

Muž (31) je herec, viděl jsem ho na experimentálním jevišti a na obrazovce, tam v okrajových úlohách. Je to živel, který by se nikdy nezapasoval do strnulého angažmá, aby v něm stárnul v grimasách a větách předepsaných klasiky či státními dramatiky. Potřebuje své osobní divadlo, svůj text či aspoň svou hlavní roli. Na to však je u nás uboze málo vzduchu, a možná i trochu moc herců. Žena (29) je spisovatelka, četl jsem její zde vydanou dětskou knihu, dvě divadelní hry, z nichž prvá se užuž hrála v Praze, ale po zákazu směla se pak hrát jenom na regionálních scénách, a jednu povídku. Druhou knihu se zdráhali jí vydat, bránili jí však publikovat v zahraničí a posledně jí znemožnili krátkou studijní cestu, vymlouvajíce se, že pro ně je znamenitou uklízečkou, což i byla a psala navíc, kdežto oni, jak sami musejí cítit, nejsou navíc už nic. Ale toto všecko, všecko za všeckým, patří k dnešním poměrům, jež moří každého svěbytného člověka včetně rodilých uklízeček, a je možno i pochopitelné chtít z toho utéct.

Je pravda, že herec, jako i zpěvák nebo závodník, cítí, že jeho síla i lhůta k vývinu a výboji jsou odměřeny. Spisovatel zas potřebuje publikovat, aby mohl psát dál, jeho lhůta je delší, ale neúspěch, který mu schválně organizují nepřemožitelné zlosíly, mu tu lhůtu a vůbec život zkracuje. Ale to už tak dneska u nás je, je to naše moderní podoba té staré tubery, co zabila mnoho lepších talentů před námi, je to náš Koniáš. — Ale i naše slavné dílo, náš známý Bernard Žor!

Ti dva mladí lidé po vlídném přijetí na druhé straně řekli, nevím jakými slovy, že chtějí zachránit své příští dílo. — 1. To miní česká spisovatelka prostřednictvím tlumočnicka napsat pár dobrých německých knih, ozvláštněných háčkem ve jménech? — 2. Možná však chce dál bojovat proti zlu, z něhož unikla, pak ovšem ujela z dějiště svých knih. — 3. Umělec samozřejmě může se svým tématem odejít na klidnější místo světa a zpracovat je v nadsezónní tvar, pak mu popřejme léta. Ale svět, všude plný nějakého zla, je také všude osazen nějakými bojovníky proti němu. Tam ani nepoznají, že jeden přibyl, tady je každý úbytek

cítit. Říkám si, zda nejde o výjev z jarmarku, kdy zboží se pudově táhne k výhodněji umístěnému stanu. A co se v něm bude tak svobodně a bezpečně hrát? Pašije, při nichž už netrpí nikdo z obecnstva, ani ten Kristus.

Toto bych nepotřeboval zveřejňovat, kdyby ti dva lidé svou jistě hlavně osobní věc předváděli ve formátu svého dosavadního utrpení, hlavně však ve své osobní režii, což česky vždycky znamenalo na svou útratu. Vždyť ten herec hrál! A spisovatelka odešla ve dnech, kdy jedno divadlo dávalo premiéru další její hry. (Hotel pro autorku zajištěn, kytice, pohostění, autorčina omluva nikoli). Pravda, poděkovala v cizím (zdeůředně nepřátelském) vysílání řediteli za odvalu a hercům za pochopení, s nímž si osvojili všechny smysly jejího textu. (Člověk se v Praze neodvážil pochválit ani Johanidese nebo Slobodu v Bratislavě, aby jim nezkazil práci). Ale ona to vlastně nemohla jinak udělat: jak měla podtrhnout svou pronásledovanost i svou odvážnou hranost? Postřeh mého přítele Oty Filipa, že od toho dne «je znormalizované divadlo bohatší o jednu kapitolu», nutno doplnit tak, že od té doby je historie kulturní opozice u nás pestřejší o případ originální bezohlednosti, která za forsáž při svém startu do modra nebe použila práce mnoha trpělivých a skromných lidí, inzeruje svou osobu rodovým jménem, aniž přijímá závazek rodové selské odolnosti a prodává naši společnou bídu bez ochoty podílet se na ní.

A taky, slyšel jsem, chtějí zachránit své děti. Viděl jsem je: děvčátko (9) a chlapeček (5). A jsou vám tak... tak mile běžné, že nechápete, proč ze všech v Praze právě ony mají být zachráněny před spálením.

Pudový útěk z očekávaného epicentra. Úhyb před tíhou svého určení. Distanc od nás, kteří jsme do svých motivací nezapočítali válku, proto musíme svůj pořád rozbíjený život znovu skládat v nějaké dílo. Není v tom ani ona patetizující socialistická kolektivní odpovědnost za svět, ale ani křesťanská pokora, znamenající, že člověk chce nést, co naň bylo vloženo.

Ale všechny cesty z lidských rozcestí nebyly ještě projdeny.

Leden 1984

JAK JSEM JELA DO PRAHY A Z PRAHY

Dojmy emigrantky, leden 1984

V listopadu mě pozvala rozvětvená rodina mých dětí na svátky k nim. Žijí tady na Západě, ale daleko, daleko (gdě kačújut tumány — opravdu). Když mi pak syn nabídl společnou cestu do Čech, po Štědrém dnu, běžela jsem hned druhý den na čs. konsulát pro visum.

«Přijďte se pozeptat za měsíc. Visum dostanete tak za 4 až 6 týdnů, jestli ho dostanete.» Zněla povzbuzující odpověď úředníka za přepážkou. To však měl být už čas vánoční, novoroční, a já měla být v tu dobu u dětí, ne-li v Praze. Přátelsky jsme se dohodli, čs. úřad a já, že mi dá odeslat odpověď do místa bydliště mých dětí.

Hned jak jsem dorazila, volali jsme čs. konsulát. Dozvěděli jsme se, že tam nejen žádné visum nemám, ale že si ho mám vyzvednout tam, kde jsem o ně žádala. Čili tam daleko, daleko, odkud jsem právě přijela.

V pátek, den před Štědrým dnem, jsme volali naposledy. Na Štěpána se mladí chystali odjet do Prahy. Já, bez visa, se připravovala na prohlídku jejich města a jeho zajímavostí. Věděla jsem, jak mi bude smutno, až odjedou, a tak jsem si rychle hledala kompensaci.

Tady musím zvolat: Ejhle! Protože visum právě dorazilo! Dárek k Ježíšku! Nastalo všeobecné rado-

vání.
Syn s rodinou, všichni držitelé pasu, na který čs. úřad vystavuje visa na počkání, jeli se mnou. Paní soudružka, vydavatelka vis, jejíž zevnějšek volal už

jenom po natáčkách a teplácích, nám všem dala visa — jen synovi ne!

«Ale proč?» Ptal se on dost vyjeveně. «Vždyť vy sama jste mi ho už dala alespoň patnáctkrát!» Trochu přeháněl. Ne moc.

Paní soudružka však byla neústupná. Narodil se v Praze, a tedy ona musí dostat doklad o jeho vyplacení z čs. občanství.

«Já ale nikdy nebyl čs. občanem. Jak vám mohu takový doklad poskytnout?» Bránil se.

Zamíchala jsem se do hry: «Jsem jeho matka. V době, kdy se narodil, já už nebyla čs. občankou. Napišu vám o tom místopřísežné prohlášení a vy si to můžete ověřit.»

Na žádná ověřování ona nemá čas! Zkusila jsem to jinak: «Jak chcete, aby vám přivezl doklad z Prahy, když mu nedáte možnost tam jet?» Nečekaně to zabralo. Znejistěla. Přemýšlela. V místnosti byl klid jak v kostele. «Tak dobře,» oznámila nám výsledek svého intelektuálního snažení, «tentokrát mu visum ještě dám. Ale je to naposledy!» Přešla do fistulky. «Napišu si to do jeho spisu!» Odešla za zástěnu a odtud nám oznámila, že to má zapsané.

*
* *

V Praze jsem několik dopolední trávila na úřadech ministerstva vnitra. Mámila jsem potvrzení, že můj syn nikdy nebyl čs. občanem. Vnášela jsem

zmatek mezi úředníky, bezradnost a bezmocnost hodnou génia Franze Kafky. Má vina. Proto jsem bez námitek pochodovala od úřadu k úřadu. Samozřejmě jsem nevymámila nic. Zato jsem zjistila od jednoho zkušeného, že paní soudružka, která takové potvrzení žádá, si to musí vyřídit sama, a to oficiální cestou, že na to má dokonce formulář o patnácti bodech!

Navíc jsem, běžajíc po uvedených úřadech, upozorovala, že si už jejich pracovníci neříkají soudruhu/soudružko, jak jsme na to bývali zvyklí. Říkají si pane/paní XY. Později jsem byla poučena, že v kursech pro zmíněné pracovníky se vyučuje společenskému chování.

Vracím se k vánocům, do doby před cestou do Prahy. Na Štědrý den jsme obědvali u dcerky. Jedli jsme samé dobroty, povídali si, rozdali si dárky. Po rozloučení jsme odjeli k rodině snachy.

Tehdy a tam se mi přihodilo, že jsem si koupila dva krásné hrnky. Prodavačka se mě ptala, zda je vyvezu ze země. Přikývla jsem. Čekala jsem podle přívětivé otázky, že se mnou začne rozhovor a byla jsem zvědavá, o čem. Ona, bez hovorů a řečí, napsala celní fakturu a oznámila mi, že mi hraniční celnice vyplatí daňový poplatek, povinný pro místní občany, nepovinný pro cizince. Hele!

Bylo to pár malých peněz. Jen ze zvědavosti jsem na hranici na tu celnici šla, ve 23 hodiny. Ukázala jsem zapečetěný balíček s hrnkami, celnice si ode mne vzala fakturu a vyplatila mi ten pakatel. Stopla jsem si to. Celá procedura netrvala ani tři minuty. Tak tady, když si něco koupíte, ještě za to dostanete nazpátek!

A to už jsme přejížděli ze země kapitalistické do země socialistické.

Nerada bych mystifikovala, a proto tu místopřísežně prohlašuji, že kapitalistům nefandím. To, co tu říkám, a co ještě budu říkat, je pravda. Nic miř a nic víc.

* * *

Na téhle straně celní prohlídka nebyla. Socialističtí celníci nás jen tak trošku prokádrali. Byla zima, sníh, a vůz nahřátý.

Ve zdraví a v dobré náladě jsme dorazili do Prahy. Měli jsme objednaný hotel. Ten hotel stojí na stejném místě jako za mého mládí. Ve čtvrti dříve aristokratické, dnes slušné, jen zanedbané. Hotel je v opravě. Na chodbách dělníci kvalifikovaně pracují, jsou tam dráty, kabely, prkna, barvy, jak to při opravách bývá. Hotel je stále v první kategorii. Dvoulůžkový pokoj s přistýlkou za 136 západoněmeckých marek!

Po zděšení, nevědouce co činiti, jsme odešli na pokoj.

Při objednávce jsme žádali telefon na pokoji. Ten tam nebyl. Při vchodu jsme si chtěli odložit kabáty. Ze tří věšáků byly tři rozbité. Ovládla nás nedůvěra. Důvodně. Přistýlka chyběla. Tříletý Martin měl žízeň. Nasměřovali jsme se ke dveřím, za kterými jsme tušili koupelnu, a tedy vodu. Dveře koupelny měly rozbité sklo. To je něco pro děti! Otevřeli jsme vodovodní kohoutek, čekali, než voda barvy kafe odteče. Odtekla do barvy čaje. Martin řval. Vrátili jsme se do recepce. Telefonovat SOS přátelům. Ze tří telefonů u vchodu jeden fungoval. Sláva!

Přátelé pomohli, my hotel odřekli.

Říká se: Sejde z očí, sejde z mysli.

Jsou přísloví pravdivá, a pak ta ostatní. Tohle patří k těm druhým. My si sešli z očí už předávno. Naše přátelství drží jak ta helvetská víra, navzdory všem a všemu.

Bývám překvapena vlastním pocitem (přátelé podezřívám ze stejného), že ta naše setkání jsou jako bychom byli se rozloučili včera, nejvýš před týdnem. Navazujeme na načatou řeč, rozumíme, co říká druhý, a z obav odcizení je mi do smíchu.

Takhle prošly úvodní dny. Uvolnění a dobrý pocit z pohledu na přátele, kteří jimi zůstávají.

Většinu zbývajících dnů v Praze jsem strávila s přáteli. Také jsem chodila trošku po Praze. Metro změnilo pražskou dopravu. Kdo má to štěstí a bydlí poblíž trasy metra — jsou tři ty trasy — dostane se na konečnou některé z nich velmi brzy. Metro je dobře organizované. Stojí 1 Kčs, ta se vhadzuje u vchodu. Lístek nepotřebujete. Nástupiště metra jsou vkusně strohá, odlišená barvami. Stanice Malostranská ústí na Klárově. Je to nejpěknější vchod do stanice metra z těch, co jsem viděla. Parčík, krásné mřížoví, sochy — jeden Brokoff z Karlova mostu.

Naše léta běží, přátelé, avšak Praha, ta stará čtyřsettrívězatá, ta je stále spanilá. V renovaci, v rekonstrukci (stejně jako v reformismu) jsou Češi opravdoví umělci.

Ulice Kanovnická, Hradčanské náměstí, trochu Nerudovka a okolí jsou vyloupané z nánosů staré špíny a padající omítky — nádhera! Paláce na hradčanských nádvořích dostávají nové vkusné šaty; Malostranské náměstí jsem musela objímat očima a děkovat mu za rozkoš, kterou ve mně vyvolávalo. Národní divadlo je znovu otevřené (vstupenky jsou prý vyprodané do roku 1985!). K němu přibyla na Národní třídě Nová scéna, hned vedle. Je to veliký úl; jen barevně se s Národním nebije — a to není zrovna veselá barva. Neumím si však dobře představit, co by se do sousedství Národního hodilo, proto opatrnicky nekritisuju. Národní třída od Vršilské ulice k Vltavě svlékla všechna lešení, a když udržíte nos k obloze, tj. nekoukáte na nánosy prachu pod nohama, koukáte na krásné secesní domy u Topiče a České spořitelny — s vlysy a mosaikami; a naproti kostel se sochami a Kristem na kříži.

Na Staroměstském náměstí je Týnský objekt uzavřený stále, ale z Týnského chrámu se už pomalu sesunuje lešení a v popředí bije do očí elegance jedné ze střech; věž Staroměstské radnice je podpořena různými podpěrami, aby nespadla. Objevila se v ní trhlinka napříč. Celé Staroměstské je však už ve světlém, a to zdůrazňuje půvab různých architektonických slohů. Jan Hus ve svém ocelově šedém zabarvení se tam vyjímá jako historický vykřičník. Měšťanské domy na Malém rynku jistě znáte. Jsou tam a zůstávají pastvou pro oči.

V budově Národní galerie jsem našla sympatickou sbírku francouzských impresionistů; ve sbírce galerie samé jsem objevila Krista od El Greca; je nejoduševnělejší, co znám. Výstavu amerického sběratele, Hammer jménem, jsme proběhly — tři ženské — jen orientačně. Hustá fronta sunoucí se pomalinku podél exponátů byla pro klaustrofoba nezvládnutelná.

Národní museum: Naposledy jsem v něm byla jako malá holka. Teď jsem si k němu zašla, abych se

podívala, zda jsou díry po střelách sprátelených vojsk, když si museum spletla s rozhlasem, zacelené. Jsou zaretušované. Ale tak, že retušovaná místa zůstala světlá oproti černé špině, která stále zakrývá sloupy a stěny monumentu. Když už jsem byla tak blízko, koupila jsem si vstupenku za 5 Kčs a vešla. Kromě výstavy 100 let Národního divadla mě zajímala nejvíc kostra velryby. Byl to jediný exponát, na který jsem se z dětství pamatovala. Při vstupu do musea mě popadla nepříjemná nejistota, že tam ta velryba už vůbec nemusí být! Najednou jsem hrozně pospíchala. Velryba tam je! Visí stále stejně u stropu velkého sálu, jako před mnoha léty. — Chtěla bych se teď vsadit, že si o ní ani vy dnes nic nepamatujete! Asi bych vyhrála. — V roce 1885 byla naše historická velryba mořem vyhozena na břeh jednoho z norských fjordů. Čech, Dr. Frič, vymámil na c.k. uhersko-rakouské vládě finance a zakoupil ji pro Národní museum. Váží čtyři tuny, je dlouhá 22,5 metru.

Když jsem šlapala ulice pražského centra, chtěla jsem se podívat, co pěkného se teď vyrábí. Výklady jsou zaprášené, ba špinavé. Mně špina vadí. Proto jsem zůstala bez informací o estetice a bohatosti čs. konsumního zboží.

* * *

Často mě obtěžuje vzpomínka na můj zničený domov tam. Nutí mě promýšlet hodnoty, které jsem musela za sebou nechat a ty nové, které jsem nabyla nebo chtěla nabýt. Tady venku.

Vracím se odtamtud a jako by na mne přešla ta šedivá neutěšenost špinavých ulic a domů, šedivá jednotvárnost tváří. Pod nimi je sice dobré oblečení, vypasené pupky. Z těch tváří samých však číší beznadějí, otrávenost, ba i zloba. Chceme-li tedy formulovat, z tohoto ne! Musíme z nás samých. Z našich snů, z přání a z toho, z čeho se dají sny a přání uskutečňovat. Přátelé mi říkali: vrať se! — Velcí pokušitelé!

Neutěšenost ulic a zakřiknutost tváří na mne lhostejně civěly. Ani mi nemusely klást otázku: co bys tu dělala? Chceš snad nás?! — Ne, vás opravdu nechci.

Přátelé jsou vyčerpaní. I v úřadech se opět pracuje od 6.30, od 7 hodin ráno. Domů se vrací k 17. hodině. V pracovních dnech se stačí tak vykoupat, najíst a pak co nejdřív do postele — muži. Ženy musí stačit ještě druhou směnu. Vstává se ve 4.30, v 5 hodin. Po sobotách a nedělích se dohání, co se v týdnu muselo zanedbat. Čím starší, tím méně se toho zvládne.

Do uspořádání, barevnosti a čistoty domovů se postupně vkrádá všudypřítomná šedivost, flekatost, nedovíravost, špatná kvalita materiálu i práce.

Stane se, že vejdeš do bytu a zavane na tebe teplo klíčky domova. Žel bohu poskrovnu. Vejdeš do ostatních a jako bys s sebou vzal kus ulice. Není čas, nejsou peníze, nezbyvá síla. Ty jsou jen na přežívání.

Připomínám, že hovořím jen o vlastních zkušenostech, o místech, kde jsem byla, o lidech, které jsem viděla. O většině Čechů a Slováků nemohu mluvit. Většinu jsem neviděla. Ani jsem neměla to štěstí, že by se v tramvaji byl nachomýl nějaký přio opilý, kte-

rý by rozvázal jazyk a cestující by reagovali. Jak se to stalo kdysi. Ten pán se rozčiloval, kdysi, že na trhu nejsou dámské kalhotky, a co to ta vláda dělá, že nechává ženské bez spodků. Nějaký soudruh se zvedl a řekl: Já vám to pane vysvětlím. Opilý nebyl vděčný za vysvětlení a křičel na celou tramvaj: Já nechci vaše vysvětlení. To si nechte pro sebe, soudruhu! Já chci kalhotky! Tedy ani nic takového z názoru obyvatel Prahy jsem neslyšela.

Ale zpátky do současnosti. Ti, co znám, zápasí s platy, které se rovnají 50-25% platů, na které byli zvyklí před 15 lety.

Všichni jsou o 15 let starší. Děti vypravili do života. Důchodu se přičí. Jejich pense nebudou ani na to přežití a mladí mají málo. Dříve mohli důchodci pracovat 180 dnů v roce a tak si mohli přilepšit, koupit dárky na vánoce, podstrčit dětem. Letos tuto «sociální výhodu» strana a vláda zrušily.

Jeden bývalý novinář, bývalé bohatý, protože dobrý novinář, pracuje v tiskárně jako dělník. Za 1500 Kčs měsíčně. Když dostane prémii, přijde si až na 2000 Kčs. Za každou chybu, vlastní či kolektivní, se prémii odnímají a ještě se z platu platí pokuta. U něho pokuty nečiní víc než 100-200 Kčs díky pochopení podniku. Uznávají, že se z něčeho musí také najíst.

Před dvěma roky jsem Prahu našla jako u snědeného krámu. V řeznictví jen buček a konzervy, v zelenářství jen konzervy, v samoobsluhách nebylo mléko, nebyl jogurt, nebylo máslo. . . Regály byly po celé délce zarovnané několika málo druhy zboží: těstoviny, polévky v sáčku, krém na ruce, atp. Má hostitelka odcházela na 6. hodinu ráno do samoobsluhy, aby nakoupila úzkoprofilové potraviny a v 6.15 se vracela většinou s prázdnou. Už se na ni nedostalo.

Letos jsem přijela po vánocích. V paměti na mne zíraly prázdné pulty — a já je našla plné! Šok. Brzy se to vysvětlilo. Od 1. prosince se trh naplnil zbožím. Vánoční dárek obyvatelstvu.

Dětské oblečení bývalo v ČSSR laciné. Už není. Pro vnoučata jsem chtěla koupit teplé soupravičky s vatováním. Stojí 700-800 Kčs! Při výjezdu z republiky smíte vyvézt dárky ve výši ceny 300 Kčs. Má rodina na Západě čítá 15 hlav. Nic jsem nekoupila. Českoslovenští hospodáři si vzali za vzor kapitalistickou cenovou politiku, avšak výši platů nechávají československo-socialistickou.

* * *

Z místa výpadu na svou cestu do Prahy jsem si odeslala tři kufry jako spoluzavazadla. Den před odjezdem jsem je dovezla na nádraží, nádražák je zvažil, paní u okénka přijala poplatek, já se otočila na podpatku a šla domů. V Praze jsem chtěla před návratem udělat totéž. Kufry jsou vždycky těžké a já jsem stará paní s bolavou páteří. Už nikdy bych to neudělala. Hned pochopíte proč.

Zmodernisované Hlavní nádraží Praha. Špinavé. Trabantem jsme s přítelkyní sjely k hale. Přítelkyně také má nemocnou páteř. Nikdy spoluzavazadla neposílala, byla tedy stejně nezkušená jako já. Každá s jedním kufrem v ruce jsme pochodovaly přes celou velkou moderní halu, pak nahoru po scho-

dech, dolů po schodech a dál po chodbě. Často jsme stály a lapaly po dechu.

Zádné vozíky, žádní nosiči.

Doufám, že jednou někdo z členů rodiny tajemníka ÚV KSČ (samotní tajemníci bohužel ne; ti litají letadly a je o ně postaráno včetně kufří) na Západě vozíky upozoruje, bude o nich doma referovat, na pražském nádraží si zlomí páteř pod tíhou kufru, a pak se dá návrh na zřízení komise pro vozíky, najde se pro ni budova, komise po úvaze podá kladný návrh, který bude schválen a dá se do plánu a jednou ty vozíky za mírný poplatek zavedou. Ale to já už tu nebudu.

U přepážky číslo 2 nám paní úzkých rtů řekla, že kufry nepřijme, dokud je nenecháme proclít. — Kde? — Na konci chodby. Díky bohu, že ne na druhém konci nádraží! To je ta modernisace. Začaly se mi však dělat mžitky před očima při představě, že své pečlivě a koumavě složené věci v kufrech budu přebalovat. — Třeba ne! — Těšila jsem se. — Uvidí, že jsem stará bába a nic nebudou prohlížet. Chovají se ke mně všude tak, proč by to tady mělo být jinak? — Dodávala jsem si odvalu. Mladá soudružka v uniformě celnice. Nalíčená, což by naznačovalo koketku; tedy něco lidského. Nalíčené oči však na nás zíraly pustotou.

- A já! To se mi nelíbí! — Šeptám přítelkyni.

- Otevřete kufry! — Zazní prázdnou halou ocelový soprán. Otvírám jeden z kufřů. Na nic nesahám. Nechce se mi narušit vyváženost zavazadla, nechce se mi znásilňovat věci, které jako by se po uzavření víka kufru pohodlně uvelebily, okupovaly svá místa a čekaly na místo určení. A to rozhodně nebylo tu. Musely něco cítit. Zahlédla jsem, jak si zaryly nehtičky navzájem do sebe a jako by se rozhodly, že se nenechají.

Stojím a váhám, jestli mám víko opět zavřít. Ty oči naproti mé váhání správně pochopily a jejich majitelka se honem chopila první podezřelé věci v kufru: svíčka v krabičce. Zůstal po ní mezi věcmi vytlačený důlek. Byl smutný.

- To je dárek, — tvrdila celnice.

- Ne, to jsem si koupila pro sebe domů, — tvrdila jsem po pravdě já.

- Můžete vyvézt věci jen v hodnotě 300 Kčs, — oznámila mi přísně, jako by tušila, že to nevím a že mám v kufru dárky v ceně, která tuto sumu převyšuje. Nemýlila se. Ale to jsem jí neřekla. Ani jsem jí neřekla, že jsem na kapitalistickém Západě slyšela, že se z ČSSR už dá vyvézt věci do ceny 600 Kčs. Nebyla to tedy pravda. Idealisace vlasti v emigraci! Usilovně jsem přemýšlela, jak ji podvést. Jak to jen zařídit, aby se dál nedívala! Jenomže ona se dívala. Brala košilku po košilce, punčochu po punčoše, pečlivě prohrábla natáčky v kufříčku, prohlédla si se zájmem sponky... — Proboha, co z tohohle může vzejít! Proč jen jsem chtěla poslat kufry jako spoluzavazadla!? Proč jen nemám sílu Tarzana! Teď bych jí jen tak lehounce dala facku, a ona by potřebovala chvíli čas, než by se támhle z toho rohu vzpamatovala. Já bych vzala oba kufry svižně na ramena a odešla bych! —

Ach, ta realita! Vzpomenula jsem si na cestu s kufry přes nádražní halu a zrovna když jsem dávala fantazii do chladničky, jsem slyšela: — A co je tohle? — Chvíli mi trvalo, než jsem přistála, a tak jsem zírala na překrásnou vázičku, dárek mé pří-

tomné přítelkyně. Na tu jsem úplně zapoměla. Tedy na přítelkyni. Než jsem stačila otevřít ústa, ona vysvětlila, že jsem měla sedmdesátiny a že to je dárek od ní, že to není broušené sklo, a že tedy mám právo věc vyvézt.

Obě jsme břídilky. Kam se chceme hrabat s naší pravdou na školené celníky! Naše školená celnice už právě držela v ruce další vítěznou trofej. Tentokrát opravdu broušenou vázičku. Malou, ale broušenou. Dárek od sprátených manželů. Také k narozeninám.

Narodila jsem se ve městě Franze Kafky. Hloubku a pravdivost jeho pozorování jsem poznala na vlastní kůži. Proto už tam nepobývám. Nepocítovala jsem tedy vůbec nic nového, jak jsem tam tak stála a opět rozmýšlela, co zlého té ženské provést. Jestli jí mám tou broušenou vázičkou bacit, a kam nejučelněji mířit. Kdyby se mi pod nohama nepletl stůl s kufrem, dala bych jí podrazáka, svázala ji do rance a poslala ji prvním vlakem do Vladivostoku k proclení. Doufala jsem, že tam proclívají za pomoci tortury.

Kamarádka stála vedle, s vyděšenýma očima, a já se zastyděla, co bych jí a její rodině způsobila. Musím se chovat jak se patří, zachovat klid, mám na to léta. Zhluboka jsem se nadechla, hned několikrát — to musím dělat vždycky, a tudíž často, když chci být rozumná — a slušně se vemlouvám:

- Řekněte mi, co ode mne chcete, aby to bylo podle předpisů. —

- Ve spoluzavazadlech smíte mít pouze a jen osobní potřeby. Nic jiného. — Pronesla tu nehoráznost s klidem vycepaného automatu.

- A to ostatní, co nepovažujete za osobní potřeby? — Cítila jsem, jak mi stoupá adrenalin v krvi, jak se přestávám — opět — kontrolovat. Honem jsem si přivolala Kafku a přítelkyni.

- To se proclívá až na hranici. — Rychlostí vystřelovaného satelitu jsem upadla do stavu noční můry. V dětství mě hodně cepovali, z nezkrotného hříběte se jim podařilo vycvičit bábu schopnou sebeovládání. Ale všechno má své meze.

- K čemu jste tu potom vyškolená celnice?! Na to by stačil vrchní kontrolor! Ten by měl seznam dovolených osobních potřeb a kdo by měl víc, tomu by se to zakázalo! —

- Já si to nevymyslela. — Bránila se. Zároveň tím potvrzovala nesmyslnost zbudované celnice, na které se neclí, zato se tu živí mnoho celníků. To proto není prý v ČSSR nezaměstnaných.

- Měla jsem za to, že nádraží poskytují tyto služby proto, aby se cestující nemuseli s kufry tahat a lámat si hřbety! Co mám tedy dělat s těmi svými?! —

- Osobní potřeby si dejte do jednoho, ostatní do druhého. Ten si povezte s sebou a na hranici všechno proclíte. —

Bylo to kategorické, jasné, bez odvolání. Zabouchla jsem víko, s tím, že si s sebou vezmu oba kufry, že si to nenechám líbit! Když jsem však přenášela oba na vedlejší pulty, zatočila se mi hlava, nohy se podlomily. Tak tohle bych musela nést k vlaku, vysazovat a sesazovat v kupé! ...

Z té představy jsem ochladla. Přebalila jsem kufry. Má trpělivá přítelkyně pomohla, celnice přes pult pozorovala. Nic jiného neměla na práci.

Naštěstí je větší kufr jako nafukovací. Vesly by se do něj kufry oba. Z druhého kufru zůstal chudáček

s lavórovým. Zato tam byly sáčky pepře a zázvoru po 2-3 korunách, byly tam na plátně tištěné české kalendáře, nafukovací míče, reprodukce českých naivistů, dvě minilahvičky becherovky (po vánocích velkou neměli), obří sklenka z obyčejného skla, no a pak ty dvě inkriminované vázičky a ještě něco.

Tohle všechno čekalo na tvrdou zkoušku celníků na hraničním přechodu u Chebu. Připadala jsem si jako odvážný diversant, který směle proveze přes hranice půlku zbrojnice a jednoho disidenta.

Kufr s osobními potřebami čekalo už pouze převzetí a zaplacení u výchozí přepážky č. 2. Myslela jsem si. Opět jsme každá chytly «svůj» kufr a táhly ho přes chodbu k přepážce. Paní s úzkými rty nejdříve zkontrolovala váhu — zavazadlo nesmí vážit víc než 15 kg. Dále zkontrolovala můj pas, jízdenku, visum a další důležité dokumenty. Vyhrnula si rukávy: Dala si před sebe svazek listin, velké knihy — vypadaly na účetní —, můj pas, moji jízdenku a místenku, mé visum, potvrzení o směně valut, celní prohlášení atd. Byla mi toho plná kabelka. Psala dlouho, pak několikrát telefonovala a přitom si zapisovala, po skončení hovoru opět převáděla zapsané údaje o mně, visu, místě, valutách, celním prohlášení, o kufru (a co já vím co ještě) z jedné listiny do druhé a do dalších a dalších, z jedné knihy do ostatních. . . Odeslat takový kufr do ciziny, to není jen tak! Je to jako práce na jedné celé disertačce. V trpělivém čekání jsme si povídaly, aby nám čas utekl. Asi za půl hodiny byla práce zpracovaná a nám už nezbývalo než dát důležitý kufr do úschovny a jít na kafe.

Daly jsme si vodku.

Tady část našeho dramatu končí. Zbývá už jen odjezd z republiky. Jen pro dokreslení: Má přítelkyně byla bledá a po nějakou dobu nepřirozeně zamklá. Po vodce mi řekla svůj názor.

* * *

Jedu domů.

Cheb — za chvíli stanička s dlouhým časem. Asi nikdy nezjistím její jméno. Zodpovídá se tu státním orgánům Pasové Kontroly a Sv. Celnice ze všech hříchů minulých, přítomných i budoucích.

Název vsi z druhé strany, ó ten znám! Jaksi povinně. Počkejte.

Pasová kontrola a kontrola směny valut jsou na řadě první. Všude, přirozeně. Jste-li bez pasu a chcete takto vychytrale utéci ze země, ihned vás vysadí a nemusí se namáhat prohrabováním kufrů. Nemáte-li na čs. hranicích vyměněných 30 DM na den/hlavu, což se tam přesně přepočítává, musíte to napravit na místě.

Nevadí, že tolik peněz v republice nepotřebujete, že se tam o vás starají rodina, přátelé, nevadí, že je za vás směnili na svůj účet a má to zapsané ve svém dokladu syn, se kterým jste přijeli a který odjel o den dříve. Ani to nevadí, že peníze v této chvíli směněné už nepotřebujete a že třeba už nikdy do Čech nepřijedete. Nesmíte je vyvézt, ani je poslat rodině v Praze. Musíte je uložit v čs. bance, která vám je za mírný poplatek uschová. Jestli ještě někdy přijedete, budete bohatí. Tato suma zvýší tu, kterou příště nabudete z další povinné směny valut. Na

území republiky můžete svobodně a bez kontroly vše utratit. Můžete také koupit dárky. Do zahraničí však víc než dárky v ceně 300 Kčs vyvézt nesmíte. Na to jsou zákony a jejich vykonavatelé. Rodiče i přátelé vás samozřejmě ubytují a samozřejmě vám dají najíst. Jestli za žádnou cenu nechtějí vaše peníze, jestli se cítí uražení, že vás něco takového napadá, můžete si peníze strčit za klobouk.

Československá republika má zoufalou potřebu západních valut; ALE: stará se zároveň o svoji čest a o čistotu své socialistické morálky. Ani taková velká potřeba jí v tom nezabrání.

Kapitalističtí Západáci, ti, co jsou posedlí po historických památkách a např. po českém broušeném skle, by jistě rádi a často jezdili do ČSSR. Kdyby odtud mohli vyvézt sobě a svým milým jmenované artikly. Kdyby za ně nemuseli vyplácet dvojitou cenu na celnici. Kdyby vjezd a výjezd nebyly provázeny tak horlivými procedurami. Kdyby. . . Přinášeli by Čechoslovákům potřebné valuty, spokojenost by byla na obou stranách. Jsou země, které z turistického ruchu žijí. Turisté z celého světa jim plní kasu národního důchodu. Musí s tím ovšem vzít na sebe i to riziko, že se jim mezi turisty sem tam vloudí i nějaký ten špión. Ale je-li špión Špión s velkým S, pak mu ani zákaz dárků nad 300 Kčs, ani směna valut, ani cokoli jiného nezabrání v proniknutí za potřebné hranice.

Musím se ale vrátit na hraniční přechod za Chebem.

Další a konečné menu dlouhé zastávky je právě ta celní prohlídka. Zhostila jsem se jí s ostudou. Pod orlím okem pasového kontrolora jsem prošla úspěšně. Ale to byl můj jediný úspěch. Směnárna zjistila, že jsem překročila legální počet dnů a hodin směněných valut. Já se bránila zuby nehty směnit peníze, které na Západě potřebuji a na Východě ne. Slušně jsem je žádala, aby si zjistili, že je měl syn zapsané na sebe, že včera přešel ten a ten hraniční přechod. Oni se mi vysmáli. Jó, oni prý budou zjišťovat, zda je to pravda a já jim mezitím ujeďu a na druhé straně kopečků na ně budu dělat kiš kiš! Musela jsem to v duchu jako argument přijmout. Přesto jsem je žádala, aby alespoň pro jednu udělali výjimku. Neudělali. Možná, že se bála jedna celnice před druhou, a obě před celníkem. Obrali mě o všechno. A pak na mě přišel celník.

Asi tak ve věku mého syna, hnědých prasečích očiček, v uniformě, nad jejímž opaskem se mu kulatilo vypasené břicho. Byl málomluvný, trochu nešikovný. Asi se mu tam dobře daří na tom jeho postu, a dobré bydlo mu zalévá mozeček sádlem.

— Máte něco k proclení? — klade naučenou otázku.

— Ne. — Vědomě jsem lhala. Vezla jsem dárky nad 300 Kčs a předměty, kterými mě obdarovali mi přátelé, měly cenu o mnoho vyšší, i když dodnes nevím, jakou. Dostanu-li dárek, neptám se na jeho cenu, ne?

Na řadu tedy přišel kufr, pak kabelka, kabelka a peněženka. Fakt je, že celník nebyl z nejhrošlivějších a moc toho nenašel. Ale s vázičkou mě přítelkyně odpochoďoval za těmi zlými směnárníci. Není broušená, je jen krásná. Přišly, on v pozadí. Začaly mi kantorsky vysvětlovat, co se smí a co ne. Padla na mne vyčerpanost. Předešlé kontroly mě znervóznily. Jak jen to zvládnou, že po několika pětiminu-

tách v člověku bezbranném a nevinném vyvolají pocity tak negativní, jako komplex méněcennosti, pocity viny, vražedné choutky?!

Přestala jsem vnímat a tedy se bavit. Jsem neschopná obhajovat neobhájitelné. A tohle nemělo žádné vyhlídky. Nabídl jsem jim všechno. Že o to nestojím. I když jsou to dárky pro rodinu, i když to jsou dárky k mým narozeninám — a jestli stojí o mé osobní věci, že ani proti tomu nic nenamítám. Nechť si vezmou všechno, zjednoduší se tak procedura. V peněžence mi zbyla padesátikoruna. Připsali ji k sumě, kterou jsem před chvílí směnila za nelegální prodloužení pobytu a —

ODEŠLI!

Nejdřív jsem nepochopila, nevěřila, pak se marně snažila domýšlet si, co je vedlo k tomuto aktu Armády spásy. Čekala jsem se zavazadly otevřenými na sedadlech s pocitem, že se někde zapovídali a až se vypovídají, že si přijdou. Oni však nepřišli!

Zde je doklad, že dobročinnost není cizí ani jim.

Když odešli, kupé osiřelo, nabylo na prostoru a já tam byla jak sirota zlých rodičů. Ať zlých, ale mých! Přesvědčovala jsem se. Dávala jsem se do kupy jen pomalu. Vykuchané a vyždímané vědomí i — svědomí; zející kufř, kabely, portmonka ponoukaly oškubaného kohouta zakrýt své ponížení, svoji nahotu. Bezděčně, ale marně, namáhal holá křídélka srovnat peří, a tak se divě rozhlížel, aby zjistil, kdo svědčil jeho potupě. Místo svědků se objevuje sled písmen: Schirnding. Název vsi na druhé straně. To proto si ho dobře pamatují!

Všude klid, není třeba bát se svědků, písmena nezrazují. A kupé jsou tak bezmezně prázdná!!

Prosím pěkně za odpuštění všechny, které jsem kdy vinila z podvodnictví, z defraudantství. Jsem ctihodná matka a babička. Vždycky jsem se snažila držet se ve vážnosti. Už jsem — jak vidno shora — ustoupila z mnoha ze svých zásad, a tím se zbavila práva za stejné kritizovat druhé. Prosím za odpuštění ty, kdož strážným andělům majetku občanů ČSSR lžou, kdo je podvádějí, matou, chytrači na nich a mají i vražedné spády. Kdo ukřívají před jejich bdělými očima do lampy kupé vázičku od přítele, kdo si cpou popelník pro tátu do boty, aby těm očím ušel. Ty, kdo statečně zapírají až do konce v naději, že si své malé poklady převezou. Namísto mírného světového občana, který vjel do ČSSR s čistým štítem, vyjíždí někdo, koho můžeme směle nazvat banditou, nerespektujícím morálku ani vlastnictví druhých.

Cítila jsem se tak i já. Musím se přiznat, že jsem měla — ale až za hranicemi! — vítězné pocity bandity, který vyžrál na nepřítele. Podařilo se mi totiž provést zákonem zakázaný předmět — broušený popelník! Krásný!! Ten by mi bývali neodpustili!! Ani vám neřeknu, kam a jak jsem ho schovala.

Peří oškubané kohoutovi začíná dorůstat a s ním i odvaha říci na sebe vše. Tak za rok za dvě léta doroste a já se znovu odvážím podstoupit toto cestovní dobrodružství plné vzruchu a napětí. S tím rozdílem, že přátele poprosím, aby mi nedávali žádné dárky a ani já žádné pro své blízké nekoupím. Oni to pochopí.

Lucie Xaveriová

VLADIMÍR KADLEC

DYNAMIKA NEBO STAGNACE?

*O stavu ekonomiky v r. 1983 a plánu na r. 1984
podle zprávy Fed. stat. úřadu, Rudé právo 31.1.84*

Téměř všechny dosavadní pětiletky «shořely» během třetího roku nebo ve čtvrtém roce. Třetí pětiletka musela být «upravena» již začátkem třetího roku. Dokázali jsme tedy předvídat ekonomický vývoj nejdéle na tři roky.

To se změnilo v dnešní 7. pětiletce. V ní (ačkoli začala až po naftovém šoku) jsme nedokázali reálně předvídat ani její první a druhý rok. Oba, 1981 i 1982 — krizové z hlediska dynamiky ekonomického vývoje — skončily totiž každý na nižší úrovni, než byla dosažena v předcházejícím. Druhý rok dnešní pětiletky (1982) zůstal proto pod úrovní dosaženou v posledním roce pětiletky předcházející (1980). A tak se naděje na splnění dnešní pětiletky ztratila již po prvních dvou letech její platnosti.

Rok 1983 znamenal proti roku 1981 a 1982 zastavení dalšího propadu ekonomiky, ačkoli i tu národní důchod byl po třech letech platnosti dnešní pětiletky jen o něco málo vyšší, než byl v posledním roce pětiletky předcházející. A tak místo dynamiky ekonomického rozvoje lze vývoj posled-

ních tří let charakterizovat spíše jako dlouhodobou stagnaci — jak ukazuje následující analýza.

1. Vytvořený národní důchod

Ačkoli bylo na konci prvních dvou let dnešní pětiletky prohlašováno, že v nich došlo k růstu národního důchodu, ukázalo se po vydání Statistické ročenky, že naopak došlo jak v roce 1981 tak v roce 1982 k poklesu. Proto by bylo i u ohlášeného zvýšení národního důchodu v r. 1983 o 2,2% opatrnější počkat na definitivní výsledek, který však bude znám až v prosinci 1984, kdy vyjde Statistická ročenka o vývoji roku 1983.

Jestliže však přesto vyjdeme z předběžného oficiálního údaje růstu v roce 1983 o 2,2%, pak za tři roky dnešní pětiletky vzrostl národní důchod jen asi o 1,8%. Pro celou pětiletku byl plánován vzrůst zhruba o 15%, tedy v průměru ročně asi o 3%. nebyl tedy ani za plně tři roky splněn úkol, který

měl být podle plánu splněn za jeden jediný rok. Na zbývající poslední dva roky pětiletky (1984 a 1985) zbývá tedy z celkových plánovaných asi 15% růstu splnit ještě růst o 13%. I kdyby se r. 1984 podařilo splnit celý plánovaný růst o 3%, musel by být v roce 1985 dosažen růst národního důchodu asi o 10%, měla-li by být splněna dynamika růstu, jak ji původně stanovila dnešní pětiletka. Na takový zážrak však ani žádný ekonom amatér jistě nevěří.

2. Užítý národní důchod

rovněž v letech 1981 i 1982 *klesl* proti předcházejícímu roku obdobně jako vytvořený národní důchod, jenže *prudčeji* (měřeno oficiálními srovnatelnými cenami). V roce 1982 proti poslednímu roku minulé pětiletky (1980) *klesl* o 5% a zůstal pod úrovní roku 1979 a dokonce i pod úrovní roku 1978.

Vpředu uvedený předběžný přírůstek vytvořeného národního důchodu v roce 1983 o 2,2% (tj. asi o 9,9 miliard) musí být «přednostně použit ke krytí zahraničních potřeb», tj. k zaplacení úroků a ke splácení úmoru z dluhů v kapitalistických státech, ke krytí stále se zhoršujících směnných relací, neboť zhoršená efektivnost našeho vývozu znamená, že se stále zhoršuje poměr mezi cenami dosahovány u našeho vývozu a cenami našeho dovozu. Zbude proto z přírůstku vytvořeného národního důchodu *jen část pro domácí použití*, tj. především pro osobní spotřebu a investice. Jestliže předpokládáme, že jen přibližně polovina přírůstku vytvořeného národního důchodu v roce 1983 (analogicky jak je to plánováno pro rok 1984) zůstala pro tuzemské použití, *vzrostl užítý národní důchod v roce 1983 jen asi o 5 miliard, ale zůstal stále ještě pod úrovní roků 1981 i 1979*, a dokonce i pod úrovní roku 1978.

Jestliže pro rok 1984 je plánován přírůstek vytvořeného národního důchodu o 3%, tj. asi o 14 až 16 miliard, z něhož ovšem je plánována přibližně polovina na krytí zahraničních potřeb, zbývá tedy pro vnitřní použití jen 7 až 8 miliard, o něž se může zvýšit užítý národní důchod. V roce 1984 bude tedy užítý národní důchod *stále ještě nižší než v posledním roce minulé pětiletky* (1980) asi o 2,1%, tj. asi o 9 miliard. Z toho je zřejmé, jaká je po čtyřech letech dnešní pětiletky «*dynamika*» *použitelných vnitřních zdrojů naší ekonomiky*.

3. Stále klesající objem investic

Aby se prudký pokles užitého národního důchodu neprojevil plně ve snížení životní úrovně, byly každoročně snižovány objemy investic. To ovšem nelze provádět beztretně, tj. bez újmy *budoucího* vývoje národního hospodářství. Je to jen řešení nouzové (zoufalé?). Paradoxní je, že v době vědeckotechnické revoluce by naše technické zaostávání za světem mělo být *odstraňováno při stále se snižujících objemech investic*.

V roce 1983 byl objem investičních prací a dodávek 141,8 miliard, což je méně o 5,6% proti 1980 a méně o 4,3% proti roku 1979, a dokonce *méně i proti roku 1978*. Pokles objemu investic se projevuje

je již dnes v některých oblastech nezajištěním ani prosté reprodukce a nízkými ekologickými investicemi. Nutně se též zpomalí (znemožní?) odstranění dnešních disproporcí, úzkoprofilových a deficitních výrobků a subdodávek. Především se však projeví v budoucnosti *dalším poklesem technické úrovně*.

V roce 1984 je plánován další pokles objemu investic proti 1983 na 140 miliard, což je *méně než v posledním roce minulé pětiletky* (1980) asi o 10 miliard, *méně než v roce 1979 i 1978*, a je zhruba na úrovni roku 1977.

Omezené možnosti celkových investic jsou dnes ještě navíc zhoršovány tím, že investice do paliv a energetiky spotřebují téměř 38% z celkových průmyslových investic a že proti původnímu plánu vyžadují o jednu miliardu více, protože vzrostly rozpočtové náklady u dvou rozestavěných jaderných elektráren. Ovšem i *růst a překračování nákladů u veškerých velkých investic zužují zdroje pro jiná odvětví a jiné účely*.

Při tom všem zůstává *efektivnost* našich nových investic stále velmi nízká, protože náš hospodářský mechanismus není schopen vyvíjet účinný tlak na jejich efektivnost:

«Řada investorů nadsazuje očekávaný přínos investice. Ke zdůvodnění investic dovedně využívají všech možných argumentů, ale po dokončení investic lze do plánu zahrnout *nezřídka pouze polovinu z uvažovaného přínosu*» (úvodník RP leden 84).

Přitom ta druhá «uvažovaná», tj. plánovaná chybějící polovina přínosu může způsobit řetězovou reakci poruch v materiálovém zásobování výroby.

4. Zahraniční obchod s kapitalistickými státy

se během dnešní pětiletky stával stále větší překážkou pro možnou dynamiku a efektivnost našeho ekonomického rozvoje — především však naši vlastní vinou.

Vývoz do kapitalistických států v roce 1983 nebyl splněn «v předpokládané struktuře a efektivnosti». K vývozu směrem k zásadě *ať-to-stojí-co-to* stojí nás tlačila jednak nutnost platit vysoké úroky a úmor ze zadlužení v kapitalistických státech, jednak nedostatek výrobků schopných konkurence na náročných světových trzích (především stroje), a dále nízké ceny za naše vyvážené výrobky pro jejich nízké technické parametry. Směnné relace se v průběhu dnešní pětiletky stále *zhoršovaly* v náš neprospěch, takže za stejný fyzický vývoz jsme získávali stále nižší fyzický dovoz.

Ve vývozu došlo *k nejvýraznější odchylce v plánu pětiletky*. Propad by byl ještě větší, kdyby neplnění hodnotového plánu vývozu zpracovatelského průmyslu nebylo nahrazeno *zvýšeným vývozem surovin a materiálů*, především ropných produktů a metalurgie. Oslabilo to úsilí o *efektivní strukturální změny a celkový proces intenzifikace ekonomiky*.

Dovoz z kapitalistických států byl v 1983 snížen proti 1982 o 2,4%. Ovšem i v roce 1982 byl již

dovoz z EHS a z ostatních vyspělých kapitalistických států i z rozvojových zemí snižen proti 1981; stejně i v 1981 byl snižen proti 1980, což spolu představovalo snížení o dalších 10%. Celkem tedy dosáhlo v roce 1983 snížení dovozu za tři roky pětiletky asi 12,5%.

To muselo nutně jednak vyvolat obtíže v materiálovém zabezpečování výroby i na spotřebním trhu, jednak mít negativní důsledky pro náš technický vývoj. Krácení dovozů zužovalo prostor pro výrobu a krytí potřeb národního hospodářství i vnitřního trhu.

5. Průmyslová výroba

se zvýšila za tři roky pětiletky o 6%, tedy ročně průměrně asi jen o 2%. Pro rok 1984 je plánován růst o 2,9%. I jestliže se podaří tento plán splnit, pak celkem za první čtyři roky dnešní pětiletky vzroste průmyslová výroba o necelých 9%, což je jen asi polovina růstu původně plánovaného za celou pětiletku.

U průmyslové výroby nebylo dodržováno plánované užití výroby. Užití totiž v některých výrobních oborech neodpovídalo společenské potřebě. Projevovalo se to zvláště citelně v neplnění úkolů ve vývozu do nesocialistických zemí a ve vývoji zásob. Pro rok 1983 byl totiž stanoven průmyslu úkol snížit (již tak nadměrné) zásoby o 0,7 miliard korun, jenže průmysl je naopak dále zvýšil o téměř 4 miliardy.

6. Úspory elektrické energie a kovů

Pro rok 1984 se plánuje, že budou dosaženy reálné materiálové úspory v rozsahu, jakého dosud nikdy nebylo dosaženo. Vzhledem k dosavadním výsledkům jde však asi jen o plánovací euforii.

Státní cílový program pro rok 1983 určil úsporu paliv a energie ve výši 2%, přičemž odbory se zavázaly k další úspoře o 0,5%, celkem tedy 2,5%. Zpráva Federálního statistického úřadu (FSÚ) uvedla výsledky o hospodaření elektrinou v r. 1983: Výroba byla o 2% vyšší než v r. 1982, avšak spotřeba byla vyšší o 2,7% (schodek byl asi kryt dovozem). Protože objem průmyslové výroby vzrostl rovněž právě o 2,7%, tedy stejně jako spotřeba elektriny, nebylo tu dosaženo vlastně žádné úspory. I kdybychom vzali růst spotřeby elektriny jen u velkoodběratelů, tj. o 2%, pak růst průmyslové výroby by ukazoval na úsporu elektriny nejvýše o 0,7%. Ze sečtené úspory, jak je ohlásily podniky, nemusí odpovídat skutečné úspoře — na to upozornila ve svých zprávách již Státní energetická inspekce.

Podobně je tomu se snižováním spotřeby materiálu, když výrobní podniky hlásí úspory kovů. Zpráva FSÚ uvedla, že v roce 1983 plněním státního cílového programu úspor kovů bylo ve strojírenství dosaženo 4,9% relativní úspory u železných kovů, tj. 284 tisíc tun. Jenže:

«Metodika plánování úspor a jejich výpočtu umožňuje vykazovat i takové úspory, které nikomu nic nepřinesou. Uvádějí se však proto,

že nadřizený orgán rozepíše úkol tak vysoký, že v zájmu dobrého hodnocení pracovního kolektivu nezbyvá než vykazovat i takové úspory, které nejsou nic platné nám ani společnosti. Plánování úspor kovů, které začíná pohledem z okna za nějakým množstvím, má za následek vršení jedné nepravdy na druhou. Jen takovým způsobem se může stát, že se plánované množství kovů každoročně uspoří, avšak nikde vlastně neexistuje» (RP leden 84).

«Kdo se do administrativní mašinerie dobře podívá, zjistí, že může vykazovat jakékoli úspory, aniž by musel ve výrobě něco měnit. Tím se stává, že je v národním hospodářství hodně úspor, ale nikdo si je nemůže 'vybrat'» (RP leden 84).

Neuvěřitelné? Já věřím, že redaktor, do jehož specializace v Rudém právu spadají tyto otázky, si to nemohl vymyslet a že si to jistě ověřil.

7. Reálné mzdy

byly v roce 1981 nižší než v letech 1980 i 1979, a dokonce nižší než v roce 1978. U reálných mezd v roce 1982 došlo k dalšímu poklesu, nebylo však dosud uveřejněno kolik (a to ani ve Statistické ročence, která vyšla v prosinci 1983); tento pokles lze odhadnout asi na 2%, neboť v 1982 nominální mzdy vzrostly o necelá 3%, avšak současně maloobchodní ceny stouply asi o 5%. Jestliže v roce 1983 proti 1982 došlo k růstu reálných mezd o 0,8%, pak tím byl zhruba vyrovnán jen jejich pokles mezi roky 1978 a 1981. Zůstávají tedy v roce 1983 reálné mzdy pod úrovní roku 1978 asi o 2%.

8. Osobní reálná spotřeba

v roce 1982 proti 1981 klesla o 2,5%, tj. asi o 5,5% miliard Kčs. I když podle zprávy FSÚ v roce 1983 stoupla o 1,9% proti 1982, zůstává v roce 1983 nižší, než byla v roce 1981.

Jestliže je ve zprávě FSÚ udán růst v 1983 (1,9%) v běžných (?) cenách, pak by reálná osobní spotřeba r. 1983 vzrostla jen o 1%, neboť oficiální index maloobchodních cen zboží a služeb se v roce 1983 zvýšil o 0,9%. Takové zvýšení reálné osobní spotřeby o 1% by spíše odpovídalo i oficiálnímu růstu reálných mezd o 0,8%. Reálná osobní spotřeba v roce 1983 by tedy byla nižší než v r. 1981, a dokonce nižší než v roce 1978.

Tomu odpovídá i oficiální údaj, že reálná osobní spotřeba po příznávaném poklesu r. 1982 se v průměru posledních tří let zvýšila ročně o 0,3%. Tedy za tři roky celkem o 0,9%, což znamená, že v roce 1983 zůstala stále ještě pod úrovní roku 1981 a byla jen nepatrně nad úrovní dosaženou již v roce 1978. A tomuto 'úspěchu', dosaženému během posledních pěti let, jsme museli obětovat podstatné snížení objemu investic.

9. Výstavba bytů

nebyla vzhledem k plánu splněna. V roce 1983 bylo dokončeno jen 94,2 tisíc bytů, což je proti

roku 1982 méně o 7,5 tisíc bytů, tj. méně o 7,5%. Proti poslednímu roku minulé pětiletky (1980) bylo v 1983 dokončeno méně o 34,7 tisíc bytů, tj. méně o 26,9%; proti roku 1979 je to dokonce méně o 35,1 tisíc bytů, tj. méně o 27,2%. Rovněž plán modernizace a rekonstrukce bytů byl v roce 1983 splněn jen na 77% plánovaného počtu bytů.

Za první tři roky dnešní pětiletky (1981 až 1983) ve srovnání s třemi posledními roky minulé pětiletky (1978 až 1980) bylo dokončeno méně asi o 90 tisíc bytů, tedy prakticky o čtvrtinu méně. Ztratila se tím tedy celá jednorozční výstavba během pouhých tří posledních let.

10. Inflační tlaky

Vývoj mzdových prostředků byl v roce 1983 v rozporu s vývojem společenské produktivity práce, což působilo inflačně, resp. při uměle udržovaných maloobchodních cenách se dále prohlubovaly inflační tlaky.

Jestliže se základní komplexní ukazatelé v hmotné oblasti ekonomiky zvyšovaly jen nepatrně, pak peněžní prostředky vykazovaly naopak velmi vysokou dynamiku. Přírůstky peněžních hotovostí a vkladů na knížkách dosáhly v 1983 rekordní výše 16,1 miliard. Vzrostly za rok 1983 o 7,2%. Za tři roky dnešní pětiletky vzrostly o 21,4%, zatímco např. nejrychleji rostoucí komplexní ukazatel, průmyslová výroba, vykázal za tři roky růst jen 6%.

Za tři roky dnešní pětiletky se peněžní příjmy obyvatelstva zvýšily o 36 miliard, zatímco maloobchodní obrát se zvýšil jen o 21 miliard; rozdíl je tedy 15 miliard. Inflační tlaky v oblasti výroby byly zesíleny též nadměrným růstem provozních úvěrů, které se jen za dva roky zvýšily o 18%. Tedy dynamika vysoká, bohužel na nesprávném místě, znamenající jen vzrůst inflačních tlaků ve výrobě a další růst objemu nerealizovatelné kupní síly na spotřebním trhu.

Během roku 1982 a 1983 se státu podařilo znehodnotit peněžní prostředky obyvatelstva zvýšením maloobchodních cen celkem asi o 6%, tj. o 14 a půl miliardy Kčs. Přesto další miliardy nerealizovatelné kupní síly zůstávají dále viset jako hrozící hypotéka nad našim budoucím spotřebním trhem.

VÝHLEDY NA CHOD EKONOMIKY NA ZAČÁTKU ROKU 1984

Srovnání dynamiky a efektivnosti našeho ekonomického vývoje v posledních letech s některými vyspělými kapitalistickými státy, ačkoli ty již několik let trpí hospodářskou krizí, ukazuje, že jsme zdaleka nedokázali využít potenciálních možností a předností plánování národního hospodářství — zvláště z hlediska produktivity práce, která je základním kritériem ekonomického vývoje, jeho dynamiky i efektivnosti.

«V roce 1983 se podařilo zajistit plynulý a rovnovážný chod národního hospodářství» (zpráva FSÚ, RP leden 1984).»

1. Avšak právě v oblasti, která je nejdůležitějším předpokladem dynamiky, efektivnosti a plynulého chodu výroby, přetrvávají již leta vážné nedostatky v plynulosti dodavatelsko-odběratelských vztahů. Vznikají tak řetězové reakce poruch v materiálovém zajištění odběratelů-výrobců, zvláště u subdávák následkem disproporcí v kapacitách finalizujících a kompletačních výrobních oborů.

Koncem každého měsíce a čtvrtletí vládne v poslední dekádě měsíce *šturmovština*, která znamená nerovnoměrné a tím celkově nízké využívání výrobních kapacit. Šturmovština parazituje i na nákladech (přesčasové a sobotní příplatky ke mzdám), snižuje kvalitu výrobků, zvyšuje úrazovost.

Rostoucí disproporce v materiálovém zajišťování výroby jsou zřejmé i z toho, že narostlo direktivní byrokratické bilanční rozdělování deficitních materiálů a výrobků:

«Vzrostl počet bilancí centralizovaného direktivního rozdělování materiálů. V roce 1983 proti roku 1978 bylo rozdělováno na úrovni státního plánu 306 bilancí proti jen 159, na úrovni ministerstev 167 bilancí proti jen 38, a na úrovni VJH to bylo 299 bilancí proti 28 bilancím v roce 1978» (Plánované hospodářství prosinec 83).

2. Uvedené tvrzení zprávy FSÚ o «plynulém chodu hospodářství» např. při dnešní situaci v zásobování náhradními díly vyvolá spíše shovívavý úsměv. Nedostatek náhradních dílů téměř ve všech oblastech ekonomiky je dnes již i v oficiálních sdělovacích prostředcích příliš obehnaná deska. Svědčí to již léta o nemohoucnosti našeho centrálního plánování:

«Plán zisku a výroby i dalších ukazatelů se výrobním podnikům lépe plní výrobou finálních výrobků. Podniky uznávají, že zákazníci potřebují také náhradní díly — ale kdo za ně splní předepsané ukazatele? Takové je myšlení výrobců» (RP leden 84).

Situace v náhradních dílech je jen *charakteristickou výsečí celkové situace ve výrobě vůbec*, která — za dnešního zbyrokratizovaného hospodářského mechanismu — ve snaze plnit především ukazatele *nerespektuje potřeby a požadavky odběratelů a spotřebitelů*.

3. Podobná situace, svědčící o *neučinnosti vládních usnesení* je např. v zásobování výrobních podniků *nářadím*, které je též vážnou překážkou plynulého chodu výroby, zvláště ve strojírenství. Přes usnesení vlády (z roku 1980) rozvíjí např. ministerstvo všeobecného strojírenství, které se na celkové výrobě nářadí podílí přibližně 80%, jejich výrobu méně než polovičním tempem. A dále:

«Účinnost vládního usnesení o výkupu opotřebovaného nářadí je *minimální*. Návratnost některého nářadí by měla být asi 60%, ve skutečnosti je jen asi 7%. Návratnost např. u rychlořezné oceli dokonce klesá. Prověrka zjistila, že v málo podnicích (9%) byly dodrženy normy a normativy spotřeby a zásob nářadí.

Některé druhy nářadí jsou pro některé podniky prakticky nedosažitelné» (RP leden 84).

Nejde však jen o to, kolik se vyrábí, ale *co* se vyrábí. «Podniky si vybírají, a *manipulací sortimentem* se dá velmi slušně vydělat. Např. jen záměna sortimentních kolonek v plánu přinese zvýšení ceny o 50%» (RP leden 84).

Manipulace sortimentem při výrobě nářadí ukazuje na *všeobecný jev v celkové výrobě*, jak také je možno plnit a překračovat plánovaný zisk. Tu je i částečné vysvětlení, proč zisk v průmyslu v roce 1983 proti 1982 mohl vzrůst o 13%.

4. Rozbory ukázaly, že poruchy v materiálovém zásobování výroby mají rozhodující podíl na příčinách *ztrát ve využívání časového fondu pracovníků a strojových fondů*. To, že chod výroby nemůže být plynulý, má za následek obrovské *vnitrosměnové* *prostoje*:

«Nepodařilo se zajistit žádoucí zvýšení *produktivity práce*. Trvají problémy ve využívání pracovní doby. Jen v průmyslu odpadlo v roce 1982 z nejrůznějších příčin kolem 38 miliónů směn, tj. kolik je za rok odpracováno ve 100 středně velkých průmyslových podnicích. Přitom je známo, že *ztráty způsobené vnitrosměnovými prostoji jsou mnohdy značně vyšší*» (Hospodářské noviny prosinec 83).

5. *Normování práce a jeho využití* zůstaly i v roce 1983 nadále slabým místem pro pozitivní rozvoj dynamiky a efektivnosti:

«Vláda svým usnesením z roku 1980 uložila všem odvětvovým orgánům *prověřit* v období 1981 až 1983 *normy spotřeby práce*. Do konce roku 1983 bylo prověřeno 61% norem, avšak uplatněny v praxi byly *jen* u 33% pracovníků» (RP leden 84).

6. Prvořadým úkolem v roce 1983 mělo být využití všech různých potenciálních *rezerv* ke zvýšení efektivnosti a dynamiky rozvoje. Ale dnešní neúčinný hospodářský mechanismus tomu brání:

«V roce 1982 bylo z rozšiřovaných (tj. rozeslaných na jiné podniky) *zlepšovacích návrhů* přijato k využití jen 13%. Opomijí se využití zlepšovacích návrhů, které se jinde již osvědčily» (RP leden 84).

«V roce 1984 proti 1983 plánovaly výrobní podniky jen nepatrné zvýšení podílu *výrobků prvního stupně jakosti* u nové výroby: v těžkém strojírenství z 3,4% na 3,8%, v elektrotechnickém průmyslu z 5,4% na 5,8%, v hutnictví jen o 0,1% apod. Ještě horší je situace u *technicky pokrokových výrobků*: jejich podíl v 1983 v hutnictví byl jen 0,8% a má se v roce 1984 zvýšit na pouhých 1,1%. Ve všeobecném strojírenství se má jejich podíl zvýšit z 1,1% na 1,6%, v elektrotechnickém průmyslu z 3,3% na 3,7%, apod.» (RP leden 84).

Bylo by dnes již příliš laciné uvádět příklady, jak podniky vůči plánovacímu centru chytračí a spekulují tím, že záměrně skrývají své rezervy, k čemuž je nepřímo vede dnešní vadný hospodářský mechanismus.

7. Opatření vlády o *normování spotřeby materiálu* nejsou účinná:

«Při prověrcce norem spotřeby se podniky chovají většinou *pasivně* a navíc v předkládaných požadavcích z výsledků prověrky norem nevycházejí. V návrzích na spotřeby bilancovaných *železných kovů pro plán 1983 a 1984* předložili hlavní spotřebitelé ukazatele měrné spotřeby *změkčené* proti skutečnosti v 1981 a 1982, ačkoli státní cílový program racionalizace spotřeby kovů předpokládá, že by mělo dojít k výrazným úsporám» (Plánované hospodářství prosinec 83).

Rovněž *normování zásob* přineslo v praxi velká zklamání:

«Normy výrobních zásob se často tvoří stanovením maximální pojistné doby, takže ve svém úhrnu normované stavy zásob *překračují skutečné stavy*. Takové normy nemohou být nástrojem řízení pohybu zásob. Přitom naše výrobní zásoby jsou ve srovnání s průmyslově vyspělými kapitalistickými státy několikanásobně vyšší, než tam kdy byly. To platí obdobně i o dodacích lhůtách. U nás je u pohotových odbytových zásob tendence prodlužovat objednávací a dodací lhůty» (Plánované hospodářství prosinec 83).

«Některé podniky 'snižují' své nadměrné zásoby tím, že vystavují ke konci roku nabídkové listy na nevyužité zásoby, které rozešlou zprostředkujícím organizacím, avšak na počátku dalšího roku tyto nabídkové listy ruší» (tamtéž).

8. Překážkou dynamiky, efektivnosti a hladkého chodu národního hospodářství je *leta přetrvávající opožděné dokončování investic*. Časové skluzy při jejich uvádění do provozu znamenají *výpadky produkce*, s níž se v plánu u odběratelů počítalo. To vyvolává poruchy v materiálovém zásobování, nebo i snížení vývozu nebo zvýšení dovozu. Ačkoli lhůty výstavby jsou u nás nadměrně dlouhé, ačkoli objem našich investic každoročně klesá, *nepodařilo se snížit hodnoty umrtvené v nedokončené výstavbě*.

«Objem prostředků vázaných v nedokončené výstavbě činil v roce 1983 celkem 166 miliard korun a zůstal na úrovni předcházejícího roku» (zpráva FSÚ, 84).

«Koeficient *směnnosti dělníků* v průmyslu v roce 1983 zůstal na úrovni předcházejícího roku» (tamtéž).

9. V *bytové výstavbě* rovněž nelze zdaleka mluvit o plynulém chodu výstavby. Naopak šturmovština je tu tak říkajíc výstavni:

«V roce 1983 byla více než polovina bytů dokončena a odevzdána až ve čtvrtém čtvrtletí, převážně až v prosincových dnech.» (RP leden 84).

Proto i *kvalita* odevzdávaných bytů je následkem šturmovštiny velmi nízká. Např. u jednoho velkého stavebního družstva připadlo v roce 1983 na jeden odevzdaný byt průměrně přes 70 závad a nedodělků.

10. Tvrzení zprávy FSÚ o tom, že «v roce 1983 se podařilo zajistit plynulý a rovnovážný chod hospodářství», může připadat — pokud jde o *vnitřní*

obchod — našemu znormalizovanému spotřebiteli neuvěřitelně. Vyjmenovat výrobky, které nelze normálně sehnat («Ptejte se!»), by bylo dlouhé a již nudné. Uveřejňované výsledky kontrol obchodních inspekci, pokud jde o *předražování a vadnou kvalitu* spotřebního zboží, překvapí asi i otužilí pesimisty. Též restaurace okrádají své návštěvníky:

«...nadále se vyskytuje účtování služeb, které nebyly poskytnuty, předražují se jídla i nápoje, jinde zase porce jsou menší, než určuje norma, při čepování piva běžně chybí centimetr do stanovené míry, prodává se zboží s prošlou záruční lhůtou apod. Např. v Bratislavě činilo předražování v průměru 7 Kčs na 100 Kčs účtovaných za pokrmy» (RP leden 84).

Právě proto, že neexistuje «rovnovážný a plynulý chod» na spotřebním trhu a u služeb, rozšířil se tolik *druhý distribuční okruh*. Ten jednak supljuje nedostatky oficiálního spotřebního trhu, jednak využívá jeho nerovnovážnosti. O tom svědčí podpultový prodej, korupce, šmelina apod. Normální spotřebitelé jsou okrádáni (vykořisťováni?), zatímco na druhé straně vznikly desetitisíce nových 'socialistických' zbohatlíků-milionářů.

ZÁVĚR

Předcházející analýza, i když jen stručná a heslovitá, ukázala, že rovnovážnost a plynulost chodu našeho národního hospodářství v roce 1983 je ve značné míře propagandistickým eufemismem, který je v rozporu s dnešní objektivní realitou jak ve výrobě tak na spotřebním trhu. Pochyb-

nosti mohou vzniknout i u dalšího oficiálního tvrzení, že «výsledky *dosavadního průběhu pětiletky* ukazují, že se v zásadě daří plnit záměry...». Vzniká dojem, že za fasádou kulatých slov se skrývá smutná realita negativních výsledků nejen ekonomických, ale i politických a především morálních.

Při hodnocení roku 1983 v rámci dnešní pětiletky není ovšem všechno černé. Jsou i bílá místa a někde snad i místa růžová. Avšak celkově, právě u základních a komplexních ukazatelů dynamiky, efektivnosti a plynulého chodu ekonomického vývoje převládá už léta barva šedivá, spíše tmavě šedivá. *Bez korektur v dnešním neúčinném hospodářském mechanismu a bez změn v sociálně psychologickém klimatu*, jež jsou rozhodujícími předpoklady pro ekonomickou angažovanost podniků a většiny pracujících a tím i pro potřebný růst produktivity práce — bude ta tmavě šedivá barva přetrvávat ještě dlouho.

Dosahovat dynamického a efektivního rozvoje — to nelze stavět na zbožných přáních ideologů a ekonomických amatérů. Dnešní krizové jevy jsou již tak závažné, že náprava by neměla být ponechána těm, u nichž zakrněl odborný a pragmatický přístup k řešení naléhavých, hrozících krizových problémů. Jestliže by většina pracujících ztratila důvěru, že vláda je schopna zvládnout vážné, leta přetrvávající disproporce a deformace, plánovací iracionálnosti a absurdity, které každoročně působí mnohamiliardové škody a ztráty — pak hrozí, že se *ztratí důvěra nejen v rovnovážný a plynulý, dynamický a efektivní ekonomický rozvoj, ale možná i v ideu plánování vůbec*.

Únor 1984

(Uveřejněno bez vědomí autora.)

FEJETON DUŠIČKOVÝ

a jen ten,
kdo čekal zasypán v dole
a slyšel střídavě bít své vlastní srdce
a kroky svých zachránců,
ví doopravdy, co je naděje

(Z básně Z. Janíka Teprve)

Podzim je doba meditací. V přírodě okolo nás končí jeden životní cyklus, a každý spadlý list a každý uschlý květ jako by mlčky říkaly: Podívej se, člověče, i ty takhle jednou... A člověk, jemuž se ta neodvratná věc takhle připomene, by si měl honem více vážit dnů, které zatím žije. Proto možná před tisícem let benediktinský opat vyhradil právě podzimní den vzpomínání na ty, kdo nás navždycky opustili. Ten den se pěkně jmenuje Dušiček. Je to milé slovo, o zemřelých v něm není řeč; proč také rozmazávat, že už nejsou naživu? Ještě by se urazili. Patříme ostatně k sobě — ať jedni tam a druzí dosud tady.

Byla jsem před časem na libeňském hřbitově, ukládali tam nedaleko básníka Karla Hlaváčka k věčnému odpočinku paní M., starou maminku našich přátel. Pan farář církevně aparátnickou hantýrkou nudně o zemřelé hovořil, ačkoliv měla zajímavý život: byla mnoho let hostinskou v Libni Na korábě a ta hospoda je v Praze jedna z nejznámějších, též Bohumil Hrabal o ní v Něžném barbarovi píše. Četla jsem si za té formalistické tirády, jakou si paní M. nezasloužila, lístek, opřený o lucerničku na sousedním hrobě:

VAŠKU, PŘIJĎ ZÍTRA, VE STŘEDU,
NA OBĚD K TETĚ FAŇCI DO HOLEŠOVIC.
ČEKÁME TĚ! ZDENA.

Tak se v té zahradě zelené, jak hřbitov hezky pojmenovává známá písnička, prolínal život trvajícím s životem, který už skončil, a nebylo na tom nic pohoršlivého. V Gruzii dokonce o svátku zemřelých prostírají na hrobě svých drahých ubrus, na ten nakladou na rožni upečené jehněčí a všechno ostatní, co k tomu patří, sesednou se okolo a hodují. Počíná si tak i rodina Josefa Džugašviliho, jeden z mých přátel byl toho před několika lety ve Tbilisi svědkem.

Pokaždé, když se přiblíží dušičkový čas, vzpomenu si, jaký to býval u nás doma důležitý svátek. Dlouho před ním objednávali rodiče chryzantémy — musely být stejně pohledné na hroby všech našich příbuzných, aby nás lidé nepomluvili. A pak jsme se svátečně oblékli a šli jsme víc než hodinu pěšky do slezsko-ostrovského kopce, protože na něm byl náš hřbitov a tenkrát tamtudy ještě autobusy nejezdily. A jak se v tom listopadovém odpoledni brzy sešeršovalo, už z dálky bylo vidět chvějící se světýlka tisíců svíček, protože ten hřbitov je na svahu jako pařížský Père Lachaise. U společného hrobu havířů, zahynuvších kdysi na dole svaté Trojice, stála pokaždé čestná stráž s kahany a ve starých hornických uniformách, a my, co jsme šli kolem, jsme vždycky maličko zatrnuli, protože vysoké chocholy na hlavách hornických strážců byly tak důrazně vážné a smutně slavnostní, a kdopak v tom kraji ví, koho mu kámen v šachtě zasype? Kdysi docházelo k důlním neštěstím méně, znala jsem vlastně dlouho jen jednu takovou vdovu — svou babičku. Až v padesátých letech začalo hornických vdov, našich sousedek, přibývat. «Moc se rabuje», mínil otec. Podle jeho názoru se příliš s dolováním uhlí pospíchalo a nezbyval čas na to, čemu se úředně říká bezpečnost práce. Náš tatínek měl v šachtě štěstí (ale pouze tam!), za celý život mu kámen jen několikrát přimáchl prsty na ruce. A když se jednou přihodilo, že se neočekávaně uvolnil vozík s uhlím a řítil se po svázně na tatínka, ten náhodou zvedl hlavu, uviděl to a uskočil. On vlastně každý člověk zůstává naživu až do smrti pouze náhodou. U havířů je ta náhoda — povede-li se — dvojnásob dobrotivá, protože «horstvá duch», vzpomínaný v hornické hymně, je obzvlášť nevyzpytatelný. Žádné společenské zřízení nedokáže důlní katastrofy zcela odstranit; jde ovšem také o to, jak se k nim, když se udají, chová.

Přihodí-li se něco takového například v Jihoafrické republice nebo v NSR, je sdělení o tom uveřejněno v našem tisku na některé z předních stránek a nadepsáno «Třicet horníků pohřbeno v šachtě» nebo podobně dramaticky. Dojde-li k neštěstí na domácí půdě, nejsilnějším slovem v titulku takové zprávy, vždy velice stručné, je výraz «nehoda», a zpráva se ocitá na méně výrazném místě uprostřed listů. Bylo tomu tak i v případě letošního důlního neštěstí v ostravsko-karvinském revíru. Informace ČTK, nadepsaná «Důlní nehoda na Dole ČSA», oznamovala: «Dne 27. dubna 1983 ve 13.25 hod. došlo na závodě I Dolu Čs. armády v Karvině k otřesu horského masivu, který způsobil zavalení části porubu a přilehlé chodby. V prostoru postižených důlních děl bylo závalem uzavřeno jedenáct horníků, pro jejichž záchranu byly ihned nasazeny báňské záchranné sbory. Rodiny postižených horníků byly informovány». Ve vyhledávaném deníku Lidová demokracie byl citovaný jednosloupek zařazen na čtvrtou stránku mezi jednosloupky «Motocykl se zlatou medailí», «Jubileum Strojprojektu», «Dny syrského filmu» a podobně. (Když o několik týdnů později došlo k důlnímu neštěstí v Jugoslávii, ocitla se zpráva o něm na druhé stránce Lidové demokracie a měla titulek «Tragické důlní neštěstí», třebaže zasypaných horníků bylo méně než předtím v Karvině).

Konzument produkce čs. sdělovacích prostředků, neustále vykrmovaný zprávami o tom, že na počest toho či onoho výročí hornický kolektiv ten a ten vytvořil nový rekord v těžbě uhlí, že havíři toho či onoho revíru v sobotu (v neděli, na Hod boží, Pondělí velikonoční nebo Boží tělo) opět sfárali, aby nám vydobyli další tuny černého (nebo hnědého) zlata, že další hrdinové práce z našich šachet dostali vysoká státní vyznamenání atd., právem očekává, že se bude průběžně dozvídat o všem, co se záchranu a dalšího osudu těch jedenácti (v září 1981 šedesáti horníků na Dole Pluto) týká. Ale nedočká se. O zavalených hornících po úvodním lakonickém sdělení ani slovo. Země se po nich slehla — doopravdy i v přeneseném slova smyslu!

Mám za takových okolností pokaždé chuť praštit do stolu (ale do kterého vlastně?) a křičet (ale na koho vůbec?): Proč, krucinál, když máte furt havířů plnou hubu, proč neuveřejníte na čelných místech jejich jména? Přišli přece o život na poli práce, bez vlastního zavinění a tak strašným způsobem! A proč čtenář, posluchač, divák, který se skutečně bez toho černého nebo hnědého «zlata» neobejde, do té hnusné díry pod zem nemusí a s postiženými upřímně soucítí, proč není pravidelně a podrobně informován o tom, co se v té záležitosti několik set metrů pod povrchem odehrává? Měl by přece vědět, s čím se tam potýkají důlní záchranáři, co na to všechno říkají báňští odborníci, kdo pečuje o zděšené rodiny zasypaných horníků, a konečně, kdy a jak proběhlo poslední rozloučení s oběťmi katastrofy, kdo z předních činitelů mu byl přítomen a jakou hudbu tam hráli. . . Být matkou, manželkou, sestrou nebo dcerou uhořelého, utonulého nebo udušeného havíře, pocítila bych za citlivého zájmu veřejnosti určité zadostiučinění, takové, jaké člověku pomáhá překonat těžké chvíle.

Mají-li řeči o hrdinství práce někde své opodstatnění, mají je určitě tady, u jednoho z nejhorších a nejnezbytnějších řemesel na světě. Ale snad jen hornický pánbůh ví, proč právě v těchto případech u nás sotva pes po těch, za živa vynášených a opěvaných, mužích štěkne — krátce a v zastrčeném koutku. . .

Plýtvání elektrickou energií ve výrobě

VLADIMÍR KADLEC

Nelze našim politickým i ekonomickým orgánům vytknout, že hrozící deficitnosti naší energetiky nevěnují ve svých projevech a usneseních dost pozornosti. Jenže rozhodující nejsou ani pozornost ani usnesení a opatření, ale *výsledky a účinnost jejich opatření*. V posledních letech však jsou výsledky jejich opatření — i masivní propagační kampaň k odstranění nadměrné spotřeby elektriny a k *odstranění plýtvání* elektřinou — málo povzbudivé, spíše žalostné.

1. Náklady na získání energetických zdrojů *neúnosně* rostou, za poslední dva roky o 58%. Je to dáno prudkým růstem cen dovážené nafty a růstem vlastních nákladů na 1 tunu měrného paliva. Rentabilita výrobních prostředků během jediného roku klesla o 37%, klesla i produktivita práce a využívání výrobních prostředků. Vývoj pořizovacích nákladů *výrazně předstihuje* v posledním období růst užitné hodnoty základních prostředků i růst výkonů.

Ve výrobě elektriny během roku 1982 se zhoršilo využití instalovaného i dosažitelného výkonu, zhoršily se objem výroby na 1 dělníka elektráren i počet pracovníků na 1 megawatt (MW) instalovaného výkonu. Pohotovost velkých elektrárenských bloků (150 až 500 MW) dosáhla u nás jen okolo 70%, zatímco ve světě dosahuje stabilně okolo 86%. Naše enormně vysoká záloha je často *nepoužitelná*.

2. Neradostný výhled. I když nedojde k mimořádně ztíženým klimatickým podmínkám, bude nutno již v 1. čtvrtletí 1984 přistoupit ke *snížení smluvních hodnot* elektrického výkonu ve špičkách o 100 až 150 MW.

V roce 1985 bude zajištění dovozu nafty a elektriny vyžadovat zhruba *desetinásobnou* částku ve srovnání s rokem 1970. Po roce 1985 tyto náklady *dále porostou*. Navíc v těchto údajích *nejsou obsaženy náklady na palivové články pro jaderné elektrárny*, jejichž podíl na celkové výrobě elektriny má prudce vzrůst, a to v roce 1990 na 16% a v roce 2000 na 57%. I tak náklady na výrobu 1 kwh vzrostou během příštích asi šesti let o 67%.

3. Investiční náročnost energetiky ohrožuje technický rozvoj všech ostatních úseků naší ekonomiky. Již dnes pohlcuje energetika téměř 40% veškerých průmyslových investic a její nároky v příštích letech ještě vzrostou. Tím jsou již dnes omezeny investice do technického rozvoje ostatních odvětví výroby. Tím je *znemožněno odstranit naše technické zaostávání za světem* a zachytit vědeckotechnickou revoluci, jež ve světě probíhá.

Situace je ještě zhoršena tím, že podíl *celkových investic* na národním důchodu *klesá*, protože musíme splácet vysoké úroky a úmor ze zahraničních půjček v kapitalistických státech, jež vláda uzavřela a spotřebovala během ekonomické normalizace. Zbývající prostředky proto nestačí na uskutečnění některých velmi efektivních investic (navíc se

omezuje dovoz nové techniky), na odstranění disproporcí u deficitních polotovarů a kompletačních prvků — a někde ani na prostou reprodukci.

4. Nadměrná spotřeba elektrické energie ve výrobě je zřejmá z toho, že naše dnešní spotřeba, propočtená na hlavu, je o 40% vyšší než v evropských vyspělých kapitalistických státech.

Kdyby se naše spotřeba energie v poměru k růstu národního důchodu byla vyvíjela v posledních 12 letech jako ve 24 vyspělých kapitalistických evropských státech, byla by naše spotřeba v roce 1982 asi o 6% nižší.

Naše *spotřeba elektriny pro výrobu a provoz* v letech 1980 až 1982 *vzrostla o 2,9%* zatímco objem výroby v průmyslu a stavebnictví (měřený přínosem k národnímu důchodu, tedy bez duplicit a zvýšení cen) *naopak poklesl o 0,4%*. Místo plánované a naléhavě propagované úspory elektrické energie zvýšila se během dvou let naše nadměrná spotřeba o další asi 3,3%.

5. Nejlacnější energie je uspořena energie. Při dnešních obrovských a dále neúnosně rostoucích nákladech na získání energetických zdrojů je možno elektrickou energii získat tím, že se *odstraní nadměrná spotřeba elektrické energie a především zabrání plýtvání*. Náklady na úsporu jsou totiž jen malým zlomkem nákladů na zvýšení výroby o stejné množství elektrické energie. Při dnešním obrovském plýtvání je toho možno v mnoha případech dosáhnout prakticky i bez nákladů.

6. Plýtvání až neuvěřitelné. I pro ekonomu — otrlého tím, že čte i dnešní oficiální zmínky o našich zbytečných každoročních mnohamiliardových škodách a ztrátách, vyplývajících z ekonomických disproporcí, a deformací, z plánovacích iracionálností a absurdit — je otřesné zjistit, jak obrovské je dnešní plýtvání energií. Např. podle zjištění Státní energetické inspekce v lednu 1984 představovaly v rezortu ministerstva hutí a těžkého strojírenství *odstranitelné ztráty z plýtvání energií více než 10% celkové spotřeby*. *Nebylo jediného generálního ředitelství VHJ, jediného podniku a závodu, v němž Státní energetická inspekce nenašla závažný nedostatek*. A přitom šlo o odstranitelné ztráty, vyplývající nikoli z nějakých složitých technických problémů, ale o *docela běžné nedostatky porušování pracovní či technologické kázně*. Často by tu bylo *stačilo trochu více pozornosti a důkladnější plnění běžných povinností*.

Zpráva Státní energetické inspekce tu (i v dalších případech) dává přesvědčivý obraz o rozsahu *ekonomické demoralizace* v hospodaření energií:

«Ani se nezamýšleli... Nedělali rozbory... Nekontrolovali úroveň hospodaření... Nezapomínali se dodržováním norem... Hospodařili špatně prakticky na všech úsecích... Porušovali směrnici schválenou vládou prakticky ve všech směrech...». Atd.

A to vše přes masovou propagaci, morální apely, plakáty na pracovištích a usnesení a opatření našich nejvyšších činitelů!

Proč se tolik a zbytečně plýtvá elektrickou energií?

«Politika KSČ vychází z reálných pozic, z reálného ocenění skutečnosti, z vědeckých rozborů a předvidání. Všechna zasedání ÚV KSČ, která konkretizují sjezdové cíle, stanovují reálné cíle, ve své podstatě splnitelné. Politika KSČ zvažuje nejenom každý cíl, ale také každý krok, který k němu vede» (RP leden 1984).

Jestliže se ke splnění i třeba reálných cílů používá neúčinného či vadného hospodářského mechanismu s jeho byrokratickými metodami, pak jsou i reálné cíle a reálné úkoly nespílitelné. Proto i prověrky hospodaření energií, které se podle rozhodnutí vlády mají stát trvalým opatřením, se zvrhly:

«Prověrka, přestože měla být akcí bez administrativy, přinesla energetikům spíše další papírování. Stále ještě se najdou podniky, v nichž jako hlavní úkol vidí papírově dobře rozepsat celou akci. Navrhnout co nejvíce opatření, připravit množství zpráv, ale na konkrétní výsledky zapomínají» (RP leden 1984).

Citáty ze zprávy Státní energetické inspekce ukazují, že ve skutečnosti je to asi ještě horší. Někde se ještě ani k tomu papírování nedopracovali. Celková demoralizace, nezám, apatie? Únava (lidského) materiálu?

Je to asi příliš triviální tvrzení, ale když to napsalo i Rudé právo (v lednu 1984):

«Nejcennějším vkladem pro budoucnost je to, že naši lidé umějí přemýšlet, tvořit, obětavě a poctivě pracovat, dokáží řešit problémy, čelit obtížím».

Umějí. Avšak umějí a naučili se i chytračit, zatajovat, předstírat, skrývat, spekulovat s plánem, vytvořit si rezervu pro příští rok v nadměrné rozpracovanosti, nefakturovat prosincové dodávky, fiktivním prodejem snížit zásoby atd. atd. To vše jim poměrně snadno umožňuje nebo je k tomu nepřímo vede dnešní neúčinný či vadný hospodářský mechanismus včetně Souboru opatření. Ty — spolu s našimi nesladěnými a přeúčtenými, tudíž nereálnými centrálními plány a centrálními bilancemi — nevytvořily ekonomické podmínky a předpoklady, aby výrobní podniky (jejich vedení i pracovní kolektivy) musely pod účinným ekonomickým tlakem odběratelů a při účinné stimulaci ve svém vlastním zájmu vyrábět efektivně a hospodářit racionálně. Aby tak musely inovovat, realizovat nové technické poznatky, respektovat potřeby odběratelů, nevyrábět neprodejné zboží atd. atd. Sem patří i povzdech Rudého práva, že mnoho lidí se řídí zásadou «Od společnosti co nejvíce, společnosti co nejméně». Když ono je to v našem hospodářském mechanismu tak snadné!

Stručně ale lapidárně vysvětlení těchto léta přetrvávajících ekonomických chorob uvedl ve svém projevu Andropov:

«Naše práce zaměřená na zdokonalování a přestavbu hospodářského mechanismu, forem a metod řízení zaostává.»

I «přestavba» hospodářského mechanismu je však podmínkou nutnou, ale nikoli postačující.

«Teprve až úsilí o snižování energetické náročnosti se strane věci každého, dělníka, technika, vedoucího pracovníka, občana — přinese potřebný efekt».

To by však vyžadovalo odpovídající sociálně psychologické klima. Od toho jsme však ještě více vzdáleni než od přestavby hospodářského mechanismu. Obojí však spolu úzce souvisí, více než se při prvním pohledu snad zdá.

Leden 1984

(Uveřejněno bez vědomí autora.)

Významný příspěvek Fidela Castra k teorii

(fejton)

JIŘÍ HOCHMAN

Od té doby, co v Kremlu uznali Fidela Castra jako marxistu, a to se shodou okolností stalo v roce 1968, je třeba pohlížet na jeho veřejná prohlášení jako na nedílnou součást soudobého rozvoje marx-leninské teorie.

V této souvislosti poutá na sebe pozornost Castrovo hodnocení událostí na ostrově Grenada, obsažené v jeho velkém projevu v Havaně 14. listopadu.

Ve svém projevu položil Castro velký důraz na skutečnost, že ve chvíli amerického vylovení byla již grenadská revoluce mrtvá — zabitá aktem vraždy spáchané na ministerském předsedovi Bishopovi jeho soudruhy z politbyra grenadské strany. Grenadskou revoluci neukončila americká invaze, řekl Castro. Spojené státy «zabily mrtvolu».

To je ovšem velmi zajímavý teoretický postulát, a to zejména aplikuje-li se na jiné revoluce. Pokud jde o samu Kubu, Fidelův spolubojovník Camilo Cienfuegos možná opravdu zahynul náhodou, ale co říci o Velké říjnové socialistické revoluci?

Nuže, tato politováníhodná revoluce byla zabita velmi důkladně a několikrát za sebou v duchu staré ruské tradice. Rasputina také otrávil, zastřelili a utopili.

Velká říjnová revoluce byla v duchu Castrovy téze zabita poprvé v prosinci 1934, když Stalin dal zastřelit Kirova. O dva roky později byla mrtvola Říjnové revoluce zabita znovu, a to za pomoci justiční vraždy na Zinovjevovi, Kameněvovi, Jevdokimovovi a Smirnovovi. V roce 1937 zabili Říjnovou revoluci ještě dvakrát za sebou, a to v lednu a v květnu, a navíc ještě v březnu 1938, když byl zavražděn Bucharin. Ani to však nebylo dost, protože v roce 1940 ještě poslali jednoho soudruha se sekyrkou na led, aby zabil Trockého, a to v Mexiku, což je trapný detail s ohledem na to, že tam vlastně později začala kubánská revoluce.

Projev dr. Castra ze 14. listopadu sice obsahoval řadu nepřesností, ale jeho charakteristika grenadské revoluce, zvláště je-li zevšeobecněna, je pozoruhodně tvůrčí v linii marxismu-leninismu. Jak na to budou nahlížet panditi v Ústavu marxismu-leninismu, to je ovšem jiná otázka.

Napínavý nesmysl

FRANTIŠEK JANOUC

Psaní filmových kritik není mou profesí, stejně jako jaderná energie není oborem režiséra filmu «The Chinese Syndrome». Když on mohl udělat o jaderné energii film, a když leckdo mohl napsat o jaderné energii hodně nesmyslů, proč bych já nemohl napsat na takový film recenzi?

Film «The Chinese Syndrome» je udělán dobře, divák je držen v napětí od počátku do konce. Jako divák jsem z představení odcházel plně uspokojen. Jako fyzik i jako Homo Politicus jsem odcházel z představení zneklidněn: Cui bono? Komu slouží a proti komu jde, po kom vlastně střílí Jane Fondová v tolik diskutovaném filmu?

Odpověď je jednoznačná: proti nám všem jde, po nás střílí Jane Fondová rozdmýcháváním anti-jaderné hysterie.

Ale vezměme to po pořádku. Z hlediska čistě vědeckého je The Chinese Syndrome čirý nesmysl.

Podle vysvětlení poskytnutého v jednom z dialogů filmu je «čínský syndrom» protavení reaktoru v důsledku jaderné katastrofy až k protinožcům, tedy z USA někam do Číny. I kdyby došlo k nejhorší možné havárii reaktoru, jeho uranová náplň se přehřála a roztavila, nedostaly by se radioaktivní materiály hloub, než několik metrů pod reaktor. Ale i kdyby se stalo nemožné, a náplň reaktoru by se protavila ne na několik metrů, ale na několik desítek metrů, či dokonce stovek metrů (a do Číny, jak známo, je to několik miliónů metrů), nic strašného by se nestalo. Roztavily by se betonové základy či horniny pod reaktorem, a tam by všechna ta radioaktivní splavenina zůstala. Neprovádějí snad obě supervelmoce desítky či stovky podzemních jaderných výbuchů ročně? Zplodiny výbuchů jsou nechávány pod zemí, a přece to k žádným katastrofálním důsledkům během více než dvaceti let nevedlo.

Nestačí vám tento argument? Mohu nabídnout jiný. Odkudpak se vzal uran v reaktoru? Z podzemních nalezišť, roztroušených po zeměkouli v nejrůznějších hloubkách. Proč by měl uran z reaktoru, který by se dostal několik metrů pod povrch zemský, mít katastrofálnější důsledky než uran v přírodních nalezištích, nad kterými lidstvo žije již desítky tisíc generací? (Z nedostatku místa poněkud zjednodušuji tuto diskusi).

Ne, nechci zde vůbec tvrdit, že jaderné elektrárny jsou zcela bezpečné a že se v nich nemohou vyskytnout havárie, které by mohly ohrozit lidské životy. Ale odložme si klapky z očí: může mi někdo z mých zuřivých antijaderných přátel jmenovat nějakou oblast lidské činnosti, která by byla zcela bez rizik? Ve Spojených státech zahyne rok co rok kolem 50 000 lidí v důsledku autonehod. Desítky tisíc lidí v důsledku neodborného zacházení s elektrickým proudem. Plynem. Dokonce uhelnými kamny. Při výbuchu cisternových lodí s ropou či zemním plynem. Při těžbě uhlí a jeho

transportu. V letecké dopravě. Při stavbách. V chemickém průmyslu. Ve Spojených státech existuje řada přehrad, které, kdyby se zhroutily (a kolik podobných případů se stalo dříve — v nejposlednější době v Indii) — v důsledku zemětřesení, chyby v konstrukci, bombardování nebo třeba teroristického aktu — by zahubily *stovky tisíc lidí!* Chemický průmysl vyrábí ročně desítky miliard smrtelných dávek různých chemických látek, které by stačily mnohonásobně zničit lidstvo — na každého z nás bez výjimky by připadly stovky smrtelných dos, a možná i tisíce. Na druhé straně oběti na lidských životech z provozu několika set jaderných elektráren během desítek let (oběti radioaktivity) můžete zatím spočítat na prstech několika rukou.

Ale dost, převratme list a podívejme se na problém z hlediska širšího a politického.

Lidstvo se dnes nachází na počátku Velké energetické krize. Běžné a levné zdroje energie jsou vyčerpány. A energie je nejzákladnější zcela nenahraditelnou «surovinou» pro všechny oblasti lidské činnosti — od kultury přes sociální péči až po kosmické rakety. Právě klíčová úloha a životní význam energie v současné společnosti mohou v případě vážné energetické nouze vážně ohrozit samotné fungování společnosti — jak v jejím společenském, tak i výrobním smyslu. Vážný nedostatek energie může vést dokonce k omezování občanských svobod (cestování na příděl, papír na příděl, elektřina na příděl, jídlo na příděl) a k zostření mezinárodní situace (pusťme uzdu fantazii: první energetická válka, druhá energetická válka. . . Je to pouze fantazie? USA prý cvičí zvláštní jednotky k intervenci «za energii» na Arabském poloostrově. . .).

Existuje z této nadcházející krize východisko? Nepochybují o tom. Cesta z energetické krize však nebude jednoduchá, levná ani krátká. A bude spočívat v komplexním využívání všech dostupných energetických zdrojů. Včetně jaderné energie!

Konkrétněji. Protože ropa a zemní plyn budou stačit nejvýše na několik desítek let, existují dnes pouze dvě reálné alternativy (říkám reálné, protože jsou technologicky zvládnuty a mohou být ihned plně využity). Jsou to energetika uhelná a energetika jaderná. Nebezpečí uhelné energetiky velkého rozsahu nejsou zatím plně prozkoumána. Zvláště ekologické a klimatické důsledky uhelné energetiky mohou být drastické. Uvědomte si prosím jenom jednu věc: Uhlí se na naší planetě vytvářelo během stovek miliónů let. Nyní se rozhodujeme spálit tyto ohromné zásoby během několika set let a vypustit zpět do atmosféry enormní množství kysličníku uhličitého a jiných zplodin. Klimatologové varují před přehřátím zeměkoule. Lékaři před rakovinou, kterou vyvolávají zplodiny pálení uhlí.

Další energetické alternativy nejsou zatím do-

pracovány. Fúzní energie (tedy energie termojaderné syntézy) může být technologicky zvládnuta (bude-li vůbec) snad někdy za padesát let. Sluneční energie je velice drahá — a potom: víte, že jedna sluneční elektrárna s výkonem 1000 MW(e) by potřebovala pro své kolektory plochu téměř 100 čtverečních kilometrů?!

Jaderná energie samotná situaci nezachrání. Ale může nám poskytnout podstatnou část energie, která bude chybět po výpadku dodávek ropy a zemního plynu, alespoň do té doby, než budou vypracovány a uvedeny do provozu alternativní zdroje energie.

Mimochodem, země, ve které nyní žijí, Švédsko, má na svém území kolem 80% západoevropských zásob uranu, které by vystačily krýt švédskou spotřebu energie během několika set let. Má Švédsko morální právo nechávat tyto zásoby energie ležet ladem a orientovat se na levnější a snad méně problematický dovoz energie z Jihu či z Východu? Co kdyby se v případě ostré energetické krize rozhodly evropské státy (jak o tom uvažují USA v případě arabského světa) donutit Švédsko vojenskou silou, aby využívalo tyto zásoby uranu a exportovalo uran do energeticky chudších zemí?

Bojovat dnes proti jaderné energii je podřezávat si větev, na které sedíme. A myslí si snad Jane Fondová, že zákaz jaderných elektráren povede ke zničení zásob a k zákazu výroby jaderných zbraní? Obávám se, že tomu bude naopak.

Byl jsem s Jane Fondovou, když bojovala proti americké intervenci ve Vietnamu. Byl bych s ní znovu, kdyby bojovala proti jaderným zbraním. Jsem proti ní, když bojuje proti jaderné energii. Tím spíše, že Sovětský svaz a celá východní Evropa budují jadernou energetiku plnou parou. Odřekne-li se Západ od jaderné energetiky, může být za několik let vydán na pospas energeticky silnějšímu a nezávislejšímu východnímu bloku. Neptál bych Jane Fondové, aby na vlastní kůži měla zakusit to, před čím jsem musel po sovětské invasi opustit Prahu.

Za dvanáct minut pět. . .

Nemine takřka dne, aby dálnopisy světových agentur nevyklepaly zprávu o výbuchu bomby či náložce jednou v zaparkovaném autě, jindy ve veřejné budově či obyčejném balíku poslaném poštou. . .

Prostřednictvím ČTK se takové zprávy objeví v méně či více výrazné úpravě v zahraničních rubrikách a český čtenář s úlevou v duchu konstatuje, že to opět «bouchlo» v Irsku, NSR, Itálii popřípadě kdekoli jinde — ale «za humny».

Ve čtvrtek 22. prosince 1983 odpoledne vrcholila nákupní předvánoční horečka a největší obchodní dům v Československu — pražská KOTVA na náměstí Republiky — prožíval zatěžkávací zkoušku.

Tisíce lidí obléhalo prodejní kóje, spousty strkání a nervosity doprovázelo proudy zbožichtivých zákazníků jezdících nahoru a dolů po pohyblivých schodech. Obraz, který každý důvěrně zná. Je 16.30 a jedna z prodavaček textilu v třetím patře si všimla již delší dobu odložené a zřejmě zapomenuté tašky poblíž eskalátoru. Zvedá interní telefon a informuje oddělení, kde se nálezy evidují. Za chvíli přichází službu konající muž a zdvihá tašku, aby ji odnesl k dalším, početným nalezům. Sportovní brašna je však o mnoho těžší než její velikost napovídá. Muž pokládá kabelu zpět a zvědavě nahlíží dovnitř. Z polootevřeného zavazadla je slyšet slabý tikot a povrch jakési krabice je značně teplý. Ostatní již bylo dílem okamžiku. Muž tašku chladnokrevně a nenápadně odnáší davem kupujících až dolů k personální vrátnici, kde ihned dává pokyn, aby vrátný sehnal na ulici prvního policistu. Za několik minut se strážný vrací s policistou, který sice není ve službě ale — šťastná náhoda — má pyrotechnické vzdělání. Je 16 hodin 48 minut. Nastavená ručička budíku u náložce ukazuje 17 hodin. A tak nikoliv za pět minut dvanáct, ale za dvanáct minut pět byla zlikvidována první časovaná nálož položená neznámým pachatelem na veřejném místě v Praze.

Jak ukázalo následující šetření, šlo o desetilitrový, plechový kanystr tuzemské výroby, jaký běžně používají motoristé. Byl naplněn zpola méně běžnou výbušninou a zbytek prostoru vyplňovala jakási napalmu podobná směs. Výbušný obsah byl propojen k několika bateriím, které byly pospojeny a ležely s nataženým budíkem na horní části kanystru. Bezpečnost soudí, že šlo o zručně vyrobenou nálož, která byla schopna v určený čas způsobit explozi. Veškeré díly náložce byly tuzemské výroby a běžně dostupné komukoliv. Přesné složení samotné trhavinu však napovídá, že pachatel či někdo z jeho okruhu měl přístup k méně běžné výbušnině. Následky případného výbuchu v přeplněném prostoru by způsobily nejen výpadek pohyblivých schodů, mnohá těžká, smrtelná zranění, ale především nepředstavitelnou paniku, ve které by bylo zraněno či usmrceno mnohem více osob než v přímém důsledku samotného výbuchu.

Po pachateli či pachatelích se pátrá. K aktivitě bezpečnostních orgánů údajně přispěl i anonymní dopis, který sliboval další náložce, údajně opět umístěné v Kotvě. Avšak ani pečlivé prohlídky za účasti několika desítek pracovníků bezpečnosti další bomby nenašly. Pokud je známo, nebyl pachatel ještě ke konci ledna vypátrán.

Názory na motiv činu se různí. Jedná se o osobní pomstu některého vyhozeného bývalého pracovníka obchodního domu, kterému byly prokázány rozkrádáčky? Nebo šlo o psychopata, jehož motivace se skrývá v závitech nemocného mozku? Není vyloučeno, že také může jít o čin sexuálního devianta, kterému důsledky výbuchu pomohou odstranit vnitřní napětí, podobně jako u chorobných žhářů. Skutečností však zůstává, že samotný fakt nálezu výbušniny nebyl oficiálně v tisku oznámen, a tak je jen pochopitelné, že se objevilo o tomto případu mnoho dohadů a fám, které vždy vyplní mezery v oficiálním «šetřném» zpravodajství.

-šmik-

PŘÍMÁ DRUŽICOVÁ TELEVIZE

střízlivýma očima

Přímá družicová televize je na obzoru. Téměř doslova. V únoru letošního roku vyslala japonská společnost NHK na geostacionární dráhu svou první družici s třemi televizními kanály pro přímý individuální příjem. Na prvním kanálu bude vysílat program pro široké publikum, který bude převážně složen z repríz, druhý kanál patří vzdělávacímu programu a třetí kanál bude předběžně sloužit rychlé výměně zpravodajství mezi regionálními stanicemi a mobilními reportážními vozy. Pravidelné vysílání zahájí po tříměsíčním zkušebním provozu v květnu 1984. V noci bude NHK používat družici pro testy s televizí «vysoké kvality», tzv. high definition (t.j. podstatně zdokonalený televizní obraz s přibližně dvojnásobným počtem řádek a dalšími novými parametry), v jejímž výzkumu má Japonsko světové prvenství. Zároveň na ní bude zkoušet i číslicový přenos stereofonního zvuku. V Evropě se první televizní družice pro přímý příjem objeví — půjde-li všechno podle plánu — již v příštím roce a další budou uvedeny do provozu v následujících letech.

Co se změní s nástupem přímé družicové televize v druhé polovině osmdesátých let, co nového přinese evropským divákům, ale především, co si od ní mohou slibovat občané Československa, Polska, Maďarska a ostatních států «reálného socialismu», kteří až dosud byli odkázáni převážně jen na dietní programovou stravu svých domácích televizí?

Odpověď na tuto otázku není ani snadná ani jednoduchá. S přímou družicovou televizí je spojena celá řada problémů technických, organizačních, finančních, produkčních, programových, politických i mezinárodně právních, které mohou mít na její rozvoj i případný dosah značný vliv.

Kdybychom o všech těchto problémech chtěli pojednat v jednom článku, rozrostl by se na neúměrně dlouhou studii. Ve stati, kterou dnes otiskujeme, jsme se proto omezili především na některé důležité technické aspekty. K ostatním otázkám se vrátíme při vhodné příležitosti později.

*
* *

V komunikační oblasti se dnes uplatňují v podstatě dva typy družicového spojení: telekomunikační systémy a družice pro přímý příjem rozhlasových a televizních programů. Při jejich rozlišení jsou důležité jak technické rozdíly podle kmitočtových pásem, ve kterých pracují, tak i jejich účelové poslání.

Telekomunikační družicové systémy — jak už jejich označení napovídá — slouží především tzv. spojení «z bodu na bod» na různé vzdálenosti (telefon, telex, přenášení dat, televize apod.). Jejich relativně slabý výkon stanovený Mezinárodním ra-

diokomunikačním řádem pro pásmo 4.000 MHz (megahertzů) si vynucuje vybudování komplexních pozemních stanic pro vysílání a zachycování signálů, které jsou pak odtud dál šířeny dosavadní tradiční infrastrukturou pozemních telekomunikačních spojů. Tyto systémy jsou již řadu let využívány i pro zprostředkování televizních pořadů a pro přímé přenosy významných politických a sportovních událostí (Olympijské hry apod.). Zvykli jsme si na ně už natolik, že ani nepřemýšlíme, jak se obraz a zvuk dostaly na naše obrazovky. Televizní přenosy představují ovšem jen malý zlomek činnosti družicových telekomunikačních systémů.

První mezikontinentální televizní přenos přes geostacionární družici byl uskutečněn v roce 1963 (SYNCOM 2). Tato zkušenost vedla v roce 1965 k založení mezinárodní organizace INTELSAT. Zpočátku se na ní podílelo 14 zemí, mezi nimiž měly výrazně dominující postavení USA. Počet zúčastněných států mezitím překročil stovku.

Do dnešního dne bylo uvedeno na oběžnou dráhu celkem pět sérií mezinárodního telekomunikačního systému INTELSAT s neustále větším počtem družic a vzrůstající kapacitou. Poslední série — INTELSAT V a V-A — zahájená v roce 1980, sestává celkem z patnácti družic, z nichž každá má kapacitu 12.000 telefonických spojů a dvou kanálů pro barevnou televizi. Aby bylo zajištěno mezikontinentální spojení, jsou tyto družice umístěny ve třech skupinách nad Atlantickým, Indickým a Tichým oceánem. Série INTELSAT VI má od roku 1986 postupně čítat 16 družic.

Sovětský svaz, kterému z politických důvodů nevyhovovala původní myšlenka na jednotný celosvětový systém, dal v roce 1967 podnět k založení telekomunikačního systému svého tábora. K jeho uskutečnění došlo v roce 1971 pod názvem INTERSPUTNIK. Na rozdíl od systému INTELSAT, který od počátku pracuje s geostacionárními družicemi, byl INTERSPUTNIK po několik let odkázán na družice s eliptickou dráhou oběhu. Vypouštění těchto družic je mnohem snadnější, vyžadují zato složitější anténní systém pozemních stanic pro sledování jejich pohybu. První geostacionární družice typu «Stacionar» se INTERSPUTNIK dočkal až koncem roku 1975, tj. deset let po INTELSATu. Pro SSSR mají ovšem geostacionární družice i určitou nevýhodu, neboť nemohou pokrýt polární oblasti tak jako družice typu «Molnija» s eliptickou oběžnou dráhou.

SSSR je, vedle USA a dnes i západní Evropy (raketa «Ariane»), jednou z mála zemí, která ovládá techniku uvádění geostacionárních družic na oběžnou dráhu i produkci zařízení pro komunikační družice. Za příznivých okolností jsou sovětské technici schopni vyvinout a zkonstruovat i přístroje špičkových parametrů. Svědčí o tom napří-

klad mixážní analogově digitální komplex APB pro televizní studia i zařízení na číslicové kódování televizního signálu ACK-TS-34. Obě unikátní zařízení byla úspěšně předvedena na loňské světové výstavě TELECOM 83 v Ženevě. Z dostupných technických pramenů nicméně také vyplývá, že geostacionární družice «Stacionar» mají menší kapacitu i kratší životnost než družice systému IN-TELSAT.

*
* *

Mezi družicovými telekomunikačními systémy jsou i takové, které výhradně slouží distribuci televizních programů pro potřeby jedné či více zemí. Družice těchto systémů jsou vybaveny výkonnějším zařízením, aby jejich signály mohly být přijímány větším počtem jednodušších pozemních stanic.

První takový specializovaný národní systém uvedl do provozu SSSR, který od roku 1965 používá družic typu «Molnija» s eliptickou oběžnou dráhou pro nepřetržitý přenos televizních programů. Tento systém si ovšem vynucuje, aby byl neustále obnovován v relativně krátkých časových odstupech; Sovětský svaz uvedl proto od roku 1965 do konce roku 1982 na oběžnou dráhu přes 90 družic typu «Molnija» 1, 2 a 3. Od roku 1975 používá Sovětský svaz pro televizní přenosy i geostacionární družice «Stacionar» (tak například pod označením «Raduga» a «Gorizont» zároveň pro telekomunikační spojení a pro přenosy černobílé a barevné televize prakticky v celosvětovém měřítku). Družice téhož typu je pod názvem «Ekran» od roku 1976 výlučně vyhrazena přenosu televizních programů, především do dálnévýchodních a severovýchodních oblastí SSSR.

Pokročilý distribuční systém vlastní Kanada, která soustavou geostacionárních družic «Anik» (v eskymáčtině «bratr») zajišťuje distribuci televizních a rozhlasových programů mezi desítkou centrálních a regionálních stanic a několika desítkami stanic lokálních. Jedna verze této družice, «Hermes», se osvědčila již před lety i pro přímé vysílání televize, zachycované přijímacími anténami o průměru menším než 1 metr.

Velmi rozvinutou distribuční síť mají USA, kde působí několik národních družicových telekomunikačních systémů na privátním komerčním základě. Řada z nich se v kombinaci s kabelovou televizí, v USA hojně rozšířenou, zabývá dodáváním televizních programů, nejednou na principu abonentní televize.

Družicové distribuční systémy najdeme dnes v mnoha částech světa, zejména pak v oblastech, kde by budování telekomunikačních sítí a vysílacích zařízení pozemních bylo velmi obtížné, zdlohavé a nákladné. Takové systémy má například Indonésie («Palapa»), Indie («Insat»), Japonsko («Sakura») a brzy k nim přibude Mexiko i regionální systém arabských států («Arabsat»), a posléze «SABS» pro přímý televizní příjem v jejich oblasti).

V západní Evropě byla v roce 1978 vypuštěna pokusná družice OTS (Orbital Test Satellite), která po skončení experimentů v pásmu 11.000 MHz stále ještě funguje. Od loňského roku mají zápa-

doevropské země v tomtéž pásmu k dispozici družici ECS-1, která byla vynesena na geostacionární pozici 16. června 1983 evropskou raketou «Ariane».

Francouzská a západoněmecká distribuční družice «Symphonie», která pokrývala část Afriky od Madagaskaru přes Blízký východ, Evropu až ke skandinávským zemím a část Ameriky od Brazílie ke Quebecu, je prakticky na sklonku své činnosti. Pro zprostředkování televizního vzdělávacího programu dvěma desítkám frankofonních afrických zemí chystá Francie regionální systém «Socrate».

Televizní programy přenášené distribučními družicovými systémy jsou dodávány kabelovým televizním společnostem, které je pak — podobně jako rozhlas po drátě — kabelovou sítí předávají do domácností svých abonentů.

Od roku 1982 zprostředkuje například britská soukromá společnost «TV-Satellite» přes družici OTS asi dvěma desítkám kabelových sítí v Norsku, ve Finsku, ve Švýcarsku a na Maltě každý večer dvouhodinový televizní program v angličtině, který je složen z pořadů zakoupených u britských, amerických, kanadských a australských televizí. Program společnosti «TV-Satellite» je financován reklamními vložkami.

Od letošního roku nabízejí přes družici ECS-1 evropským kabelovým společnostem tři francouzské televize — Télévision Française 1, Antenne 2 a France Régions 3 — s televizemi francouzské části Belgie a francouzské části Švýcarska společný televizní program «TV 5», který sestává z repríz vybraných pořadů.

K těmto dvěma programům brzy přibudou další. Volné kapacity evropské družice ECS-1 byly dány k dispozici členským státům, aby je využily k distribuci programů pro kabelové společnosti. Programové plány jednotlivých zemí jsou odlišné a není o nich ještě definitivně rozhodnuto. V některých zemích uvažují o televizním programu za předplatné (tzv. Pay-TV, tj. program zprostředkovaný abonentům za zvláštní poplatek), jinde pomýšlejí na financování reklamou nebo subvencemi.

Společným technickým rysem národních a regionálních družicových distribučních systémů je, že mohou snadno pokrýt velké oblasti; jejich signály nejednou značně překračují sféru, pro kterou jsou určeny. V roce 1982 například kabelová společnost «Rediffusion» v Curychu a některé kabelové společnosti v Holandsku a v Belgii po určité době pokusně zachycovaly sovětský televizní program z družice «Gorizont».

Distribuční systémy, jak jsem je popsal, mají jednu dosti závažnou stinnou stránku: jejich programy jsou přístupné jen účastníkům kabelové televize. Zatímco v některých evropských zemích, zejména menších, kabelizace značně pokročila (např. v Belgii a v Lucembursku je na kabelové síti napojeno 80% televizních domácností, v Holandsku 60%, ve Švýcarsku 50%), je výstavba kabelových sítí v řadě zemí teprve v počátcích (např. v NSR 16%, ve Francii 10%). Nové programové nabídky může tedy zatím využívat jen menší část západoevropských televizních diváků. Technicky není sice vyloučeno, aby programy z distribučních sítí přijímali přímo i ti zájemci, kteří z těch

či oněch důvodů nejsou nebo nemohou být zapojeni na kabelovou televizi, ovšem za podmínky, že by si pro to pořídili dostatečně výkonnou anténu s příslušným zařízením. Někteří američtí výrobci nabízejí soukromníkům v USA takové zařízení s parabolickou anténou o průměru 4,6 m za cenu kolem 1.000 dolarů. K příjmu je navíc zapotřebí i odpovídající dekóder, neboť většina programů je — v neposlední míře na obranu proti «pirátům» — kódována.

Za této situace se nabízí v podstatě dvojitý východisko, jak divákům zajistit bohatší výběr televizních programů: jednak urychlený rozvoj kabelové televize, jednak zavedení družicové televize pro přímý příjem. V obou směrech jsou paralelní projekty v západní Evropě přichystány již dlouho, ale jejich realizace postupuje pomaleji, než se původně předpokládalo. Oba projekty totiž pohlcují obrovské investiční částky. Není tedy divu, že se v některých evropských zemích, např. ve Francii, ozvaly hlasy, zda by nebylo rozumnější pozdržet start družicové televize a dát zatím přednost urychlené kabelizaci.

K problémům finančního rázu se kupí celá řada dalších problémů politických a kulturně politických. Vážná je například otázka dostatečných programových zdrojů i reálné možnosti využívání rozhojnené programové nabídky. Nikdo dnes také nemůže s jistotou předpovědět, jak se zachová televizní divák. Nesporné je pouze to, že přímá družicová televize i rozšíření kabelové televize uvedou do pohybu všechny dosavadní struktury a silně ovlivní zvyklosti televizního publika.

* * *

Dávno předtím, než přímá družicová televize vstoupila do stadia realizace, zdvihl se v zemích «reálného socialismu» pokřik, že se «imperialistické centrály» chystají využít této nové možnosti k působení na «socialistické» diváky, k propagandě spotřebitelského způsobu života, násilí, války, měšťácké morálky i k «cílené nepřátelské propagandě». Zdá se, že někdo slyší trávu růst. Ti, kdo jsou v západní Evropě za rozvoj přímé družicové televize odpovědní, mají — bohužel nebo bohudík; každý ať si vybere podle svého gusta — mnoho jiných, naléhavějších starostí.

O investičních starostech jsem se již zmínil. Pokusím se na doplnění stručně načrtnout i několik dalších, které se týkají zejména programu a publika.

Zatímco v některých oblastech západní Evropy, především v zemích, kde kabelizace pokročila, mohou diváci přijímat již dnes 12 až 16 různých televizních programů, musí se převážná část obyvatelstva i velkých evropských států spokojit s podstatně menším počtem programů domácí produkce (čtyři až pět programů v Itálii a ve Velké Británii, tři programy ve Francii a v NSR, dva programy ve Švédsku a ve Španělsku, jeden v Norsku atd.). V řadě oblastí není ovšem ani příjem národních programů sítí vysílačů a převaděčů plně zaručen. Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že diváci uvítají zvýšenou nabídku zahraničních programů přes družice.

Zkušenost ukazuje, že tak jednoduché to není. Vlámové v Belgii mají možnost přijímat mimo jiné i dva programy belgické televize ve francouzštině a tři programy televize francouzské, ve skutečnosti se na ně ale dívají jen výjimečně a dávají bezvýhradně přednost belgickým a holandským programům ve vlastním jazyce. Zcela opačně je to s Valony, kteří sledují opět převážně jen programy ve francouzštině. Obdobná situace existuje ve Švýcarsku, kde každá ze tří etnických skupin — alemanská, francouzská a italská — téměř výlučně sleduje pouze programy ve vlastním jazyce a zřídka se dívá na programy v jiných řečech, ačkoliv je může bez problémů přijímat. Jazyková bariéra je velmi silná, a s tím bude muset počítat i přímá družicová televize.

Je samozřejmě myslitelné, a už se o tom uvažuje, aby pořady přímé družicové televize byly provázeny titulky, nebo aby text byl zároveň hovořen ve více řečech a aby si divák na odpovídajícím zvukovém kanálu vybral k obrazu jazykovou verzi, která mu vyhovuje. To však není uskutečnitelné bez nové technologie a zvýšených produkčních nákladů, nemluvě o tom, že ne u všech druhů programů je to vhodné řešení.

Svou roli tu hraje i bariéra kulturní, rozdílnost zájmů, vkusu a vůbec kulturního zázemí, což se výrazně projevuje zejména v oboru zábavných pořadů. Německý divák má jiné představy o «dobré zábavě» než Francouz či Angličan a naopak. Filmy mají sice všude velmi dobrý divácký ohlas, ale ani tady není — zejména ne u starších filmů různých národních produkcí (jen si připomeňme, jak srdce zaplesá, když Čs. televize ohlásí «starší český film»!) — úplná shoda zaručena. Navíc není zájem o filmy všude stejně silný: ve francouzsky mluvících oblastech stojí film na prvním místě žebříčku oblíbenosti, avšak německé diváky potěší mnohem víc jiné programové žánry, např. show.

Specifickým problémem jsou zpravodajské pořady a programy sportovní. Obecně platí — a všechny evropské průzkumy sledovanosti to potvrzují — že diváci dávají přednost zpravodajství a politickým reportážím svých národních televizí. Stejně je tomu se sportovními programy, neboť jejich diváci se zajímají především o domácí sportovní dění a u zahraničních přenosů jim jde o komentář vlastních reportérů.

A jiná otázka: jak se zachová publikum, bude-li mít větší výběr programů? Z výsledků dlouhodobých sociologických výzkumů vysvítá, že ve většině západoevropských zemí v průměru pozvolna, ale trvale klesá počet občanů, kteří se aspoň jednou denně dívali na televizi. Za tímto globálním statistickým údajem se skrývají i protichůdné tendence. Z faktu, že průměrná doba, kterou lidé věnují ze svého volného času sledování televize, zároveň stagnuje, lze soudit, že zatímco část diváků sleduje televizi řidčeji a kratší dobu, jsou v publiku i skupiny, pro něž je televize převažujícím zdrojem zábavy a které jí obětují víc času. Pozoruhodné je, jak zjistila studie švýcarského televizního průzkumu, že sledovanost televizních programů klesá rychleji právě u těch diváků, kteří mají možnost přijímat větší počet programů.

Příčin tohoto vývoje je několik. Předně tu působí vlivy sociální povahy: dochází k zřetelnému sub-

jektivnímu přehodnocení rekreačních činností. Lidé věnují stále více svého volného času aktivním druhům zábavy a rozptýlení (sportu, pobytu v přírodě, kutilství, zahradničení atd.). Ve zvýšené míře je naproti tomu přepadá pocit «provinilosti» při pasivní zábavě, k níž televize přes všechno patří.

Stále zřetelněji se také prosazuje selektivní přístup k využívání televize. Diváci si vybírají jen pořady, které je opravdově zajímají, a pozvolna mizí typ diváka, který vysedává před obrazovkou «od monoskopu k monoskopu». Chování diváků začíná citelně ovlivňovat i rostoucí počet videozáznamových přístrojů, které je osvobozují od závislosti na tradičních televizních programech a dávají jim příležitost, aby si vytvářeli svůj individuální program. Není náhodou, že půjčovny videokazet rostou v západoevropských městech jako houby po dešti.

Organizátoři televize, a přímé družicové televize zvláště, stojí tedy před skutečností, kterou nezbytně musí vzít v úvahu: každý nový program, který nabídnou, povede k rozptýlení publika na víc programů, aniž by celkový počet diváků a čas věnovaný televizi vzrostl. Pro televize, které jsou ve větší nebo menší míře závislé na příjmech za reklamu — a to je případ většiny západoevropských televízi — to není zanedbatelný fakt.

Přímé družicové televizi by zajisté mohla být prisouzena funkce nového technického prostředníka, který by šířil pouze již existující programy a nahradil tak pozemní vysílací síť. To by ovšem byl trochu drahý špás, zejména tam, kde pozemní vysílací zařízení byla v podstatě již dobudována.

Nezbývá, než aby každý nový program, který distribuční družicové systémy a přímé družicové televize nabídnou, byl také novátorsky koncipován a aby se snažil uspokojovat zájmy, které tradiční televizní programy neuspokojují nebo uspokojují nedostatečně.

*
* *

Rozvoj družicových distribučních systémů a přímé družicové televize bude v příštích desetiletích probíhat diferencovaně v závislosti na podmínkách a potřebách jednotlivých zemí, regionů či celých kontinentů.

Masové rozšíření televize by mohlo usnadnit řešení závažných kulturně politických problémů a problémů lidového vzdělávání a osvěty, s kterými zápasí země třetího světa. Kdyby se zavedení televize v těchto zemích mělo opírat o infrastrukturu pozemních vysílačů, bylo by oddáleno na desítky let. Indický satelit, přizpůsobený již i pro přímou televizi v pásmu 2.000 MHz, pokryje v krátké době celý indický subkontinent, zatímco výstavba pozemní sítě jen asi na čtvrtině indického území by si vyžádala dvacet let.

Ve vyspělých průmyslových státech bude nepochybně rychle pokračovat kabelizace, která je ve většině rozvojových zemí zatím nerealizovatelná. Některé západoevropské země sice zatím příliš nepokročily v budování kabelových sítí, ale není to jen proto, že by zaspaly dobu. V NSR byla kabelizace na dlouhou dobu pozdržena, neboť vláda a příslušné instituce váhaly vynaložit značné investice

na rozsáhlý projekt, který by používal tradiční materiály, když se mezitím nabízí technicky značně pokročilejší technologie optických vláken.

Nevýhodou kabelové televize je, že její instalace v řídko osídlených oblastech — a těch je i v Americe a v Evropě dost a často velmi rozsáhlých — by byla nevhodná. I pro rozvinuté země je výhodnější, aby zajišťovaly rozšiřování televize v těchto oblastech z družic pro přímý příjem, u kterých rozptýlení osídlení nehraje roli. Především je to pak výhodnější pro obyvatele vzdálených a roztroušených sídlišť, neboť by za přípojku kabelové televize platili mnohonásobně vyšší částku než za zařízení pro přímý příjem televize z družic.

Vše nasvědčuje tomu, že v západní Evropě bude kabelizace a zavádění přímé družicové televize postupovat souběžně. Tam, kde již kabelová televize existuje, budou i programy přímé družicové televize divákům zpravidla zprostředkovány přes kabelové sítě. Ostatní diváci, budou-li o to mít zájem, je budou přijímat přes individuální nebo skupinové parabolické antény. (Poznámka: Z většiny evropských měst individuální antény téměř vymizely a spatříme je pouze ve vilových čtvrtích. Celá sídliště i jednotlivé bloky jsou převážně vybaveny skupinovými anténami.)

*
* *

Umělé družice pro přímý příjem rozhlasových a televizních programů v pásmu 12.000 MHz (= 12 gigahertzů) se vyznačují tím, že jsou vybaveny natolik silným vysílacím zařízením, aby jejich signály mohly být v oblasti, pro kterou jsou určeny, přijímány parabolickými anténami o průměru 90 cm. Vlnových délek, které jsou vhodné pro takový způsob vysílání, není nazbyt, a zavedení přímé družicové televize by bez mezinárodních dohod nebylo proto myslitelné.

Základní krok k mezinárodnímu uspořádání učinila Světová administrativní radiokomunikační konference Mezinárodní telekomunikační unie, která se sešla v roce 1977 v Ženevě. Na konferenci byla dohodnuta a v závěrečných aktech přijata závazná technická opatření pro přímou družicovou televizi ve vlnovém pásmu 11.700 až 12.500 MHz pro oblast 1 a v pásmech 11.700 až 12.000 MHz pro oblasti 2 a 3. Oblast 1 nás zajímá nejvíce, neboť zahrnuje celou Evropu (a celý Sovětský svaz, Turecko a Mongolsko, avšak nikoli Írán) a Afriku.

(Poznámka: Družicové vysílání pro přímý příjem se v zásadě může uskutečňovat i v jiných vlnových pásmech, například v pásmu 620 až 790 MHz, pro jejichž pozemní příjem stačí jednoduché zařízení. Problém je, že v těchto vlnových délkách není dostatečná kapacita pro zajištění potřeb více zemí. Lze jich tedy užít jen tam, kde je zaručeno, že nebudou rušit radiokomunikační služby jiných států. Takovým příkladem je sovětská družice «Ekran» (typu «Stacionar-T»), která podle dostupných pramenů vysílá přímou televizi pro severské oblasti SSSR v pásmu 714 MHz.)

Ženevská konference z roku 1977 vycházela při svých jednáních z principu národních družicových systémů pro přímý příjem, neboť myšlenka

na nějaké společné multinacionální řešení přímé družicové televize byla od počátku prakticky všemi státy zavržena.

Dohodou, která byla na ženevské konferenci uzavřena, byla především každému státu přidělena pozice na rovníkové oběžné dráze (zhruba ve výši 36.000 km), na které může umístit svou geostacionární družici s pěti televizními kanály, přičemž kterýkoliv z nich může být použit i pro simultánní přenos až šestnácti kanálů stereofonního digitálního rozhlasového vysílání vysoké kvality. Výjimku tvoří státy s velkou rozlohou a několika časovými pásmy — např. SSSR — kterým bylo přiděleno více družicových pozic i kanálů, aby mohly pokrýt signálem celé své území. Zároveň k tomu byly stanoveny i všechny další technické parametry (např. přesné frekvence kanálů v pásmu 12.000 MHz, jejich šířka, polarizace, maximální vyzářené výkony pro vymezené oblasti apod.).

Klíčový význam má rozhodnutí konference o vymezení pozemních oblastí, které smějí být signálem každé družice pokryty. Přijatý výchozí princip národního uspořádání přímé družicové televize se nutně promítl do další zásady, že totiž vysílací antény musí být formovány a nasměrovány tak, aby zajišťovaly kvalitní příjem pouze na území příslušného státu. Přesah signálů na území jiných států je přípustný jen v technicky nevyhnutelné míře. Každý jiný přesah je dovolen pouze za podmínky, že k němu stát, který by jím byl dotčen, dá předběžný souhlas.

Přitom zároveň platí, že nerušený příjem je garantován pouze v národní oblasti přímého vysílání. Stát, na jehož území signály cizí družice přesahují, není nucen jejich nerušený příjem na svém území zabezpečovat a může naopak tytéž frekvence volně použít pro jiné své rádiové služby.

V praxi to například znamená, že technicky nevyhnutelné přesahové zóny francouzské družice a družice západoněmecké pokryjí s největší pravděpodobností celé Čechy a část Moravy, aniž by proti tomu československé úřady mohly protestovat. Dodejme, že to platí i obráceně, neboť přesahová zóna československé družice rovněž pokryje území sousedních států.

Nezvolil jsem tento příklad náhodou, neboť NSR a Francie patří k těm západoevropským státům, které mají v úmyslu zahájit pokusné vysílání přímé družicové televize již v nejbližší budoucnosti. Nenastane-li další zdržení — původně měly být obě družice (francouzská TDF-1 A a západoněmecká TV-SAT A 3) uvedeny do provozu již v roce 1982 — uskuteční se toto vysílání v příštím nebo přespříštím roce. V téže době by měla zahájit i přímá družicová televize britská a italská a v následujících letech přijdou na řadu televize dalších evropských států.

Ve vymezené oblasti, kterou signál družice pokrývá a která zahrnuje jak užší oblast národní programové služby tak i oblast přesahovou, je možné počítat s vyzářeným výkonem zajišťujícím kvalitní příjem. Zachytit signály bude samozřejmě možné i ve vzdálenějších oblastech, avšak k tomu bude třeba antény o větším průměru a jejich kvalita bude se vzdáleností ubývat.

S postupným zaváděním přímé družicové tele-

vize v pásmu 12.000 MHz se před českým a slovenským divákem otevírá slibná perspektiva, že si bude moci vybírat z bohatější programové nabídky. Nemohu ovšem jinak, než vnést do nadějněho očekávání kapku střízlivé skepse. Cesta signálu z družice na domácí obrazovky bude poseta překážkami, z nichž některé, jak se mi zdá, budou pro československé diváky sotva překonatelné.

* * *

Překážky technického rázu jsou především na straně příjmu. Rušení cizích signálů není sice vyloučeno, ale pokud by se pro ně některý stát z těch či oněch důvodů rozhodl, bylo by technicky velmi obtížné, nákladné a také neúčinné. Pozemní zařízení nemohou dost dobře rušit příjem přes parabolickou anténu, která je nasměrována vzhůru k družici. Jak se očekává, k rušení přes družice s největší pravděpodobností nedojde.

Divák, který bude chtít přijímat zahraniční přímou družicovou televizi, narazí ovšem na celou řadu jiných zábran. Sotva lze například předpokládat, že si potřebná přijímací zařízení bude moci obstarat na domácím trhu. Jednak proto, že se v Československu, Polsku, Maďarsku a ostatních zemích «reálného socialismu» dosud nevyrábějí, a jednak proto, že se na domácím trhu volně nedostanou, ani kdyby byla vyráběna, aspoň do té doby ne, dokud tyto státy nezavedou vlastní družicovou televizi.

Náhradní řešení skýtá kutilství nebo neoficiální dovoz za devízy ze zahraničí. Trochu zručnější kutil si jistě dokáže zhotovit parabolickou anténu, ale již stěží si vyrobí nezbytná přídatná zařízení (zesilovač, adaptér apod.), aby ze zachycených signálů vykouznil na svém televizoru obraz a zvuk. Zesilovač pro vlnové pásmo 12.000 MHz, v kterém družice budou vysílat, vyžaduje vysokou polovodičovou technologii, která na domácím trhu nebude po dlouhou dobu rovněž ke koupi.

Nasměrování parabolické antény není obtížné, už proto ne, že družice jsou na oběžné dráze umístěny po skupinách. Tak například družice osmi západoevropských států — Francie, NSR, Itálie, Rakousko, Holandsko, Belgie, Lucembursko a Švýcarsko — budou situovány na devatenáctém stupni západní délky, a nebude tedy nutné anténu pokaždé znovu nařizovat na kterýkoliv ze čtyřiceti možných programů těchto osmi zemí.

I když by se ale divákovi v Československu nákrásně podařilo získat anténu a potřebný zesilovač, narazí na další úskalí, které představují rozdílné normy. Většina západoevropských zemí vysílá barevnou televizi systémem PAL a Francie systémem SECAM, který ovšem není totožný se sovětskou variantou systému SECAM. Televizory z produkce zemí «reálného socialismu» nejsou na příjem v zahraničních systémech uzpůsobeny a je k nim nutno mít další přídatná zařízení. Existují sice vícenormové přijímače, avšak ty se opět sériově vyrábějí pouze v zahraničí a prodávají se za přiměřeně vyšší cenu.

V poslední době se začíná uvažovat o zavedení jednotné normy barevné televize, neboť ani normy PAL a SECAM nejsou zcela bez nedostatků a jejich

odlišnost způsobuje obtíže i na Západě. K sjednocení by mělo dojít na základě nového systému MAC (Multiplex Components), který byl vyvinut ve Velké Británii, ale to je ještě hudba budoucnosti, i když postoj členských států Mezinárodní telekomunikační unie — včetně zemí «socialistického tábora» — není k tomuto podnětu apriorně negativní. Uplyne ještě hodně vody, než k takové dohodě dojde, dojde-li k ní vůbec. I pak by to byla dlouhodobá záležitost, protože technologické změny ve výrobě, ale především postupná náhrada dosavad-

ních televizorů za nové nebo jejich adaptace nejsou v krátkém čase v celonárodních měřítkách uskutečnitelné.

To jsou tedy některé hlavní důvody, proč se domnívám, že příjem zahraniční přímé družicové televize — mám na mysli samozřejmě programy západoevropské — nenabude v zemích «reálného socialismu» masového charakteru a že bude, alespoň v prvních letech, spíše výsadou jednotlivců nebo nanejvýš nepočetných privilegovaných skupin.

VÝLETY

Poprvé jsem jel do Znojma v pětáctýřicátém roce v létě. Zastavil jsem si v Branišovicích nákladák sovětské armády. Vojáci brali stopaře vždycky, nic za to nechtěli, ještě spíš nabídli machorku. Ten můj řidič měl plnovous do půli prsou a připadal mi hrozně starý. Ve skutečnosti neměl jistě víc než pětatřicet, jenže mně bylo šestnáct. Vlastně nevím, co jsem tenkrát ve Znojmě chtěl, myslím jenom se tak podívat do města, které leželo několik let v «Říši» — a také se tam ještě platilo markami, pokud se ale dobře pamatuji, i tehdy se tam nějaká zelenina nebo ovoce na náměstí prodávaly. Z té doby ve mně zbyl jenom dojem velikého prostoru, obestavěného renesančními a barokními domy, hlidaného nahoře a dole věžemi. Z moravských a českých měst jsem neznal skoro nic, a tak na mne i to poválečné, ještě vlastně německé Znojmo udělalo veliký dojem, třebaže jsem z protektorátní školy nic nevěděl o románské rotundě v pivovaru. Já jsem totiž neznal ani Prahu, a brněnské památky, jak známo, veliký respekt nevzbuzují. Hlavní atrakcí je zde přece bývalá věznice.

Tentokrát jsem se jel do Znojma podívat na tzv. výměnnou burzu. Představoval jsem si pár desítek zájemců o známky, nálepky a pivní tácky. Jenomže kolem místního hotelu nebylo kde zaparkovat a podle značek zde byli nejenom sběratelé z jihomoravského kraje, ale také ze Slovenska, z Prahy, Hradce Králové, Pardubic a bůhví odkud. Dovnitř jsem se pro velký nával ani pořádně nedostal, ale nad vchodem jsem viděl výrazné upozornění, že se zde nesmějí vystavovat fašistické a náboženské předměty, jinak se zřejmě výběru, nabídky a cenám meze nekladly. To, co jsem od vchodu v mezerách mezi přelévajícím se davem zahlédl, mi připadalo vzhledem k letopočtu, státnímu zřízení i státní ideologii fantastické, protismyslné, zábavné — a trochu provoněné snad neodůvodněnou nostalgií. Tady se totiž kromě výměny a jistě i prodeje známek, nálepek, pohlednic, odznaků a vyznamenání vyměňovalo a prodávalo téměř všechno z opuštěných bytů, skříní, truhel, kredencí a půd rodičovské a prarodičovské generace, žádné skutečné, cenné starožitnosti, ale po továrensku nebo živnostensku vyráběné starorakouské, meziválečné a protektorátní užitkové předměty, malované hrnky, «broušené» sklenice, formy na pečivo, mozdíře a mlýnky, kýčovitě obrázky, cí-

noví vojáčky, ale také nově zhotovený šmejd, nesmyslné dřevěné, vypalováním zdobené mísy, dózy, talíře, totéž ze sádry i umělých materiálů, drobné ozdoby, po domácku vytvořené «šperky», krátce všechno, co minimálně esteticky orientovaný člověk principiálně odmítá, co k sobě nepustí, leda jako kuriozitu nebo piškuntálii. Když jsem se pak ale zatoulal na znojmské náměstí, chtě nechtě jsem musel naznat, jak jsou estetické přístupy k všednodennímu,ездеjšímu kýči problematické. Tady se nechal architekt, bezpochyby esteticky školený, přimět jistě neškolenými městskými tatíky k tomu, aby doprostřed krásného, velikého historického náměstí, které umožňovalo s odstupem obdivovat krásu starobylých fasád i štíhlost horní věže, posadil jakýsi novosecesně oblutný obchodní dům, hamaté, obrovitě těžítka, které naprosto a definitivně pokazilo celý prostor. Koupit si do zahrady trpaslíka není ve srovnání s tímto činem žádný velký hřích.

Podobný bleší trh jako ve Znojmě, ale v ještě větším měřítku, s větším počtem prodávajících i návštěvníků a ještě pestřejší nabídkou, která zahrnovala i pochybně starožitné madony, kříže, svícny, lampy, «orientální» zboží a dokonce medvědí kůži, kterou si majitel odnášel odpoledne zpět jako odhalený Vašek z Prodané, jsem viděl o nějaký týden později v holešovském zámku, jehož rozsáhlé chodby a sály byly plné k neprostupnosti. Pařížský bleší trh jsem před lety prošel, to je ovšem z větší části profesionální záležitost, u nás ti vyměňující a prodávající jistě z drobného kšeftu nemohou žít, jsou to prostě lidé potrefení vášní, koníčkem sbírat, vyměňovat, prodávat, ať to stojí, co to stojí, honí svá auta přes půl republiky, vynášejí, instalují, opatrují, hlídají své kuriózní zboží — a nesedí tam za stolky a pulty jenom lidé usedlého věku, naopak, převládají rifle, svěží vous a bujarý vlas a dívky a mladé paní v tom, co se právě nosí a co vlastně ani nedovedu popsat a pojmenovat. Stejně tak publikum je spíš mladé a moc se asi nezmýlím, když napíšu, že zde ti lidé hledají něco přece jenom odlišného do svých neoriginálních bytů v panelácích, čert vzal, že je to brak, jen když je to jiné. Představuju si jelení paroží nebo vycpaná lesní zvířátka v obývacím pokoji, který má osmnáct metrů čtverečních a je mi z toho nanic, ale zároveň také musím myslet na to, že současné, moderní výtvarné umění, které se nabízí

v oficiálních prodejnách, je často stejně sterilní a nechtěně uniformní jako ty paneláky. Ale co mne nejvíc vzrušuje, dráždí, ba i trochu pobuřuje je fakt, že se na svérázných bleších trzích v moravských městech znovu prosazuje cosi, co část mé generace, odchovaná na vybraných marxistickoleninských textech, dávno odsoudila k vymření a vymizení, právě tak jako předměty zde vystavované a vyměňované: totiž obchodnický duch a talent, jež tu rozkvétají v původní podobě, v rámci zákona nabídky a poptávky, s důrazem na osobní zainteresovanost, vyřídilku, šarm, drzost, radost ze smlouvání a případného dobrého, tj. svým způsobem třeba trochu podvodného prodeje nebo koupě. Dnes vím, že spousta lidí má nadání právě tohoto typu, čich pro trh a jiné předpoklady k obchodování, nejsou mně osobně nijak zvlášť sympatičtí, ale přece jenom, co je tady nevyužitých schopností, energie, vůle vystavit se riziku určitého druhu, což všechno dohromady by mohlo za vymezených okolností přinést prospěšné oživení do strnulého a těžkopádného systému státní distribuce zboží. Dnes vím, jak relativně snadno může kdejaký trochu schopný intelektuál at už z čiré fantazie a spekulace, nebo na takzvané přísně vědeckém podkladě vytvořit model ideálního světa a může si ve svém nadšení představovat, jaké dobrodiní přinese jeho uskutečnění lidstvu. Dokud ale ve svém modelu nebude počítat s veškerou obrovskou setrvačností, jež vězí v lidské přirozenosti, dokud do něho nepojme i všechno iracionální, které se podílí na lidském rozhodování a lidských činech, výšiny a propasti lidské povahy, potud bude eventuální realizace jakéhokoliv takového plánu nejspíš jenom dalším impulsem k historickým katastrofám, jako všechny podobné podniky v minulosti.

Jelikož je zřejmé, že je tato podmínka za současného stavu lidského vědění nesplnitelná, je postoj maximální tolerance, liberálnosti, kompromisu jediný reálný, jediný, který může zaručit přežití a nesitelné lidské podmínky. Není ale tato možnost zase jenom intelektuálská iluze?

Snad že jsem tolik let chodil prakticky jenom v nejbližším brněnském okolí, cítím teď dvojnásob, jak se fakticky změnil krajinný obraz, jak se v průběhu uplynulých pětatřiceti, ale zejména posledních patnácti let obrátily vztahy, jak lidské zásahy do krajiny jsou čím dál zřejmější, dotěrnější, bezostyšnější, kde se člověk dřív přimyká k přírodním liniím terénu, teď jej najednou nemilosrdně přetváří, dálnicemi, čnicemi stavbami, tvarem pozemků, likvidací ostrůvků přírody, které překážejí (skutečně?) průmyslovému využití půdy. Nakolik je to nutné nedovedu posoudit, ale když se dívám z mikulovského kopečku do Rakous, kde je vidět dlouhé pruhy soukromých polí s nerozoranými mezemi a když vím, že i tak už Rakousko dosáhlo cíle, o který teprve usilujeme, totiž že je schopné samo se uživit a ještě vyvážet zemědělské produkty, musím o tom pochybovat. Pamatuju si, že mi jízda před nějakými deseti, patnácti lety skýtala potěšení ze styku s krajinou, že i fádni Haná měla své kouzlo mimo jiné díky starobylým cestám, stíněným alejemi mohutných stromů — kde je jim dnes konec? Sledovat okolí z okna automobilu, na to dnes není čas a vlastně zároveň ani není z čeho se těšit. Stromy hynou, lesy rezavějí, kvůli blbě televizní věži, která bude

přenášet vesměs blbě programy a nadto za pár let bude technicky překonaná, nakladli přes celý chráněný hřbet Radhoště betonové panely! A tak je to, jak vidím a slyším, na světě skoro všude.

Z Bystřice pod Hostýnem jsem si tehdy v ještě syrovém předjaří udělal výlet na úpatí Hostýna. Když jsem se vracel k parkovišti, oslovily mě u autobusové zastávky dvě snad šestnáctileté dívky. Vypadaly jako zatoulaná kořata, byly snad obě pěkné, ve své osamělosti dojemné, ale také jaksi umolousané. Dnešní mladý muž si toho asi nevšimne, ale já se nepamatuju, že by mladé dámy, mé spolužačky, v době mých poválečných šestnácti let byly někdy takhle umolousané. Ale to byla také doba, kdy páni profesori posílali mladé pány v parném červnu domů pro vázanky.

«Prosím vás, kam vede ta cesta?» zeptala se jedna z dívek.

«Na Hostýn.»

«A co je to?»

Vzpomněl jsem si, jak jsem kdysi dávno nevěděl nic o Přemyslovcích v rotundě ve Znojme, protože jsem se učil v protektorátních školách, ale pak mne napadlo, že to všechno může jít ještě dál a jednou zde bude žít generace, která vůbec nebude vědět, kde žije. A nebude jí ani stát za to, vědět to, protože už doopravdy žádná krajina nebude.

Celou cestu nazpět jsem sám sebe s úzkostí přesvědčoval, že vlastně všechny končiny, co mám rád, jižní Čechy, kraj kolem Lednice a Mikulova jsou nakonec také dávno člověkem přetvořený a vytvořený umělý svět. Je to naděje s mnoha ale a jestli, přece však naděje.

jka

A přece se točí. . .

Už devátý týden se promítá v Bratislavě slovenský film s dadaistickým názvem «Pásla kone na betone» a u pokladny stojí pořád lidé v řadě. Na zdi pasáže je nalepen papír a na něm fixkou napsáno: Pre veľký úspech predĺžené do. . . !! Připomíná to propagaci druhořadého cirkusu, však také nejsme na Broadwayi. Všude jinde by ovšem takový jev vzbouřil kulturní veřejnost. V parném létě, jaké už dávno nebylo, se lidé hrnou na domácí film o jakési Johaně a zpceni a poloudušení se ještě smějí a tleskají. Včera bylo ještě pořád vyprodáno. Podivné!

Stejnoujmennou knížku Milky Zimkové s pěkně namalovanou obálkou jsem četl hned, jak vyšla. Říkal jsem každému, že je to dobrá knížka. Kratičké i delší texty vyprávěly o tom, co autorka viděla, nebo o čem slyšela vykládat ženské na vesnici. To nejzajímavější reprodukovala s ohromnou životností v poloveselé a polosmutné tónině. Na některých místech má text zvláštní jímavost, dotkne se pradávne tragiky lidského osudu a předvede ji v absurditách, vyrůstajících z křížení starých zvyklostí východoslovenské vesnice a toho, co tu kdysi nebylo: družstva, autobusů, Ostravy, práce a peněz. Nejsympatičtější na knížce je, že se vyhnula nostalgii za starou vesnicí, která se teď ve sloven-

ské literatuře nosí a také hloupé hrdošti na člověkotvornou úlohu združstevnění a elektrifikace, která se nosila dříve a o které už ročník Zimkové našťestí nic neví. Nesporně to bylo slibné odrazení pro film ze současnosti.

Přesto jsem byl náramně zvědavý, jak se podařilo z drobných a od sebe vzdálených příběhů vytvořit ucelený scénář, který by utáhl celovečerní film. Podařilo se to. Stefan Uher a Milka Zimková si vybrali za ústřední postavu Johana z jedné povídky a navěsili na ni šikovně a organicky jiné osudy a jiné postavy. Vznikl tak soustředěný pohled na trápení dvou žen, které «sa prespali». Jedna se studnařem a druhá s vojákem. Obě otěhotněly hned při prvním milování, nány! Uhrův film však z toho nedělá morální drama po starém způsobu. Vypráví prostě, jak teď matka s dcerou žijí a jak žijí všichni lidé okolo. Dceřin poklesek ozvláštňuje všední běh života a film se s rozkoší pase na situacích, které okolo toho vznikají. Autorka předlohy si s vervou ústřední postavu zahrála.

Přitažlivost tohoto filmu však nepodmiňuje příběh, mnohem více udržuje dychtivou pozornost diváků podivuhodný sled obrazů z vesnického života, zdánlivě všední dění, pohledy na tváře, na lidská ústa, která promlouvají nejčastěji nářečím, někdy trochu spisovněji a pak také přišernou, ale dojímavě komickou českoslovenštinou ostravských brigádníků. Sám jsem měl pocit, že by mi pro čiré potěšení stačilo jen se dívat na sled sekvencí, třeba i bez děje, jen se dívat, jak v zeleném šeru přijíždí autobus, jak se děti koupají v kravině a matky klepaří, jak se majestátně valí příbuzní na svatbu, jak žena předsedy pouští cirkulárku a hodlá si odříznout hlavu, protože její muž se už s ní každý den nemiluje, jak ochotníci hrají na hřišti divadlo a kluci hrají přitom fotbal, atd.

Uher se v tomto filmu vrátil k tomu, čím kdysi začínal, on a všichni ostatní, ale v zmoudřelé a dokonale strávené podobě. V tomto filmu není cítit ono unesení z nových možností tvorby, které náš film v šedesátých letech objevil, přirozenost herců i neherců je skutečně přirozená, vše se děje jakoby nezávisle na režii a kameře, a přece je celý tento svět zvláštní pravdivosti zkomponován uměle, autorsky a se zřetelem k filosofii tvůrce. Málokdo si možná všimne, že kamera najednou hledí na svět přes staženou ovci, ale tajně se mu i tak tento pohled zatne do podvědomí. Je až neuvěřitelné, jak návrat k východiskům znovu zafungoval. Anekdotické scény, při kterých se obecnost řehtá, se najednou utrhnou a padají ke dnu provázeny smutkem. Tolik veselých scén na zasmání se málokdy sejde pohromadě, a přesto jsem si nevšiml ani jediného osvědčeného gagu. Komično je v tomto filmu jiného rodu. A při vši veselosti se tento film lidem nevysmívá, plno figurek, ale žádná pro smích.

Film se odehrává na východním Slovensku, ale nemyslím si, že je to půl úspěchu. Mohl se stejně úspěšně odehrávat v nějakém jiném kraji a v jiném dialektu, pije se všude a svatba pod dvě stě hostů je skoro na všech slovenských vesnicích na hanbu. Exteriéry tu fakticky nehrají roli. Szomolányi, Uhrův nezbytný kameramam, resignoval na vděčné záběry krás Slovenska a kromě první scény, ve které se najednou otevře krajina jako poza-

dí pro vůz s hnojem, už žádnou krajinomalbu neuvidíme. Jen jako refrén se objevují neutrální zalesněné pahorky a před nimi plachtí učitelova letadélka. O to intenzivněji snímá kamera vesnické interiéry a nádhernou zelenou zahradu Johany, kde se vlastně všechno odehraje, první milování se studnařem i závěrečná svatba. Když jsem viděl film podruhé, všiml jsem si mnoha virtuosních kousků režie i kamery, které při prvním zhlédnutí zakrývá úžas. Potřetí bych jistě zaznamenal ještě víc. Z toho je vidět, jak všechny triky slouží jednomu účelu: optickému klamu, že jsme přítomni v pravdivém světě, zatímco se díváme jen na stvořenou skutečnost, avšak sytější a poetičtější než tu, o které se domníváme, že ji známe.

Ideologické námitky vůči tomuto filmu nebudou. Není ani trošku sociálně kritický v tom smyslu, jak se to obvykle chápe. Vždyť se tu jen dovídáme, že předseda družstva místo toho, aby zavolal veterináře, trajdá někde se svou sekretářkou a tak mu zdechne kráva. V novinách jsme už četli o horších věcech. Naopak, film ukazuje, jak bohatě se na východoslovenské vesnici žije. Nešťastná Johana má koupelnu v bleděmodrém, chodí v krásných šatech, je co jíst a co pít. Na svatbě se stoly prohýbají, řízky syčí v oleji a láhve stojí v řadě jako vojáci. Ženich z Ostravy přijíždí v chrysleru. Jenže film i nevtíravě podotýká, že štěstí roste na jiném stromě. Z tohoto hlediska je to výpověď o koncích jedné sociální iluze. To však není to hlavní a taky si nemyslím, že to každému dojde. Hlavní je, že se na plátně zaskvěl kumšt, na který jsme už skoro zapomněli, hlavní je, že nás vystavuje na necelé dvě hodiny filmovému zážitku, na který tak snadno nezapomeneme.

Režisér stál před lety, tak jako mnozí jiní, před volbou. Ti umělci, kteří jsou závislí na složité technologii, to měli o něco těžší než ti, kteří byli rádi, že jim zůstal papír a psací stroj. Film se nedá dělat doma v kuchyni. Kdo chtěl dělat dále filmy, musel odejít nebo se udobřit se státem. Jak víme, bylo ve hře ještě moc jiných věcí. Zadarmo to nebylo, stát chtěl prohlášení, podpisy a jiné služby. Nevím, co musel dát Uher a co ho to vnitřně stálo. Nejlepší by bylo předpokládat, že přitom myslel pořád na ten film, který jednou udělá a jehož krása srovná všechny mravní pochybnosti. Když jsem se z Uhrova nového filmu vracel domů, zdálo se mi, že to ani jinak nemohlo být.

Se mnou se z kina vyvalilo mračno diváků, kteří se předtím tam dole, v horku a nedýchatelném vzduchu zúčastňovali zřejmě celým srdcem na filmovém zážitku. Nemohu soudit, kolik vrstev příběhu prohlédli a zda k nim došlo jednoduché poselství, které obvyklejší příběh Johany Ovšené od vysílal. Mně však připadá ohromně povzbuzující, že to, co se tak líbilo mně, se současně líbilo i tolika divákům jen v tomto jediném kině. Svědčí to o tom, že dobrým uměním jsme oslovitelní ještě pořád všichni dohromady a že to možná s námi není tak zlé, jak mi to připadá, když se dívám na televizi, nebo když čtu ráno noviny.

MILAN ŠIMEČKA

(Uveřejněno bez vědomí autora.)

Elitní texty

Když si člověk otevře v sobotu několikery noviny, s překvapením zjistí, že ve všech se opakují stejné informace. Narození sloního mláděte v některé zoo, nález pokladu někde v Tramtárii, záplavy kdesi v Indii — žádná taková zajímavost českému čtenáři neunikne, ať čte kterékoli noviny. A nejinak je tomu se zpravodajstvím z politické sféry. Všechn tisk má stejné sdělení o jednání OSN, o projevu amerického prezidenta, o událostech na Středním východě. A když přijde shora «befél», všechny deníky a týdeníky se předhánějí v psaní o jedné a téže věci, třeba o naší Zlaté kapliče a pěji o ní chválu tak vytrvale, až se kóumavý čtenář domyslí, že za tím ohňostrojem slov se skrývá nějaký humbuk.

Zijeme v informačně i myšlenkově sterilním prostředí. Obraz světa, který naše masová média vyvolávají, je jednoduchý, černobílý, přefiltrovaný a nesmírně chudoučký. Je připraven tak, aby nedělal potíže ani největšímu blbečkovi a nikoho neutil dělat si o věcech vlastní názor. Působí jako bezpečný uspávací prostředek na celospolečenskou myšlenkovou úroveň, na soudnost lidí a na veřejnou morálku. Tvůrčí kvas není možný tam, kde nedochází k vzájemnému působení, ovlivňování, inspirování, podněcování, kde se šťastně nepotkává jeden myšlenkový podnět s druhým. Jakmile se zastaví proud informací a idejí mezi lidmi, uhasne duchovní život a nastane intelektuální živoření.

Naši domácí bídu si člověk bolestně uvědomí, když se mu dostane do ruky časopis z jiného světa — «150 000 slov» (nakl. INDEX) s podtitulem «texty odjinud». Rázem se ocitne v atmosféře svobodné výměny informací, v ovzduší živých sporů o nejzákladnější věci současného vývoje. A.J. Liehm s hrstkou ostatních tu uskutečňuje svou dávnou myšlenku: dát soudnému čtenáři výběr toho nejlepšího, co přináší světový tisk i knižní tvorba, aby tak měl možnost konfrontovat široký obzor informací s vlastní zkušeností. Těch dosavadních šest svazků (plus dvě přílohy) mě uvedlo — přiznám se — do stavu jakéhosi čtenářského transu, doslova jsem se zalykal tou nezvyklou krmí, v níž se střídá jeden blok rozmanitých novinových žánrů o jednotlivých koutech naší planety s druhým blokem. Takový časopis, zprostředkující českému čtenáři stati a knihy psané ve světových i zcela «exkluzivních» jazycích, je jistě dobrodiním pro všechny ne-polygloty, ale hotovým požehnaním je pro nás, jimž jsou informace podávány na příděl z ústředí.

Obraz světa, který podává tisk, z něhož tu máme jakýsi elitní extrakt, je přímým protikladem onoho našeho domácího jednoduchoučkého a prostouchého pohledu na domov a cizinu. Střetávají se tu protichůdná pojetí, rozdílné koncepce, problémy jsou nahlíženy z nejrůznějších perspektiv, dějiny i

současnost jsou vřící kotelní sporů, o nichž si musí každý po svém dobrém uvážení udělat svůj názor a dobrat se na svůj vrub pravdy. Je to barvitý obraz života bez příkras, kde není nouze o zmatky a jednostrannosti, není to malůvka upravená Nejvyšším Rozumem do libivé podoby pro spotřebu blbečků.

Kuriózní je, že četbou «150 000 slov» se dovídáme nejen o tom, co pozoruhodného se děje v tzv. západním světě a jak ten si řeší své těžkosti vyplývající z jeho zahnívání, ale i o tom, co hýbe našimi sousedy a přáteli nejbližšími v zemích socialismu. Ani o nich přece nesmíme vědět všechno, ale jen to, co je po úradku Úřadu pro nás vhodné. Už delší čas mezi námi např. obíhaly chýry o jakémisi maďarském románu, úplně prý senzaci. A hle, teď se o tom můžeme přesvědčit: E. Galgóczyová napsala novelu «V mezích zákona» vskutku způsobem, který českému čtenáři vyrazí dech tím, jak volný má v něm autorka prostor pro pohled na celou skutečnost poválečného Maďarska. A kousek dál od nás — Jugoslávie. Nikdo si nedělal iluze o tom, že se Titův režim se svými stalinistickými odpůrci nemazlil. Ale jak se tenhle historický fakt promítl do současné jugoslávské společnosti co otázka její mravnosti, o tom měl povědomost u nás asi málokdo. Proto hra Dušana Jovanoviče «Karamazovi» a ovšem i všechny další příspěvky v «jugoslávském bloku» v č. 5 jsou pro nás objemem nové sociologické, politické a etické problematiky.

Vybírám jen dva příklady, ale mohl bych je rozšířit o desítky dalších. Ještě aspoň jeden doklad toho, jaké myšlenkové podněty přináší «150 000 slov» i z oblasti vysloveně filozofické, jak vyplňuje mezery v našem vzdělání — ale ať se nikdo necítí dotčen: Nikolaj Berďajev je pro nás jen prázdným pojmem, protože jeho spisy v knihovnách nejsou, a tak na něm v našem povědomí stále ulpívá nálepka idealistického «tmáře». Několik kapitol z jeho knihy Ruská idea však ho představí jako nesmírně zajímavého a originálního myslitele, jenž se svobodně pohybuje po celé rozloze ruských dějin a pronikavě reflektuje osudy své vlasti.

Ovšemže zajímavé nejsou jen příspěvky literární a filozofické. Stejně naléhavě potřebuje člověk poznat názorové spory třeba o problému Jalty, Středního východu, světové ekonomiky atd. atd. Každé číslo «150 000 slov» je prostě jakási tlaková bomba, v níž je nahuštěna spousta informací a myšlenek, důležitých pro zdravý duchovní vývoj každého, kdo o takový vývoj vědomě usiluje, jsou v ní «vitamíny», nezbytné pro intelektuální život. Založení tohoto časopisu je nesporně významný počin a lze jen litovat, že není k dostání ve stáncích v Praze a okolí.

jn

Poznámka redakce: Časopis si můžete předplatit na adrese: INDEX (150 000 SLOV), Postfach 410511, 5000 Köln, NSR, za roční předplatné \$ 10 nebo DM 25. Od nedávno vyšlého čísla 7 bude v příloze vycházet na pokračování slavný román George Orwella «1984».

Už je, chlapci, malý termín

(fejeton)

Moto: Kdo si na strom vyleze,
pro toho sú střešně.
Můj fejetón pro toho,
kdo umí psat přesně.

Dyž sem byl malučký pacholíček, jak i vy jste byli, skočil mně nevím kdo na malíček, jak i vám skočili. A ta cenná křivda utrpěná v citlivém věku nás už navždycky rozlítostnila ke zpěvu. Od radosti se tak pěkně nezpívá a křivdy příšle už na tvrdého člověka nezuslechlují ho, ale činí z něho bestyju.

Dycky sem si myslél, že však je život dlouhý dost, abych se naň stihl připravit. Moje příprava — chodění hore dolu, hledění, čtení, hraní na housle, zvláště z not, myšlení do foroty a tak. S růstem mě psychické osobnosti přicházely na mne nové a nové akademické otázky, jako proč kalino v struze stojiš, nebo hlavěnko hlavěnko kde je tvoje tělo, a s růstem těla otázky obyčejné, jako co dělá Běta v zelené trávě, v trávě zelenéj.

Náhoda nebo co, ale spíš hra dějin nebo čeho způsobila, že se naše mladost potkala s nadějným momentem v osudu naší země. Bylo zas jedenkrát po vojně a nám se zdálo, že je příležitost opravit tento svět: vybrat z něho nejhrubší kamení a místy ho možná i trochu narovnat, kde má moc hrbů. Byli jsme ochotni, a někteří možná schopni, vlastní silou stvořit, co všeci lidé z radostí čekali a co andělé sú nám zvěstovali, ale co samo nechtělo přijít. Žádný dál nemínil jak ten křiváčkář z Liptála po světě vandrovat, puténečku nosit, na každéj hospodě nocleha si prosit, a každý si troufal vystavit si zahrádku z dobového dřeva, přišla za mnú moja milá, že by neco sela. Nejavantgardnější z nás byli by dohlédli k rajské zahradě, kdyby nebyvaly dva vršky na závadě. A k jejich odkopání nezešli zme sa my v komunistickéj straně, v straně komunistickéj?

Hore Vlárú, dolu Vlárú, všecko dělám, co ně kážú, zdá se to dneska neuvěřitelné, a pohlédna na nás, i nelogické: že kdosi takový jak my mohl se dát na něco tak nemúzického. Ale stalo se, a stalo se to z naší povahy! Dostalo se to do nás ze stravy čili ze země, a určitě je na vině naše špatná i dobrá výchova. Chytli jsme to z vědeckých knížek nebo z náboženství, přivedli nás k tomu přátelé i nepřátelé, a já si nově myslím, že to máme i z těch písniček. Nešli my jsme vlastně na zboj? V našich mladých padesátých letech netancovali my zme s šenkéřečkú zhusta, aby její komorenka ostala pustá? A kdo se to přikradl s kulturní úderkú k dědině, a potom odvedl fojtovi z mašale koně? Falešně teda zpíváme, zpívajíce, že prý na lipě fták, pod mostem rak, ve vodě rybička, ve mlýně Hanička, protože jaký rak, jaká voda a co se dělo s mlýnem? Kdo to všecko odhlasoval pryč? Máme my na takové písničky ještě právo? Tož napřed, ty sviňáku svinský, združstevnit hoféry, a včil sám stonat kdybych já měl kopanicu trárá?

Když měsíc jasno svítíl, my jsme posilovali průmyslový potenciál krajiny, aby byla železnější, recepisa krinolína. Zchemizovali jsme zemědělskou výrobu, kdo pro ňu poleze hlava mu obleze. Zorganizovali těžbu pokladů jedním směrem, hop cup. Navázali vyčerpávající ekonomickou kooperaci, paladrija paladra, a uzavřeli pádné přátelství, hojtajda. — Čekám obranné napomenutí, že nesmím zapomenout na naše lepší momenty: na ten obrodný proces. Na to pamatuje písnička z Vidče: brodíl Janek koně v téj jordánskéj vodě, koničky nad vodú, Janiček pod vodú.

Když dneska bilancujeme naše politické cifry, stínál bučka u potúčka nedoťal ho, kdo z nás čekal klidný život, nedostal ho. Můžeme se pták ptákovi samozřejmě žalovat. Jenže na co? Na naši mladost, ale i na starou ražnost mládí? Na své dobré úmysly, ale špatný rozum? Na dobrý rozum, ale špatnou vládu? Na dobrou vládu, ale falešné kamarády? Ach ty jedličko přeblahoslavená! Dobří zpěváci, jak jsme my, nesmějí si stěžovat ani na osud země, protože ten je stará písnička: skrze mocnosť piemontskú hájit korunu císařskú. . .

Mockrát už mi napadlo, jestli jsem se toho roku 1946, když jsem jel do Prahy pro hrách, neměl raději vrátit, Valach! Ale osud země byl bych prožil stejně, jenomže v ubožejším postavení. Dostávám někdy akademickou otázku, jestli bych nechtěl žít znovu. Přemýšleje nad tím, ale i nepřemýšleje, cítím pokaždé divnou až zespoda nechuť k životu ještě jednomu. Další otázka bývá, či bych nechtěl být dnes mladší. Ano, nechtěl. A co prý bych, kdyby to šlo vrátit, udělal jináč. Nemaje vlastních delikátních slov, obrátím se zas k písničce, k valašské z Prahy 7: ustup nabok, cérečko, dokáď stoji pérečko. Také jednu sprostou otázku jsem nejedenkrát dostal, jestli bych během čtyřadvaceti hodin nechtěl žít jinde. Správně, i když nepřesně, písnička z Mirošova odpovídá za mne: dyž pomaširujem tři sta mil za Vídeň, nic neuhlídáme, jen taliánskú zem.

Každého roku víc a víc přichází podzim, jablěčka už sozrávajú, kdo jich bude trhati, kdy sa budeš moja milá, kdy sa budeš vdávati, děvčata orešánské zas už jdou na panské, ani sem nekradl jako inší kradli, a včil sa mám postavit pred tureckú armádu? Maje trochu víc mstivosti, měl bych často chuť zazpívat: daj ně bože takovéj odměny, co by pršalo tři roky kamení. Ale nemám mstivost žádnou. Nejlepší naděje je vždycky bezdůvodná, protože v to nejhorší se člověk prostě bojí uvěřit. Krom toho je čím dál víc logické, že bude lepší. Je pravda otázka, kde budeme chlapci bývat, až sa bude rozednívat. Nad Lidečkem zelený háj, tam je bože veselý kraj. Šak cigán nemá nic, vyskočí jak zajíc. Ešče vlna na baraně.

(K 60. narozeninám Františka Pavlíčka z Lukova, prosinec 1983)

(Uveřejněno bez vědomí autora)

O NĚČEM JINÉM

Brzy poté, co se stal Jan Kozák předsedou nově vzniklého Svazu čs. spisovatelů, měl v jednom televizním pořadu rozmluvu s tajemníkem Donátem Šajnerem. Pochlubil se v něm, že chystá velký politický román, kde ukáže všchnu proradu pravice v kultuře a zkázu, kterou způsobil rok 1968 v celé naší společnosti. Jako už tolikrát, i tentokrát se ukázalo, že sliby jsou chyby. Ten velký román J. Kozáka pořád ještě nemáme. Ale nevadí, jsou tu přece jiná jeho díla, poslední z nich román ze současnosti *Adam a Eva* (Čs. spisovatel 1982). Snad v něm najdeme skutečně alespoň něco z toho dávného slibu a především vzor angažovanosti, o níž tento národní umělec mluví kudy chodí.

V autorském úvodním slovu se J. Kozák přihlašuje k flaubertovské realistické tradici: «Adam jsem nyní já, tak jako Eva jsem já. Všechny postavy románu jsem já». Takto přeformulované slavné Flaubertovo vyznání «Ema jsem já» bylo ovšem rázem zbaveno svého smyslu, neříká se tu totiž nic víc a nic míň, než že autor románu stvořil svou fantazií všechny figury příběhu, ale tím se z té věty dokonale vytratilo to základní: do které z nich vložil kus svého charakteru, temperamentu, osudu, snu.

Vstupme však bez ohledu na to hned do děje.

Adam je roudnický sadař, s nímž se setkáváme v den jeho pětapadesátin. V několika kapitolách nám vyloží, co prožil za posledních sedmnáct let a v závěru se znovu vrátíme do současnosti, k oslavě pětapadesátin. Po krátkém prvním manželství Adam ovdověl a znovu se oženil s rozvedenou paní Evou, ženou horkokrevnou a žádoucí, jež «má krok mladé krásné klisničky», takže každý chlap se za ní «se zalibím, či dokonce se závistí mlsně ohlédne» (s. 78). Adam odvázně zavádí pěstování broskví tam, kde to odporuje dosavadní praxi, má velké úspěchy i s šlechtěním dalšího ovoce a v pěstitelství vidí radost i smysl svého života. Překážky mu ovšem klade nejen příroda, mrazy a sucho, ale též nepochopení některých funkcionářů. K jeho rodinnému štěstí patří dvojice dětí: Tomka vyženil, Lucie se mu narodila brzy po novém sňatku. V jediné věci byl osudem potrefen: po těžkém potratu už mu Eva nemůže dát syna. Jinak však může bilancovat svou minulost s oprávněnou hrdostí a s plným uspokojením. Všechno se mu dařilo, měl úspěchy v práci i v soukromém životě.

Žánrově má zřejmě jít o jakousi úsměvnou romanci, o epiku, která chce překypovat pohanskou radostností, opájet se smyslností přírody i člověka a strhovat odvážnou obrazností, čerpanou z erotické oblasti. Proto kořeny stromů pronikají do země «jako do ženského klína», pupeny topoří a rotunda na Řípu připomíná – což jistě není zrovna originální – bradavku na krásně oblém ženském prsu; zato zcela neobvyklé je přirovnání slunce k obnaženému zlatému prsu, z něhož «saje jaro»; štěstí má pro Adama ovšem vždycky «podobu krásné . . . milostiplné ženy», «poskytující bujně a kypré radosti». Všechno zkrátka praská pod náporem vášně a živočišného pudu, chřipí se chví tou-

hou, z očí srší blesky, každá pořádná ženská je «šťavnatě a dráždivě kyprá», «lákavé, zvoucí ženské teplo z ní zrovna sálá», takže muž má věčnou touhu «se do ní zahryznout» atd. Po stránkách knihy neustále kolotá rozbouřená krev, krev pálí, vře, buší, koluje, hrne se, tepe, slívá se, ohlušuje, proudí, rozjařuje, vřání se do srdce a proniká do žil, stoupá do mozku, ale krev rovněž «v těle šije» (!). Když se Eva po delším nepochopitelném zdráhání konečně přizná, že i ona po Adamovi touží, je to scéna jak vystřižená z Červené knihovny: «Vždyť já . . . , já, Adame, byla příliš dlouho sama. Sama . . . Uzavřená jako škeble». Vtom to na ni přišlo «jako náraz»: «Celá teď planula žárem. Ach, ta skrytá vitalita, ta náhle probuzená vašeň, která v ní vřela» (s. 57).

Autor však nachází barvy i pro obrázky intimní, lyrické něhy. Takhle například laškuje Adam o Evě: «A umí se přitulit, lísat se jako kočka. A kocour u ní mlsounsky přede. Zlákala by mě, potvůrka, kdyby vůbec ještě bylo třeba rozněcovat oheň» (s. 74). V těch chvílích prý v něm «radost bublá jako potůček ukrytý pod zemí» (!).

Aby se ozřejmilo, že sklouzávání do banalit je tu stejně samozřejmé jako výrazové stereotypy, uvedu několik příkladů slovesné šablony, kterou autor vnímá svět: «starosti mě přímo pohlcovaly», «radost z ní zrovna tryská», «chřipí se jí zrovna chvělo», «postel ho zrovna pálí», «čas se zrovna vleče», «radost ze života z ní přímo tryskala», «všechny tyto snahy tryskaly z jediného vášnivého srdce», «krev v ní jen pulsovala», «zuřivost mnou přímo lomcovala», «vztek mnou přímo lomcoval», «nervy jsem měl zrovna obnažené», «louka jimi přímo svítila», «vzduch byl přímo prosycen aromatickou, nasládlou a lehce navinulou vůní» a o pár stránek dál: «vzduch byl přímo prosycen ostrou a pronikavou, navinulou vůní» atd. atd. Je-li něco pěkné, musí to být pěkné «po čertech», i čerty se to tu jen hemží, «k čertu», «čert je vzal» apod. užívá co chvíli nejen vypravěč, ale každá figura, aby prokázala své rozhorlení a spravedlivý hněv.

Stylistické stereotypy prozrazují, že v základech Kozákova pohledu na svět tkví otřelé vnímání a myšlenková bezradnost, jež mu nedovolí dojít ke skutečně osobitě obraznosti, metaforicky umocňující krásu a jedinečnost života. Výrazová násilnost a květnatost mají tu jedinou funkci: skrýt vnitřní prázdnotu, budit zdání bohatství a košatosti tam, kde je naprostá sterilita myšlenková a citová, kde trčí kostra schématu.

Autorovo chápání života se neprojevuje v silných slovech a výbušných vášních, prudké smyslovosti a kypré ženskosti, nýbrž v tom, jakou má spisovatel koncepci člověka. Tady se ukáže jeho duchovní rozvinutost a rozlišovací psychologické schopnosti jeho talentu. U Kozáka nám nemůže uniknout do očí bijící rozpor: zatímco příroda hýří plodivou silou a rozmanitostí forem, člověk je ubožácky vymezen jediným rozměrem: politickým. Buď jedná politicky správně nebo nesprávně,

buď je tvořivý nebo zkostrnatělý, buď odvážný nebo úzkoprsý. V jiné poloze se člověk u Kozáka vůbec nevyskytuje, nejedná a nemyslí, nemá k tomu ani příležitost. Pro každou jeho postavu je charakteristická naprostá vnitřní chudoba a nesmírně zúžené lidské «zázemí». Jeho hrdina dokáže hodnotit své protihráče jedinečně kádrovou šablonou, jejich povaha, osud, důstojnost atd. jsou věci, jež mu unikají a nijak ho nezajímají. Kozákovi je vzdáleno odstiňování, chápání složitosti lidských zájmů, vědomí, že člověk je bytost mnohorozměrná a sama sobě záhadná.

Dobře ovšem ví, že takto obnaženou ideologickou abstrakci musí pro čtenáře nějak «zlidštit», dát jí zdání kypivosti života. Proto neustále nanáší křiklavé barvy, proto své hrdiny slovně ličí jako smyslné milence života a «všech krás světa», proto se Adam musí věčně holedbat, že v něm nikdo nemusí rozněcovat oheň, neboť je jako hřebeček věčně při chuti, proto nám ho autor přibližuje jako «starého labužníka», který rád popije dobrého vínka a umí ocenit dobré papání. (Mimochoodem, v úvodním slovu se za «starého labužníka» prohlašuje sám J. Kozák. Jak je nám hned blízký a sympatický touhle zlidšťující vlastností, jak hned rádi zapomínáme, že jako literární politik projevuje chuť velmi mdlou a omezenou).

S tímto povrchním jednorozměrným pojetím člověka je ovšem spjata i podstata konfliktů, do nichž se jeho protagonista dostává a které musí «řešit». O konfliktech se vlastně nedá mluvit, nestřetnou se tu totiž nikdy dva životní názory, dva rozdílné lidské světy, dva protikladné charaktery, ale opět jen a jen dva *politické postoje*, z nichž jeden musí být ovšem správný a druhý se musí projevit jako mylný.

Adam je – jak jinak – typem kladného hrdiny, je to věčně nespokojený hledač nových způsobů pěstitelství, stále si klade nové úkoly a je veden snahou být prospěšný celku. Svou průbojností naráží – jako všechno, co se pohybuje – na síly, které trčí na místě, na zkostrnatělost, úzkoprsost, netvořivost, na byrokraticky chápanou linii strany. Tyto síly představují v románě dva funkcionáři zemědělského odboru ONV, jeho někdejší sok v lásce Oldřich, a zejména předseda odboru Patočka. K prvnímu střetnutí dojde, když po vymrznutí části broskvoňového sadu odmítne zemědělský odbor schválit plán další výsadby. Výbušnému Adamovi ovšem hned «krev nalévá žily» a láteří: «Ten namyšlený a sebejistý, mocí obdařený blbec! Pařez! Pařez, o který se na každém kroku zakopává. Není snad takový omezenec a hlupák horší než nejkrutější mráz, který spálí zemi?» (s. 63). Ale včas si uvědomí, že přece může jít od kovářička ke kováři: «Nevíš snad, kde se u nás vládne?» I vyhledá tajemníka OV KSČ Lojzu Sitaře, s kterým kdysi «chytávali čolky a pulce». A světe, div se! Sitař rozhodne správně, ve prospěch Adama! A hned vytáhne láhvinku svatovavříneckého, aby bylo zřejmé, že ani on, ač vysoký funkcionář, není suchar. Adam si oprávněně říká: «Chválabohu, že máme takové lidi, jako je Sitař» (s. 71).

A je po problému.

Podruhé se stane cosi podobného. Adam chce rozšířit plochu ovocného sadu, ale tím by zabral i kus zahrádkářské půdy, jež patří členům JZD. A

zase je oheň na střeše a zase se střetne s Patočkou. Sitařovi trvá tentokrát jeho šalamounské rozhodnutí déle, musí si celou záležitost prověřit, ale nepokrytě Adamovi drží palce, přeje mu, protože je tak nezkrotný experimentátor. Zato Patočku vidí i on kriticky: «Vždycky cítil hlubokou nedůvěru ke všemu, co podle něho překračovalo nebo křivilo linii, považoval to za zradu. Držet – nepovolit v ničem! To jediné bylo správné a nutné. Nahoře přece vědí . . .». Ale vždyť to je kádrové hodnocení a portrét funkcionáře ustrnulého, dogmaticky uvažujícího, brzdicího vývoj. Zapamatujme si to!

A jaké konflikty se objevily v soužití Adama a Evy? Jaké museli oba překonat úskalí, aby poznali líp jeden druhého i sebe sama, aby se prohluboval jejich citový svazek? Vskutku, po čase došlo i mezi nimi k jistým rozmíškám. Eva se začala chovat divně, utrhovala se, byla nevrlá. Adamovi to vrtalo v hlavě. Co se to s ní «k čertu» děje? Ale bylo to nakonec velmi prosté: Eva mu prozradila, že má každý měsíc své «černé dny» a tehdy prostě není ve své kůži. To musí Adam pochopit. Adam to pochopil a hned měl po trápení.

Podruhé to bylo mnohem vážnější. Statek už dlouho marně žádal o přidělení závlahové soupravy, ale firma Sigma tvrdila, že nejsou, že se vyvázejí za tvrdé valuty do zahraničí. Adam opět láteří a ví, jak by se celá věc dala řešit rozumně, ale jako když hází hrách na zeď. Jednoho dne však přiveze ředitel statku zaměstnance této firmy inženýra Štádlera a uspořádá ve sklípku pijatiku, aby ho «obměkčil». Tam se Eva na milého inženýra do slova přilepí a tančí s ním skoro do rána, «celá zrovna srší dravou ženskou smyslností» (s. 184). Adam se nezná a vylaje Evě bez servítků: «Prokristapána, jako nějaká děvka . . . Jdi, táhni si za ním! Slyšíš? Jdi si!» (s. 187). Od té doby spí Eva odděleně, v dceřině pokoji. Když už to rozladění mezi manželi trvá asi měsíc a hřebeček Adam může oči nechat na nadrech mladých brigádnic v lehkých letních blůzičkách, Eva si za ním sama zajde a vše si s ním «rozříká». Oč šlo? Inu o toto: inženýrský floutek byl pochopitelně z Evy na větví a obtěžoval ji kdesi za stodolou, kde mu cosi na zahradě ukazovala. Za tohle se mu chtěla pomstít, a proto s ním schválně ve sklípku koketovala, aby mu popletla hlavu a pak ho pěkně zase usadila. Ale jí šlo ovšem zároveň o něco mnohem závažnějšího: vymámit z něho zavlažovací soupravy! «. . . co jsem chtěla, toho jsem dosáhla. Zavlažovací souprava je tady. A co vy všichni s těmi svými poradami, plány a konferencemi? Se vším tím vaším jednáním na okrese i na kraji? . . . Tady, Adame, vidíš, jaký je život. . . Všichni se pěkně chytěte za nos!» (s. 198-199). Adam se za nos rád chytí a je zase všechno v pořádku, to byl poslední nelad mezi manželi. Od té doby všecičko klapalo: Eva dobře vaří (spíž má vždycky plnou!) a pěkně se obléká, oba si navzájem pomáhají, spolu se radují a vášnivě se milují. Dovídáme se dokonce, že ona před milováním osprchuje vlažnou vodou, zatímco on si dá nejdřív teplou koupel a pak teprve studenou spršku.

A tak tedy docházíme k závěru, že v celé této próze se nevyskytuje jediný skutečně vážný životní konflikt, vyplývající buď z nezkrotné Adamovy povahy a pracovní aktivity či ze složitostí, jež čeká

každé normální lidské soužití. Z dávnověku socialistického realismu se tu hlásí jen trochu přetřená «teorie bezkonfliktnosti». Pochopitelně: tehdy i teď vychází toto estetické pojetí skutečnosti z toho, že v socialismu žádné konflikty nejsou, existují jen zatím nevyřešené problémy. Jakmile se o nich dozví stranický tajemník, ihned je moudrým rozhodnutím odstraní. Úsměvnost celého příběhu má blízko k operetní lehkosti: tam jako tady nejsou srážky mezi lidmi projevem hlubokých životních rozporů, v nichž se vyjevují charaktery a postoj k nadosobním hodnotám, překážky mají jen vzbudit určité napětí, dojem větší zajímavosti, ale každý předem ví, že hrdinu nijak neohrozí, že všechno dobře dopadne, protože nad životem bdí dobrotivý a vševědoucí stranický tajemník, mocný ochránce všech odvážných hledačů nových cest.

Autor užívá ovšem silných slov, aby prokázal Adamovu «bojovnost», ale nikdy ho neukáže ve skutečném boji, stále se omezuje jen na jeho bouřlivácké výpady: «Zatracení podělaní! Chci snad příliš mnoho, když si беру právo vymýšlet, hledat, zkoušet, nalézat a ztrácet, a znovu se lopotit, zkrátka tvořit, objevovat nové? Je to přece naše právo i povinnost. My teď přece řídíme svou zemi. Život v ní je lepší, než býval. Ale nenamlouvejte si, že je v ní všechno v pořádku... Být poraženi sami sebou, to by byl krutý osud! K čertu, a že bych se tedy měl bát ozvat se a ukázat, kde nás bota tlačí?» (s. 233).

V tomto stylu obecného horlení proti podělaným se nese celý románový příběh. Po celých těch sedmnáct let, o nichž Adam vypráví, se nezměnilo zhola nic, invektivy proti dogmatickým hlídačům stranické linie, proti těm brzdařům socialismu jsou věčně stejné. Poslechněme si ještě jednu charakteristiku Patočky: «Patočka je podezřívavý ke všemu, co už nebylo usneseno a předepsáno. Je přesvědčen, že tak nejlépe ochraňuje, co jsme vydobyli... Je takových víc a podobají se jeden druhému jako vejce vejci. Ach, čert je vem! Kdyby mohli, upálili by každého, kdo nemyslí právě tak jako oni» (s. 93).

Kdo však vlastně jsou ti mocí obdaření blbci, pařezové, omezenci, hlupáci, zupáci neschopní myslet, schopní jen tupě plnit rozpisy, ti, co vyse dávají ve svých funkcích a pletou se jen pod nohama bojovníků za pokrok? Do jaké politické příhrádky patří? Ze všech jejich charakteristik je zřejmé, že jsou to «konzervativci» z 60. let! Adam brojí především proti nim, chtěl by mít na jejich místě funkcionáře tvořivé a průbojně jako je on

sám. Celým svým postojem a bojem by tedy měl být blízký těm, kteří chtěli tehdy probjovat společenské reformy a překonat vývojovou stagnaci ve všech sférách. Nevstoupil tu snad národní umělec Kozák postavou svého hrdiny do zápasu proti dogmatikům a nežehná nakonec těm, kdo měli kdysi odvahu jít za něčím nevyzkoušeným?

Tím se dostáváme k nejpozoruhodnějšímu rysu Kozákova románu. Třebaže Adam je veřejně činný, třebaže se neustále stýká s okresními i krajskými funkcionáři, jezdí na aktivity, je vyznamenáván i v Praze a třebaže je tedy homo politicus – nezmíní se ve své zповědi v den pětapadesátých narozenin ani slůvkem, ani nejvzdálenějším náznakem, že jeho práce a snažení se nějak dotkly společenské změny kolem roku 1968! Jako by prostě v dějinách této země osudná tzv. krizová léta nikdy nebyla a jako by do života každého občana tak či onak nezasáhl rok 1968 a léta následující! Ale hrdina románu tuto dobu naprosto klidně obejde, neví o ní, i když se tehdy hledaly nevyzkoušené cesty socialismu, k čemuž by přece musel Adam něco říci nebo si o tom aspoň něco myslet – byť třebaš nelichotivého. Ale Adam nic, vůbec nic! Slaví své pětapadesátiny někdy kolem roku 1975 (dá se snadno vypočítat, že se narodil nejspíš v roce 1920 – v době krize byl kluk asi desítiletý), ale nejstrašlivější léta ohrožení socialismu se v jeho životě nijak neprojeví, nijak se nezměnili jeho nepřátelé, pořád jsou to titíž nafoukanci, omezenci, tupci jako v době, kdy začínal. Jan Kozák tedy nevyužil ani této nabízející se příležitosti a raději zavřel oči před tím, co určovalo *politicky* léta, o nichž jeho román, hodnotící člověka výhradně *politicky*, jedná. Spokojil se s dávnověkým socialistickorealistickým schématem «boje nového se starým» (totožným s pohádkovým bojem dobra se zlem) a ani se nepokusil «zživotnit» je zasazením postav do konkrétní reality doby. Stroze se drží této dvojpólové šablony, protože dobře cítil, že nemá umělecké síly na zvládnutí skutečně životných konfliktů, že by jeho kladný hrdina musel žít nějakou akcí, ne pouze chrlit slovní výpady proti pomyslným odpůrcům pokroku. J. Kozák proto rezignoval na základní zásadu realismu a rozhodl se pro nadčasovou idylku, v níž se nic nehýbe, čas stojí, lidé se nevyvíjejí. Přesnost dobových okolností nahradil pseudokonkrétností obecně politického horlení a kádrových charakteristik. To je vše, čím svůj příběh sadaře Adama a jeho ženy Evy učinil «současným». Kozák nepřeskočil, ani nepřelomil – on podlezl!

Aby tato suchopárná konstrukce obecných ideologických proklamací tolik neodpuzovala, navěsil na ni autor zářivé cetky, své schematické politické kádry vydává za vášnivé milovníky života, žen, vína, všech rozkoší světa a domnívá se, že tím utajil základní rys své metody. Nikoli, z každého řádku číší strach před složitou pravdou dějin, neschopnost vnímat člověka jako mnohorozměrnou bytost, a zcela abstraktní koncepce života. Ve stylu J. Kozáka se dá říci, že je to «přímo katastrofální» umělecká prohra.

MILAN JUNGSMANN

(Uveřejněno bez vědomí autora.)

L70

CO SE STALO NA HORÁCH

Každý rok na Silvestra v podvečer vycházím ven, někdy pěšky, jindy na běžkách a líčím všechny své smysly jako pasti. Číhám, zda nezahlednu znamení, nerozpoznám šifru, nezaslechnu hlas anebo zda se ve mně nerozechvěje tušení at hrozné nebo krásné. Hledím po nebi a pozoruji mraky, odkud a kam letí a jakou rychlostí, vidím jak se ženou anebo jak se plouhají po vrcholcích hor, letně hloučí a prostupují a vytvářejí obrazy, z nichž soudím na budoucnost. Posuzuji barvu nebe, číhám vzduch a v jeho vůních cítím věky budoucí radosti a trápení.

Ve výšce nad tisíc metrů je vzduch řidší a hlava čistší. Soustředím se třeba na nějaký detail, kořen, měkkou výduť, kterou vítr vyfoukal ve sněhu, na ostrou a zároveň oblou hranu s něžnou prohlubní, na hučení potoka, kmen stromu a když se zmocním drobnosti, když ji do sebe ponořím, posunuji své smysly v kruhu metr po metru, přibírám stromy, hory, údolí a nebe, až do sebe pojmu celý viditelný svět a pak pocítím klid, anebo neklid a podle toho pak hádám na povahu budoucího roku. Tak třeba předloni padla na mne celá tíseň loňského roku, připadala jsem si jako kůl, který musí snášet rány palicí a nemůže se ani hnout, už jsem viděla, že se mi nepodaří skoro nic, že vydám velké množství energie zbytečně, že budu chtít něco někam posunout, ale ani se to nehne, naopak vsrkne mne to jako úhorná planina déšť. Budu se držet pořád jako buldog, který se prý drží lýtka, dokud se mu nevypíchnou obě oči najednou. Nadána vyšší inteligencí, pustila jsem se včas a tak nejenže jsem neoslepla, ale za odměnu jsem začala líp vidět.

Jenže potom už vidí skoro každý, horší je to během, anebo předem. Loni, tedy vlastně předloni na Silvestra, byla mokrá, studená mlha, nebylo vidět na oblohu, ani na les, který je odtud pár metrů, šedivo a zklamaně se sem valilo z druhé strany hor sedlem a mně bylo úzko a těsno, nehybně jako když kočku zaváže do pytle, neměla jsem chuť ani jít oslavovat konec prožitého roku a nechat si přát štěstí, které budu mít, kdy vyklouznu z příštího roku s rozbitou hubou a očima prohlédnutýma. To se také stalo.

Jednou, pamatuji si, bylo nebe čisté a mělo krvavé vrásky a hned jsem věděla, že budu mít starosti a ještě jindy jsem viděla na nebi postavu muže, který se přehloučil v embryo. Myslela jsem tenkrát, že asi budu mít dítě, ale místo toho jsem zjistila, že ten muž visí na pupeční šňůře někde jinde. Byla bych ho musela ufiknout, ale moc plakal, tak jsem ho tam nechala. Visí tam dodnes a pláče.

Když myslím na loňský rok, vyplouvají mi z hustých mlh a sedlin, z únavy a z opakování stejných slov a situací některé hezké chvíle a dny a proto je ten rok hodný zapamatování. Tak třeba se mi v minulém roce začali vracet starí přátelé. Zvlášť na podzim se objevilo hned několik lidí, které jsem po léta neviděla ani o nich neslyšela. Měla jsem z toho radost, ale napadlo mne, jestli se nějaký kruh neuzavírá, jestli to není už součást smrti, když se lidé začínají vracet v kruhu. Přišli s otevřenou náručí a já nevěděla kam dřív. Sotva stihnu projevít přátelství každému z přátel aspoň jednou do měsíce a teď mám rozšiřovat počet? Dozvěděla jsem se od nich jak dopadli někteří lidé, kteří se mnou studovali a byla jsem překvapená, jak špatně. Tak třeba obě královny krásy jsou v invalidním důchodu, nemocné a prý nešťastné. Nemoci mezi čtyřicátníky a dokonce úmrtí bylo tolik, že jsem prosila, aby mi o tom už nepovídali, že už to nechci slyšet.

Na podzim přicestovala najednou má dávná přítelkyně a kolegyně až od klokanů. Setkala jsem se s ní náhodou a po výměně několika dotaznických informací jsme obě zjistily, že jsme pořád stejné, jako by mezi námi neleželo čtrnáct let odloučenosti. Nastal pak okamžik vytrženosti ze systémů politických, zeměpisných a intimních, víc k mlčení než k mluvení a přece k porozumění. Pak jsme se rozloučily a ona se zas vrátila ke klokanům. Možná, že tam zmoudří dřív než tady, kde člověka pořád někdo sráží nebo naopak podpirá, mučí a zase ošetřuje, ale obě jsme měly pocit, že jsme až dosud vždycky šly až na poslední mez a že ta mez se neustále vzdaluje, že meze nemáme dosud nepohnutelné, žádná vlastní vězení a jalová břemena.

Také jsem se v minulém roce potkala s jednou dámou, opravdickou, jako je moje maminka. Je ze staré pražské kulturní rodiny a žije v zahraničí, ale to je jedno, protože její duch mocně prozařuje i zakouřenost podvečerní malostranské kavárny. Duch prorůstá generacemi, kultura, vzdělanost a otevřenost myslí se zapisuje do genů, urozenost se dědí a proměňuje se ve štěstí a plodnost, stejně jako naučenost, falešnost a nepravdivost se po generace proměňuje v konkrétní neštěstí.

Pak jsem potkala jednoho muže, aby zas neřekli, že jsem proti nim a ten mi připadal pravý jako krokodýl, až se bojím dozvědět se o něm víc. Také jsem v minulém roce měla sny, z nichž tři byly prorocké, tedy od Boha, ale zatím se nesplnily. Sny si nechám do knížky. O čem by člověk psal, kdyby neměl sny, když už realita nikoho nebaví. Mám však naději, že se zbavím něčeho, s čím léta beznadějně zápasím jako Herkules se lvem. Jaké krásné krajiny se potom přede mnou otevrou, kolik energie uvolní, jak se budu vznášet a nabírat výšku jako káně, anebo jestřábice.

V minulém roce se mi líbilo ležet nahá v horkém písku a poslouchat, jak se moře líně válí, anebo jet v noci na kole a obličejem a tělem prorážet mraky hmyzu, který se tetelí radostí z krátkého života v sladké letní noci. Slunce zapadalo do moře a zase z něho vycházelo a také pořád cítím vůni pralesa a zapářených rašelinišť.

Jednoho adventního rána jsem seděla s přítelem v domečku na břehu řeky. Nad vodou se válela šedá mlha, rackové jí proletovali, jez hučel a po řece se skoro u okna nehlukně sunuly velké nákladní lodi a my

se k sobě mlčením přibližovali. Já jsem si při tom uvědomila, že krása a nezapomenutelnost okamžiku spočívá v jeho neomezeném trvání. Co je předem dáno v tom nemůže být rozplynutost a tedy ani věčnost.

V letošním silvestrovském ránu jsme se vydali na běžkách od východu k západu. Na západě bylo nízko nad obzorem jasně zelenkavé světlo a připomínalo mladé, křehké rostlinky budoucího jara. Mraky, které světlo obklopovaly, byly šedorůžové jako hrdliččí bříska a najednou se blíž k nám roztrhly a z hloubi nebe vyplula modrá, která mi připomněla oči mého prastrýce kováře. Stávala jsem za jeho obrovitými zády u výhně a pozorovala jeho veliké a tvrdé ruce a nikdy potom už jsem podobné nástroje z masa a kostí neviděla. Byl velký a silný jako obr, ale oči měl modrounké a snad proto se jmenoval Děďourek. Občas jsem tahala měchy, protože mě fascinovala proměna ohně vzduchem, stejně jako proměna kovu ohněm. Nepamatuji se, že by kdy strýc mluvil, to za něho obstarávala tetička Gustýna. On jenom seděl a krásně se usmíval, ruce, jako nepotřebné nářadí, složené dlaně do dlaně. Když zemřel, černí koně se splášili, drandili s kopce se stříbrným vozem, který do zatačky jel po dvou kolech a praštěl, až upadl stříbrný anděl-karyatida. Pohřební průvod utíkal za vozem a lidé volali: koně poznali, že vezou kováře.

Po pohřbu seděli všichni kolem dlouhého, bíle pokrytého stolu a tetička přinesla misu řízků, které plávaly v sádle a postavila ji doprostřed. Po řadě položila každému na talíř řízek tak velký, že byl celý talíř zakrytý. Všichni vrátili zas řízky zpátky do mísy, plakali a říkali, že nemají na jídlo ani pomyslení a pořád někdo začínal o nebožtíkovi. Teta Gustýnka plačky rozdala zase řízky kolem a všichni je vrátili. Tak se to opakovalo třikrát, jenom můj dědeček začal hned jíst a o tom říkali, že je z města a nenažraný. Horské zvyky se opravdu nikdy nenaučil.

Ležím v horkém písku a nákladní lodě plují po zimní řece. Když chci, mohu si nechat proběhnout celý rok v jediném okamžiku. I celý život! Teta Gustýnka mi každý den kupovala kremrole a ovocné košíčky u tenkrát ještě soukromého cukráře a já jsem si je dala v krabici k otomanu v kuchyni a jedla jsem a četla přitom o vilách a o strašidlech, starodávné pohádky po tetiných dětech. Proto mne tak rozmazlovali, že už měli velké děti a ještě žádné vnuky. Jediné, co bylo hrozné, že mne dávali spát do postele po nebožce. Kolikrát jsem slyšela vyprávění, jak si přála sklenici piva, vypila ji a pak se spokojeně položila a opatřená poslední svátostí umřela. Lustr byl v tom pokoji s korálovým stínidlem a zrcadlil se v toaletce, nábytek byl leštěný, secesní a na zdi visela olejomalba racka nad rozbouřeným mořem. V posteli byla spodní pruhovaná peřina, podhlavník a dva polštáře tlustě nacpané a ještě vrchní duchna. Jakmile zhasli, byla tam ještě nebožka a začala se na mne tlačit. Její studené tělo mne vystrkovalo z postele, třásla jsem se zimou a potila se vedrem a modlila jsem se až do bezvědomí, do něhož jsem k ránu upadala. Nikomu jsem nikdy o nočních zápasech s nebožkou nepověděla, až v minulém roce jsem se seznámila s jednou milou starou paní, která mi svěřila, že to měla také.

Modrounké nebe teď rozpůlil šedorůžový mrak takovým způsobem, že na mne hleděly velké modré oči dobrého prastrýce. Pod jeho dohledem jsme běhali křížem krážem po sněhových pláních tyče netyče, protože nebyla mlha. Zůstala dole v údolí a my byli nad mraky, ale jedny byly ještě nad námi a ty se chvílemi protrhovaly a nad nimi byla zelená, modrá, anebo i slunce zvolna přešlo pláň.

Odpoledne jsme jezdili na vleku pod Vysokým Kolem a mne popadla taková vášeň, že jsem jezdila pořád nahoru a dolů a zdálo se mi, že stále líp a tak jsem zapomněla na celý minulý rok, jako by nic jiného na světě nebylo než sjezdování. Dívala jsem se při každé jízdě vzhůru na Vysoké Kolo, svou nejoblíbenější horu, slunce ji už obešlo a zapadalo rudě nad Zlatým návrším a do mělké prolákliny, kterou spadá prudce od oblého vrcholu dolů, padl modrý stín a jistě i mráz a já si vzpomněla, že by bylo krásné horu sjíždět, protože sníh nahoře je snad od větru uplácáný, tedy nehluboký. A hned jsem to řekla dvěma přátelům, vylíčila jim, jak by krásně, jemnou vlnovkou zhyzdili hladké tělo hory, okamžitě se na to chytli, jako by chtěli ještě poslední den tohoto roku okrášlit hrdinským činem a vykonat něco nezapomenutelného. Pozorovala jsem je pak, jak se šplhají nejdřív kolmo vzhůru do sedla a pak pokračují po hraně kopce, sunou se jako dva černí mravenci na rozhraní temně modré a bílé, slunce žloutlo k západu a mráz narůstal od severu. V poledne je ještě slunce v plné síle a o kus dál už měsíc stříbřitě houstne do úplňku.

Hora má směrem k nám bříska proláklé jako dívka, není to žádná nažraná a rozmazlená panička, ale paní vystavená utrpení, mocná, krásná a přitažlivá, viděla jsem jak se ti dva blíží k vrcholu a jak si vybírají nejprůkřejší svah. Pojedou asi proláklinou, ale já mám strach, aby se jim paní za smělost nepomstila, za ty dva škrábance, které jí chtějí způsobit. Už tam stojí připraveni na rozhraní, chvílku jsem doufala, že se možná vynesou, ale ona je drží při zemi a dovoluje jim vykružovat ve své neporušenosti krásně, modré vlnovky, za patami se jim zvedá bílý sněžný oblak a oni drží nohy při sobě a pohyb jim jde z kolenou vzhůru, tělo je jako kyvadlo a nohy ho poslouchají, stopa je úzká a vlní se a sněžné oblaky jsou jako křídla, která se vynesou a zase složí, nadnáší je a jejich tmavé postavy narůstají a hora se jim vzdává, protože tohle je jen šimrání, které nemá nic společného s její podstatou. Stojím dole se zatajeným dechem, vím přece, že kdyby se zařizli, anebo chytli záklon, už s tím nic neudělají a rozmlátí se, ale oni se drží, zatímco já si v ustrnutí uvědomuji, že tu nejsem od toho, abych předělávala mužské, ale abych žasla nad tím, jak něco krásně umějí a právě teď do mne vstupuje pokora, ale ne přílezkavá, sladce oslizlá a ubrečená, ale ta, když člověk nechá svůj život plynout, aby se sám žil, nic nechce ani k ničemu nepoužívá svou vůli a hle, všechno pak samo přichází, jako ke mně přijíždějí ti dva, šťastní a já si připadám jako ta princezna, která házela jablka, protože já je na tu horu vyhnala a jim se to podařilo. A vzrůstá ve mně jakási mocná a dávno nepocítená naděje, že všechno se děje k dobrému. Tohle musím říct jednou svým dcerám, aby se daly jenom vítězi a nechodily s nikým na žádnou plichtu, aby žádného mužského nekojily, ani se na něj nevěšely, ale setrvaly před ním v úžase a v pokoře, ale i v odstupu, jako před krokodýlem.

Hrdinové odjíždějí do chaty, jsem na kopci skoro sama a západ pořád víc oranžový, zatímco vrcholy hor za mými zády růžovějí a po nebi nade mnou se žene stádo růžových beránek. Růžová je moje oblíbená

barva a jsem náhle tak plná radosti, že se mi chce pokleknout a položit čelo do sněhu, ale hned si uvědomuji, že to není teplý písek a že mrazu přibývá a světla ubývá. Chvilí ještě stojím, protože se mi zdá, že z ticha hor slyším dunivé srdce novoročního Zikmunda. Nejradši bych tu byla pořád, ale zmrzla bych. A tak si přeji, abych taková, jako jsem teď, byla celý příští rok a vím, že kdybych byla, nemohlo by se mi nic zlého stát. Teď je ticho, jen modrý stín hory mne pohlcuje, zdola stoupají temnoty, ale nahore je ještě světlo, nahore je možná světlo pořád a také ve mně se rozhořívá nějaký plamen, oheň do něhož fouká měch naděje, mocná síla mě nadzvedá a tak se odlepí od země a pohyb jde od kolen k ramenům, zatímco lyže vykružují v umrzajícím sněhu uzounkou vlnovku a jela bych pořád, ale chata je blízko a kouří se z komína.

Kamarádi se mne ptali, jestli se mé šťastné věštění týká jenom mne, anebo všech. Mysleli si, že očekávám nějaké šťastné změny, které by mohly být obecné. Ale já konečně neočekávám nic a v tom spatřuji své štěstí a také svou poslední naději.

Leden 1983

(Otištěno bez vědomí autorky)

Idea národního divadla

Vznikla v době pobřeznové, formuloval ji nej přesněji Tyl, rodila se však už v desetiletí před březnem 1848 a otisk těchto let nesla ještě velmi dlouho: teoretický předpoklad, že národní divadlo je útvar institucionálně jednotný a že je spjat s národní ideologií a politikou, jako bývá spjat nástroj s cílem svého použití. Vlastencům, kteří milovali divadlo a toužili je na české půdě ustavit, se nikdo rozumný nebude divit. Prostředky měli skromné, sil málo, i uměleckých, výrazová rozrůzněnost byla tudíž nepodstatná a divadelní spolčování představovalo jednu z nečetných forem veřejné činnosti, kterou metternichovská vláda trpěla. Předbřeznové divadlo bylo v Čechách jakýmsi jinobytním politické aktivity. Přesto existují školské doklady o tom, že tehdejší divadelnická družina pracovala ve znamení řady vnitřních napětí. Dramaturg českých představení ve Stavovském divadle Jan Nepomuk Štěpánek byl například zaujat proti Klicperovi, neuváděl jeho hry a ochotníci kolem takzvaného Kajetánského divadla se snažili tu nespravedlnost kompenzovat. Ve čtyřicátých a padesátých letech se dokonce vyvinuly dvě poetiky, z nich každá aspirovala na vůdčí postavení. Spor aktuálně politicky angažované dramaturgie Tylovy s Kolárovým romantickým divadlem velkých obecně lidských konfliktů přerušil Bachův absolutismus, ale oba rivalové tvořili předtím po řadu let vedle sebe a ani jeden, ani druhý nechtěli a neuměli ustoupit. Všední den nastavoval obroze-neckému divadelnímu snu neúprosné zrcadlo ještě dřív, než sen stačil inspirovat promyšlený projekt. Na souboj různých programů uvnitř národního divadla si veřejnost pomalu zvykla, i když se z národního divadla stalo Národní. Gabriela Preissová mohla na jeho prknech uvést svou Gazdinu robu a Její pastorkyňu jen díky obdivuhodné tolerantnosti dramaturga Stroupežnického. Přečtěte si však kritické ohlasy obou těchto her, zejména řádky, které jim věnoval Vrchlický, do té chvíle nejpřednější mezi předními spolupracovníky naší první scény. Preissová a Vrchlický, to jsou dva autorské světy, dvě divadla v jednom.

Proces vyhraňování pokračoval, a jakmile to okolnosti dovolily, vyústil v institucionální řešení. Zakládaly se divadelní dílny, které svou odlišností,

ba opozici občas i demonstrovaly a zdůrazňovaly. Jaroslav Kvapil v Národním rozvíjel realistický režijní rukopis sahající i k prostředkům tradičně označovaným za impresionistické, spisovatelé spjatí s Modernou se pokoušejí o generační divadlo, mladý František Zavřel uplatňuje režisérský subjekt v míře do té doby u nás nevídané, nikdo už se nesnaží být s ostatními pod jedním kloboukem. Každý se chce vyslovit především za sebe. Období po první světové válce umožnilo přímo převratný rozvoj těchto tendencí. V Národním divadle Karel Hugo Hilar, divadelní avantgarda reprezentovaná jménem Frejkovým, Burianovým, Honzlovým, Voskovcovým a Werichovým, Oldřich Stibor, na konci první republiky Bor se svým psychologismem, každý z nich uskutečňoval svou vizi současného divadla a dnešní časový odstup dovoluje rozpoznat, jak přes časté polemické zášti patří vzájemně k sobě. O divadelních dílnách šedesátých let platí totéž. Většina z nás o tom může svědčit z vlastních přímých zážitků.

Předtím se ovšem v padesátých letech odehrál pokus obnovit původní jednotu. Program politické instrumentalizace a výrazového unifikování se měl stát znovu aktuální. Nebyl inspirován a řízen jen mocensky. Vyznávali jej i někteří umělci, kteří žráli v období mnohosti – a jistě i díky jemu. Nesmíme je podezírat z neupřímnosti a konjunktury. Souvislosti jsou hlubší. Probíráme-li se jejich předválečnými manifesty, narazíme na ne jeden projev agresivity, jež si pováleční unifikačníci právem přivlastnili a rozvinuli do nejzazších důsledků. Kocovina byla zlá. Pokus nevyšel, a ať byl motivován sebeušlechtleji, znamenal těžkou destrukci, z níž se divadelní život jen pomalu zotavoval. Musím na to myslet právě v této době, kdy se idea národního divadla při příležitosti stého výročí často připomíná a kdy je slyšet dokonce vychloubání, že dnešní stav uchovává její živou podobu. Je to docela jinak. České divadlo kráčí po slavnostním jubilejním pódiu nazuto do dětských střevíčků. Absurdní obraz, ale bohužel výstižný.

MILAN UHDE

(Uveřejněno bez vědomí autora.)

Podnájem v Malém Berlíně

*Připsáno nám, sirotám pomnichovským,
a památnému roku osmačtyřicátému*

Po pravdě dodnes nevím, jak jsem mohl mít takové štěstí, že jsem získal tenkrát zrovna já podnájem v přepychovém, neřku-li procovském čtyřpokojovém apartmá na rozhraní Letné a Starých Holešovic, tedy ve čtvrti, které se říká Malý Berlín. Nebyl jsem jistě jediný student, který si povšiml za oknem onoho domu na Heřmanově náměstí cedulky s nápisem: *Pokoj k pronajmutí, nejraději pro vysokoškoláka.*

Dneska by mi to slovičko «nejraději» zaznělo rovnou jako avízo: majzla, tam budou mít zcela jistě dceru na vdávání! Zvláštní, tenkrát mě to netrklo.

Ne, nebyl jsem určitě sám, komu ta cedulka padla do oka. Do parku, který se tehdy ovšem ještě nejmenoval Oddycháč ani Julda Fulda, nás chodily tančit celé zástupy. Byl to ten poválečný čas. Všude visely transparenty s nápisy: Zítřej se bude tančit všude. A taky se už začalo, ve vládě, na ministerstvech, v úřadech, ve školách, a ve městech stejně jako na venkově. (Podle Chruščova, jak jsem se později doslechl, byl Stalin pěkný tancemajstr, i jeho prý nutil tancovat kozáčka). Tancovalo se opravdu všude, jenže podle garmošky, podle balalajky. Dneska by mě to trklo, zvláštní, tehdy ne! Nebo lépe: jestli mě při tom přece jen něco napadlo, vyháněl jsem to z mysli jako vyložený nesmysl. Jakoupak politickou prozíravost, jakoupak dalekozrakost nakonec čekat u zeleného studentika, uvážíme-li, jak například dlouho trvalo knižeti českých básníků Vítězslavu Nezvalovi, než začal pobíhat po Vinohradech a vykřikovat, jak ho Stalin podvedl!

Té cedulky za oknem onoho domu na Heřmanově náměstí si určitě muselo povšimnout bezpočet takových jako já, kteří za sebou neměli postrk ani agrární, ani socialistické ani lidové strany (dejž jim pámbu věčné odpočinutí), takže na kolej Švehlovu nebo Masarykovu či na kolej katolické charity nemohli ani ve snu pomyslit.

Co tedy způsobilo, že z řad tolika uchazečů jsem padl do oka zrovna já paní Emě a její dceři Emuši? Nebo oběma současně?

Poté, co si mě prabytná i bytná zevrubně prohlédly, požádaly o den dva na rozmyšlenou pod záminkou, nepřijede-li přece jen ten synovec... a že se mám přijít pozeptat pozítří.

Já vím, že je to už dneska všechno jedno, ale stejně by mě ještě teď zajímalo, proč řekly obě, prabytná i bytná, unisono ano, když jsem tehdy nazítrí zaklepal na jejich dveře a v duchu si myslel: Budou se dámy při všech těch zástupech žadatelů na mne vůbec pamatovat? Poznají mě ještě? A ony mě zatím mezi těmi všemi uchazeči o pokoj přesně rozeznaly, a když jsem se jich starostlivě s uzarděním zeptal, co synovec, podívala se paní Ema užasle na dceru a řekla: Jaký synovec? Žád-

ného synovce nemáme. Ty jsi něco říkala o synovci, Emuše? — Ani Emuše si na něho už nevzpomínala. Zapřely ho jako nos mezi očima. I toho zatloukly — a všechno kvůli mně.

Tehdy, v době téhle své výhry, jsem si celý nadšený z vyhlídky, že už nebudu muset přečkávat noci pod mostem nebo v jedné špelunce, v níž se ve dne v noci vyvářel «dročkářský» guláš, gratuloval hned ke svému kromobyčejnému hereckému nadání, kterým jsem si obě dámy dokázal naklonit, hned ke svému mladistvému, neodolatelnému zjevu.

Přítom pravda byla přesně opačná. Paní Ema, tedy prabytná, se zhlídla právě v tom, že jsem byl už student postarší, z čehož jí eo ipso vyplynulo, že budu taky usedlejší. Kapitálně pochybila. A růžovoučká, blondatá Emuše, nebyl-li to všechno jenom make-up, která už měla taky nějaký ten pátek po rozpuku, musela, to se ví, na rozumnost matčiny úvahy přistoupit. Ostatně vybírat si tehdy mezi vysokoškoláky ročníky mladší a nejmladší bylo těžké. Po tolika letech, co byly univerzity a techniky zavřené, se samosebou na fakulty nahrnuli samí letití fotřiči.

Pronajatý pokoj mě ohromil svou rozlehlostí, taneční sál hadr. Při jedné stěně pohovka, při druhé postel, uprostřed trůnilo černé křídlo značky Brokoff a kolem dokola okno na okně. Celkem jich bylo pět. Všechna jsem je zotevíral. Byl máj a psal se památný rok osmačtyřicátý. Poklepal jsem na žebra radiátoru pod oknem a řekl jsem si: v zimě to tu bude, kamaráde, asi horší, krušnější.

Pravda, místo piána bych tu byl raději viděl pořádnou skříň na šaty, jenže kam ji tady postavit, když byly stěny samé okno, kam by se tady vešla byt jen skříňka na knihy.

Když jsem začal knihy vyndávat ze dvou svých papundeklových kufrů vyztužených v rozích fibrem, netušil jsem, jaký šok oběma dámám způsobím. Omráčil je hlavně Jakubec. Jeho dvojsvazkové dílo Dějiny literatury české jim prostě vzalo dech. Paní Ema považovala v prvním okamžiku obě Jakubcovy cihly za bible, za Písmo svaté, a vyjekla, proč hned dvě. Děsila se asi, že se při vši své opatrnosti nakonec přece jen přehmátla a vzala na byt nějakého bohoslovce, příštího fláterníka vyznávajícího celibát.

Emuška v přiléhavých teplácích, které jí dávaly možnost předvést mi dost žádoucí oblasti svých tvarů vpředu i vzadu (nebyl-li to zase jen nějaký make-up), s oběma svazky Jakubce v rukách žonglovala nahoru a dolů, jako by to byly činky.

Jenže já jsem byl dalek toho, abych kupoval řečeno slovy mamincinými zajíce v pytli. Když jsem totiž dorůstal a začal brát rozum, maminka vyprávěla přede mnou velice poučnou historku. I když ne přímo mně, ale vyprávěla ji tak významně,

abych ji nemohl přeslechnout a zapsal si ji pořádně za uši. Bylo to žertovné povídání o třech dcerách hospodského, u něhož za mlada sloužila za děvečku. Když ty se svlíkly, říkala, byly vám jako tři šindele, vzadu nic, vpředu nic, ale zato jste je měli vidět, když se oblékly do svých vypoštěných a všelijak vyložkovaných sukýnek a kabátků!

Když si Emuška vyhrála s Jakubcem, škádlivě se na mě obrátila s otázkou: «Za jak dlouho se normální smrtelník může naučit takovou jednu bichli nazpaměť?».

Ať se na mě nezlobí osvětoví pracovníci (nechci jim brát chuť do díla), že jsem Emušku na místě nepoučil, neinstruoval, jaký je rozdíl mezi studováním a memorováním, a že jsem jí stejně škádlivě laškovným tónem odpověděl asi něco jako: «Za uherský měsíc».

A co, je přece psáno: Nevědomost hříchu nečiní. I když, pravda, bylo též řečeno, že není na světě místa nebezpečnějšího než tam, kde se objeví blbec. Nakonec Jakubec nejakubec, neznal jsem Emušku tak dlouho, abych mohl rozhodnout, běží-li o nevědomost nebo o to druhé. A jestli osvětářům ani tohle nestačí na vysvětlenou, proč jsem odmítl dát bližnímu náležité poučení, odvolávám se na tehdejší své poměrné mládí, rozjivenost a nezkušenost. A jestliže se i tak budou pořád dál dotazovat a dotírat, když jsem si myslel, že budu s to rozlišit nevědomce a blbce, odpovídám: No přece až probádám všechny tyhle knihy, které právě tahám ze svých dvou lepenkových kufrů, až budu doktorem philosophiae. Cha — chá!

Jenže jak to bude s doktorátem, jestli je budu mít obě pořád za zadkem? To tady chtějí takhle asistovat u všeho, říkal jsem si, ale v duchu jsem doufal, že je to jen takový staropražský zdvořilostní obřad, konaný v duchu dávných tradic na mou počest, na uvítanou pod společnou střechou.

A jestli jsem si zpočátku připadal při vyndávání knih a při jejich urovnávání do řádků na oplotních oken, která jsem postupně zase zavíral, jako klaun plnými hrstmi rozdávající veselí a dobrou náladu, jako ekvilibrista ve varieté U Nováků, který loví ze svých saků a paků nové a nové králíčky, nové a nové bílé myšky, najednou, z ničeho nic, se celý ekrán změnil. To když paní Ema ve svém starosvětském bledě růžovém župánu s pohledem na knihy narovnané na oplotních oken zjihle řekla, jak to bylo krásné, když na těch místech kvetly pelargonie a fuchsie a když je táta vždycky sotva přišel z podniku (ze Zátkovy sodovkárny) támhle tou konývkou zaléval, vid', Emuško, vzpomínáš si, jak to bylo krásné? Nenadál jsem se, že se scéna tak zhatí a znenadání změní do takového smutečna.

Vítací obřad se zřejmě chýlil ke konci a já tomu byl rád, protože se mi nechtělo před dámami vytažovat ze dna kufru to nejvzácnější, co jsem měl, co mě při mých pražských podnájmech a přečkávání nocí pod mosty uchránilo před umrznutím: maminčinu houni. Vydělanou ovčí kůži, kterou mne maminka o minulých vánocích vyzbrojila na studia do Prahy, protože jsem si jí pořád stěžoval, že v Praze spíš zmrznu, než budu doktorem.

Ach, ano, to byla ta chvíle, kdy mi poprvé v těchto zdech plně dýchla do tváře neskonale

přitažlivá idyla žánrových obrázků Ignáta Herrmanna. Proč se vlastně nestát takovým Vejvarou? Paní Ema, tedy prabytná, má, jak už jsem z prvního rozhovoru s ní vyrozuměl, v Zátkově továrně pořád ještě plno vlivných známostí po nebožtiku prokuristovi. Co by mi chybělo? Měl bych své služné, vyměnil bych knihy na oplotních oken za květináče s pelargóniemi. . . Jen ty přiléhavé tepláky Nanyňky Kulichovy bude záhodno předem dobře prohlédnout!

To je *conditio sine qua non*, říkal jsem si, když jsem se s Jakubcem v ruce balil do maminčina ovčího kožichu. Nalistoval jsem si v knize oddíl o českých bratrských humanistech, protože se měli nazítří v proseminárii J. B. Čapka probírat. Zhloubal jsem se do ukázky z Filipiky proti misomusům, tedy proti těm, kteří vyšší vzdělání považují pro křesťana za zhoubné. Nejvyšší čas napsat novou, říkal jsem si, třeba zrovna proti Janu Mukařovskému, který nám místo studování Zicha nebo Vodáka uložil rubat po celé tři prázdninové měsíce uhlí na dole v Záluží u Mostu. A se jménem Jana Blahoslava na rtech jsem poprvé ve zdech pražského Malého Berlína šťastlivě usnul.

Že se ty dvě dobré duše opravdu ohlížejí po novém Josefu živiteli, jsem se už s naprostou jistotou přesvědčil příští ráno, ačkoli, jak už jsem řekl, mně to mělo být jasné hned po přečtení zmíněné cedulky, kterou nabízeli pokoj k pronajmutí. Paní Ema, tedy prabytná, se vnesla do mého pokoje, aniž zaklepala (taky je možné, že jsem klepání přeslechl), s podnosem, na němž stála konvice s čajem a tři koflíčky. Přitáhl jsem si houni až pod bradu a vtáhl jsem pod ni i Jakubce, který se rozevřený válel na pelesti vedle mne. Pak jsem slyšel, jak klaply domovní dveře, a do místnosti veplula Emuška s mlékem a pečivem. Rozespale jsem zamžoural směrem k oknům. Zdálo se mi, že se za nimi sotva rozednívá.

«Emuško», slyšel jsem zašeptat paní Emu, «ještě cukřenku a máslo».

Takhle přede dnem, myslel jsem si, byly navyklé vypravovat otce živitele do Zátkovy továrny.

Ale že to berou hákem. Využil jsem okamžiky, kdy paní Ema prostírala k snídani a byla ke mně otočena zády a kdy Emuška vypadla z pokoje pro cukřenku a máslo, abych si na sebe pod houni navlékl aspoň trenýrky, protože jsem pod ovčím rounem spával tak jak mě Bůh stvořil. Uklidit Jakubce jsem už neměl čas.

«Jéminánku», vykřikla Emuška s cukřenkou a máslem v rukách, «snad jste nespál s tou tlustou bichlí, chichichi?»

Radši s tlustou než s vycpanou, pomyslel jsem si namíchaně se vzpomínkou na maminčinu historku.

Paní Ema ještě neměla namazané všechny tři rohlíky máslem a už spustila o Zátkově sodovkárně, a jaké to bylo krásné, když. . .

A jak jsem byl včera nakloněn kondelíkovskou idylu brát všemi deseti (jen kdyby tu nějaká byla!), tak jsem si nyní, nakrknutý, že mě zburcovaly tak časně, řekl dost, nebo tě dostanou do chomoutu, ani se nenadáš. A vybafl jsem na prabytnou, ať si nedělá zbytečné a marné iluze o nějakých idylách, že je otázka, jestli se v sodovkárně sodovka ještě vůbec vyrábí, že tam je zcela jistě nějaký zbrusu

nový národní správce, který je tam jen proto, že je pro něho výroba sodovky španělská vesnice atd., atd.

«Ach mládí, horkokrevné mládí», vydechla paní Ema. Jen přivlastek o jeho nerozumnosti zůstal nevysloven, ačkoli ten bylo v jejím povzdechu nejvíc slyšet. «Když přišli Němci, nasadili k Zátkovům taky svýho správce. Jak se mu to jen pěkně říkalo, Emuško? Ach ano, 'trojhendr'. . . Vidíte, a taky jsme si mysleli, že je konec světa. . . Řekni, Emuško, byl konec světa? Nebyl. Tatínek dokonce povýšil, udělali ho vedoucím oddělení».

Emuška na to poznamenala, že se musí přese všechno uznat, jak byli Němci kultivovaní. Každý, každý německý oficír, ba i ten nejposlednější německý voják byl do války například vyzbrojen kartáčkem na zuby, zatímco když přišli Rusové, mazali si zubní pastu na chleba, a to nejen obyčejní vojáci, ale i oficiři. Nastala vyčkávací pauza. Uvědomil jsem si, že napjatě čekají, co na to já. Když jsem to přešel mlčením, udělala Emuška historickou paralelu, za kterou by na ni mělo být lyceum Elišky Krásnohorské hrdé: Jako barbaři rozkotali Řím, tak Rusové dobyli Berlín (včetně Malého Berlína pražského) a všecičko jen proto, že neznali kartáčky na zuby a pastou si mazali chleba.

A zatímco jsem jí namítal, že Angláni a Američani, kteří mají snad taky podíl na dobytí Berlína (nebo Berlínů?), byli přinejmenším stejní kartáčkáři jako Němci, šlehla pohledem po mé srolované ovčí houni a docela bez přechodu se mě zeptala, jak pod něčím takovým mohu spát a ještě k tomu nahý? Možná si myslela, že dobývání Malého Berlína pokračuje dál, že jsem se v závěsu Rusů dostavil posléze na bojiště já, abych opovrživě odhodil prošivanou přikrývku z prachového peří v damaškovém povlaku a zabalil se v jejich parádním pokoji jako barbar do sprostého beraního kožichu. Ale hin se hukáže, kdo s koho. . . A jestli prabytná, tedy paní Ema, dovedla přes všechny «trojhendry» tady v Malém Berlíně udržet kondelíkovsko-kulichovskou idylu (kterou bych, jak říkám, všemi deseti bral, jen kdyby na ni byla aspoň nějaká vyhlídka), její dcera Emuška si to za národních správců troufala podle všeho dokázat levou rukou.

A jak šel den za dnem, bylo mi čím dál jasnější, že pro rychlé vdavky Nanyňky Kulichovy mluví opravdu kdeco. I tenhle pokoj, problematicky můj, i tenhle taneční sál. Bytáček byl neoblomný. Nevěřil těm dobrým ženám, že se tísní ve třech pokojích, nebral na vědomí, že největší místnost, tu údajně mou, zabírající jistě dobrou polovici výměry celé obytné plochy čtyřpokojového apartmá, pronajímají. Musel jsem se v duchu smát (ale nasmál jsem se), když mi to s nářkem sdělovaly. Kdyby se mě někdo ptal, jako že se mě nikdo neptal, komu dávám v téhle při za pravdu, musel bych říci, že bytáku, neboť můj pokoj užívaly dámy dál jako svou společenskou místnost a jídelnu.

Když jsem kteréhosi rána procitl pod svou ovčí houní, měl jsem pocit, jako by si někdo přistavoval k mé posteli černou otáčecí stoličku od piána.

Jsem snad nemocný, napadlo mne v polospánku, protože takhle si počínají jen lékaři nebo duchovní. Co jsem si taky mohl jiného myslet, než že

jsem náhle onemocněl a mé bytné volky nevolky povolaly buď lékaře nebo kněze, protože jinak za tu dobu, co jsem u nich bydlel, ke mně přes jejich ostrahu nepronikla ani myš, ani noha. Kolega (o kolegyni probůh ani nemluvě), který si ke mně přišel půjčit skripta, se neprobojoval dál než na práh domovních dveří. Proto jsem si myslel, že se mi ten člověk na otáčecí stoličce jen zdá. Zabalil jsem se do ovčího kožichu, zachrul jsem se do jeho hřejivého rouna a obrátil se na druhou stranu. Zavřel jsem oči v naději, že mi sen přinese luznější postavu, než je lékař nebo duchovní, třeba Emušku vysvlečenou z těch podezřelých tepláků, které jsem si umínil prozkoumat.

Ten chlápek tam však doopravdy seděl. Šustil nějakými lejstry, zdvořile pokašlával, podle všeho mi dával čas na probrání. A když jsem se k němu otočil a přelétl ho od hlavy ka patě dosud nevěřícíma očima, zabreptal jakousi omluvu, která ale končila spíš výtkou. S pohledem na budík, který ukazoval čtvrt na sedm, poznamenal, že v kasárnách mají teď dobře dvě hodiny po budíčku. V kasárnách! Není to absurdní? Ale tady v Praze je zřejmě možné všechno. Jak je to dávno, co se tu jednou ráno probudil občan Řehoř Samsa jako šváb?

Jak vypadal můj návštěvník? Jako každý. Chci říci, že mi nic zvláštního neprozrazovaly jeho šedozelené oči, nic mi neříkala široká osmahlá tvář, nic mě nenapadlo při pohledu na jeho tvídové sako a khaki košili. Bylo-li na něm něco zvláštního, pak to byla právě jen ona patrná snaha, aby vypadal jako každý, jako kdokoli, jako nějaký dělník, obchodník, úředník. Jen na kapitána od vojenské kontrarozvědky bych ho nikdy netipoval.

Kontráš mě jako u raportu úsečně informoval, že má za úkol prošetřit všechny okolnosti závažného trestného činu zběhnutí mého přítele X.Y. z presenční vojenské služby. Vlastním od něho nějaké dopisy? Jestliže ano, jistě je mi známo, že je mou povinností úřady s jejich obsahem seznámit.

Kristapána, blýsklo mi hlavou, snad si ostraha nemyslí, že mi Slávek napsal: pozítří v 10.30 tam a tam beru roha. Svěřovat se s takovou věcí z míst, kde byl, to by musel být leda na hlavu padlý! A to on nebyl. Ale zatloukat, že si se Slávkem píšem, nemělo smysl. Kontrášové vojenské posádky položené v tak ožehavých končinách, jako jsou západní pohraniční hory, jistě registrují každý dopis přicházející do posádky i odcházející z ní. Proto tu také jeden z nich přede mnou seděl. Řekl jsem, že jsme si s přítelem vyměnili, co je na vojně, dva tři dopisy. Korespondenci že si ale neschovávám, že dopisy po přečtení obyčejně házím do koše. Přitom se mi povedlo nasoukat se pod ovčí houni do svých obligátních trenýrek.

«Škoda», řekl lakonicky kontráš. Vytáhl z aktovky obálku, v níž jsem už podle barvy poznal svůj dopis.

«Mám tu váš dopis z tolikátého a tolikátého, který přišel na adresu delikventovu až po jeho trestuhodném činu, a byl tedy vlastně nedoručitelný».

To už jsem si stačil natáhnout i svrchní kalhoty a ošplíchat se v rohu u umyvadla studenou vodou.

«A vy jste se mě asi přišel zeptat», povídám,

«jestli ho smíte otevřít. Máte mé svolení. Aspoň uvidíte, co si tak mohou dva kamarádi psát».

«O otevření dopisu nejde», řekl bez uzardění, «to se už stalo, chápejte, vzhledem k závažnosti deliktu nebylo ani jinak možno. Jde spíš o vysvětlení několika drobností v něm».

Na soukromou korespondenci jsem já odjakživa prevít. Otevřít dopis, který není určen mně, považuji za zločin. Zašilhal jsem po Jakubcovi. Posledním Slávkovým dopisem jsem měl v Dějinách české literatury založenou tu kapitolu o bratrských humanistech. Byl tam, jeho růžek trošičku vyčouhaval.

«Tak například ve svém dopise příteli slibujete», pokračoval ve výslechu kontráš, «že jeho matku a ženu budete vyvádět do divadel a biografů, kdykoli si to jen budou přát. Zřejmě vás o to pisatel žádal. Co jste si při tom myslel, když jste mu tohle sliboval? Nenapadlo vás nic?»

«Ale ano. Napadlo. Napadlo mi, že asi dlouho nedostane opuštěná a tak mě prosí, abych se snažil ty dvě jeho milované trochu rozptýlit».

«Mh, jinak nic?»

Možná že zbytečně škodolibě jsem dodal: «Teď se o kdekde hned soudí, že zdrhl za kopečky. Stačí, aby se někdo neukázal den dva ve své hospodě nebo v práci, a už se o něm začne povídat, že pláchl za kopečky. Totéž se například nedávno říkalo i o jednom mém známém geometrovi a tahle fáma se o něm udržovala vehementně při životě přes celou zimu. Ale zjara, když slezl sníh, našli jeho tělo v rokli v horách, kam si vyjel na víkend zalyžovat».

Chlapík na otáčecí stoličce zakroutil hlavou a máchl odmítavě rukou. Řekl, že úřady nebudou mého přítele hledat v žádných roklích. S jistotou vědí, že požádal o politický azyl. Udělal odmítku a dal mi hádat u koho, a když jsem se k tomu neměl, prozradil mi to: u našich úhlavních nepřátel, u západních Němců. To je záhada, to je oříšek, co?

«Považte, syn českého vlastence, člověk, kterému Němci popravili v době komunistického odboje otce, se z ničeho nic sebere a uteče zrovna k nim! Záhada! Problém!»

— Netáraj, Jano! — málem jsem vykřikl, ale ne snad proto, že bych měl kontráše za Slováka, v jeho případě, jak už jsem řekl, mohlo jít jako ve všem ostatním o národnost jakoukoli. Výkřikem Netáraj, Jano jsme si s Laco Macúchem navykli kárat a okřikovat, ovšem jen potichu, jen polohlasně, eskamotáže někdejšího českého strukturalisty profesora Jana Mukařovského při hodinách estetiky v Břehové.

Kristapána, jakýpak problém, jaká záhada, říkal jsem si. Musíš přece vědět stejně dobře jako já, že otec mého přítele položil život za republiku v době, kdy byli Hitler se Stalinem jedna ruka a kdy po komunistickém odboji nebylo v Čechách ani vidu ani slechu. Navíc ho položil za republiku mnohostrannou, a jestliže vy jste si z ní zamanuli udělat, jak se to právě teď v únoru stalo, republiku jednostrannou, je nabíledni, že to nebude zejména synům těchto českých vlastenců po chuti. Tak jakýpak problém, jaká záhada? Jasně jako facka.

Ale když on vám na mne působil dojmem, že se

nad problémem, který podle mne neexistoval, opravdově souží! A pořád nedával pokoj a dorážel, abych mu tu záhadu vysvětlil! Panebože, to se mám dnes už podruhé omlouvat všem osvětovým pracovníkům, že jsem přešel další hrubou nevědomost, je-li to jen nevědomost (v čemž je právě zakopaný pes), bohorovným mlčením, či co? Nebo co jsem si měl počít s takhle naprogramovaným, jako gramofonová deska nahraným, navrčeným člověkem? Co s tímhle «každým», kterému záleželo ze všeho nejvíc na tom, aby vypadal jako každý? Je to snad touhle naší dobou, že každý chce vypadat jako každý? Hrůza! Uvažoval jsem, jednal jsem to takhle tenkrát opravdu já? Ani se mi nechce k sobě hlásit. Bože na nebesích, odpusť mi, odpusť mi smrtelný hřích! Místo abych kontrášovi otevřeně řekl, v čem a jak se mylí, ukázal jsem na něj a řekl: hle, podívej, jakého blouda jsi stvořil! Co znamená vědět, znát pravdu a nedosvědčit ji? Přinejmenším zbabělost, strach, že se vydám všanc, jenže jinak pravdě svědčit nelze — než vydávat se bez ustání všanc.

Asi jste si už všimli zvláštního rysu mé povahy. Pokaždé když se dostanu nějak do úzkých, utíkám se jaksi pudově o radu ke starým životním historikům, buď maminciným nebo svým vlastním.

Na gymnáziu jsem měl spolužačku, a nebylo to žádné řululum, nýbrž hlava otevřená. Byla účinný fenomén na abstraktní myšlení a v matematice byla například nejlepší z celé klasy. Zato v jazycích, zejména v němčině, trošilinku zakopávala. Proto ji její otec, starý socdemák, poslal na prázdniny do Sudet, aby se v tehdy samospasitelném jazyku oblomila. Ten, pane, zíral, když se po dvou měsících vrátila! Z němčiny kromě «pajeráckého» přízvuku a komolení slov (ksókst mi vós) nepochytila nic, za těch pár týdnů však nabyla skálopevné přesvědčení, že na světě nastane okamžitý ráj, jen co se společnost zbaví všech židů. Po pětáctyřicátém jí nahradili židy slovíčkem kapitalisti nebo plutokrati, a měla vystaráno. Přehoupla se docela hladounko hladce z někdejší víry Hitlerovy mládeže na víru svazáckou. Můj Bože, snad jde opravdu jen o lidi příliš důvěřivé, víte, jak to myslím, o lidi, kteří všemu hned rádi věří.

To se ví, bylo mi divné, že po celou tu dobu mého výslechu bylo v celém bytě jak v chrámu Páně. Nikde nevrzl pant ani nebouchly žádné dveře, ni žádná cupitání po parketách v hale jako obyčejně, nic, nic, jen hrobové ticho. To se mi na obě dvě dámy, jak jsem je měl už možnost poznat, nijak nepodobalo. A zvlášť v tak pokročilé denní době. Táhlo už k osmé.

Co se přihodilo mezi nimi a mým návštěvníkem při jeho příchodu jsem ovšem nemohl vědět, protože jsem spal. Ale roubík jim snad nenasadil. Nebo že by je byl kvůli utajení svého delikátního poslání přece jen zamkl do některého z těch tří pokojů, v nichž se musely kvůli mně tísnit?

Zbytečné obavy. Emuška byla sice příchodem kontráše zraněná, ale láskou, láskou, které se říká láska na první pohled. Uchváčena nevyslovitelnou náklonností k muži, kterému se ocitla zčistajasna tváří v tvář po otevření dveří, se s Amorovým šípem v srdci uchýlila do svého pokojíčku. Tak nějak líčila později paní Ema duševní rozpoložení své dcerušky onoho rána.

A já snad abych událost, tak nesmyslnou a nevěrojatnou, která sjela z čista jasna z nebe jako blesk, ani nekomentoval, nemohu být objektivní. Tolik ale možná říci smím: Emuška musela mít kromobyčejně dobrý nos na všechny důstojníky procházející Malým Berlínem, na všechny, se zubními kartáčky i bez nich, německými počínaje, přes ruské až po české. Musela mít nějaký zvláštní smysl, jímž vycítila dvoji sukno i pod civilním oblekem, neboť kontrarozvědčik se ke mně dostavil v civilu.

Když jsem si později všechno rozebíral, přišel jsem na to, čeho jsem se mohl dovtípit už v průběhu výslechu. Amorovy šípy byly už v té chvíli v luftě. Mohlo mě to trknout, ale netrklo, když se mě zeptal, je-li ta půvabná osůbka, u níž bydlím a kterou zahlédl po ránu v mlékárně, slečna nebo paní. Řekl jsem, že bydlím u půvabných dam dvou a že nemohu vědět, kterou z nich má na mysli. A navrch jsem ještě dodal, že nechápu, co ty by mohly mít společného s případem, který vyšetřuje. Božínku, kápnout na to, že běží o Amorovy šípy, nemusel jsem si alespoň to jeho nashledanou vykládat jako výhrůžku. Jako že si na mě posvítí, až nastoupím presenční vojenskou službu, s níž mi radil příliš neotálet, neboť každý stromeček se nejlíp ohýbá zmlada. S tím naučením tehdy odchodoval.

Ale nedal na sebe dlouho čekat. Objevil se záhy, pro mne až trochu kách, ne tak pro Emušku. K její nesmírné radosti přišel ve slušivé uniformě a s kyticí růží. A jak rychle si vydupal přeložení z pohraniční posádky do pražské, tak rychle a obratně uhladil všechny trable, která měla paní Ema s bytákem.

To jsem teprve koukal, jak má vypadat a jak se má otáčet skutečný, opravdický zeť Vejvara! Vdavky Nanynky Kulichovy byly na spadnutí.

Nu a já se zase začal ohlížet po vývěškách v ok-

nech, a když jsem za čas jednu objevil, naskládal jsem do kufrů své knihy, sbalil do role beraní kožich a táhl Malým Berlínem o dům dál.

Jedna jediná věc mě při vzpomínce na pobyt u těch dvou dobrých duší hřeje a blaží. Když jsem se s nimi loučil, obě dámy mě s dojetím ujišťovaly, že hned od prvního spatření jaksi věděly, že jim přinesu štěstí.

Ovšem nejvíc by mi měla být zavázaná Emuška. Když se to tak vezme kolem a kolem, dá se vlastně říci, že jsem ji kryl. Jednou v noci jsem ji totiž našel ležet pod svým ovčím kožichem. Maminčina historka se osvědčila, seděla přesně jako ulitá. Emuška, vysvlečená z vypoštěřovaných tepláků, byla jako šindel. Nerad to říkám, ale bylo tomu tak. Nakonec to prozrazuji až teď po létech, kdy už štěstí nikoho ze zúčastněných nemohu ohrozit. A mám si snad zazlívat, že kontráše jsem i v tomhle ohledu ponechal tehdy jeho iluzím? Mohu snad za to, že neměl maminku jako já, nebo že jejím životním historkám nepřál dost sluchu či víry? A konečně neřekl jsem už jednou, že si nevím rady se všemi těmi lidmi, kteří hned všemu rádi věří, kteří pokaždé přesně skočí na každou očividnost, jako by si na mou duši mysleli, že skutečnost nemůže být jiná než pravděpodobná, věrojatná, logická, do očí bijící?

Poslední dny v Malém Berlíně, kdy to s Emuškou a kontrášem vypadalo tak, že je ruka nadobro v rukávě, jsem se z pochopitelných důvodů pokud možno zdržoval ve Stromovce. Z Malého Berlína je to tam na skok. Semestr se chýlil ke konci. Byl červen, venku bylo hezky. Veverky mi nad hlavou přeskakovaly ze stromu na strom, ptáci šveholili, růže v Menší růžové zahradě se červenaly a závratně voněly. Trávil jsem tam obyčejně celá dopoledne až po chvíli, kdy mi sluníčko a kručící žaludek napověděly, že je čas jít do menzy ve Spálence na obligátní plíčky.

IVAN SVITÁK

MONOLOG VELRYBY

Ta historka o tom jak jsem pohltila Jonáše není vůbec pravdivá a jestliže Vy, křesťané, organizujete na nás pogromy kvůli Jonášovi pak jen prokazujete svou pověřčivost, s níž přijímáte cokoli jestliže jsou lživé historky z minulosti předkládány jako náboženské pravdy

Pravdou je že Jonáš byl ochlasta který opustil svou rodinu a odjel se svou mladou hipindou na malý řecký ostrov v Egejském moři jenže ta hipinda se jednou předopovala LSD a kleplo jí to takže Jonáš nemohl žít z jejího důchodu a byl by musel jít pracovat což bylo proti jeho zásadám uvědomělého hipíze

Perspektiva zaměstnání ho tak vyděsila že se rozhodl vymyslet si tu povídačku o velrybě jež ho pohltila a zase vyvrhla protože se moc modlil a když se teda vrátil domů tak tuhleto kachnu úspěšně prodal sdělovacím prostředkům aby si nemusel vydělávat na živobytí a stal se slavným

Jonáš totiž věděl, že čím větší hloupost nabídne pověřčivým lidem tím větší příležitost jim poskytuje k prokázání víry pravého věřícího Historka zabrala — a my dodnes pykáme za tento Jonášův podvod a Vaši pověřčivost s níž pořádáte na nás pogromy, jako kdyby pogromy na intelektuály nestačily

OBSAH

Listů č. 2/84

Nový muž před starými problémy <i>Zdeněk Mlynář</i>	1
Pomsta buržoazie <i>Dalimil</i>	4
Jeden všední den <i>Bohumil Hrabal</i>	6
Post scriptum 2 <i>Karel Kyncl</i>	10
Francouzsko-čs. mírová iniciativa	10
O čem Rudé právo nepíše <i>Z.H.</i>	11
A o čem Rudé právo píše <i>Julián Slatina</i>	13
Charta 77, její vztah k otázkám míru <i>Vilém Prečan</i>	14
Rukojemníci supervelmoci <i>Miroslav Kusý</i>	23
Taje sovětského kosmického výzkumu	25
Jsou tam lvi? <i>Turista</i>	25
Dopis E.P. Thompsona J. Šabatovi o míru a lidských právech	26
Jeden z protestů	31
Ladislav Lis propuštěn – do otroctví?	32
Srpnový den <i>Ludvík Vaculík</i>	32
Nové podpisy Charty 77 <i>Dok. č. 3/84</i>	33
Pražský host -čl-	34
Zcela anti-orwellovský monolog <i>Jiří Hanák</i>	37
Sdělení VONSu (J. Wolf, R. Matoušek, pastor Keller, A. Šabatová)	38
Dva katoličtí faráři na Slovensku vyšetřováni	39
Paragraf 203 na pokračovanie <i>Ján Mlynárik</i>	40
Psáno pro Listy <i>Ludvík Vaculík</i>	41
Jak jsem jela do Prahy a z Prahy <i>Lucie Xaveriová</i>	42
Dynamika nebo stagnace? <i>Vladimír Kadlec</i>	47
Fejeton dušičkový <i>L. Janecká</i>	52
Plytvání elektrickou energií ve výrobě <i>Vladimír Kadlec</i>	54
Významný příspěvek Fidela Castra k teorii <i>Jiří Hochman</i>	55
Napínavý nesmysl <i>František Janouch</i>	56
Za dvanáct minut pět ... -šmik-	57
Přímá družicová televize strážlivýma očima <i>Dušan Havlíček</i>	58
Výlety <i>jka</i>	63
A přece se točí ... <i>Milan Šimečka</i>	64
Elitní texty <i>jn</i>	66
Už je, chlapi, malý termín <i>Ludvík Vaculík</i>	67
O něčem jiném <i>Milan Jungmann</i>	68
Co se stalo na horách <i>Eda Kriseová</i>	71
Idea národního divadla <i>Milan Uhde</i>	73
Podnám v Malém Berlíně † <i>Ladislav Dvořák</i>	74
Monolog velryby <i>Ivan Sviták</i>	78
Společenská rubrika	80

PŘÍLOHA K TOMUTO ČÍSLU:

Dokumentace činnosti Charty 77 v roce 1983

Sestavil Vilém Prečan

JEŠTĚ JEDNOU TŘI PŘÁNÍ K PŘEDPLATITELŮM V ZAHRANIČÍ

První: Uhradte laskavě co nejdříve předplatné na 1984, pokud jste tak ještě neučinili.

Druhé: Uhradte je ve skutečném ekvivalentu částky, kterou uvádíme na str. 80 pro stručnost jen v markách.

Třetí: Prosíme nezapomínejte nám ihned hlásit změnu adresy. Díky.

SPOLEČENSKÁ RUBRIKA

Ke zvolení generálním tajemníkem ÚV KSSS obdržel **KONSTANTIN ČERNĚNKO** mnoho blahopřání. Na některá — nikoli ovšem na gratulaci **GUSTÁVA HUSÁKA** — reagoval poněkud nevděčně: na dopis od **NADEŽDY** a **NIKOLAJE PANKOVOVÝCH** tím, že je dal zavřít ve staré psychiatrické léčebně nedaleko Vladimíru. V blahopřejném dopise ho totiž žádali, aby jim umožnil odjezd do Spojených států. Podle sdělení Pankovova bratra vyhlížel Nikolaj krátce po ubytování bledě a zesláble, a zhubl se o čtyři kila. Lékaři však bratra ujistili, že se manželům Pankovovým ihned uleví, jakmile se vzdají úmyslu emigrovat.

SANDRO PERTINI, 87-letý prezident republiky, a podle průzkumů nejoblíbenější Ital, je adresátem písničky, kterou mu věnoval **DANIELE SHOOK**, zpěvák a skladatel pop-rockové hudby z Florencie. «Není to komerční trik, — ujistil excentricky vystrojený a ostříhaný Toskánec, — kdybych byl chtěl vydělat, složil bych šlágr o fotbalistech Fiorentiny. Chci Pertiniho pozdravit a zazpívat mu, — dodal; — ostatně, když mohl kolega **CHRISTIAN** zpívat papeži **WOJTYLOVI**, proč ne já prezidentovi?» A dodejme my: českoslovenští pop-zpěváci, jak je to s písničkami na **HUSÁKA** a **ŠTROUGALA**?

Život sovětských občanů šel dál i ve dnech, kdy byl pohřben **JURIJ ANDROPOV**. Taškentský městský soud odsoudil 10. února 1984 ke třem letům vězení **MUSTAFU DŽEMILEVA**. Poslal totiž přátelům v cizině «pomlouvačné» pohlednice o svých neúspěšných pokusech pohřbit otce podle moslemského ritu na rodném Krymu. **STALIN** v roce 1944 krymské Tatary násilně vystěhoval pod záminkou, že «kolaborovali» s okupanty. Krymští Tataři byli sice r. 1967 usnesením Nejvyššího sovětu SSSR rehabilitováni, ale nesměli se již vrátit na rodnou půdu — jak ukazuje případ Džemilevova otce, ani po smrti.

Týden přednášek a diskusí o **FRANZI KAFKOVI** a četby z děl pražského německého autora se konal 9.-27. března v místnostech Royal Festival Hallu v Londýně. Vedle britských vědců a literátů přednášeli profesor **EDUARD GOLDSTÜCKER**, spisovatel **JIRÍ GRUŠA** a bývalá mluvčí Charty 77 **ZDENA TOMINOVÁ**. Promítнутy byly filmy «Procesy Franze Kafky», «Židovská Praha» a «Zámek», s **MAXIMILIANEM SCHELLEM** v hlavní úloze. V předsáli byla uspořádána výstava o Kafkovi a Praze z fondů telavivského Muzea diaspory a se snímky fotografa **JANA PAŘÍKA**. Četbu a přednes z dramatisací Kafkových děl obstarali přední interpreti londýnských divadel.

Do vlastní sítě se zapletla **POSÁDKA SOVĚTSKÉ RYBÁŘSKÉ LODI SOLNĚČNOGORSK** ze základny Murmansk. Referoval o tom 24. ledna tr. časopis «Socialističeskaja industrija», který dodal, že zapleteným námořníkům byly vyměřeny «dlouhodobé tresty odnětí svobody». Co provedli? «V zahraničním přístavu» (zpráva neprozrazuje kde, ale platí se tam prý pesetami) se pokusili za čtyři kilogramy ukradené rtuti nakoupit nedostatkové zboží — texasky, nebo chcete-li džinsy. Když zjistili, že se rtuť mohou nanejvýš otrávit, ale že na nákup potřebného počtu modrých kalhot, určených do «paralelní distribuční sítě» doma, nestačí, svinuli si na palubě rybářskou síť, aby ji zpeněžili. A do ní se chytli.

SLUNÍČKO vystoupilo podle zpráv z Prahy v nové úloze na Karlově univerzitě. Na začátku letošního druhého semestru vyvěsili studenti velkou tabuli s textem žádajícím odstranění sovětských raket z Československa. Text končil výzvou, aby každý, kdo souhlasí, nakreslil na plakát místo podpisu malé sluníčko. Než stačila policie plakát odstranit, bylo na něm a na zdi kolem několik set sluníček. Zároveň roste počet nezávislých akcí, i čtenářských dopisů redakcím, proti rozmisťování nukleárních raket v Evropě a především proti sovětským raketám v ČSSR.

LISTY řídí Jiří Pelikán s redakčním kruhem (Dušan Havlíček, Zdenek Hejzlar, Milan Horáček, Vladimír Horský, František Janouch, Cyril John, Karel Kaplan, Jiří Kosta, Karel Kyncl, A. J. Liehm, Artur London, Zdeněk Mlynář, Adolf Müller, Josef Pokštefl, Michal Reiman, Milan Schulz, Radoslav Selucký, Lubomír Sochor, Ota Šik, Vladimír Tosek). **LISTY** jsou dvouměsíčník určený především čtenářům v Československu. Přečtete a předejte známým!

V ZAHRANICÍ je roční předplatné

DM 25. - (nebo ekvivalent v jiné valutě) pro Evropu;

DM 30. - pro USA, Kanadu, Izrael a další zámořské země (letecky);

DM 35. - pro Austrálii, N. Zéland, Jižní Afriku a Latinskou Ameriku (letecky).

PREDPLATNÉ a **PRÍSPEVKY** na tiskový fond (nikoli objednávky!) pošlete pouze na: **LISTY**, Postscheckamt München 112 76-802.

OBJEDNÁVKY časopisu a ostatní korespondenci (nikoli peníze!) pošlete pouze na adresu redakce: **LISTY**, Vicolo della Guardiola 22, 00186 Roma.